MANUEL COFIÑO

Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECŢIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu
Ilustraţia: Victor Vladimir Ciobanu

MANUEL COFIÑO
QUANDO LA SANGRE SE PARECE AL FUEGO
Unión des Escritores y Artistas de Cuba
La Habana 1975

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

GLOBUS

TManuel Cofiho

CInd singele-i ca focul

Traducere de /nea Dovencescu şi Platan Pardâu

cuviN înainte de

Paul /lexandru Georgescu

EDITURA UNIVERS

Bucureşti

MANUEL COFIÑO, NARATOR REVOLUŢIONAR AL VIITORULUI

SUB SEMNUL SOLAR al revoluţiei şi la reverberaţia prefacerilor ei profund înnoitoare, literatura cubaneză a cunoscut în ultimii ani substanţiale schimbări şi exemplare izbînzi care îi conferă funcţia şi valoarea unei adevărate „staţiuni-pilot" în dezvoltarea literară a continentului latino-american.

în mod firesc, marele fapt al revoluţiei cubaneze a început prin a-şi căuta şi găsi expresia în formele şi modalităţile poeziei, mai aptă decît oricare alt gen literar pentru a atinge nemijlocit starea de incandescenţă şi deci pentru a recepta şi potenţa eroismul revoluţionar, irupţia lui în istorie. Poetul cu renume mondial, Nicolas Guiilén, atît de bine cunoscut şi de preţuit şi în ţara noastră, personalităţi lirice de originalitatea şi forţa expresivă a lui Samuel Fei- joo, Roberto Fernandez Retamar, Cintio Vitier, Fayad Jamis şi alţi făuritori de admirabile frumuseţi poetice, au dat înalt rang artistic şi neîntrecută putere de iradiere umană izbucnirii de viaţă şi speranţă care a fost şi este revoluţia cubaneză.

Pe măsură însă ce poporul cubanez înainta pe drumul unei vieţi noi, socialiste, pe măsură ce construcţia unei societăţi eliberate *de* tiranie, exploatare şi dominaţie imperialistă se desfăşura cu

victoriile şi greutăţile ei, cu eroii şi duşmanii ei, revoluţia cerea, pentru a fi reprezentată sjspundro rSjej ‘aunzunjord ra rxajdmoa BIBOI UJ opsjue a romanului, evantaiul multiplelor posibilităţi şi procedee de care dispune tehnica narativă, de la analiză la descriere şi de la portret la monolog interior. La această exigenţă a istoriei şi la această solicitare a puterii lor creatoare, romancierii cubanezi au răspuns alcătuind, de-a lungul a şaptesprezece ani de căutări şi reuşite, un adevărat *corpus* de naraţiuni în care revoluţia cubaneză trăieşte cu patetismul şi puterea de contagiune emotivă pe care le conferă momentele de culminantă realizare literară. Acest roman al revoluţiei cubaneze, constituit chiar în zilele noastre, oferă un pasionant obiect de exegeză critică, încă neexplorat în toată adîncimea şi varietatea lui caracteristice. Chiar studii consistente ca acelea ale lui Seymour Menton[1] şi Salvador Bueno[2], se mulţumesc să traseze, linear şi în plan descriptiv, evoluţia romanului revoluţiei cubaneze. în aceste limite, observaţiile celor doi critici his- pano-americani sînt utile pentru o primă conceptualizare a dezvoltării naraţiunii revoluţionare sub aspect tematic şi compoziţional. Primele romane, scrise sub dogoarea luptei insurecţionale, porneau de la relatarea cantonată în orizontul faptic şi erau dominate de vehemenţa documentului. Romanul *Bertillon 166* de José Soler Puig (Premiul Casa de las Américas, 1960, tradus în limba română) a reprezentat pregnant această etapă şi această

1 *La novela de la revolución cubana,* în „Cuadernos americanos”, México 1964, nr. 1, p. 232—241.

2 *La novela cubana de hoy,* în revista spaniola „Isla”, 1968, nr. 260—261, p. 1, 21, 24.

modalitate truculentă. Sarabanda violenţei aberante dezlănţuite de regimul lui Batista – atmosferă de plumb, represiuni sîngeroase – era redată de autor şi simţită de cititor cu o acuitate aproape fizică. în anii următori, alături de truculenţa brutală, apar elemente de roman psihologic, cu ingrediente existenţialiste, ca în *No hay problemas (Nu există probleme)* de Edmundo Denoes sau cu elemente de dezbatere ideologică, aţa cum era cazul cu *Tierra inerme (Pămînt sterp)* de Dora Alonso, Pe această cale a trecerii de Ia faptic la sufletesc şi de la vehemenţă la reflexie, romanul revoluţiei cubaneze a ajuns la ampla ş! matura naraţiune de azi, desfăşurată în plan problematic, investigatoare a complexelor mutaţii din conştiinţele oamenilor. în acest sens s-au impus romanele lui Lisandxo Otero : *La situación* (Premiul Casa de las Americas, 1963) şi *En semejante ciudad (Intr-un asemenea oraş)* tradus în limba română, în care autorul explorează cu subtilă pătrundere mersul intelectualităţii spre revoluţie, cu toate elanurile şi limpezirile, dar şi cu toate întrebările şi şovăielile inerente unui astfel de proces sufletesc şi ideologic.

în cursul acestui itinerar de la fapt la problemă şi de la emfază la luciditate, conţinutul romanului revoluţionar s-a îmbogăţit cu noi teme, iar tehnica narativă cu noi şi temerare procedee, specifice romanului contemporan. Această dublă creştere face posibilă şi necesară investigarea romanului revoluţiei cubaneze într-o nouă viziune şi sub o nouă perspectivă, susceptibile de a duce la o doctrină cuprinzătoare şi coerentă.

Aşa cum am arătat cu alt prilej[3], noua viziune este

3 Paul Alexandru Georgescu *: „Prolegomene* la o teorie a romanului hispano-american", în „Secolul

dată de gîndirea sistemică, potrivit căreia literatura în general şi genul narativ în special alcătuiesc un sistem sui generis – semiotic – care stabileşte o corelaţie între un ansamblu de situaţii solicitatoare şi opera de artă concepută ca o structură de răspunsuri semnificative. Se cuvine

XX”, 1973, nr. 8—9, p. 263—268.

subliniat cu tărie faptul – pus în lumină de structuralismul genetic – că între situaţie şi răspuns relaţia nu este directă şi mecanică, ci mediatizată şi creatoare. Dintre factorii mediatizatori, o însemnătate primordială trebuie acordată sentimentului existenţial şi tipului uman exemplar, prezenţi explicit sau *implicit* în oricare operă de artă autentică. în romanul revoluţiei cubaneze, situaţia provocatoare însumează o serie de împrejurări deosebit de grave, tipice Cubei prerevoluţionare: delirul puterii dictatoriale, brutalitatea privilegiilor sociale, impactul economic şi politic al imperialismului. Acestei forme de nefericire umană, romanul revoluţiei cubaneze îi dă un răspuns pasionat, de intensă vibraţie în afirmarea umanului. Sentimentul existenţial implicat de acest răspuns şi incorporat substanţei romaneşti reuneşte puterea de a dori şi de a lupta, voinţa de mai bine şi încrederea în victoria finală a omului. Tipul uman purtător al acestui sentiment existenţial – viaţa simţită ca luptă şi speranţă —• este incontestabil rebelul, cu întreaga gamă de forme şi motivaţii, de la inconformism şi protest, pînă la insurecţie şi eroism revoluţionar. Prin robusta lor militanţă, operele scriitorilor cubanezi formează un puternic şi elocvent contrast cu rafinata paloare atît de des întîlnită în literatura ţărilor din occidentul Europei şi nordul Americii. Răspunsul dat de romanul revoluţiei cubaneze se află la antipozi faţă de voluptatea descompunerii, faţă de demisia rafinată din viaţă, faţa de mîndria propriei neputinţe şi propriei abulii, tipice „societăţii de consum".

Dacă, structural, romanul se caracterizează prin corelaţia mediatizată schiţată mai sus, funcţional el se defineşte prin modelarea condiţiei umane, prin propunerea unei noi versiuni de plenitudine umană,

prin deschiderea spre viitor. Cu oarecare libertate de interpretare, am putea spune că oricare roman narează, într-un fel sau altul, viitorul. Funcţia aceasta modelator-proiectivă se împlineşte în trei faze, corespunzătoare procesului dialectic de trecere de la vechi la nou, prin intermediul luptei inerente. În această nouă perspectivă, romanul revoluţiei cubaneze îşi găseşte o semnificativă ordonare care nu se mai întemeiază pe un criteriu tematico-compoziţional şi nu mai urmează linia simplă a evoluţiei cronologice, ci alcătuieşte un sistem de referinţă – construirea revoluţionară a viitorului – înlăuntrul căruia putem deosebi trei nivele şi trei modalităţi fundamentale de elaborare artistică şi de modelare a existenţei umane. Manuel Cofiño şi romanul său pe care îl prezentăm acum în versiune românească, *Cuando la sangre se parece al fuego (Cînd sîngele-i ca focul)* îşi află locul datorat i semnificaţia adîncă prin integrarea lui la cel mai înalt nivel al naraţiunii viitorului.

La primul nivel sau, mai exact, în prima fază a dialecticii schimbării sociale, romanul se ancorează în vechiul care se cere depăşit, sensul naraţiunii este dat de abolirea situaţiei anacronice. Literatura hispano-americană a produs adevărate capodopere în direcţia aceasta de reprezentare artistică a răului social, întruchipat, de pildă, în puterea teroristă, aberantă, a diferiţilor *caudillos* şi *caciques.* Este de ajuns să ne referim, pentru ilustrare, la faimoasa serie de romane pe tema dictaturii, începută arzător de Miguel Angel Asturias cu *El Señor Presidente (Domnul Preşedinte),* tradus în limba română, şi continuată ironic de Alejo Carpentier cu *El recurso del método (Recurs la metodă),* fabulos de Gabriel Garcia Marquez cu *El otoño del patriarca (Toamna*

patriarhului) şi recent de Augusto Roa Bastos cu al său ciudat şi pluridimensional roman *Y o el supremo.* Chiar dacă nu se situează întotdeauna la nivelul valoric al romanelor citate, narativa hispano-americană de azi *oferă* lumii un extraordinar de amplu şi variat tablou al vechiului de la ofilirea claselor privilegiate din romanele lui José Donoso, pînă la sîngeroasele represiuni exercitate asupra ţărănimii indiene şi înfăţişate de Manuel Scorza în *Redoble por Raneas (Bat tobele pentru Raneas),* tradus de asemenea în limba română.

Aşa cum am văzut, primele romane ale revoluţiei cubaneze au atacat vehement fenomenologia vechiului – perioada prerevoluţionară – limitînd însă tematica, de multe ori, la crimele şi torturile din timpul regimului lui Batista şi cultivînd faptul brut, expus direct, asemeni documentului. Naraţiuni ca *La novena estación (Secţia a noua)* de José Becerra Ortega, *Mañana es 26 (Mîine e 26)* de Hilda Pe- rera şi chiar *Bertillon 166* de José Soler Puig preferă pro-funzimii intensitatea şi pun efectul înaintea problemei.

Se poate desprinde din aceste naraţiuni care condamnă cu violenţă trecutul, o imagine a viitorului ? Orice naraţiune care înfierează vechiul menit dispariţiei, prezintă implicit ce *nu* trebuie să fie viitorul, funcţionează ca un clişeu negativ, procură argumente *per a contrario* în favoarea noului. Orice naraţiune care denunţă viciile trecutului sau prezentului include nu numai un îndemn implicit la demolarea necesară pentru a începe construcţia viitoare, dar şi un mănunchi de doleanţe şi de indicaţii referitoare la acea construcţie. Pentru a le obţine, e de ajuns să răs- turnăm imaginile, să schimbăm semnele, să inversăm operaţiile...

Romanele care critică vechiul narează viitorul *per negationem.*

Procedeul acesta are limite şi neajunsuri. Naraţiunea care apelează la el este ispitită să opereze cu contraste puternice, dar simple, de alb-negru. Pe de altă parte, în viaţa individului şi cu atît mai mult în aceea, mai complexă, a societăţii, unui „nu" nu i se opune un singur „da" ci mai multe feluri de „da", mai mulţi „posibili", între care începe un joc de opţiuni şi preferinţe imposibil de dedus din simpla negaţie. în sfîrşit, uneori se poate ca procedeul *per ne- gationem* să însemne o schimbare de persoană – în Ioc de un *caudillo* rău, un *caudillo* bun – cu păstrare de sistem, deci o mărginire a capacităţii de a gîndi şi săvîrşi schimbarea radicală, revoluţionară.

Mai bogat în indicaţii pozitive asupra viitorului se vădeşte al doilea moment al înnoirii : reacţia împotriva vechiului, lupta pentru profunde mutaţii sociale şi morale, în celelalte ţări latino-americane, literatura aceasta a mi- litanţei are proporţii mai reduse şi o valoare artistică inferioară aceleia de denunţare a vechiului. în cazurile fericite, de pildă în *Los ojos de los enterrados (Ochii celor îngropaţi)* de Miguel Angel Asturias, povestirea se opreşte odată cu triumful revoltei asupriţilor, cu răsturnarea dictatorului, dar se sugerează totuşi că viitorul va putea fi construit pe temeiul virtuţilor născute în timpul luptei : sentimentul demnităţii şi al drepturilor poporului, eficienţa unităţii organizate, combative. în romanele militanţei, imaginea viitorului se obţine *per extrapolationem,* prin prelungirea calităţilor vădite şi dovedite în perioada insurecţională. în parte, e adevărat : pentru afirmarea biruitoare a noului, va fi nevoie, în continuare, de curaj, fermitate, capacitate de sacrificiu. Ca să nu rămînă însă în simpla mecanică

a aventurii, prelungirea aceasta trebuie să ducă, la un moment dat, la o schimbare calitativă, la ivirea unei noi conştiinţe, la întrezărirea unei noi viziuni asupra omului. în romanul revoluţiei cubaneze, unele naraţiuni se opresc înaintea acestei schimbări calitative şi practică prelungirea simplă, liniară, a virtuţilor acţiunii. în acest fel, autorii lor rămîn alături fie de schemele tradiţionale ale aventurii romantic-conspirative *(La novena estación),* fie de acelea moderniste ale aventurii existenţialist-sfîşietoare *(No hay problemas).* Alte naraţiuni însă, îndeosebi romanele lui Lisandro Otero, reuşesc să capteze şi să reprezinte lucid şi nuanţat schimbarea intervenită în cursul prelungirii.

în sfîrşit, ultima etapă a dialecticii schimbării sociale – triumful noului •— se reflectă în naraţiunile care asumă ferm perspectiva proiectivă şi exercită pe deplin funcţia modelatoare a condiţiei umane. Sînt totodată naraţiuni care caută în profunzime identitatea umană şi încearcă să o redefinească revoluţionar. în această lumină cred că trebuie privită creaţia romanescă a lui Manuel Cofiño, al cărei sens şi preţ se datorează dimensiunii viitorului pe care o incorporează. în determinarea acestei dimensiuni, autorul procedează sporadic şi prin negaţie şi prin extrapolare, dar în mod esenţial el narează viitorul *per visio- nem* ; prin viziunea deşteptării la viaţă şi la calitatea de om a unei colectivităţi urgisită de istorie sau prin viziunea depăşirii mizeriei şi alienării de către un tînăr negru, angajat în marea operă eliberatoare a revoluţiei.

Prima temă este tratată în romanul *La última mujer y el próximo combate,* tradus la noi sub titlul *Dragoste şi luptă),* care urmăreşte, într-un îndepărtat şi oropsit colţ al Cubei, lupta pentru edificarea socialismului şi eroica victorie a forţelor vieţii, în aspre confruntări cu ignoranţa şi duşmănia. Cofiño ştie să coboare în adînc : sub întîm- plare şi peripeţii, curge, ca un rîu subteran, datorită căruia totul fiinţează şi rodeşte, chemarea la o viaţă omenească, demnă şi liberă, adresată unor fiinţe menţinute pînă atunci în condiţii subumane. Această nouă şi profundă emoţie ■— participarea întregii colectivităţi la calitatea de om ■— este adevărata temă, proiectivă, a cărţii. Sîntem convinşi că va fi tema viitorului în multe alte părţi ale continentului latino-american. O altă explorare în profunzime a dimensiunii viitorului îl face pe Cofiño să nareze modul în care oamenii învaţă să gîndească, să voiască, să acţioneze. Nu mai sînt

determinaţi, ci se determină. Din obiect, devin subiect de istorie. Cunosc toţi, pentru prima oară în viaţa lor, sentimentul exaltam de a fi ei înşişi. îi cuprinde şi transfigurează o bucurie pură şi mîndră ca o flacără albă : bucuria de a participa, stăpîni pe ei şi pe destinul lor, la o mare lucrare colectivă. în determinarea viitorului, Cofiño nu se preocupă atît de mult de conţinutul faptic al acestuia, cît de profundele, germinativele emoţii din care va înflori strălucitoarea lui imagine.

în romanul de faţă, *Cînd sîngele-i ca focul,* Manuel Cofiño defineşte mai precis şi mai proiectiv condiţia umană. Dialectica înnoirii este orchestrată aici amplu, poematic, în toate fazele ei. Cu pilduitor respect pentru complexitatea adevărurilor omeneşti, Cofiño se pleacă asupra tînărului negru Cristino, asupra vieţii lui aspre şi teribile, asupra drumului presărat cu sînge şi durere, dar şi cu bucurii simple şi visuri îndărătnice, asupra transformării lui într-un învingător al mizeriei şi al alienării pe care le cunoscuse în cocioabele şi furnicarul uman de la periferiile Havanei unde se născuse. O transformare materială şi mai ales spirituală. Dacă cea dintîi – dărîmarea cocioabelor şi integrarea „marginalizaţilor" în noua viaţă creată de revoluţie – ţine oarecum de dinamica inexorabilă a istoriei, cea de a doua – făurirea unui om nou – ţine de supremul atribut uman : puterea omului de a se depăşi pe sine, de a învinge duşmanii interiori. Intrînd cu tot mai multă dăruire în mişcarea revoluţionară şi participînd apoi la nu mai puţin eroica edificare a vieţii noi, socialiste. Cristino părăseşte religia abakuá – amestec de idolatrie africană, superstiţie indiană şi creştinism hispanic – unde căutase un refugiu şi o consolare pentru mizeria şi umilinţa suferite. îşi dă seama

treptat că deşi era o religie a asupriţilor, şi deşi efervescenţa mitică a riturilor şi a zeităţilor avea ceva din seva poetică a folclorului afro- cuban, secta abakuá menţinea în fond supunerea, accepta injustiţia, înstrăina pe om de lupta emancipatoare. Desprinderea lui de sectă şi depăşirea alienării constituie una
din cele mai frumoase şi mişcătoare povestiri despre om, despre puterea lui de a învinge piedicile din afară şi dinlăuntru, inclusiv cele pretins divine. „Ceea ce zeii nu au putut face, au făcut oamenii” spune Cristino la sfîrşitul povestirii sale. Au făcut prin înfruntarea destinului, prin revoltă şi victorie. Procesul acesta de depăşire şi modelare umană nu este lipsit de momente uneori patetice, alteori dureroase, adesea nostalgice, tratate cu o tehnică narativă care îmbină măiestrit metaforizarea de o rară forţă poetică cu pregnanţa relatării realiste, sobre şi dense. Compoziţia romanului se întemeiază pe procedeul pe cît de modem pe atît de temerar al „tridimensionării” întîmplării şi personajelor, povestirea trece succesiv prin toate cele trei persoane şi modalităţi narative posibile : „eu” (confesiune), „tu” (interpelare) şi „el” (relatare clasică).

Se completează astfel şi se potenţează reciproc cele două concepte fundamentale ale naraţiunilor lui Manuel Cofino : deşteptarea la demnitatea de om şi depăşirea potrivniciilor, făurirea propriei fiinţe. Este, acesta, cuplul de forţe care garantează viitorul şi pe care revoluţia îl pune în mişcare pentru istorice împliniri. Manuel Cofino este un romancier care narează nu numai pentru lupta de azi, ci şi pentru visele de mîine.

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

„Orice mitologie supune, domină, modelează forţele naturii în imaginaţie; şi dispare atunci cînd aceste forţe sînt realmente dominate.”

KARL MARX

„Puternic este numai acel lucru pentru care se varsă stnge... şi asta, tocmai asta este pe pămînt legea sîngelui."

FIODOR DOSTOIEVSKI

„Trecutul şi prezentul se ofilesc. Eu le-am umplut şi le-am ofilit şi continui să-mi umplu drumul cu viitor."

WALT WHITMAN

Foc curat
Cel care zace în lacul lui de coral, sinteză a atîtor oameni,
în care merge, dispersat şi numeros, spre viitoare lupte
şi lăsînd trecutul în urmă.

ROBERTO DIAZ

Autorul aduce calde mulţumiri tovarăşului Victor Oceguera de la Institutul de Etnologie şi folclor al Academiei de Ştiinţe din Cuba ; tovarăşilor de la Ministerul de Justiţie şi numeroşilor cetăţeni din Regla, care l-au informat, şi care i-au povestit amintirile lor şi l-au ajutat să re-creeze această istorie.

A TRĂIT într-o lume de zei. înconjurat de mizerie, sînge şi vise. Sub fulgerul primejdiei. în schimbarea unui timp cu altul. A trăit într-o lume de sfinţi, regi şi războinici, de lacomi şi dansatori, desfrînaţi şi puri, buni şi răi. întreba, agitîndu-şi braţele: Ce sîntem ? Unde mergem ? Acum ştie că e om, că viaţa nu e interzisă şi că nu trebuie să ceri voie. Vorbeşte despre bucuria de a trăi şi despre pămîntes- cui drumurilor. Acum e altul. Dar a trăit înconjurat de zei şi mizerie.

Mereu, cînd trece pe acolo, priveşte, îşi aduce aminte şi merge mai departe. Dar azi, cînd vede oamenii pornind camioanele, se opreşte, întreabă, vorbeşte, cercetează, verifică ceea ce a gîndit, i se umezesc uşor ochii, stă nehotărît un moment, dar nu se poate stăpîni, îşi pune o ţigară în gură şi, ascunzîndu-şi emoţia, rezemîndu-se de perete, simţind mirosul, intră prin coridorul care dă în curte. Se opreşte brusc. Curtea e goală, dezolantă. Ochii săi străbat prin timp distanţe enorme. îşi plimbă privirea peste pereţii cojiţi şi crăpaţi.

Ferigi pitice cresc prin crăpături, răsar pe la colţuri. Obloane astupate. Grinzi puse să

sprijine. Scînduri putrezite, înnegrite. Scînduri vopsite de curînd. Uşi deschise, închise, întredeschise. Şi

scara asta în spirală care se apleacă încît, dintr-un moment într-altul, parcă stă să se prăbuşească. Tu, desculţ, pe prima treaptă a scării. Pe a doua treaptă a scării, Tere, cu codiţele ei şi ochii aceia de halucinată. Tu, cu un zmeu de hîrtie pe a treia treaptă a scării. Tu şi Aimé, pe treapta a patra. Tu, altul şi nu cel care eşti, pe a cincea treaptă a scării. Tu, altul şi nu cel' care eşti, pe fiecare treaptă a acestei scări, care pare că se va prăbuşi dintr-un moment într-altul.

Simţi timpul, schimbarea. Pirueta unei lumi şi a vieţii tale. Vechiul care moare şi noul care s-a născut în tine. Viaţa poate să se schimbe, dar nu şi amintirile. Şi treci de la o amintire la alta, de la o vîrstă la alta. îţi îndepărtezi privirea. îţi treci mîna peste frunte iar ochii tăi se bucură dorind să uite sau să-şi amintească.

Privirea ta străbate din nou uşile, ferestrele. Candita cu păsărelele şi canarii ei, împletind cre- son printre zăbrelele coliviei. Angel, strîngînd puşca şi zicînd : „Lucrurile nu vor fi aşa cum au fost. Totul se va schimba.” Cloti în spatele acestei ferestre, goală şi unsă cu grăsime de *corojo* [4], pielea ei strălucind în lumina celor două luminări, şi pereţii acoperiţi cu cearşafuri. Paula, cu mersul ei uşor şi turtele ei cu susan. Rosendo, cel cu biletele, cu faţa lui ascuţită ca un cuţit, trîmbiţînd norocul pe care el nu-l avea, visînd ceea ce nu avusese. Pancho şi nevastă-sa,

4 Plantă americană din al cărui fruct se scoate o substanţă grasă folosită ca untură.

Mercedes, împreună, la fel, ca născuţi în aceeaşi zi, la aceeaşi oră, în acelaşi minut. Zulema cu capotul ei de pluş de culoarea morcovului. Bunica ta înainte de a pleca spre Regla, căutînd muntele, chiar dacă muntele era doar un cîmp cu bălării sau un desiş în spatele gardului. Tere cu ochii săi tulburi, frecîndu-se de trunchiul portocalului acru. Aimé, cea care a murit din cauza sîngelui şi a cărnii tale, umple cadrul uşii, şi-ţi aminteşti pielea de culoarea lutului, formele ei rotunde, gustul gurii ei, sinii aceia tari care se lipeau de tine, scînteia aceea ca un ochi de apă ce juca în pupilele-i închise la culoare. Priveşti podeaua şi-ţi apar desenele. Coşul cu flori. Căţeluşul cu nasturi pe burtă. Pasărea cu cerculeţul ăla în piept. îţi ridici ochii, şi fereastra asta, şi Cloti, şi cearşafurile nu mai acoperă peretele. Camera tapetată cu vederi, parfumul ei, şi lîngă pat un tapet decolorat, afumat şi unsuros în care o panteră muşca un leandru, şi în spatele porţii ăsteia vopsită în verde, dar care fusese vopsită maron, maronul ăsta care se mai vede prin locurile decojite, acolo, ea, tu şi el. Acolo ea, moartă printre morţi, dar vie, pri- vindu-te, citind anunţurile celor identificaţi. Faţa lucitoare a mamei tale, părul ei cum e cenuşa, privirea-i obosită, tristă, disperată. Veniseşi cu puşca şi cu bucuria celor întîmplate şi cu faţa brăzdată, aşteptînd îmbrăţişarea altei bucurii, dar n-ai găsit decît înfăţişarea ei gravă. Niciodată n-a zîmbit. Ea, sinteză a tot ce a fost. Ea, moartă printre morţi, dar vie, şi, ca toţi ceilalţi, nici morţi nici uitaţi. Şi alte feţe şi

gesturi se suprapun.

Bucăţi de timp, momente străine ale eternei gîndiri. Uimiri din copilăria ta în care se amestecă trădări şi uitări şi repetatele morţi din viaţa ta. Totul e confuz, suprapus, formînd o imagine, un conglomerat neclar, care acum îţi pare im- aosibil. Roii sărutînd fitilul alb şi cărămiziu al bombelor. Julia dîndu-ţi acidul sulfuric pentru jombele cu clorat. Şi imaginile prinse de mintea ta. Imaginile vii care trăiesc în mintea ta. Imaginile vii ale unei lumi care moare, pe care o vezi murind încet, care e pe moarte, aici, pentru totdeauna. Contempli pereţii cu ierburi crescute în răni, cu obloanele tăcute şi oarbe, scara izolată. Totul devine din nou cum a fost, capătă culoarea acelor timpuri. Ca şi cum din patima misterioasă ce impregnează locurile abandonate ar izvorî viaţa.

Şi, deodată, rîsete, plînsete, ţipete, paşi, zvon de voci, paşi grăbiţi, iz de fier de călcat şi scro- beală, un parfum, zgomot de găleţi, fîşîit de mături, haine multicolore fluturînd în vînt. Lume, feţe, momente pe care le răscumperi din uitare, imagini care se nasc din amintire, care au fost o dată, care s-au întîmplat ori trebuiau să se în- tîmple, pentru că ţi le aminteşti, aşa cum ţi-o aminteşti acum pe ea, şi pe Aimé, şi pe Tere, şi pe bunica ta care s-a dus la Regla să caute muntele, chiar dacă muntele era un cîmp cu ierburi şi un desiş după gardul ce înconjură cîmpul. Şi ţi-o aminteşti scoţîndu-te de aici, plimbîndu-se cu paşii ei grei pe străzile Regiei.

Priveşti. îţi aminteşti. Străbaţi curtea.

Scene clare, ceţoase se luminează şi se dizolvă, apar şi dispar. Te opreşti lîngă spălător şi pe cimentul foarte lustruit de nenumăraţi paşi, din nou în faţa ochilor tăi se scurge sîngele tatălui tău : asprul Cristino. îl vezi intrînd şi bălăbănindu-se, cu pata aceea mare, roşie, crescîndu-i pe cămaşă, vrînd să spună ceva ce n-a spus, ce n-a avut timp să spună. Auzi urletul ei, ţipetele femeilor, trîntitul uşilor, murmurele. Simţi cum îţi strîng braţul, simţi pe spate, pe umăr, mîna aceea necunoscută, dar neuitată, şi apoi mîna aceea alu- necîndu-ţi pe cap, pe păr, într-un gest rapid, tremurător, şi acum revelator, nemaipomenit de revelator.

Nu vorbeşte, pentru că adevărul este tnut, iar el deţine adevărul. Totul se afla în suspensie, imobil. Goală era întinderea lumii în tăcuta obscuritate a nopţii. Atunci el, cu o rază de soare, a fecundat piatra rece a pămîntului şi au apărut cîmpiile şi apele, tigrii şi şerpii, păsările şi fluturii, racii şi ví- natul, penele şi nisipul, căldura şi bucuria. Tată a tot şi al tuturor. Vede, pătrunde, luminează, vitalizează, o-moară, purifică, creează şi distruge. E lege eternă dincolo de ultimul orizont: Aproape de inima lui nu e zgomot'. Prezenţa lui este eternă. A făcut legea şi are legea. Din el se naşte totul şi se întoarce la el. A creat lumea şi a împărţit puterile. A

stabilit ordinea, lucrurilor, pietrele, luminile şi negurile. Este deasupra zeilor şi sfinţilor. Este soarele, ochiul care se află în cer pen^ tru a lumina şi a vedea totul, iar noaptea, se împarte în fiecare stea. Mereu e departe şi vede. E cerul tot şi în acelaşi timp cerul din mijlocul aripilor. Vede ceea ce a fost, este şi va fi. Infinitul e o floare în mâinile lui. Femeia lui e glia şi cu ea se culcă în spaţiu la sosirea minutului orizontal. Mai are trei zei care sînt el însuşi şi trăiesc în interiorul lui. Şi femeia lui trăieşte tot în interiorul lui şi posedă cele şaisprezece raze ale soarelui. Locuieşte peste tot şi nicăieri. Nu intervine în problemele copiilor lui: asta o lasă în seama interpuşilor săi. Are o casă care se numeşte Vîrful Muntelui. Acolo stă departe de lucrurile pământului, retras, văzînd totul, obosit de a fi construit lumea. A vorbi cu el în- seamnă a vorbi cu spaţiile.

Mă numesc Cristino Mora Argudin şi m-am născut în „solarul”[5] „La Margarita”, din colţul format de străzile San Bernardino şi Flores, în cartierul Santos Suărez, oraşul Havana. Tatăl meu se numea Cristino Mora şi mama mea

5 Grup de camere mizere care dădeau într-o curte comună, cu serviciul sanitar în comun; în continuare **s-a** tradus prin „curte”.

Celia Argudin. Am avut de furcă la naştere. Bunica povestea că mama a început cu durerile pe la miezul nopţii, dar luna era plină şi se opunea cu strălucirea ei, şi de aceea naşterea mea n-a avut loc pînă la prînz. M-am născut pe jumătate mort, şi numai după multe încercări m-au putut salva. Bunica m-a salvat cu ombilicul meu. Ea zicea că ombilicul e o parte sacră, e rădăcina unde se află secretul vieţii. L-a fiert şi mi-l dădea să-l sug în bucăţele. Apoi, pentru ca să nu-mi facă cineva vreun rău, a îngropat ceea ce rămăsese, la rădăcina unui pom.

Tatăl meu era din cartierul Atares al Havanei, iar mama din Jatibonico, în Camagiiey. Cînd s-a însurat cu mama, tata mai avea copii cu alte femei. Pe unii dintre aceşti fraţi vitregi i-am cunoscut ; pe alţii n-am ajuns să-i cunosc. Noi am fost doi, o fată şi un băiat. Eu eram mai mare. Sora mea se numea Teresa şi avea pielea de culoare deschisă, aproape albă, iar părul foarte bogat. Mama îi făcea codiţe şi-i punea nişte panglici galbene care parcă erau fluturi uriaşi. A înnebunit la optsprezece ani. Nimeni nu ştie de ce. Eu am bănuielile mele. A fost o nebunie ciudată. Am spus că sora mea „se numea", pentru că a fi nebun e ca şi cum ai fi puţin mort, ai trăi în altă lume. Nu ştiu, dar ea trăieşte pentru totdeauna în lumea aceea.

Tata era înalt, puternic, lat în umeri. Avea vene groase pe braţe. A fost prieten cu Aracelio Iglesias şi muncea ca încărcător la „Mercado Uni- co". înainte lucrase ca stivuitor pe chei, dar acolo avusese probleme.

Mereu bătăuş şi sucit. Nu-i era frică de viaţă.

Trăiam într-o cameră nici mare, nici mică, ale cărei fereastră şi uşă dădeau în curtea comună. Cel mai frumos era altarul, într-un colţ, învelit în staniol. Ochii sfintei Caridad păreau să plîngă la lumina luminărilor. Erau acolo nuci de cocos şi pietre şi cochilii de melci, şi păpuşi de cîrpe, şi, pe o tăviţă, rame, o cîrmă de barcă, minere, un vaporaş, nişte chei : totul mic şi de argint. N-aveam voie să ne atingem de nimic. Sfinţilor nu le-a lipsit mîncarea niciodată. Mai întîi mîncarea lor şi pe urmă a noastră ; de ei depindea să trăim bine sau rău. Uneori mă uitam la mărul oferit sfintei Barbara şi-mi venea chef să-l muşc, dar n-am îndrăznit niciodată. Bine că aveam luminări, pentru că Teresitei şi mie ne era frică de întuneric. Ne era atît de frică încît noaptea peste tot vedeam numai fantome. Intram în cameră cu teama că o să ne întîlnim cu vreun zeu. Pe Teresita, cînd dormea, o ciupeau şi îi dădeau fiori pe şira spinării. Bunica spunea că avea frica în oase. Ne gîndeam că zeul ăsta al bunicii o să ne apară ca să ne ceară foc sau să ne fluiere în urechi.

Tata o iubea mult pe bunica. îi spunea „pura”. Pentru el, unica femeie pură era maică-sa. Tata a fost mereu dur, mai ales cu mama, dar cu noi era altfel. A iubit-o mult pe Teresita, îi spunea Tere şi era între ei o simpatie tăcută. Cu mine era aspru. Avea o fire dură, vorbea puţin.

Mama spăla şi călca pentru alţii şi făcea *ro-*

dillos[6] pentru încărcătorii din piaţă. Avea o prietenă, Paula, care gătea în casa stăpînilor fabricii de pantofi „Goliath". Casa unde lucra Paula era aproape, în colţul dintre Correa şi San Benigno, şi părea un castel. Mai există şi acum şi de cîte ori trec pe acolo îmi aduc aminte de ea. Locuia în Las Yaguas. Uneori, duminica, mă duceam la ea acasă. îmi dăruia zmeie şi fluiere făcute din vrejuri goale de dovleci. Le vindea şi aşa mai cîştiga un ban în plus. în Las Yaguas eu făceam ce-mi trecea prin cap, mai ales ridicam zmeie pe dealul Burro. Cînd venea în vizită la noi Paula, o rugam să mă ducă la ei acasă, dar mama începea să vorbească cu ea ore întregi şi deseori plîngea.

Cînd mama plîngea, bunica ieşea din cameră să se aşeze în curte pe o ladă vopsită în albastru. Stătea ore în şir pe ladă, cu capul în piept, cîn- tînd sau gemînd un cîntec monoton, improvizat, adresat sie însăşi. îl repeta şi-l repeta într-un ritm rar. pînă ce îi distrăgea atenţia ceva. Niciodată n-am ştiut dacă plîngea sau cînta, pentru că gemetele ei erau ritmice ca şi cîntecele. într-o zi i-a spus tatii că pleacă. El a încercat s-o convingă, dar bunica i-a arătat cu bastonul bocceaua cu lucruri pe care şi-o făcuse şi i-a spus : „Ajută-mă s-o duc". S-a mutat în Regla. Şi s-a schimbat. A fost ca şi cum unei plante ofilite i s-ar fi pus apă şi ar fi renăscut. Bunica mirosea a cîmp, iar rochiile ei scrobite

6 Suluri de cîrpă umplute cu puf, pe care încărcătorii şi le pun pe umeri în timpul căratului.

foşneau ca iarba uscată.

Venea să mă caute în curtea comună, cu bastonul ei de lemn nelucrat. Mergeam prin pieţe şi pe la florării. îi cunoştea pe toţi ierbarii şi florarii din Havana. La intrarea în pieţe, mi-era teamă că va aluneca dar cînd încercam s-o ajut, îmi spunea: „Lasă-mă singură şi nu te grăbi. Băţul ăsta mă conduce şi mă apără." Clipea din ochiul stîng atunci cînd vorbea sau cînd îi vorbea cineva. Era o clipire zbuciumată, ca şi cum ar fi durut-o să asculte sau să vorbească. .Avea pielea plină de zbîrcituri fine ; păreau desenate cu un vîrf de ac.

Ne plimbam pe străzi. Era greu să o însoţeşti, pentru că mergea foarte încet; vroia să intre în toate bisericile şi să vorbească cu pomii care ne apăreau în cale. Se oprea minute întregi la umbra dafinilor ; credea că e un fel de a-şi lungi viaţa. „Tinito, *framboyân* [7]- ul are flăcări înăuntrul trunchiului şi focul îl copleşeşte şi-i iese prin flori. Arborele ăsta cîntă. Muzica vîntului intră prin urechi, cea a framboyanului intră prin ochi." îi plăceau umbrele tamarinilor pentru că păreau de dantelă. Iar cînd pe trotuar cădea umbra unui arbore de kapoc, ne opream, îi cerea voie pomului să-i calce umbra, şi deseori stătea s-o privească, mişcîndu-şi buzele.

Te-apuca disperarea să mergi cu bunica ; străzile păreau interminabile. Era de un calm grozav, nu se grăbea pentru nimic în lume. „Din grabă nu scoţi nimic decît oboseală.

7 Arbore din Anlile, cu frumoase fiori roşii.

Vînatul şi broasca ţestoasă nu pot merge împreună." îmi plăcea să mă duc la Regla pentru că trebuia să iau şalupa ca să traversez golful, ceea ce era o plimbare grozavă. N-am să uit niciodată pescăruşii zburînd în jurul vaselor. Petele de petrol pe apă. Bunică-mea făcîndu-şi cruce de cîte ori plutea ceva pe apă, şi mereu plutea cîte ceva. Feţele marinarilor privindu-ne din vapoare. Mirosul golfului. Ajungeam la chei şi ardeam de nerăbdare să mă urc în şalupă, dar ea rămînea să privească desenele de spumă pe care apa le ţesea şi le desfăcea în ritmul fluxului. „Aşa se fac şi se desfac lucrurile în viaţă, pentru că aşa o doreşte ea, din fundul mării", spunea şi se lovea în piept.

Mergeam pe drumurile acelea ale Regiei, ce păreau că se deschid miraculos, din loc în loc, ca să apară din interiorul cimentului un smoc de iarbă. „Nu se crapă mai întîi cimentul şi apoi se naşte iarba, ci iarba, cu forţa ei e cea care rupe cimentul." O priveam neîncrezător. „Da, Tinito, există lucruri care nu par, dar sînt. Ierburile au multă forţă." Şi începea să-mi vorbească de zeul arbuştilor şi ierburilor.

Bunica locuia foarte aproape de cimitir, în cartierul La Colonia, într-o căsuţă dărăpănată, cu pămînt pe jos.

Avea un papagal, o broască ţestoasă, un *maja* [8] într-un vas de lut albastru, nuci de cocos vopsite în albastru şi o raţă albă legată cu o panglică albastră. Iubea mult pasărea asta. Ouăle raţei i se plăteau bine, ea zicea că

8 Şarpe mare, neveninos, comestibil.

vindecau anemia şi întăreau plămînii. Aerul din casă părea verzui. Vegetaţia din jurul căsuţei era uluitoare. Iedera cuprinsese toţi pereţii. Scîndurile putrede erau copleşite de asaltul tufelor. Iar eu mă gîndeam că zeul bunicii, cu urechea lui cea mititică auzea cum creşteau ierburile. Casa era înconjurată de arbori şi o acoperea o umbră deasă.

CîND CU CRIZA din Octombrie eu fusesem mobilizat cu Cristino Mora şi ne aflam între Santa Fe şi Baracoa. Acolo, în timp ce stăteam în aşteptare pe stînci, cu privirea aţintită spre orizont, mi-a vorbit de prima lui nevastă, şi apoi de Gloria, şi de copiii pe care-i au. Mi-a arătat fotografiile pe care le avea la el. Gloria e albă. Cheo, unul din batalion, care-l cunoaşte de mult, zice că bunica lui Cristino era o *santera*[9] faimoasă în Regla, iar Cristino a fost *naîiigo* [10], dar a luptat din greu în ilegalitate şi că cele două cicatrici de pe faţă i le-a făcut Orlando Piedra, şeful Biroului de Investigaţii. El nu vorbeşte despre

9 Persoană ce atribuie lucrurilor un sens superstiţios, aici în înţeles de vraci.

10 Membru al unei societăţi secrete formată de negrii din Cuba.

asta. Nici eu nu l-am întrebat. Cristino vorbeşte puţin, dar e curajos şi bun tovarăş.

Mai puţin crudă ca adineauri, dar încă foarte vie, lumina cade în curte. Totul e liniştit, tăcut. O linişte ciudată, un fel de disperare satisfăcută izvorăşte de prin colţuri, din moliciunea puţin umedă a aerului.

îşi trece mîna peste cimentul spălătorului. Ridică privirea. Este, poate fi, acelaşi cer. Un vînt călduţ străbate curtea. Este, poate fi, acelaşi vînt din acea caldă şi luminoasă dimineaţă de iulie scuturînd fruntea tufei de portocal acru. Imagini se intercalează cu imagini, se înghesuie, se înlănţuie, şi, la fereastra asta, apare Aimé. Zîmbitoare, cu zîmbetul acela pe care-l au în amintire fiinţele iubite şi pierdute, cu expresia aceea candidă

de dăruire. Părul ei negru pe pielea umerilor de culoarea lutului. Ochii ei umezi, liniştiţi, gura ei mare, cu aerul acela timid şi feroce în acelaşi timp, ca şi cum şi-ar cere viaţa pe care a pierdut-o. O priveşti lung, serios, ca unul care asistă la o întîmplare dorită, dar care în momentul în care are loc, este, totodată de temut. Ochii ci se umplu de lacrimi, se zbat de febră, vibrînd şi tînără pentru totdeauna.

Rămîi învăluit în tăcere, în murmurul adus de vînt. Şi înăuntru un frig subit, o sfîşiere, şi ea care vibrează, se împrăştie în amintire ; cînd zgomotul irumpe zgîriind liniştea, iar trepidaţiile se propagă dinspre culoarul de la intrare pînă în capătul curţii. Vibrează podeaua de ciment, grinzile de lemn, ferestrele deschise larg, ferestrele închise ; vibrează uşile, pereţii camerelor, se zguduie pereţii. Ferestrele astea se învîrt în balamale, se închid uşor, mai au doar cîţiva centimetri între ele, stau indecise, oscilează, par că se vor deschide din nou, dar se unesc şi intră una-ntr-al- ta. Cu mîna stingă încerci să-ţi duci la buze ţigara, dar degetele-ţi tremură, nu din cauza vibraţiilor, ci pentru că ai văzut închizîndu-se fereastra asta la fel ca-n după-amiaza aceea. îţi depărtezi privirea şi ţi-o îndrepţi spre uşa principală vopsită verde, dar care cîndva fusese vopsită maron, în maronul ăsta care se iveşte prin locurile decojite şi care acum se măresc, ca şi cum ochii tăi ar da jos verdele.

Pe stradă, camionul se îndepărtează. Zgomotul descreşte, dar o dată cu vibraţia, de pe uşă s-au mai desprins bucăţi din crusta asta verde şi au mai crescut petele maron. Cu paşi înceţi te apropii de uşă. Te opreşti. înaintezi privind cojiturile. Simţi o apăsare în gît şi senzaţia prezenţei ei. Trei paşi. Şovăi. Iar înaintezi pînă ce rămîi în faţa uşii, cu privirea fixată pe petele cafenii, pe cele două belciuge fără lacăt. întinzi mîna ca să împingi uşa, dar nu îndrăzneşti, şi te-ndepărtezi privind totul, trecîndu-ţi privirea peste fiecare fereastră,. fiecare colţ, fiecare uşă, fiecare metru de perete. Acum din nou tăcerea, vîntul călduţ şi umed agitînd frunzele tufişului. Totul e liniştit, gol, dar aparenţa asta poate fi înşelătoare. Eşti aproape de zid cînd auzi zgomot în spate şi, repede, îţi întorci faţa.

> *Yemayâ geme de frumuseţe ca marea. Ai ei sînt pescăruşii. Domneşte în eternitatea albastră cu dungi de spumă. Guvernează misterele apelor sărate. Neagră, cu şolduri late şi cu pîn- tec ce a născut şaisprezece zei. Ca orice femeie cu ovare mari, este supusă schimbărilor de caracter. Poate fi timidă şi ruşinoasă cînd merge la piaţă să cumpere* malanga[11] *şi verbină, sau ca o mare neliniştită,*

11 Plantă rădăcinoasă, comestibilă, asemănătoare cartofului.

furtunoasă, a- tmci cînd vrea ca bărbatul să-i facă un fiu. Poate fi dulce şi mîngîietoare ca valurile care mor liniştite la mal. Ca fata marii care se aşază pe nisip, sub lună, ca să fie găsită cu flori sărate de lămîiţă printre valuri. Dar aproape mereu e orgolioasă şi mîndră, priveşte încordat şi ascultă numai cu spatele sau în silă, şi e chiar un pic trufaşă, bărbătoasă şi viforoasă cînd are nervi, sau mănîncă berbec. Dar poate fi tot atît de bine şi marea mamă regină albastră, majestuoasă şi ondulatorio, care vede totul şi ştie totul, şi face şi desface lucrurile, din fundul mării, unde trăieşte înlănţuită de zeul alb care seamănă cu sfîntul Manuel. Locuieşte pe pietrele mării şi în melci, dar cel mai bine se simte într-un vas de lut vopsit în albastru, mişcîndu-se uşor şi unduitoare ca un majá, *imi- tînd ritmurile mării. Vorbeşte prin nucile de cocos şi prin melci, şi prin mugetele apei, lovindu-se de recifi şi faleză. Este stăpîna mării. Sint şapte într-una, iar cea care trăieşte pe fundul mării e cea mai puternică şi-i place un albastru mai întunecat decît celorlalte. Este marea însăşi şi cum e aşa de mare nu intră în capul nimănui, pentru că marea nu încape*

în nici un cap. Dar celelalte şase intră în capetele fiilor lor şi le place raţă majá, *berbec şi cocoş cu pene albastre. Pîntecul lor mereu vrea să rodească.*
Şi îşi cheamă, fiul zuruind maraca[12] *vopsit în albastru care seamănă cu marea.*

Am învăţat repede să citesc. Teresita a fost mai înceată, era tare distrată, deseori rămînea cu ochii ficşi, cu privirea dusă, fără să clipească, uitîndu-se la nu ştiu ce. Mergeam la şcoala surorilor Martinez, pe strada Marqués de la Torre, între San Nicolas şi Luyano. învăţătoarea mea se numea Délia. M-am îndrăgostit de ea. N-aş fi suportat să mă certe. Acolo am învăţat pînă în clasa a cincea. Teresita a rămas într-a doua. Şcolii ăsteia a surorilor Martinez îi spuneau „Peştera maimuţelor". Prima dată l-am auzit spunîndu-i aşa pe un băieţel care locuia în La Curvita, în spatele clinicii lui Casuso. Ne-am luat la bătaie, dar a trebuit să-mi potolesc furia pentru că toţi albii îi spuneau aşa.

Nu de mult am trecut pe acolo. Le-am văzut pe Pepilla şi Chiquitica. Casei i s-a dărîmat faţada sau or fi dat-o jos ; nu mai sînt decît camerele din fund. Nu s-au măritat ; cea care s-a măritat a fost Délia, cu un funcţionar de la cinematograful „Atlas". Acolo unde era sala

12 Instrument muzical confecţionat dintr-o tărtăcuţă golită pe dinăuntru şi în care se pun pietricele.

de clasă acum sînt multe tufe de *marpacifico*[13], şi printre ele se văd dale de lemn încrustate în ciment. într-o duminică, Paula a venit speriată. Se dăduse foc cartierului Las Yaguas. Nu arsese tot pentru că oamenii au sărit şi au aruncat apă

13 Arbust cu flori mici, felurit colorate.

pe acoperişuri. Autorităţile n-au făcut nimic. „Să ne scoată, să termine cu noi, asta vor ei". Era gata să-i ardă casa. Au pus focul pe la Cortes, şi un om care locuia acolo a murit pîrjolit. Paula spunea că rămăşiţele lui încăpeau într-o cutie de pantofi. Era foarte nervoasă. A rămas la noi. A dormit pe jos.

La cîteva luni a venit ciclonul. Tata a auzit primele comunicate şi a început să-şi facă griji pentru bunica. S-a dus la Regla şi s-a întors şi mai preocupat. Ea hotărîse să rămînă în căsuţa ei. Eu ştiam că nu s-ar fi întors. Nu-i plăcea nici să calce pe cenuşă, nici să desfacă ceea ce făcuse. „Să te întorci într-un loc de unde ai plecat, asta-ţi taie norocul." Cînd ne plimbam şi o striga cineva, bunica se făcea că nu aude.

Comunicatele erau din ce în ce mai alarmante. Cei de la etaje s-au refugiat în adăposturile Crucii Roşii. Noi am rămas. Tata zicea că vom rezista. Zăngănitul de uşi şi ferestre a durat toată noaptea. Paula a spus : „Acum chiar că Las Ya- guas va dispare". N-am dormit de loc.

De dimineaţă, vîntul urla de ţi se făcea părul măciucă. A smuls ferestrele de la camerele de sus şi a luat cu el părţile laterale. Părea că nu vom mai rezista. Tata, foarte serios, nu voia să i se vorbească. înfigea şi tot înfigea în masă cuţitul lui de pieţar. Teresita îşi muşca vîrfurile codiţelor. Paula ne povestea de o zeiţă curajoasă căreia îi era

frică de şopîrle. Iubitul ei se suia în palmieri, îmbrăcat în roşu, ca să comunice prin semne cu alte femei. Zeiţa şi-a dat seama şi s-a urcat şi ea în palmier. Dar iubitul erau zeu, rege şi războinic, şi văzînd că-l urmărea, a umplut palmierul cu şopîrle, şi cînd zeiţa a început să se caţărc, mii de şopîrle apărură pe trunchiul copacului, din toate părţile, iar ea, speriată, ca să le omoare, a ars palmierul cu o scînteie. De aceea palmierii, de atunci, sînt aşa de des loviţi de trăznet. Paula spunea că de aceea cînd se strică vremea şi departe se aud tunete, şopîrlele ridică o lăbuţă spre cer implorînd iertare. Şi că la ora douăsprezece fix, ziua, coboară din palmieri să sărute pămîn- tul, fac o cruce cu gura şi cu coada şi apoi urcă imediat. Merita să vezi gesturile Paulei. Rîdecu şi te speriai în acelaşi timp.

A trecut şi ciclonul. Tata a vrut să plece la Regla; totul fusese inundat. Ne-am dus pe jos pînă la Piaţă. Mergeam desculţi, cu pantalonii suflecaţi pînă mai sus de genunchi.

Pomii fuseseră smulşi din rădăcină. Strada Cris- tina părea o lagună de ciocolată. în piaţă, la tejghele nu mai erau acoperişuri. Grinzile portalurilor dispăruseră. O barcă de cauciuc a Crucii Roşii plutea pe stradă de parcă ar fi fost în largul mării. Pe apă pluteau fructe, legume, verdeţuri, pantofi şi multe altele. Am văzut o păpuşă, şi înaintînd aproape în înot, am apucat-o. Cînd am ajuns acasă i-am dăruit-o Teresitei. A fost tare bucuroasă. Tata a plecat spre Regla. I-a

povestit Paulei şi celorlalţi cum mai pluteau lucrurile în inundaţia de la Piaţă. Toţi ne-am dus în fugă într-acolo, dar cînd am ajuns nu mai rămăsese nimic.

Tata s-a întors impresionat. Zicea că era o minune. Toată lumea spunea aşa, pentru că în La Colonia casele erau la pămînt şi numai a bunicii mai sta în picioare. „Doar o bucăţică de acoperiş, iar celelalte toate căzute. E un miracol", şi le-a oferit sfinţilor o *fruta-bomba*[14] mare de tot. Eu mă gîndeam însă că de aceea n-a luat ciclonul casa bunicii, pentru că era toată înconjurată de tufe şi de pomi şi as[r]ea o apărau.

La cîteva zile, Paula a început să-şi ridice noua casă, din tablă şi „yaguas" [15]. N-a făcut-o în acelaşi loc unde fusese, ci la intrarea în cartier. Era înfuriată de ceea ce se întîmplase. După ciclon, toti s-au ambiţionat. Rufino, primarul, făcea pe stăpînul datorită banilor. Mîncarea trimisă ca ajutor trebuiau să o plătească. Era indignată de felul cum decurgea campania de ajutoare a celor păgubiţi.

Osain. făcut dintr-un *guiro*[16] şi pene ne care bunica îl ţinea agăţat în curte, a fost luat de vîntul ciclonului şi s-a oprit în ramurile unui arbore de kapoc, cam la o sută de metri de tăbăcărie, pînă aproape sub Podul

14 Fruct asemănător pepenelui galben.

15 Yagua, partea mai tare a ramurii de palmier, cu care se acoperă casele.

16 Fruct în formă de glob, asemănător cu dovleacul, din care se fac instrumente muzicale.

[1] Păsări mici, galbene, cîntătoare.

Spînzuraţilor. Arborele de kapoc a fost şi mai sfînt începînd din ziua aceea. Faptul că ciclonul nu a dus casa a făcut să crească faima şi prestigiul bunicii, nu numai în La Colonia, ci în toată Regla, şi pînă la Havana şi Guanabacoa, pentru că din locurile astea venea lumea să-l vadă pe Osain agăţat de creanga kapocului.

Nu S-A NĂSCUT. A ieşit din pămînt. Nu are fraţi. La fel ca iarba, e fiul nimănui. E un zeu şchiop, chior şi ciung. Are doar un picior, pe cel drept; un braţ, pe cel sting; şi un ochi; şi are o ureche foarte mare cu care nu aude şi alta foarte mică cu care aude bine. Aude aşa de bme cu tirechea asta incit ascultă zgomotul pămintului cind se roteşte, mersul furnicilor, fuga sîngelui prin carne, tre- murul verde al pupilei reptilelor, zborul îndepărtat al tomeguines *^-ilor murmurul gîndurilor, suişul sucului în ramuri şi liane, şi chiar muzica florilor cînd se deschid, şi pe care nimeni nu o aude. Merge în salturi sau tîrîş, şi, de asemenea, sare într-un picior, sprijinindu-se în bastonul din rădăcini împletite. Miroase a sevă. Pielea lui are culoarea coarnelor vîna- tului, şi înăuntru simte palpitîndu-i, dură şi amară, inima. Seamănă cu sfîntul Silvestru. Are gura strîmbă, capul mare ca un*

pepene, şi vorbeşte fonfăit prin inter mediul unui guiro *sau dovleac. Arterele îi străbat tălpile picioarelor, se adîncesc în pămînt şi se împletesc cu rădăcinile arborilor. Briza îi atinge coastele şi-i zburleşte părul în care trăiesc greierii şi păsă*

rile, licuricii, şi florile, albinele şi fluturii. Nu are nevastă şi nici nu-şi doreşte, dar e prieten cu zeul roşu care se culcă cu toate femeile şi i-a dat ierburi ca să le omoare de plăcere ; de atunci ei doi sínt stăpînii tamburinelor. Osaîn, stăpînul lemnelor şi lianelor, al florilor şi tufelor, al arborilor şi frunzelor, al dragostelor şi puterilor lor. E muntele însuşi, şi de aceea-i aşa de mare încît nu intră în capul nimănui. Trăieşte în tot ce e verde şi creşte pe pămînt, dar poate să mai locuiască şi în guiro *marcat cu o cruce desenată cu ipsos şi împodobit cu penele tuturor păsărilor, mai ales ale uliului. Trebuie să-l agăţi undeva sus. Nu-l pot avea decît bărbaţii sau femeile sterpe, cărora luna nu le mai stîrneşte sîngele. E rău să te apropii prea mult de el, şi-i şi mai rău să-i treci pe dedesubt. Răsuflarea lui e mirosul acid al frunzelor umezite. Este muntele însuşi, şi muntele e ca un templu. Trebuie să-l hrăneşti cu*

sînge de cocoş negru, dar să nu vadă penele. Să-l tratezi cu respect şi dacă nu-l saluţi şi-i plăteşti cu cupru sau porumb, se supără. El e stăpînul tuturor culorilor, pentru că din el ies fluturii, păsările şi florile. Cu ierburile lui ne dă tot ce ne lipseşte; poate oferi prin ele viaţa sau moartea, pentru că păimîntul îşi stoarce pentru el sucurile secrete

din măruntaie. Iţi apare la miezul nopţii cerînd foc să-şi aprindă trabucul. Fluieră şi-i plac fluturii galbeni, pentru că ei sînt visele muntelui. Se scoală umed de rouă. Ramurile şi frunzele îl mîngîie şi-l îmbrăţişează. La pasul lui cresc toate ierburile, şi-n pielea lui, ca în scoarţa arborilor, se confundă epocile şi se amestecă tatuajele tuturor primăverilor.

Nu e numai zgomotul din spatele lui, ci şi senzaţia că cineva îl priveşte. Simte mişcare pe coridor. Scîrţîie o uşă. Aude paşi, dar nu vede pe nimeni. Vîntul scurmă frunzele pe jos şi se aude doar murmurul lui. Din nou linişte, golul ce umple locul. Un vechi perete tumefiat şi ulcerat, bolnav de ceea ce distruge şi dărîmă. Lepră a cărămizilor şi cimentului. Peretele ăsta, construit ca să reziste vremii, va redeveni ceea ce a fost : praf şi piatră. Ducînd cu el ca o ciudată amintire urma invizibilă a trupurilor cure l-au atins, a degetelor care l-au atins, şi a umbrelor care au trecut peste el. îşi sprijină mîna de bătrînul perete, iar peretele ăsta şi mîna asta formează echilibrul între pieritor şi durabil, între iureşul clipelor şi dispariţia sigură a ceea ce nu poate rezista. între mîna asta şi peretele ăsta se sprijină istoria. Pe peretele ăsta au trasat drumuri amestecate în timp, umbrele, lăsînd pe eroziunea înceată şi rece a cimentului urma arzătoare a vieţii. îşi retrage mîna şi înaintează înspre fundul curţii, ca şi

cum peretele l-ar arde. Vîntul e mai rece ; o briză uşoară îi lipeşte cămaşa de piele. Ajunge lîngă gărduţul de scînduri unde ciuta un *sinsonte* *. Şi, de partea cealaltă a gardului, blocul de locuinţe noi ce dispare şters de amintirile tale. Şi-ţi apar maidanul, clopoţeii ce răsăreau prin gardul cTe sîrmă răsucită, bucuria înconjurată de garduri ; acolo te jucai *kimbumbia* [17] [18], cu *taco* [19], cu mingea, sau căutai în gunoi sticle ca să le schimbi pe bile. Şi, printre clopoţeii ce creşteau peste buruieni, o vezi apropiindu-se pe Teresita, alergînd speriată, ţipînd, cu ochii ieşiţi din orbite. Şi, pentru un moment, îţi apare înainte faţa ei, expresia ei gravă, aproape tragică, alimentată de o disperare pustie, de o surpriză încordată, aproape electrică. Şi acolo au început bănuielile tale : de ce ? a fost acolo, sau după ? întorci spatele pentru a alunga oribila imagine. Mături cu privirea curtea pustie, abandonată, moartă, atît de moartă cit poate să fie o casă cînd au plecat pentru totdeauna cei care au locuit-o, au suferit şi au iubit în ea.

Priveşti pereţii, uşile, ferestrele, streşinile, portocalul acru, – scara, şi-ţi dai seama că nu obiectele, ci fiinţele care au locuit, cu dragostele şi urile lor, cu luptele şi speranţele, cu discuţiile şi intimităţile lor, sînt cele care impregnează lucrurile de acest ceva imaterial dar profund, care se simte şi se respiră, şi care acum pare să plutească în

17 Pasăre cîntătoare.
18 Joc asemănător cu oină.
19 Ţeava de lemn cu ajutorul căreia copiii suflă cocoloaşe de hîrtie.

singurătate, în gol, în căldura puţin umedă a aerului.

Bunica făcuse o amuletă din verbină şi din inima unei rîndunici. Zicea că o să-mi ajute la toate, şi că trebuia să încep să muncesc. Mi-a găsit de lucru în „La Aralîa". N-o să uit niciodată acel miros de flori adunate la un loc- Prima muncă te marchează pentru totdeauna. în florărie m-am făcut om, m-am întîlnit cu viaţa, sau, mai bine zis, m-am ciocnit de realitate.

Trebuia să curăţ, să schimb apa la flori, şă duc comisioane şi să ajut în atelier. Mesele erau pline de flori alcătuind munţi de culori. Primul lucru pe care m-au învăţat a fost să fac buchete de *alamandas*[20]. Trebuia să fac un bucheţel şi să-l leg cu sîrmă de un beţişor pe care să-l înfig în coroane sau *cojines*[21]. *Alamanda* e o floare foarte delicată şi cînd le legam se rupeau. La început mi-a fost greu, dar după o săptămînă nu numai că legam bine *alamandas,* ci şi orice alt fel de floare. Lucrau acolo : Roberto, Tomâs şi Arca- dio. Arcadio era un bătrîn ţîfnos. Dimineţile ieşea cu sacul şi cu foarfecă să taie frunzele prin parcuri şi grădini. Se întorcea muiat într-o crustă neagră şi cu sacul plin. Şi atunci se punea să lege frunzele şi nu vorbea ; doar îl auzeai înjurînd cînd se-nţepa în sîrme. Roberto făcea coroane, *cojines* şi jerbe ; de toate cele pentru morţi. Tomâs, bucheţele de mireasă, vazele cu flori, buchetele care se puneau în mijlocul

20 Plante tropicale cu flori mici, galbene.
21 Coroniţă care se pune pe sicriu.

mesei, florile de pe corsaje, şi podoabele pentru nunţi ; de toate cele pentru cei vii. Locuiau în şpatele atelierului, în fund, într-o baracă.

Tomás era un mulatru cam ciudat, purta brăţări la mîini şi uneori îşi punea crini şi *extrañar- rosas* [22] la urechi şi un ciorap de damă în cap, drept scufie. Mereu vorbea despre epoca în care locuise în Venezuela.

Erau nopţi cînd lucrau pînă tîrziu ; atunci, Santi, stăpînul, trimitea după gustări şi bere. Santi era un foarte bun florar. Nu lucra decît comenzi speciale. Făcea din flori embleme, anunţuri, steagul cubanez, cruci, inimi, tot felul de figuri. Apuca trandafirii oricum şi niciodată nu se înţepa. Le trecea degetele peste tulpină de sus în jos, şi, dinrr-o dată, le smulgea spinii fără să se rănească. Asta n-am putut s-o fac niciodată. După cîteva săptămîni de cînd începusem să lucrez mi-au putrezit degetele de atîta umezeală de la florile ude şi de la înţepăturile spinilor şi zgî- rieturile sîrmelor.

Uneori, trebuia să facem coroane fără flori, numai cu frunze, ceva asparagus şi ferigi, ba chiar şi cu foi de palmier. Santi le aranja şi pînă şi cele de palmier ieşeau frumoase, fiindcă le vopsea în diverse culori, cu un aparat. într-o după-amiază, camionul era stricat şi Santi m-a trimis să duc o coroniţă funerară la capela Cairo, care se afla pe şoseaua Jesús del Monte, după podul Agua Dulce. Mi-a dat o băncuţă şi m-am dus cu

22 Trandafiri micuţi.

coroniţa-n braţe pînă la staţia de tramvai. Lumea striga : „aleluia !” Vroiam să intru-n pămînt de ruşine. Niciodată nu mai f-usesem la un priveghi, nici nu mai văzusem vreun mort, în tramvai mă gîndeam că, o dată ajuns, voi

pune coroniţa cît mai departe posibil de sicriu, voi cere să-mi semneze de primire şi voi ieşi în fugă ca să nu văd mortul. Aşa şi făceam, cînd s-a apropiat o femeie şi mi-a cerut să pun coroniţa deasupra sicriului. Am întors faţa ca să nu văd, dar mina mea a atins sicriul, şi m-a trecut un fior. Atunci femeia a zis să aranjez panglica, fiindcă se răsucise. Şi atunci am văzut moarta. N-am putut să evit. O cunoşteam din vedere. Era din cartier, dar în sicriu era alta. După aceea am văzut mulţi morţi şi mi-am dat seama că se schimbă, se fac mai solemni, mai frumoşi, nu ştiu. A fost întîia mea întîlnire cu moartea, pentru că să vezi de aproape pentru prima oară un mort înseamnă să te întîlneşti puţin cu moartea, e ca şi cum ai spune : asta e, aşa este moartea.

Tatăl meu dispăruse. Bunica întreba nucile de cocos şi melcii. Făcea rugăciuni lui Ochosi, zeul închisorilor, şi lui Eleguă, al drumurilor şi destinului. M-a rugat s-o însoţesc pe coastă, la trei dimineaţa, ca să smulgă o tufă. Mama-şi petrece zilele plîngînd. Eu întrebam de tata, da-mi spuneau doar că e la ţară.

Bunica a venit într-o dimineaţă la florărie şi a vorbit cu Santi. După aceea l-am întrebat să văd dacă el ştia ceva de tata dar s-a făcut că nu ştie, sau nu ştia cu adevărat. Doar după cîţiva ani am aflat ce se întîmplase.

La florărie l-am cunoscut pe „Vultur-Cioc-de- Aur". Viaţa lui se învîrtea în jurul morţilor. Mergea pe la spitale, la clinici, la casele de ajutor, în orice loc unde era un muribund şi propunea serviciul funerar şi coroanele. Primea comisioane de la florărie şi de la casa

de pompe funebre. Mai avea un angajament şi cu preoţii care administrau cimitirul. Aduna coroanele uscate şi recupera suporţii, cercurile şi beţişoarele ca să le revîndă la florării. „Vulturul" cîştiga destul, avea maşină, se îmbrăca bine şi toată ziua rîdea şi făcea glume. Avea aer de şmecher şi aspect de om de afaceri. Se zvonise că ar avea şase neveste. Mă uitam la el ca Ia o legendă. Mi-a propus, în caz că voiam să cîştig un ban în plus, să-l ajut la cimitir. Duminicile lucram cu el şi-mi dădea un *peso* sau doi.

într-o seară, am dus o comandă la „La Gardenia" pe strada Consulado. Mi-a spus : „Azi o să cunoşti viaţa". M-am gîndit că o fi ştiind ceva de tata. Am făcut cîteva ocoluri pînă ce a parcat acolo unde acum e magazinul Roseland. Ne-am oprit la colţul format de străzile Aguila şi Neptuno. Cîteva femei acostau bărbaţii, îi opreau pe trotuare. „Vulturul" a chemat-o pe una şi i-a vorbit. A scos cinci *pesos* şi mi-a spus: „Du-te cu ea". Am înţeles şi m-am fîstîcit. Femeia m-a apucat de braţ şi am intrat într-un mic hotel de după colţ.

Cînd am ieşit, „Vulturul" mă aştepta la cafeneaua „El Aguila", sprijinit de tejghea, bînduşi berea. Cînd am ajuns lîngă el, mă bătu pe spate şi-i spuse chelnerului : „Dă-i un sandviş şi o bere bună". Şi, zîmbind : „Ei, acuma ştii ce-i viaţa, cum ţi s-a părut ?" Eu tăceam pentru că eram nervos şi, după senzaţia aceea, nu mai puteam spune nimic. Mă bătea pe spate şi zicea : „Ei, acum eşti bărbat". Mi-

era rău. Dar „Vulturul” rîdea într-una, bătîndu-mă pe spate şi mîngîindu-şi nasturele de aur al bluzei : „Ei, aciim ştii ce-i viaţa”.

ACUM E GLORIA, pielea ei albă, dar pielea de culoarea lutului a lui Aimé avea căldura brizei. Vîntul îi aduna fusta în jurul genunchilor. Dădea gesturilor ei o ciudată perspectivă, un sens misterios. Părul, ochii, formele ce se zăreau sub bluză, pulpele ce se bănuiau sub fustă, apăreau şi dispăreau după cum bătea vîntul. Ii cu- noşteai fiecare bucăţică a pielii. Cum era ? Timpul e un vînt care trece şi duce cu el lucrurile în uitare, un rîu care trece şi mişcă roţile şi visele, şi cojeşte pereţii şi şterge chipurile. Gesturile ei şi uşoara impresie a surîsului ei. Vocea ei, da, vocea ei ajunge la tine ca imprimată în aer. Cuvintele îi tremurau pe buze. Aimé, acolo, aproape şi departe. Te priveşte şi-ţi spune : „Dacă ar putea fi din nou. Dacă ar fi acum şi nu cînd a fost.” Nu poţi spune dacă zîmbeşte sau plînge, pentru că rîsul şi plîn- sul au nevoie de un timp, un spaţiu exact în amintire. O priveşti aşa cum priveşti marea de pe plajă. Ai vrea să-i poţi vorbi, să-i povesteşti ceea ce s-a întîmplat. Să-i spui că acum e altfel, că totul va fi altfel, că totul s-a schimbat. îţi muţi privirea şi o vezi oprită pe a patra treaptă a scării. Zîmbeşte, acum zîmbeşte. Şi ţi-o aminteşti cînd venise în

dimineaţa aceea, cu rochia înflorată, prea strimtă. Atît de proaspătă, da fragedă. Ţi-ai dat seama de cum te-a privit, de cînd ai văzut-o mergînd, sărutîndu-şi mătuşa, mişcîn- du-se prin curte ca şi cum ar fi desenat arabescuri. O să-i dea un sărut. Mergea uşor, cu părul acela negru pe umerii ei de culoarea lutului, mişcîn- du-se ca şi cum ar patina sau ar dansa. O să-i dea un sărut. Aştepţi ca să vezi sărutul. A fost o izbucnire de prospeţime pe pielea uscată a mă- tuşii. îţi este prezentată. Mina ei. Palma umedă şi caldă. Faţa, de o puritate încă de copil. Ochii ei negri. Buzele ei groase. Picioarele ei de femeie.

Nu mai lucrai la florărie. Teşiseşi din închisoare. Erai plin de focul răzbunării, sfîşiat de îndoieli, încercînd să intri în gruparea religioasă „Puterea". Biete mîini care strîng alte mîini încărcate de umbre.

Te doare că nu te-a cunoscut aşa cum eşti acum, altul decît cel care ai fost, altfel de cum te-a cunoscut ea. Cîte au trecut de atunci! Priveşti uşa pe unde a ieşit pentru totdeauna. îţi aprinzi o ţigară. Te aşezi pe stratul ce înconjoară portocalul acru. Cine te va vindeca de amintirile care-ţi aleargă prin viaţă ? îţi ridici privirea şi contempli camerele, uşile şi ferestrele astea, deschise, închise, întredeschise. Cine te va vindeca de amintirile care apar din pereţii cojiţi, din colţurile umede ; cine te va vindeca de amintirile care pîndesc din deschizăturile uşilor, ferestrelor ; ce ai să faci ca să speli arsura lor crudă, care se instalează pentru multă vreme, aliată cu timpul şi cu creaturile astea slabe şi suferinde

care se arată deodată cu feţele lor din speranţe deşarte ? Dar nu sînt nici moarte, nici uitate,

pentru că sîngele cerc şi plăteşte. Cum ar putea muri amintirile astea care aleargă peste tot disperate ? Viaţa se schimbă, dar amintirile nu. Se află acolo, în spatele tău, ireversibile, aşteptînd ceea ce *li se datorează. Mîna peste faţă le şterge. Le* aduce, şi apare Aimé care se apropie de tine şi ai vrea să se apropie ca să nu fi fost cum a fost, ca să poată îi aşa cum ar fi trebuit să fie. Dar acum este Gloria, iar ca nu mai e, s-a făcut aer, suspin, şi vocea ei, ca o muzică visată, pluteşte în briză, în căldura puţin umedă a acrului.

Drumurile erau făcute după asemănarea rîurilor. "Nimeni nu mergea pe ele, decît vintui. Drumurile erau solitare. El a fost primul care a vorbit. A construit omul ca să nu mai fie singure drumurile. Creator al omului. Tată şi mamă a tuturor. Rege şi Regină. Obatalâ este unul şi şaisprezece în acelaşi timp, depinde pe unde merge şi ce face. A dat omului gîndirea şi cuvîntul. l-a făcut trupul încet şi a purces pe dibuite. Omul mergea din- tr-o parte într-alta, dar fără direcţie, fără scop şi se lovea şi cădea. Atunci el a făcut capetele diferite ca să nu se confunde şi ca să gîndească diferit. Cu un cuţit le-a deschis gura şi în mijlocul limbii a tăiat o cruce, arătînd direcţiile cuvîntului. De aceea cuvîntul are atîtea drumuri. Guvernează gîndu-

rile, ideile. înţelept, extaziat, prezice viitorul cu un murmur suav. Mîinile

lui dezmiardă ceea ce ating. Dar intr-o zi, b.eat şi neatent, i-a creat pe damblagiii albinoşi şi orbi, ca orice creator nu produce numai opere perfecte. Şopîrla îi aparţine şi-i serveşte de mesageră. Este cel mai pur, cel mai sprinten, cel mai amabil. Cel care cere iertare pentru ceea ce a făcut. Tată şi mamă, este femeie şi bărbat în acelaşi timp. Seamănă cu sfîntul Manuel şi sfînta Mercedes. Se îmbracă în alb şi albei sînt colierele. Este zeul purităţii şi al albului, al echilibrului şi al păcii. 11 chemi cu un clopoţel de argint. Se urcă pe orice cap, pentru că e stăpî- nul tuturor. E pur, pur, puritate topită în puritate. Mantia lui e din puf de bumbac, l-a dat albului blîndeţe. Înţelept şi majestuos, poate fi tînăr războinic cînd mînuie sabia, sau un bătrîn tremurător şi venerabil ce sfătuieşte un tînăr. Tremură de furie, nu de frică pentru că niciodată nu pierde bătăliile. Cînd a avut loc războiul între zei, el şi-a sfîşiat veştmîntul şi a spus : pace. De aceea, începînd de atunci, steagul alb cere pace. Pentru ca apele să se retragă de pe pămînt, a înlănţuit-o pe zeiţa albastrului întunecat şi profund pe fundul mării.

Imaculat. Miroase a cocos, a tuberoză, a măghi- ran, a regina-nopţii şi a colonie. Trandafiri albi şi orez îi împodobesc drumurile. Escorta lui sînt crinii şi

porumbeii albi. Poate fi sever. Pedepseşte capul. Orbeşte şi paralizează. Dar, cum el a creat omul, mereu iartă păcatele omului.

Tata s-a întors slăbit, părea de piatră. „în ţara asta nu se poate trăi". Fruntea îi era plină de cute. Rosendo i-a propus să-i facă rost de nişte bilete de loterie. Tata s-a înfuriat: „Eu nu sînt dintr-ăştia. Dumneata n-ai să-nţelegi niciodată, pentru că ai trăit altfel." A-nceput să umble cu un căruţ. Vindea pe străzi coşuri pieţarilor şi ce culegea din resturile de la piaţă. Mergea împin- gînd căruţul pînă la San Francisco de Paula şi acolo cumpăra coşurile ca să le revîndă. într-o seară, stăm lîngă focul făcut pe terenul nisipos de lîngă casă, cînd mi-a spus: „La toate trebuie să le dai foc ca să se facă mai bune. Pînă şi coşurile sînt altfel. Unele sînt din trestie iar altele din *guanikui* L Cele din trestie-s mai bune dacă trestia e uscată ; dacă e crudă durează puţin. Focul le schimbă." Tata le punea. cercuri şi sîrmă pe margini ca să le mai întărească şi apoi le trecea prin foc ca să le facă rezistente şi să le ardă aşchiile şi puful. îmi tot repeta : „La toate trebuie să le dai foc ca să fie mai bune. Focul seamănă cu sîngele." Şi tăcea grav, privind flăcările cu

fruntea încruntată.

Muncea zi şi noapte, dar banii n-ajungeau. Mama sta aplecată peste rufe de dimineaţa pîhă seara, storcea cu mîinile ei osoase lucrurile altora, rezistînd ca o piatră de pe drum timpurilor grele.

[1] Liană care creşte în Cuba.

Lucrurile pe care le purtam eu etau din saci de făină, din ăia care se cumpărau cu douăzeci de *centavos*[23] fără să fie spălaţi. Cei care erau spălaţi costau treizeci. Pantofii îi luam de ocazie de la o tarabă din strada Concha. Aveau de la cincizeci de *centavos* perechea pînă la trei *pesos ;* eu cumpăram de optzeci de *centavos.* Imediat li se găureau tălpile. Cel mai mult mă dureau banii cheltuiţi pentru tuns. O dată la două luni, mergeam în Piaţa Vaporului şi plăteam douăzeci de *centavos* la bărbierii clandestini, care te tundeau aşezîndu-te pe o ladă ; o făceau în zece minute, mereu cu frică să nu vină poliţia şi să-i ia. De multe ori am rămas tuns numai pe jumătate.

Teresitei îi venise cheful să se ducă acasă la Paula. Paula îi spunea mamei să n-o lase să plece pentru că ea nu era acasă şi acolo oamenii erau din ce în ce mai decăzuţi. într-o zi, Paula a venit agitată, a apucat-o pe Teresita de umeri şi a scuturat-o :

— Ai fost acasă la Cuchi ?

Dar Teresita avea o privire flămîndă ar fi

23 Subdiviziune monetară. 1 *peso* = 100 *centavos.*

devorat orice.

-— Spune adevărul !

Dar Teresita coborî privirea şi nu spuse nimic.

— Spune ! şi începu din nou s-o scuture.

Dar Teresita nu răspundea.

•— Ţi-a făcut ceva ?

Dar Teresita rămase cu capul în jos, privind departe.

— Spune ! Ce ţi-a făcut ?

Dar Teresita continua, cu un zîmbet trist, vrăjit.

— La mine acasă să vii cu mine, cînd te aduc eu ; nu poţi veni cînd nu sînt eu acasă.

Mama a ajuns s-o lege pe Teresita. A amenin- ţat-o că-i taie cozile şi că o rade în cap ca să nu mai iasă. Teresita îşi petrecea vremea stînd într-un colţ, legănînd păpuşa pe care i-o dăruisem cu cîţiva ani în urmă, fără să se uite la nimeni, fără să facă nimic, cu privirea tulbure. O întrebai şi nu-ţi răspundea. Aproape că nu vorbea. îşi petrecea ziua ca şi cum ar fi privit ceva foarte departe sau foarte aproape de ochii ei. Noaptea se scula dintr-un salt şi nu mai putea să adoarmă. Părea că vede ceva teribil. Tare ciudată a devenit Teresita.

Bunica era credinţa, speranţa tuturor. Bunica a fost uriaşul copilăriei mele. Punea bastonul pe capul Teresitei şi spunea : „îi va trece, sînt treburi de-ale lui Inie".

în săptămîna patimilor bunica nu vorbea de sfinţii ei. îi acoperea cu cîrpe negre. Nu le

aprindea lumînări. Nu le dădea nici de mîncat, nici de băut. Nu aducea apă pentru că apa din zilele astea era rea ; se strica imediat şi mirosea urît. Nu uda tufele şi nici nu smulgea vreun fir de iarbă. De la şase dimineaţa pînă seara umbla prin biserici şi cimitire. „Joia şi Vinerea Mare diavolul umblă liber şi-şi face de cap, pentru că Dumnezeu e mort şi nu se poate opune drăcoveniilor satanei", spunea bunica, şi în aceste zile nu ne dădea voie să rîdem, nici să cîntăm, nici să fluierăm, nici să ne zbenguim. „Aveţi grijă de iazma-apelor, de duhurile şi spiriduşii şi piticii care ies din bălţi". Vineri spre sîmbăta rămîncam sa dorm cu ea. Dimineaţa devreme ieşeam să culegem ierburile împărăţiei cerurilor. Soarele încă nu mijise bine şi noi eram deja pe cîmp, salutând arborele de kapoc şi culegînd frunze, beţe, ierburi, liane umede de cu seară, pline de rouă. Rouă asta era sfîntă. Dumnezeu era mort, dar reînvia, iar ierburile aveau mai multă putere, mai multă graţie, mai multă viaţă. Vindecau şi fortificau mai mult decît cele culese în oricare altă zi. Reînvia Babâ-Olo- rum. Viaţa învingea moartea şi mergea înainte. Pe la zece dimineaţa ne întorceam cu un sac şi un coş pline de ierburi ale tuturor sfinţilor. Scoteam apă din puţ. Apa din ziua aceasta dădea viaţă, nu mirosea şi nu se strica. în Sîmbăta Mare, bunica schimba apa din ulciorul unde ţinea waia-ua, şi de aceea era mereu limpede şi nu se strica. Apoi semăna plante în jurul casei şi le uda cu o stropitoare albastră. După-amiaza fierbea ierburile cu apa din sîmbăta sfîntă şi

le punea într-o carafă mare. Cu zeama asta vindeca totul. Zicea că nu ea vindeca, ci puterea apei şi ierburilor.

Tata stătea puţin pe acasă, parcă se ascundea, în după-amiaza aceea, pe la şase, eu îmi aşteptam rîndul la baie. Rosendo vorbea de una Eduviges. De hainele ei fine, de driL De lumea pe care o visa şi pe care niciodată n-a avut-o. Tata a intrat prin coridor, bălăbănindu-se, cu ochii ieşiţi din orbite, îşi apăsa stomacul cu mîinile şi pata de sînge creştea. A căzut cu faţa în jos. A fost o buşitură surdă pe podea. Rosendo şi cu mine l-am întors. I-a ieşit sînge pe gură. S-a mai încordat odată şi a rămas liniştit cu ochii deschişi. Am auzit urletul mamei. Teresita privea de parcă voia să înghită lumea cu ochii. Vecinii încercau s-o ia pe mama, care avea faţa pătată de sînge. Ţipete, uşi trîntite. Mercedes l-a acoperit cu un cearşaf care s-a pătat imediat. Pe podea s-a format o băltoacă. Tata ca un pachet sub cearşaful acela. Eu nu ştiam ce să fac. Atunci cineva m-a strîns de braţ şi mi-a trecut mîna peste cap.

A rămas în curte pînă ce au venit judecătorul, medicul şi poliţia. Ne-au pus întrebări. L-au dus într-o ambulanţă. După două ore l-au adus în sicriu. L-am pus în cameră.

Cam jbe la unsprezece a venit bunica. N-a salutat pe nimeni. S-a dus direct la sicriu, cu paşi înceţi, lovind podeaua cu bastonul. Nu plîngea. Ajunse lîngă sicriu. îşi făcu semnul crucii şi începu să se roage. Rămase aşa ore-n

şir, fără să se-ndepărteze, în picioare, snrijin'ndu-se în baston, ţeapănă, privind fix figura stinsă a tatei. A făcut un gest cu bastonul ca să mă cheme. Mi-a pus mîna pe ceafă şi m-a împins peste sicriu, de mi-am lipit obrazul de sticlă. Am auzit vocea ei plină de ură :

— Uită-te bine. Uită-te bine la tatăl tău. Este tatăl tău, tatăl tău şi l-au omorît. N-o să-l mai vezi. Caută-l pe cel care l-a ucis. Află cine a făcut-o. Plăteşte-ţi datoria asta ! în timpul priveghiului a rămas toată noaptea la căpătîiul sicriului, îndurerată şi mută, fără să bocească sau să plîngă. A fost un moment, cînd a sosit Paula, şi mama a-nceput să ţipe. Vecinii au înconjurat-o. Atunci, cu faţa contractată, bunica s-a dezlipit de sicriu. S-a apropiat de grup şi a lovit cu bastonul în podea:

— Taci, Celia ! i-a ordonat, sec şi tăios. Ce ţipi atîta ! Dimineaţa, un bărbat a întrebat de mama. A ieşit şi s-a întors cu o coroană. A fost singura pe care a avut-o. M-am gîndit că de „La Aralia" vor trimite una, dar n-au venit nici la priveghi. Coroana era mare. Avea o panglică neagră, cu nişte litere aurite care spuneau : -«Aproapelui nostru, din partea fraţilor săi din „Puterea Ubioco Şese Efi

Odaia era plină. Lumea se adunase lingă dreptunghiul de lumină ce cădea peste cameră. Bunica nu permitea nimănui s-o condoleze şi nici să se apropie de ea. Tere şi-a petrecut noaptea într-un fotoliu, cu picioarele adunate sub ea şi desculţă, jucîndu-se cu

codiţele.

Dimineaţa, „fraţii" tatălui meu au vorbit cu bunica. în camera lui Pancho părea că are loc o serbare. Toba suna de parcă rîdea. Au luat sicriul şi l-au dus în camera lui Pancho. Cînd au deschis uşa, m-am uitat şi eu ; totul era acoperit cu cîrpe negre. Am văzut un *diablito* [24] îmbrăcat într-un sac negru cu alb. Am închis uşa. Se auzeau cîntece monotone, întrerupte de murmurul rugăciunilor. După aceea a izbucnit un strigăt răguşit, un sunet ciudat, ca un muget sau o tînguire. Şi din nou cîntece şi rugăciuni. Tobele sunau, dar nu într-un ritm viu, ci lent, stins, trist, de parcă ar fi plîns. Puţin după aceea, uşa se deschise şi apărură cu sicriul pe umeri, pentru a-l pune din nou între cele patru luminări. Unul din bărbaţi a pus o ţiglă într-un colţ al camerei. Ţigla era' nouă, dar avea un colţ rupt.

La trei după-amiază a ieşit cortegiul. Cei de la „Puterea" mergeau înaintea sicriului. Se aplecau şi spuneau ceva cu voce joasă. În timp ce duceau trupul spre dric, dansau cu paşi mici înainte şi înapoi, ca şi cum ar pleca şi s-ar întoarce în zig-zag.

Aproape toţi vecinii au fost la înmormîntare. Au făcut chetă şi au închiriat maşini. Teresita şi mama au rămas acasă cu Paula. L-am îngropat la cimitirul săracilor. Trebuia s-o vezi acolo pe bunica, în faţa gropii, fără să plîngă, sprijinin- du-se în

24 La anumite ocazii, în sectele negrilor se obişnuia să se aleagă un *diablito* (drăcuşor), un şef, mascat, care să-l conducă.

baston. Au aruncat pămîntul peste sicriu. Bunica a scos o sticlă învelită în hîrtie şi a stropit mormîntul cu rachiu. Toţi o priveau foarte gravi. Atunci a părut că se va înmuia, dar şi-a trecut imediat mîna peste ochi. Cînd ne-am întors, „fraţii" tatii de la „Puterea" i-au dat mamei bani. Bunica a plecat pe la opt. Cînd şi-a luat rămas bun, mi-a părut mai bătrînă. M-am uitat la cei patru pereţi ai camerei. Tata plecase. Totuşi, am avut senzaţia că ceva din el rămăsese în casă.

L-am cunoscut după triumful Revoluţiei, cînd s-a căsătorit cu Gloria şi a venit să locuiască aici în Lawton. Tatăl Gloriei e dentist şi înainte a făcut parte din Partidul Socialist Popular. Mama ei e învăţătoare. La început s-a vorbit în cartier, pentru că lumea zicea că e păcat ca Gloria, aşa de educată şi fină, să se mărite cu un bărbat de culoare. Dar lumea s-a obişnuit. Gloria şi Cristino se împacă bine. Sînt foarte drăguţi. Ca să fiu sinceră, mie îmi place perechea asta. Par a fi fericiţi.

Grinzi crăpate. Pe pereţii crăpaţi tatuaje acoperite de var. Scara condamnată, cu stinghii şi cuie. Lemnărie putredă care în curînd nu va mai fi de- cît cioburi, seînduri, ţăndări, praf, fum al memoriei. Totul va fi măturat. Forma disperată a acestui cuibar găunos unde clocea mizeria va fi demolată.

Asişti la salutul de rămas bun al acestor uşi, al acestor ferestre, al acestor jgheaburi, al acestui coridor, al acestei curţi, al acestor spălătoare peste care se apleca mama ta. O vezi aşa cum era, cum este, cum va fi pentru totdeauna. Obrajii ei supţi, lucind de sudoare ; ea aplecată, spălînd rufe străine. Mîinile ei se cufundă în apa slinoasă. Pielea ei pare a fi din bucsău iar picăturile de sudoare cad peste spumă, peste rufele albe. Şi-i auzi vocea care spunea : „Nu trebuie să umbli cu femeia asta". Şi, la fereastră, Cloti. Cea care a venit ca să-i scandalizeze pe toţi. Parfumul ei. La prima vedere făcea impresia că însăşi carnea ei îi va aprinde hainele şi va arde fără să lase măcar un văl de fum între ea şi lumina zilei. Cloti, blestemata, cu care nimeni nu vorbea, pe care nimeni nu o saluta. Cea care lucra ca debarasoare într-un bar din Cerro. Cea care dansa la Academia Marte y Belona. Cloti, care lucra de noapte. Corpul ei, văzut în fugă în spatele ferestrei ăsteia, gol, uns cu grăsime de *corojo*[1]; pielea ei scînteind în strălucirea luminărilor. Cloti în mijlocul camerei, ca o flacără de carne, frecîndu-se cu sînge de cocoş. Penele albastre ale cocoşului negru. Fructele de nopal pline de fibră de cocos tocată, porumb uscat, aghiazmă şi mentă. Ieşind din rîu proaspătă. Toţi o urau. Toţi voiau s-o salveze. Pierduta. Pentru tine, nici bună, nici rea. A trecut ca un parfum. „A luat-o valul vieţii" (a spus Mercedes). „S-a dus cum a venit; mai bine" (a spus mama ta). „Vîntul duce frunzele putrezite la rîu" (a spus Candita), împletind fire de hren'ţă între

sîrmele coliviei canarilor. A fost în viaţa ta un fulger, o fereastră deschisă brusc, care apoi s-a închis pentru a nu se mai deschide niciodată.

> Mă puneţi în încurcătură. înţelegeţi ? Nu e uşor să dai informaţii daspre el. Sigur că-l cunosc, dacă am fost vecin cu el în „La Mărgărită", cam treisprezece ani. Păi, să vedeţi, Cristino s-a zbuciumat destul, e un tip din ăştia grăbit, care sar peste obstacole şi ard precum ţigările. Mereu a fost cam secretos. Vă spun, un tip caracteristic prin salturi, suişuri şi cobciîşuri zgomotoase. De aceea nu e uşor să dai informaţii despre el. De fapt în el se adună şi se înfruntă multe lucruri. Bu- nică-sa era grozavă în treburi din astea de vrăjitorie. Eu, uneori, mă gîndesc

Plantă din al cărei fruct se scoate o substanţă grasă. că el n-a crezut niciodată cu adevărat în sfinţi. Mai curînd a fost influenţa bunică-şi. „Ñañigo", da, a fost. Cînd m-am mutat din „La Margarita", Cris- tino îngrijea nebunii. Acum se spune că e revoluţionar. Pe taică-său l-au omorît. Are o soră nebună. Pentru mine, Cristino e un om ciudat, dar cum nu eram foarte apropiaţi, nu ştiu cum să vă spun. Dar aţa e, viaţa lui are multe întorsături.

Cei din „Puterea” îi dădeau bani mamei în fiecare lună. Era puţin şi nu ajungeau. Eu eram tot la florărie, dar nu-l mai ajutam pe „Vulturul”. Nu m-am mai dus la cimitir, pentru că începuseră să facă lucruri murdare. Vinerea şi sîm- băta nici nu aşteptau ca florile să se ofilească ; după înmormîntare imediat ce rudele plecau, „Vulturul” începea să smulgă de pe coroane florile încă proaspete, şi le vindea unor ţipi care făceau podoabe pentru nunţi, în biserici. Asta era o lipsă de respect şi faţă de cei morţi şi faţă de cei vii. Nu m-am mai dus ; după ce a murit tata, cimitirul era altceva. El era acolo, şi pentru mine nu era la fel ca înainte.

Poliţia nu lămurea omorîrea tatii şi totul continua să rămînă un mister. Am încercat să aflăm, dar nu am scos nimic la iveală. Circulau tot felul de versiuni. Una, că fusese o ranchiună de pe vremea cînd dispăruseră cei care angajau oamenii în port, şi apăruseră sindicatele. Alta, că tata s-ar fi certat cu un hamal. Spuneau că, deoarece oamenii patronilor ocupaseră sindicatele, cei din „Puterea" pierduseră poziţiilc-cheie în port. Majoritatea acceptase noua situaţie, dar tata era dintre rebeli. Alţii spuneau că din cauza femeilor.

Bunica ardea pînă-n măduva oaselor de febra răzbunării. Ura urla în ea. Umbla peste tot în- cercînd să afle. Nu trăia decît pentru asta. Era ideea ei fixă. Lovea cu bastonul în podea. „Prin trădare. Numai aşa ! Toată lumea ştia ce fel de om era !” Strîngea buzele. Bastonul îi tremura în mînă. Mi-a dat trei

pesos ca să cumpăr un cuţit cu minerul alb. Ne-am dus la cimitir. Afară, la fiecare colţ, a aruncat cîte un bănuţ. Apoi, pe cîteva morminte, a pus prăjituri, ţigări, caramele. A vorbit cu cei îngropaţi. A luat pămînt de pe morminte şi l-a pus într-o pungă.

Am ajuns acasă. Mi-a cerut să scriu cu ipsos alb pe fundul unei oale : „Cel care l-a ucis pe fiul meu". A pus în oală pămîntul din pungă şi-o mulţime de lucruri pe care le avea pregătite. La douăsprezece noaptea ne-am dus la rîul Luyano. A luat o bucată de pînză neagră, a boţit-o, i-a făcut noduri, şi a aruncat-o în rîu. „Acolo arunc viaţa celui care l-a ucis pe fiul meu." A scos din sacoşă o găină neagră şi a despicat-o cu cuţitul. I-a scos maţele şi le-a aruncat în rîu. După aceea a străpuns găina cu cuţitul şi a lăsat-o ţintuită de pămînt. „Aşa cum va putrezi găina asta, aşa să putrezească cel care l-a ucis pe fiul meu !" Acasă a aprins luminări. A aruncat melcii şi nucile de cocos. Ghemuită, întreba zeii şi le cerea răspuns. A apucat-o disperarea. I-a insultat pe sfinţi. A terminat prin a ţipa la ei şi a-i ameninţa. Durerea bunicii se prefăcea în mînie : era furioasă fiindcă era disperată. S-a aşezat pe marginea patului de fier, năruit, şi s-a încovoiat. A început să plîngă. A fost singura data cînd am văzut-o pe bunica plîngînd.

. Dar mama plîngea toată ziua. Slăbise. Nu avea putere să mai spele. Teresita n-o ajuta şi tot mai fugea în cartierul Las Jaguas. Am vorbit cu ea s-o ajute pe mama, dar m-a privit cu nişte ochi de nu ştiai ce era înaintea sau

înapoia lor. îşi muşca cozile şi nu răspundea. Dădea din cap, dar nu răspundea.

în curte a avut loc o evacuare. Au venit să-l dea afară pe Paco, dar el a făcut pe bolnavul şi nu l-au putut scoate. Seara, a rugat-o pe Paula să vorbească cu Rufino să vadă dacă se poate muta în Las Jaguas. „Să trăiesc fără perceptor", spunea. II dăduseră afară din locuinţă şi-şi petrecea timpul umblînd dintr-o cameră într-alta şi plîngîndu-se. „Ce final de viaţă!", repeta, pu- nîndu-şi mîinile în cap. După ce începuse să locuiască în Las Jaguas o întrebam pe Paula despre el; şi ea ne răspundea : „Final de viaţă o duce bine". După plecarea lui Paco, a treia cameră a rămas goală, dar pentru puţin timp. Imediat a închiriat-o o mulatră. Se numea Cloti.

Cloti a neliniştit toată curtea. Nu era simpatică, nici frumoasă, dar făcea parte dintre acele femei care, îmbrăcate fiind, par tot goale. Au început şuşotelile. Că ducea o viaţă desfrînată. Că era dată dracului. Că se cam fîţîia ca să atragă privirile bărbaţilor. Iar Cloti îşi petrecea ziua dormind sau încercînd să lege vorbă cu vecinele. Puţine vorbeau cu ea. Majoritatea n-o salutau. Folosea un parfum care, după ce ea pleca, rămînea pe coridor şi prin curte. Eu vorbeam cu ea. Era cumpănită, respectuoasă. A încercat de mai multe ori s-o ajute pe mama, dar mama nici macar nu-i mulţumea şi o privea cu ochi răi. Cînd venea la noi, bunica vorbea cu Cloti. „Sînt relele lui Oshun. E nevoie să o luminez?, să o faci să se răcească puţin." În noaptea în care i-a făcut „curăţirea", am văzut-o pe Cloti goală, în

picioare într-o copaie ; trupul ei strălucea din cauza grăsimii de *corojo.* Din noaptea aceea nu mi-a mai ieşit din minte. Deveneam nervos numai cînd îi auzeam vocea sau îi simţeam parfumul, mirosul acela pe care-l lăsa în urmă.

Din ziua aceea cînd m-a dus „Vulturul" şi n-am putut, mi se întîmpla ceva ciudat. Am fost de mai multe ori cu alte femei, dar nimic. Nu ştiu ce mi se întîmpla. Economiseam săptămîni la rînd, mă duceam şi păţeam la fel. într-o sîm- bătă, aveam economisiţi trei *pesos;* temător şi disperat m-am dus acasă la „Franţuzoaica", în San Joaquin. Femeile erau ocupate. Am aşteptat în salon. Deodată apăru un tip pe jumătate beat care-şi trecea limba peste buze. Am auzit zgomotul apei în lighean. Uşa s-a deschis şi am simţit parfumul. Era ea. Am făcut doar cîţiva paşi. Surprinsă, m-a privit în faţă, şi-a încrucişat mîi- nile peste piept şi s-a îndoit asupra ei însăşi, ca să n-o văd goală. Am rămas ţintuit de podea. M-am răsucit pe jumătate şi am plecat. N-am putut dormi.

Duminică la prînz cînd am întîlnit-o în curte, m-a ocolit şi s-a încuiat în cameră. Luni, devreme cînd plecam la florărie, am trecut pe dinaintea uşii ei. S-a deschis şi Cloti m-a apucat de mînă. A fost prima femeie cu care m-am simţit bărbat.

Ciori părea veselă şi deodată devenea trista, aşa ca norii care trec şi întunecă soarele. Mama zicea că Cloti îmi lua bani. Niciodată nu mi-a cerut măcar o centimă. Nu vorbea de trecutul ei. Eu o întrebam, dar ea

cădea pe gînduri şi schimba vorba. Singurul lucru pe care l-am aflat a fost că se născuse în Ciego de Ávila. I-am cerut să nu mai lucreze acolo. A rîs. Mi-a părut străină, într-o după-amiază, m-am întors de la florărie şi am găsit camera lui Cloti goală. Nu mai rămăsese decît parfumul ei. Plecase fără să spună nimic. M-am dus şi la casa „Franţuzoaicei". Mi-au spus că nu mai lucra acolo. Plecase şi nu ştiau unde. Femeile s-au bucurat de plecarea ei.

CURTEA PUSTIE. Un grup de copii se joacă printre frînghiile de întins rufe. Cerul albastru intens străluceşte. într-o parte scara în formă de melc. în centru, un grup de copii. Joacă capra sprijinindu-şi mîinile pe spatele unuia, care stă îndoit şi răbdător. Şi tu, copil, sari. Sari puţin, fără hotărîre ; slab, neîndemînatic. Chipurile şterse se topesc în o sută de imagini diferite. Teresita priveşte pentru a nu vedea, fiindcă privirea ei nu se opreşte la nimic, străbate totul ca să se piardă cine ştie unde. Teresita, sora ta. Cea care făcea biluţe din ceara caldă de la luminări. în ce moment a greşit sau a călcat în gol ? Ce a vrut să-ţi spună Angel în ziua aceea ? în ce moment a alunecat pe o margine neaşteptata, fără să se poată susţine, şi s-a pregătit să se rostogoleoscă ? O fi fost atunci cînd s-a apropiat de tine în fugă, ţipînd, printre

floricelele care creşteau între ierburi ? în după-amiaza aceea cînd a ajuns înaintea ta, speriată, cu faţa plină de uimire. Sau a fost cînd cu escapadele ? Sau înainte, cînd simţea că, noaptea, o pişcă şi o furnica prin şira spinării ? Lucrurile cele mai comune îţi apar drept semne pe care inutil cauţi să le pătrunzi. în ce moment cuvintele au început să i se transforme în fiori de groază ? Teresita cea blîndă, timidă, slabă, neascultătoare, toantă, leneşă, pierdută, insuportabilă, mîndră. Şi apoi, Teresa, sora ta. Cea care nu a putut vedea ce s-a petrecut. Cea care cîntă în cor. Nebuna. Şi Teresita se joacă. în aer plutesc cozile ei. Aleargă prin curte cu picioarele ei lungi şi slabe, braţele ei lungi şi slabe şi corpul ei îngust care prea repede tremură de oboseală.

Ţigara aproape îţi arde degetele, arunci mucul, cade pe ciment, în acelaşi loc unde, cu ani în urmă, se formase băltoaca. Vîntul tîrăşte cenuşa. Vezi faţa contractată, strîmbătura de durere. Sîn- gele formează din nou băltoaca. Tatăl tău ; asprul Cristino. încerci să i te apropii prin amintire. Niciodată n-ai reuşit să-l cunoşti bine, n-ai putut ajunge la ceea ce era înăuntrul lui, şi poate n-ai fi izbutit s-o ştii niciodată. Adevărul care a apărut dintr-o dată. Vocea care a izbucnit ferm, ca un tunet de dreptate. Degetul arătîndu-l pe asasinul tatălui tău. Tatăl tău, asprul Cristino. Trăind alături de el, în preajma lui, simţeai că-l înconjura o atmosferă de tensiune impenetrabilă, care i se vedea în privire, în

simpla lui apropiere. Nu iradia nimic ce ar fi putut fi înţeles ; era o fiinţă ciudată, şi acum ştii că şi contradictorie. Bunica ia a fost poate singura persoană care a reuşit să se apropie de el, doar să se apropie. Dacă ar fi putut ea vedea faţa celui care l-a ucis pe tatăl tău... Şi-o fi închipuit ea vreodată pentru ce l-au ucis ? Niciodată n-a vorbit de asta. Dacă ar mai fi trăit cînd viaţa s-a schimbat şi totul s-a lămurit. Dar mai întîi trebuiau să se lămurească multe lucruri, să putrezească multe vise, şi să se verse mult sînge, ca acel al lui Roii, Mario, Roque, Daniel, René şi ca acel pe care-l vezi şi ţi-l aminteşti, aici unde s-a format băltoaca şi unde acum se rostogoleşte cenuşa ţigării tale.

Şi cenuşa se rostogoleşte pe ciment. Acum ştii că oamenii se duc atît de curînd, încît viaţa trebuie să se nască şi să moară în fiecare zi, pentru a o putea iubi. Gîte despărţiri sînt într-o viaţă ! Timpul dezgroapă vechile amintiri şi te înfioară cu misterul lor. Printre ramuri, găuri de cer. Găuri care se astupă iarăşi (cînd frunzele se mişcă). Asculţi sunetul frunzelor. Foşnetul fustei scrobite a bunicii. Frunzişul ce îi înconjura căsuţa, în fiece zi mai mirositor şi mai des. Sufla vîntul iar vegetaţia vibra plină de sevă şi de forţă. Era un templu de verdeaţă căsuţa. Desişul creştea viu şi ţepos, tremura, se mişca, fremăta, ameninţa. O ramură părea o gheară. Alta se mişca precum cleştii unui crab. Tufele se înlănţuiau luxuriante. Ea le cunoştea pe toate. Auzea răsuflarea hăţişului. Priveşti aerul pe care l-a iubit bunica ta. Ea care ziua-

n amiaza mare umbla pe dibuite. Iţi aminteşti de bastonul ei tăind aerul. Baticul albastru de pe capul ei. Acum traversează curtea, dă o lovitura cu bastonul. îţi face cu ochiul. Te cutremuri cînd îţi aminteşti cum a sfîrşit. Gura îi plînge şi ochii i se umplu de furie. Ea care zicea că aude vocea focului şi cea a apei. Ea care vorbea cu nucile de cocos, cu pietrele şi melcii. Ea care te plimba pe străzile din Regla, salutînd arborii şi tufele aşa cum saluţi un prieten care stă la balcon. Amintirile se duc ca rîurile după ploaie. Miros a floare umedă, mîngîie ca petalele, zgîrie ca spinii. Bunica ta. Cineva ar fi spus că pe mormîntul ei mirosea a mare şi se roteau pescăruşii. Cu fîşîitul fustei ei scrobite, bunica ţi se şterge din amintire. Auzi foşnetul frunzelor portocalului acru. Aimé se mişcă de parcă ar dansa printre zidurile astea marcate, zgîriate, albite de var, murdare de lut, pătate de umezeală. Zile şi ceasuri însorite trec peste ruine. Soarele pătează cimentul. E acolo o băltoacă, şi cenuşa ţigării tale nu-i. Şi Aimé îşi scarpină coapsa sub şorţul de muşama. Printre rufele de curînd spălate, se mişcă frînghiile. Şi o săruţi şi o iei în braţe, în mijlocul rufelor care se zbat în bătaia vîntul.ui. Nişte frunze se desprind ca un rămas bun. Alunecă pe duşumea, se tîrăsc prin curte ca nişte bucăţele de moarte.

Ochosi îl face invizibil pe cel urmărit. Fuge prin peisaj, printre ramuri de fum şi frunze de vînt. Face praf din zăbrelele închisorii.

Umple carcerele cu ferigi, tămîie, busuioc, jia[25] *albă şi liane. Este stăpînul arcului, al săgeţii, al închisorii şi vînătorii. Apără fugarii şi-i dă carne celui flămând. Aude prin cornul vînătorului. Vorbeşte prin nucile de cocos şi melci. Şterge mirosul sîngelui. Miroase a răşină cu rouă, a iarbă de cîmp, proaspătă şi tocată mărunt. Are pe tîmple muşchi şi poartă un colier de mărgele verzi. Cunoaşte toate păsările. Pielea sa e de culoarea tutunului pe jumătate umed. Seamănă cu San Norberto. fi plac porumbeii, puii şi peştele. E prieten cu zeul care stă în* güiro *împodobit cu pene, şi el l-a învăţat ştiinţa ierburilor, beţelor şi lianelor. Viclean, abil, agil şi tenace. Mare vînător, trăieşte pe munte. Desprinde păsările din cer. A lui e săgeata botezată cu sînge, arcul încordat în aer, darda care nu doarme. Cunoaşte vîntul sudului. Urmele penelor în vînt, îndepărtatul miros al copitelor, lovitura reptilei pe suprafaţa pietrei. Lansează săgeţi în trecătorile din munţi. Sîngele coboară spre rîuri, în timp*

25 Arbore specific cubanez, din familia plantelor angiosperme.

ce săgeţile sclipesc. Şi e în stare să străpungă cu vîrful săgeţii lui, pe fragilele frunze de porumb, fluturii şi furnicile.

Teresita era mai rău. Bunica zicea că era un rău, că o urmărea un destin întunecat. îi dădea fiertură de liane cu camfor. îi făcea frecţii cu flori ţi rădăcini de *barîa* [26]. O spăla pe cap cu apă de nuci de cocos verzi. „Apă care ne vine direct din măruntaiele pămîntului. Apă sfîntă şi curată care n-a văzut niciodată stelele", zicea bunica, şi stropea cu apă rece ca gheaţa' prin cameră. O pieptăna pe Teresita cu un pieptăn alb, nou, cumpărat special pentru asta. Dar nu se făcea mai bine. Bunica şi-a pus speranţele în *caobilla*[27]. Cu frunzele o fricţiona şi din rădăcină i-a făcut o amuletă.

Teresita a continuat să fugă de acasă. Mama o ameninţa că-i taie cozile. Teresita se înfuria. îi venise chef să mîngîie trunchiul portocalului acru, îl mîngîia, îl săruta, îl muşca şi, fără ruşine, îşi freca de el pîntecele. Mama o închidea în cameră.

într-o zi a scăpat. Mama i-a tăiat cozile. S-a răsucit spre ea, a vrut să-i smulgă foarfecă, a inuşcat-o de mînă. Cînd am ajuns, era în pat, cu faţa-n jos, plîngînd. Strîngea în mîini cozile tăiate, fundele galbene. în noaptea aceea ne-au trezit ţipetele ei. Leoarcă de sudoare,

26 Arbore din Cuba, cu un lemn apreciat şi fruct comestibil pentru vite.

27 Plantă cubaneză din familia angiospermelor.

aşezată în pat, cu faţa descompusă, cu ochii larg deschişi, şi cu mîinile acoperindu-şi sînii, striga :

— Nu, nu !

Avea ochii deschişi, dar ea nu era acolo. Din- tr-un salt s-a întins din nou în pat. A închis ochii tremurînd. Vorbea încîlcit şi aşa de încet încît n-o puteam auzi. Din cînd în cînd ţipa :

— Nu, nu !

îşi contracta faţa cu violenţă. Se strîngea ca atunci cînd ţi-e teamă sau greaţă, dar în acelaşi timp îşi întindea mîinile şi picioarele cu un gest de invitaţie provocatoare. La un moment dat părea că vrea să îndepărteze cu mîinile un pericol, dar, în acelaşi timp, împingîndu-şi pîntecul înainte, părea să arate că dorea pericolul. Şi ră- mînea cu privirea fixă, pierdută în gol, ca atunci cînd priveşti în întuneric locul negru şi profund pe unde a dispărut o arătare. Mama i-a frecat fruntea cu spirt. A început să se liniştească. Dimineaţa am încercat să scot ceva de la ea, dar nu vorbea. îşi ducea mîinile la cap căutîndu-şi co- zile.

M-am dus să-l caut pe Cuchi. Ştiam cine era. Avea o casă de întîlnirc unde erau văzute nu numai femeile din cartier cu iubiţii lor, ci şi fetiţe de la zece ani în sus. Invita fetele ca să vadă şi aşa le pervertea. Nu l-am găsit. L- am aşteptat plim- bîndu-mă prin împrejurimi. Cineva a mirosit ce avea să se întîmple şi a anunţat-o pe Paula. Am văzut-o intrînd grăbită la „Trei Palate" şi la „îngerii". A început să mă

caute, dar m-am ascuns pe strada din spatele cîrciumii lui Cortes. Era un labirint unde uşor te făceai nevăzut. Ea venea pe o stradă şi eu ieşeam pe alta. A ieşit în fugă spre şoseaua Luyano.

Cuchi veni seara. Dinspre partea de sus, căreia i se spunea Matanzas ; l-am văzut intrînd pe podul de peste şanţ. A rămas uitîndu-se, iscodind cu privirea. M-am apropiat şi i-am spus :

— Sînt fratele Teresei.

— Care Teresa ?

— Cea cu codiţe, care vine pe la Paula.

— N-o cunosc.

Dar i-am citit pe faţă şi am sărit pe el. Imediat i-au apărut prietenii şi m-au doborît lovindu-mă cu picioarele. Poliţistul din cartier n-a făcut nimic ca să-i ia de pe mine. A venit Paula cu doi de la secţia unsprezece. Cuchi a încercat să fugă, dar l-au prins pe strada Manuel Pruna, îi căutau pentru că atacaseră o pereche de tineri căsătoriţi, care se mutaseră decurînd în Luyand. Se pare că ieşiseră la plimbare şi ajunseseră tocmai pe dealul Burro. Acolo un grup de bărbaţi au dat buzna şi i-au violat şi pe femeie şi pe bărbat. Bărbatul lucra ca filetator la fabrica de ţigări de foi „La Corona". Cel care a condus totul a fost Cuchi. S-a văzut la proces, împreună cu o mulţime de alte chestii. Poliţistul din cartier voia să muşamalizeze totul. Celor din Las Jaguas, care depuseseră ca martori, la început le era frică să declare, dar pe urmă li s-a dezlegat limba şi au vorbit. L-au

condamnat la treisprezece ani şi pe mine la unul, pentru că-i străpunsesem braţul cu cuţitul.

Primele cincisprezece zile le-am petrecut într-un pavilion unde mi-au arătat regulamentul de disciplină internă. După aceea m-au mutat într-o hrubă îngustă, asemănătoare unui tunel, cu o fereastră zăbrelită ce dădea spre şanţuri. Trăiam cam trei sute în hruba aceea. Aici, cel care nu era bun să ucidă, era bun să fie ucis. Cel mai tare poruncea, cel mai mare-l exploata pe cel mic şi cel care făcea o greşeală nu se mai scula. Trebuia să te faci respectat, pentru că dacă nu, te mîncau. îi priveam pe toţi cu neîncredere, dar

am ajuns sâ-i cunosc şi chiar cu ochii închişi şi urechile astupate puteam şti ce făceau, unde stăteau şi ce spuneau. Aşa e la închisoare. Totul se repetă, pînă şi discuţiile. Aveam nopţi cînd nu dormeam, întinzîndu-mi picioarele şi braţele pînă mi se puneau cîrcei, privind podeaua, tavanul şi pereţii. Mereu acelaşi lucru. Să nu scuipi pe jos. Să păstrezi chibriturile uzate în cutii.

Apăsarea tăcerii. Ţipetele paznicului. Semnalul goarnei pentru baie. Sodomiţii privindu-te cînd erai în pielea goală. Mersul de la celulă la atelier şi de la atelier la celulă. Să te opreşti disperat în faţa crăticioarelor, vrînd să înghiţi mîncarea cu ochii. Să arunci scrumul ţigării în palmă, să-l apeşi cu degetul şi să-l împrăştii suflînd peste el. Să te gîndeşti. Asta este închisoarea. O cuşcă mare. în ziua în care am intrat, paznicul mi-a zis în bătaie de joc :

— A, te-ai şi întors ?

— Ce ?

— Nu face pe prostul. Te cunosc eu ?

— N-am fost închis niciodată.

— Păi toţi spuneţi la fel. Nu eşti tu ăla care furai la şosea ? Acu' de ce-ai căzut ?

Un bătrîn se apropie şi-i spuse cu o voce ho- tărîtă :

— Lasă-l în pace.

M-a lovit prieteneşte peste braţ şi m-a întrebat de ce eram acolo.

Noaptea nu puteam dormi iar bătrînul îmi spunea : „Carcera poate servi şi la bine şi la rău. E o şcoală. Am văzut ţărani analfabeţi

ieşind frizeri şi legători de cărţi, iar copiii care furau ca să mănînce, ajungînd asasini. Trebuie şi nu trebuie s-o iei în serios. Eu citesc, aşa trece timpul mai bine. Aici cărţile sînt prietenii cei mai siguri-"

Cititul a fost un mod de a trăi acolo unde nu se putea trăi. Trebuia să fac muncă disciplinară. Am început prin a confecţiona *mar ac as* | Pe urmă am trecut la tîmplărie, dar după două lum m-am făcut împletitor de răchită. Am învăţat să împletesc răchita. **Acolo** îi **spuneam măduvă. Fă**ceam fotolii, coşuri, leagăne, genţi, pătuţuri pentru copii şi coşuri de rufe. Am făcut şi nişte manechine de-am înnebunit lumea. Nu erau decît din răchită şi aer, dar parcă ar fi avut cu adevărat carne, piele şi faţă.

Pe cînd mă găseam în închisoare am aflat că Teresita încercase să se sinucidă. Mama şi bunica îmi aduceau ce puteau. Surprinzător, Rosendo, cel cu biletele, a venit să mă viziteze, cu faţa lui de cuţit mai ascuţită ca niciodată. Paula mi-a trimis de mai multe ori beţişoare cu susan. Bunica insista mereu să încerc să aflu ceva despre asasinarea tatii. „Aici s-ar putea să fie vreunul care să ştie", repeta, de cîte ori venea să mă vadă. Niciodată n-a încetat să-şi pună sare pe rana deschisă a răzbunării.

Bătrînul care m-a primit cu afecţiune se numea Rodrigo Valladares. I se spunea „Temerarul . Avea tatuata o poezie de 10 versuri, care-i acoperea spatele.

[1] Instrument muzical făcut dintr-o tigvă golită pe dinăuntru, în care se pun seminţe.

> Sínt la post mereu, mereu gata sínt
> veşnic de luptă pe duşmani s-arunc
> oricînd foc din tunul meu cel greu.
> Nebun sínt în luptă, zău, vulpe de
> viclean eu sínt de nimic nu mă-
> nspăimînt şi-s vrăjmaş Ia tot ce-i rău
> şef de-n cer e Dumnezeu, „Temeraru*
> îi pe pămînt.

Era un tip aparte. „Să vedem, cine e mai hoţ, cel care fură o poşetă sau cel care fură un milipn de *pesos* din buget ?" Aşa vorbea şi toţi îl respectau. Era ca un lider. „Noi sîntem mai buni ca ăia care ne ţin închişi pentru că furăm de la bo- gaţi iar ei fură de la săraci. Cine e mai bandit, cel care fondează o bancă sau cel care atacă o bancă aşa spunea, iar deţinuţii strigau : „Trăiască ! Trăiască Temerarul !" „Aici nu sînt toţi cei care ar trebui să fie. Aici trebuia să fim toţi, pentru că orice om poartă în el o crimă de plătit". Aplaudam.

„Eu nu-mi scot pălăria în faţa unei biserici, nici a unui altar, sau sfînt, nici în faţa unui poliţist, nici măcar în faţa unui mort. Eu îmi scot pălăria numai cînd trec prin faţa unui spital, a unui cartier de săraci, sau a unei închisori"... Şi toţi aplaudam şi strigam : „Trăiască Temerarul 1"

Avea un aer inteligent, mereu cu o carte în mînă, era dintre puţinii care citeau. Cît am fost închis s-a purtat bine cu mine. Părea om

bun, dar era recidivist, spărgător de uşi, escroc şi şef de hoţi de buzunare. Condamnat de nouă ori. Nu puteam potrivi faţa aceea cu viaţa lui. Acum, după ce anii au trecut, impresia pe care o am de Valladarcs este ca despre oamenii cu dublă personalitate. De multe ori trăiesc alături de noi şi-i pierdem din vedere fără a-i fi cunoscut, pentru că destinul ne arată o singură faţă. lira mic şi slab ; sprîncenele tot atît de lungi şi albe ca şi mustaţa, şi ochii blînzi, de culoare deschisă. îmi spunea : „Tu n-o să te mai întorci aici. Cunosc eu soiul ăsta." Se lăuda că era un profesionist dibaci, inventiv, căruia nu-i plăceau lucrurile de mîntuială. Se lăuda că-i cunoaşte pe cei mai faimoşi delincvenţi. Cînd îi spuneam că voiam să ştiu cine era asasinul tatălui meu, îmi răspundea : „Nu ştiu nimic. Nici dacă aş şti n-aş spune. Nici nu vreau să aud de asasini. Nu-mi place sîngele. Eu mă ocup de lucruri fine, de tehnică." Si schimba vorba, povestind de prietenii lui. Ramdn Albeidrich y Vargas, alias „Sprintenul" sau „Catalanul". Condamnat de cincizeci de ori. Campion al delincvenţei. Mare spărgător. Inventator al anulării broaştei Yale. Carlos Julio Rigueras, „Columbianul", artist al escrocheriei. Avea un dinte de aur pe care-l scotea şi şi-l punea ; îşi lăsa mustaţă şi părea altul.

„Tăcutul", escaladator, spărgător de ferestre, inventase o pastă care se punea pe geam şi reţinea cioburile evitînd zgomotul. „Temerarul" vorbea cu mîndrie despre banda

lui. „Galbenul puşcăriaş". „Geamantan". „Coniac". „Cîrlig Verde". „Minciună". „Francezul". „Vezuviu". „Lupul". „Comandantul". Cleto cel isteţ".

Ore întregi îşi depăna cu voce tare amintirile : „Ce grozavi ! Teribili băieţi !", spuneau deţinuţii. Ascultam cu atenţie. Valladares se ridica în picioare, foarte serios, aproape solemn şi spunea : „Da, domnilor. Ăştia erau capabili să bage aţa-n material înaintea acului."

Era o poveste pe care nu se sătura s-o istorisească. O repeta în fiecare săptămână, pentru că noii veniţi voiau s-o audă. Era „Escrocheria cu perla roz". Cei care fuseserăm acolo o ştiam pe dinafară. Părea un roman sau un film, dar a fost adevărat. Mi se pare că-l văd pe bătrînul Rodrigo, pentru că se transforma, se prefăcea în bijutier, milionar, tînăr complice. Trăia ceea ce povestea, şi sînt sigur că i-ar fi plăcut s-o fi trăit. I se în- tîmpla ceva ciudat.

Cînd juca rolul tînărului părea mai tînăr, cînd făcea pe milionarul părea un milionar, iar cînd o făcea pe bijutierul, părea bijutier. Buza superioară i se îngroşa şi faţa căpăta un nu ştiu ce straniu. Toţi aşteptau să vadă ce mai urma.

„Escrocheria cu perla roz" era o înşelătorie. Sau nu, pentru că nu era nici escrocherie, nici înşelăciune şi asta era interesant. Sosise la Havana un cuplu de americani. S-au instalat în cea mai luxoasă cameră a hotelului Nacional. S-au înscris ca turişti la banca

Gelats şi au depus o sută de mii de dolari. S-au dus la bijuteria „El Gallo” şi au cumpărat un ac de cravată, cu o perlă roz. Făcea treisprezece mii de *pesos,* dar cu cea mai mare naturaleţe, americanul a completat cecul. Cei de acolo au trimis imediat să-l schimbe şi să ceară informaţii, care au fost bune. La cîteva zile, a apărut din nou la bijuterie ca să vadă dacă puteau să-i obţină o perlă la fel cu cea de la acul de cravată, deoarece soţia lui voia să-şi facă o pereche de cercei. A explicat că soţia era bolnavă, că voia să-i facă o plăcere şi nu-l interesa preţul. Bijutierul a căutat dar n-a mai găsit o perlă la fel. După o săptămînă, perechea a plecat spre Europa. De la Madrid, Barcelona, Paris, bijutierul primea scrisori şi telegrame în care-l rugau să continue căutarea. în telegrame apărea adresa şi telefonul celor doi soţi pentru ca, de îndată ce ar fi găsit perla, să-i anunţe.

Au trecut două sau trei luni şi a sosit la Havana un tînăr englez. A vizitat mai multe bijuterii, iar cînd se uita Ia un ceas în bijuteria „Cuervo y Sobrinos", funcţionarul i-a văzut la cravată un ac cu o perlă la fel ca cea de care aveau nevoie cei de Ia „El Gallo". Cum promiseseră un comision bun, funcţionarul l-a rugat pe tînăr să-l însoţească la „El Gallo", care se afla tot pe strada San Rafael. Bijutierul, văzînd perla, s-a bucurat. Dar tînărul nu voia să o vîndă pentru că era o amintire de familie şi el nu avea nevoie de bani. Pînă la urmă, a spus că o vinde pentru treizeci de mii de *pesos* şi că cerea suma asta fiindcă nimeni nu

i-ar plăti atîţia bani, căci în realitate nu voia s-o vîndă. Bijutierul i-a cerut adresa şi a dat un telex urgent celor doi soţi. Au răspuns că să cumpere perla, că nu-i interesa preţul. Bijutierul l-a chemat pe tînăr, dar acesta i-a comunicat că în chiar după-amiaza aceea pleca în Mexic. Atunci bijutierul, văzînd că afacerea îi scăpa printre degete, i-a chemat din nou pe cei doi soţi, şi ei au repetat că s-o cumpere şi că vor trimite banii imediat. Bijutierul i-a dat tînărului cei treizeci de mii de *pesos.* A aşteptat şi a tot aşteptat, dar banii n-au mai ajuns niciodată. Şi-a dat seama că fusese înşelat. Treaba fusese făcută în felul următor : cînd soţii au ajuns în Europa, au demontat perla şi au montat-o pe un ac cu totul diferit. Asta era perla pe care o purta tînărul, aflat desigur, în combinaţie. îi vînduseră aceeaşi perlă. Bijutierul a anunţat poliţia. I-a chemat pe cei mai renumiţi avocaţi, dar n-au putut face nimic. Nu exista delictul. Justiţia n-a putut interveni.

Finalul acesta, Valladares îl povestea spectacular, plimbîndu-se prin carceră şi ţipînd : „Să în- văţaţi şi voi ! Vă daţi seama ! Totul studiat şi chibzuit în cele mai mici detalii. Aşa se lucrează !" Se aşeza, se liniştea şi spunea cu tristeţe : „Eu niciodată n-am putut face ceva asemănător, dar dacă aş fi avut mijloacele ălora, n-aş mai fi avut treabă cu lumea".

Bătrînul Valladares povestea multe escrocherii. Cea cu telefonul. Cea cu numărul de loterie falsificat. Cea cu întîrzierea. Cea cu Isus Hristos. Pe toate le ştia. Uneori rămînea

tăcut, privindu-şi mîinile. Nu păreau mîini de hoţ de buzunare. Dădeau impresia că erau mîini greoaie, inutile, era nevoie să le vezi în mişcare, apucînd lingura, răsucind ţigara între degete, ca să-ţi dai seama ce puteau face.

Acolo în închisoarea Principe dădea lecţii de furt. „E mai bine să furi decît să te fure. E mai bine să mănînci decît să fii mîncat. Mai bine e să fii dinte, decît carne. Cel care vrea să-şi dea doctoratul, să devină profesor de furt trebuie să înveţe cu mine. E mai bine să nu acţionezi singur. Trebuie să inspiri încredere. Să arăţi bine. Să-ţi menţii faţa în aşa fel încît nici să nu tresari. Să priveşti fix în ochii persoanei respective. Mult sînge rece.” Cînd l-au prins avea o academie de predare a furtului, pe strada Sitios. învăţau pe un manechin îmbrăcat cu costum, care avea în buzunar un portofel. Manechinul era plin de clopoţei şi de zornăitori. Dacă cel care opera reuşea să scoată portofelul fără ca astea să sune, era recunoscut ca profesionit desăvîrşit.

De multe ori Aimé m-a întrebat despre viaţa mea Ia închisoare. Şi Gloria la fel. Nu-mi place să vorbesc despre zilele acelea. Le-am vorbit numai despre bătrînul Valladares. Acolo, în Principe, era o adevărată personalitate. Cînd am ieşit, m-a îmbrăţişat şi mi-a spus : „Tu aici nu te mai întorci. Cunosc eu tipul. Să ai noroc, băiete”.

PE UNGHIILE TALE, pe degetele tale care au cunoscut torturile şi au strîns barele groase şi au apăsat pe trăgaci, bucăţele de crustă verde. Priveşti pereţii pătaţi de fum şi cheaguri de grăsime. Fum vechi pe perete. Fum trecut. Şi fumul ăsta din alte zile şi alţi ani se desprinde de pe perete. Şi o vezi pe mama într-o atmosferă saturată de vapori de grăsime. Fumul o face să tuşească. Teresita muşcă dintr-o fleică şi are cinci ani şi e bucuroasă de păpuşa pe' care i-ai dăruit-o.

Şi fumul se desprinde de perete şi Teresita are şapte ani şi aleargă prin curte cu cozile ei şi panglicile galbene, ca nişte fluturi şi merge cu tine la matineurile de la „Dora" şi vede filmele cu „Grasul şi Slabul" şi filmele cu Sandrini şi mănîncă turte roz, şi vede filmele cu „Tarzan" şi „Semnul lui Zorro", şi bea sucuri de zmeură de trei centavos, în timp ce priveşte afişele sau secvenţele în care călăreţii îşi descarcă în indieni pistoalele cu o mie de gloanţe şi te întreabă de ce a mîncat-o lupul pe fetiţă.

Şi fumul se desprinde de perete, şi Teresita are nouă ani şi-i c frică de zeii bunicii, şi se aprind luminările şi o sperie pînă şi umbrele propriilor ei mîini.

Şi fumul se desprinde de perete, şi Teresita arc zece ani iar ochii ei par să caute mereu ceva ireal, inexistent, care pluteşte prin aer, şi care numai ei îi e îngăduit să-l contemple. Şi se uită cu ochii larg deschişi şi ficşi şi, în petele de pe perete, vede chipuri de sfinţi şi zei.

Şi fumul se desprinde de perete, şi Teresita

are doisprezece ani şi aproape nu vorbeşte şi stă în picioare privind podeaua, şi o strigă şi ea nu sc mişcă, nu face nici un pas, rămîne cu ochii a- proape ieşiţi din orbite. Şi o chemi şi ea nu înaintează ca şi cum s-ar afla pe marginea unei prăpăstii, a unei rîpi întunecoase. îi spui să se apropie şi rămîne cu privirea în podea ca şi cum s-ar afla în faţa unui puţ adînc, întunecat, plin de broaşte şi capcane şi păianjeni şi spiriduşi şi şopîrle şi fulgere.

Şi fumul se desprinde de perete şi Teresita e o fată slabă, nervoasă, dusă pe gînduri, ciudat dusă pe gînduri, ca şi cum s-ar gîndi la vîlvătăi şi tenebre.

Şi fumul se desprinde de perete şi Teresita e o femeie care pare înconjurată de abisuri şi tremură şi se răsuceşte şi se bagă în pat agitată şi ţipă : „Mi-e frică !" şi pare că alungă cu mîinilc şi apoi îmbrăţişează aerul, şi de pe buzele ei ies cuvinte fără sens şi se răsuceşte spasmodic. Şi mama plînge şi-o freacă cu alcool pe frunte. O liniştesti, îi spui să nu-i fie teamă, că n-o sa păţească nimic. Iar ea, cu un efort supraomenesc, spune: „Eu ştiu unde-i frica, dar nu vreau să spun, nu vreau să se întoarcă niciodată", şi, cu ochii tulburi, duşi, rătăciţi, continuă să geamă şi începe să se liniştească. N-ai aflat niciodată ce a vrut să spună, nici de ce-i era. frică. O vezi pe mama, rece, distantă, închisă intr-o tăcere moro- cănoasă, cu faţa crispată într-un spasm de uimire tristă. Şi priveşti cheagurile de grăsime, fumul vechi pătînd peretele.

Şi simţi o împunsătură în adîncul vieţii, şi

se întîmplă să fie episoade, zone ale noastre, care nu se văd limpede pînă ce nu le trăim şi le contemplăm prin amintiri, cînd deja sîntem alţii.

Pe jos, umbra pomului. Cade o picătură. Amintirile nu sînt picături de apă uscate de vînt. Şi, în spatele unei clipiri iuţi, mama ta întinzînd rufele albe. Bat în albastru de albe ce sînt. La capătul sforii, sub cîrligul ruginit, Candita dă de mîncare canarilor şi împleteşte fire de hreniţă printre sîrmele coliviilor. „Săptămîna viitoare vine nepoata mea de la Guantânamo", spuse Candita. „Cîţi ani are ?" a întrebat mama. „A crescut repede. Prea repede. Ăsta-i neajunsul. Unii spun ca deoarcce-i orfană, de-aia a crescut aşa de repede. Fetele nu-s ca băieţii. Imediat le cresc ţîţele şi devin femei. E foarte dezvoltată, dar e o fetiţă. O să vezi cum e." „Cum o cheamă ?", a întrebat mama. „Aimé". Şi a cîntat canarul. Candita zîmbeşte. Mama ta nu zîmbeşte. Aimé. Ce departe atunci, după aceea şi acum îţi pare numele ăsta : Aimé. Te ridici. Ce ciudat, ce străin îţi pare acum, astăzi, numele de Gloria ; femeie din altă lume şi nu din acesta ! Faci cu capul un gest confuz, un fel de scuză imprecisă. Te îndrepţi către marginea curţii. Gardul din scînduri şi sîrme e înecat în iedera ce se caţără pe peretele noului bloc de locuinţe. Pereţii cei noi se înalţă drepţi şi siguri spre cer. Te întorci şi priveşti cîrligul ruginit, pe care de atîtea ori l-au atins degetele mamei. în curînd nu va mai fi decît o biată bucăţică de fier printre dărîmături. Numele ăsta scris pe cărămidă,

tăbliţa de pe uşa aceea, urma unui picior de copil care cine ştie cîţi ani a călcat pe cimentul rece. Pe podea, aproape de urma piciorului, o şopîrlă moartă. S-a uscat întreagă. Prin ochişorii goi trec furnici flămînde iar altele, înnebunite, ies prin coada care începe să se desfacă. Cum de există lucruri care se pot menţine intacte deşi sînt moarte ? Pereţi plini de murdărie. Zid cu o margine ş irbită de sticlele sparte. Zidărie în ale cărei crăpături trăiesc ploşniţe şi gîndaci şi răsar ferigi. La dreapta, un cazan mut, răsturnat, rugineşte în verdeaţa exuberantă. Streşini pline de muşchi. Uşi cu canaturile desprinse. Scînduri umflate, aproape dărîmate. Şi te uiţi la scara crăpată, la treptele şierse. Scara stricată, răsucită, izolată, desfiinţată printr-o cruce din două stinghii.

Mai curînd s-ar satura jocul de lemn şi marea de apă de cit Oshiin de bărbaţi. Plăcerea sălăşluieşte în sinii ei. Are nume de rîu. Zeiţă şi sfîntă. Încoronată este ; înainte de toate, femelă, mai mult pămînteană, decît divină. Regi, zei şi războinici îngenunchează ca să-i lingă pîntecul. Suflul masculilor i se urcă pe pulpe. Simte gîfîitul zeilor care o urmăresc. Buzele sfinţilor vor să-i sărute pulpele, dinţii regilor şi zeilor vor să i se înfigă în şolduri. Sfinţii, bărbaţii, zeii şi regii vor să-i înconjure gîtul păcătos cu un colier

de sărutări. Toţi îi vor carnea de mulatră frumoasă, splendidă, veselă şi nurlie. Şoldurile ei niciodată nu ostenesc. Părul i se răsfrînge pe spate şi cîntă în susurul aerului. Parfumul ei te înnebuneşte. Apa îi alunecă pe trup. Ploaia îi ascute privirea. Pentru ea orice-i posibil. Nu e a nimănui şi e a tuturor. Ca o geamandură pe marea furtunoasă se mişcă şoldurile ei. Este sfînta-zeiţă-curvă şi cheflie. Regină în apele dulci ale pămîntului şi în apele blînde ale sexelor. Veselă, volubilă, cochetă şi voluptuoasă. Brodează, balerină şi cheflie. Dintr-o tigvă a făcut prima lampă din lume şi dansează cu lumina ei în cap, dansul izvoarelor. Dă totul copiilor ei şi bărbaţilor ei. Dar cînd se supără, e fără milă, şi, nzînd, ucide sugrumând, rănind sub pîntece sau în regiunea inghinală. îi plac : iedul şi găina, parfumul de ambră, pomii ornamentali şi arborele de anason, floarea de salcîm galbenă şi mirositoare, aurul, nalba, culoarea galbenă, pătrunjelul şi ananasul auriu ce creşte în case. îi mai plac bronzul şi „malvira”[28]. Şi bărbaţii tuturor femeilor. Şi îi ia. Şi-i cheamă disperată, poficioasă,

28 Plantă cubaneză cu flori galbene – v. „orar” în scris religios.

mişcîndu-şi cu graţie şoldurile, dansînd cu cinci batiste atîr- nate la centură, riturile tainice, mişcîndu-şi cele cinci brăţări de aur. Şi se culcă cu ei, umedă, printre portocali, împodobită cu pene de păun, muiată în miere şi mirosind a scorţişoară, înfige, cu un ciocan, dragostea şi dorinţa în inimile oamenilor.

Teresita era mai bine, se îngrăşase şi se transformase într-o adevărată femeie. Nu mai avea privirea pierdută, ci se oprea asupra lucrurilor, şi-ţi dădeai seama că le vede aşa cum trebuie să le vadă. Cum o fi văzut Teresita lucrurile cînd privirea i se tulbura şi i se ducea, fără să ştii unde ? Sora mea părea acum alta. Se gătea şi arăta bine. Avea iar părul lung şi foarte negru, cu cozi şi panglici galbene. A început să lucreze la magazinul lui Max, polonezul, să-şi cumpere rochii şi să capete încredere în ea. Duminicile mergea cu nişte prietene să danseze la „Tropical". Nu mă băgăm în treburile ei şi mama cu atît mai puţin. Doream să fie fericită. Bunica era sigură că îmbunătăţirea stării sănătăţii Teresei se datora faptului că se afla sub semnul unui sfînt. „Fiică a năvalnicei Oshun ! E sfînta ei. Soarta nu se poate schimba. Sfinţii poruncesc, impun, iar cînd le dai atenţie şi-i tratezi bine, ajută. Fiică a sfintei Oshun. Păi şi seamănă cu ea !" Şi trebuia s-o vezi pe Teresita cu cele cinci brăţări de bronz ale ei, colierele ei de mărgele de culoarea mierii,

cum îşi dădea cu praf de scorţişoară înainte de a se duce la „Tropical”.

Mario îmi promisese că-mi va găsi de lucru la o măcelărie. îi era foarte recunoscător bunicii pentru că-l vindecase de un icter. Medicii îl dăduseră afară din spital iar vracii la care fusese nu nimeriseră boala. Mario povestea că bunica îl vindecase cu un maieu albastru. A trebuit să-l poarte o săptămînă pe sub haine, fără să şi-l scoată şi zicea că din zi în zi maieul îşi schimba culoarea şi că după o săptămînă era de culoarea galben-canar, şi i s-a dus icterul. Cînd vorbea despre asta în prezenţa bunicii, ea zîmbea şi clipea din ochiul stîng.

Vecinii erau supăraţi că fusese schimbat administratorul. Spuneau că l-au dat afară pe Manuel că prea se împrietenise cu chiriaşii şi nu mai avea autoritate. Cel nou se numea Lucio şi era un despot. Şi-a rezervat unul din W.C.-uri pentru uzul particular al familiei lui, şi, în consecinţă, s-a mărit numărul vecinilor obligaţi să le folosească pe celelalte. Cozile erau foarte lungi. O sută optzeci şi şapte de persoane eram nevoiţi să folosim celelalte două W.C.-uri. Apa se termina la două-sprezece ziua. Putoarea se răspîndea peste tot, făcînd aerul insuportabil. Mama ardea tămîie ca să împrăştie putoarea. O cuprinsese disperarea de-i venea să plece din curte. Iar noi trăiam bine în raport cu alţi vecini. Camera noastră era dintre cele mai mari şi avea fereastră. Dar erau altele mult mai mici şi fără aerisire. Cînd o apuca pe mama

disperarea de-i venea să plece de acasă, eu încercam s-o consolez dîndu-i ca exemplu pe cei ce trăiau în camera 22. Am intrat de mai multe ori în camera aceea şi era atîta lume şi murdărie că simţeam că mă înăbuş.

În cămăruţa aceea, pe jumătate cît a noastră, trăiau 15 persoane : patru perechi – părinţi şi fete cu bărbaţii lor ; mai erau două fete nemăritate de 19 şi 22 de ani şi cinci nepoţi mici. Ca să doarmă făceau cu schimbul, unii se culcau ziua, alţii noaptea.

Situaţia noastră era disperată. Nu aveam de lucru. Teresita nu dădea nimic în casă iar mama se simţea slăbită, în fiecare zi spăla tot mai puţin.

Eu îmi petreceam zilele umblînd prin cartier. Stăteam pe la sala de biliard „Enamorados", sau pe o bancă în parc.

Bunica mai cîştiga cu leacurile ei şi ne ajuta, dar era puţin cît putea să ne dea. Noul administrator nu admitea amînări la plata chiriei şi, ca să-i plătim, bunica a trebuit să meargă şi să cerşească în port. Ea, cea atît de mîndră.

După patru luni, am început să muncesc la măcelărie. Cînd am ajuns la prăvălie, Mario mă aştepta ca să mă prezinte Iui Marcos stăpînul, care a spus : „Deci uite-l şi pe băiatul negrului Ubioco [29]. Primul lucru care m-au învăţat să-l fac a fost să scot ceafa de pe os. Timp de cîteva zile am scos vertebrele, care vin unite cu capul ; aşa se depride să tai în bucăţi o vită. După puţin timp ştiam să tai

29 Numele sectei „Puterii" de care aparţinuse tatăl lui Cristino.

vita întreagă. Stăpînul era mulţumit. Am început prin a cîştiga doi *pesos* pe săptămînă, iar după două luni, cîştigam zece.

La Piaţă îşi aminteau de tata cu respect. Vorbeau de el cu admiraţie. Am încercat să aflu de ce l-au ucis, dar versiunile se repetau, că pentru o femeie, că pentru nişte probleme din port. Bunica o ţinea tot pe-a ei, cu răzbunarea. Cum era în realitate tata ? Mă tratau toţi cu dragoste iar cei din „Puterea Ubioco Şese Efi" s-au împrietenit cu mine. Mă invitau la serbările lor. Bunica mă îndemna să depun jurămîntul la ei. Ea presimţea că ştiau taina uciderii tatii. în zilele acelea m-am făcut *indicime,* adică am fost propus să intru prin jurămînt în „Ubioco Şese Efi".

într-o noapte Teresita nu s-a întors de la „Tropical". Mama le-a căutat pe prietenele ei. Ultima oară cînd o văzuseră dansa cu un mulatru înalt şi gras ; după aceea s-a pierdut de ele. Au căutat-o, dar s-au gîndit că s-o fi întors acasă. „O să apară ea", a spus bunica. Am anunţat-o pe Paula, poate Teresita se dusese prin Las Yaguas. Nimeni nu ştia nimic. Mama voia să anunţe poliţia. Bunica s-a opus ; a spus că poliţia nu se ocupa de astfel de lucruri. Au trecut trei zile iar Tere nu mai apărea. Ne-am dus la morgă. Nu era. Mama plîngea toată ziua. După o săptămînă a apărut. Nu ne-a spus nimic. N-a explicat nimic. Avea braţele şi gîtul pline de vînătăi şi, din nou, privirea tulbure, ochii ei halucinaţi priveau de parcă nu vedeau. O întrebam şi nu

răspundea. Dădea din cap şi-şi muşca vîrful cozilor, şi le trecea peste faţă. În noaptea aceea s-a frămîntat, neliniştită în pat. Spre dimineaţă a scos un ţipăt. Am alergat la ea şi am liniştit-o puţin, dar se scutura, avea crize. Bunica îi punea apă rece pe frunte, îi făcea băi şi frecţii. Se liniştea un moment, dar îi reveneau frisoanele.

După-amiază au venit să mă caute la măcelărie. Teresita ieşise goală în curte, ca să muşte şi să se frece de trunchiul portocalului acru. A atacat-o pe bunica, pe mama şi pe ceilalţi care au încercat s-o împiedice. Cînd am ajuns, era legată de pat, cu ochii' larg deschişi, iscodind totul în jurul ei, înfricată şi pierdută. M-a lovit şi m-a înjurat. Era pe jumătate goală şi am putut să văd că şi trupul îi era plin de vînătăi. N-a fost chip s-o stăpînim. Am dus-o la „Casa de ajutor" şi ne-au trimis la Spitalul din Mazzora.

Nu erau paturi libere şi trebuia neapărat să aduci recomandarea vreunui politician. Portarii, femeile de serviciu, infirmierele şi medicii păreau că sînt acolo anume să împiedice internarea bolnavilor.

Situaţia noastră, în loc să le producă milă, îi plictisea. Era inutil să tot explicăm şi Teresita să ţipe şi să-şi ridice fusta în timp ce mama izbucnea în suspine. Nu puteam obţine internarea. Totuşi mulţumită unui infirmier, singurul care ne-a dat atenţie, am reuşit.

Avea faţa brăzdată de-o cicatrice care mergea de la tîmplă pînă la obraz ; părea a fi spaniol şi se numea Angel. El a fost cel care a

aranjat internarea. A discutat şi a reuşit ca, în silă, Tere- sita să fie totuşi primită. Mama era foarte neliniştită şi voia să rămînă cu ea.

Infirmierul i-a explicat că era imposibil şi că o puteam vedea în zilele de vizită, dacă se va simţi mai bine. „Uitaţi, mă numesc Angel, de obicei sînt de gardă de la şase la douăsprezece, veniţi cînd vreţi şi o să vă informez cum o duce şi, dacă-i posibil, vă las să o vedeţi.”

Am ajuns acasă şi mamei nu-i venea să creadă că Teresita era la Mazorra. Nu se putea obişnui. Bunica s-a dus acasă la ea. Agita bastonul ca pe un bici, indignată, lovind aerul, bombănind ; ca şi cum ar fi vrut să-i bată pe toţi sfinţii ei. „E-o pedeapsă a lui Inie ! A pedepsit-o Inie !” Paula a rămas la noi în noaptea aceea.

Cam pe atunci a venit şi Aimé în curte. A sosit cu o valiză de carton murdărită cu pămînt colorat şi avea o rochie înflorată, prea strimtă. De cum am văzut-o mi-a plăcut. Era foarte tî- nără şi cu un corp bine făcut ; avea pe faţă un soi de veselie născută aşa, din senin, dintr-un impuls simplu şi spontan. Era ca un fruct. Cînd am privit-o, a lăsat imediat ochii în jos.

Candita mi-a prezentat-o. Aimé şi-a împins spre spate meşa de păr negru care-i cădea pe frunte, şi mi-a întins mîna, timidă, cu privirea în podea. Avea mîinile umede şi călduţe ; îşi rodea unghiile şi-i plăcea să se strîmbe.

Aimé avea faţă de fetiţă, gesturi de fetiţă, dar corp şi privire de femeie. Se mişca de

parcă dansa. Era ceva aparte care atrăgea atenţia.

Timp de cîtcva zile, cînd ne întîlneam, o priveam, mă privea şi ea, dar ferindu-ne. Nu îndrăzneam să ne privim în acelaşi timp. într-o după-amiază, cînd m-am întors de la măcelărie, Aime stătea ghemuită în mijlocul curţii şi desena cu cretă pe jos. Obiceiurile ei de copil. Un peisaj, o colibă, nişte dealuri şi nişte palmieri. Un căţeluş, un iepure, o barcă. Flori cu un miez foarte mare înconjurat de petale. O pisică. O fată cu ochi rotunzi şi gene lungi de cretă. O păsărică. Pe ciment era schiţată urma unui picior de copil şi, plecînd de la conturul piciorului, desenase un corp. Era un băiat gras cu cravată şi un cap cu părul ridicat în sus. Aimé umpluse cu desene aproape jumătate din curte. Eu mă învîrteam în jurul ei şi priveam desenele ; mi-a spus să am grijă să nu le calc, dar nici n-a ridicat privirea. Căţeluşul avea nasturi pe burtă şi am întrebat-o :

— De ce are nasturi ?

Ea a ridicat privirea.

— Ca să-şi încheie pielea.

Am început să rîd.

— Şi păsărică de ce are un cerculeţ pe piept ?

— Ca să i se poată vedea inima.

Am rîs împreună. începînd din ziua aceea, de cîte ori ne vedeam, vorbeam. Uneori stăteam cîtva timp unul alături de celălalt. Se năştea ceva între noi, dar nu vorbeam despre asta pentru că lucrurilor adînci cuvintele nu le ajută prea mult. între noi tăcerea însemna

şi ea a vorbi. Ne aşezam pe treptele scării. îmi plăcea s-o aud vorbind, pentru că era tare dulce şi spunea lucruri nevinovate şi drăguţe. Au trecut săptămîni şi în- tr-o noapte, cînd stăteam pe treptele scării, n-am mai putut răbda şi i-am spus :

— Trebuie să faci ceva.

— Depinde ce.

— Spune da. E o prostie.

— Bine, dar spune-mi despre ce e vorba.

— Dar o faci ?

— Bine, da, dar spune-mi ce.

— Urcă-te pe a patra treaptă a scării.

— Bine, dar eşti într-o ureche.

I-am văzut pulpele, în timp ce-şi strîngea fusta cu mîinile, ca să nu i se vadă coapsele. Din buze făcea strîmbături mici şi graţioase.

— Ei, Tinito, gata. Or să ne vadă şi o să creadă că sîntem nebuni.

— îmi placi.

— De-aia m-ai pus să mă urc aici ?

Făcu o săritură şi căzu pe ciment. M-a privit zîmbind, dar imediat a devenit serioasă şi a pornit în fugă spre camera mătuşii ei.

Bunica nu s-a dus niciodată s-o vadă pe Teresita. Mama mergea rareori, pentru că de cîte ori o vedea, Teresitei i se făcea şi mai rău. Eu o vedeam mai des şi-i duceam nişte halate din saci de făină, făcute de mama. Acolo, la Mazorra, nu le dădeau nici haine şi într-o zi n-am putut-o vedea pentru că era goală.

M-am împrietenit cu Angel. Era om foarte bun. Lucra la Mazorra de la şase la douăsprezece noaptea, dar dimineţile lucra la

Cavadonga. Sc pare că ţinea la mine. Eu mă duceam la Ca- vadonga iar el îmi dădea medicamente pentru mama, care-n fiecare zi se simţea mai rău cu pieptul. Am avut noroc că Angel se ocupa de Teresita. Mazorra era un infern, îi tratau pe bolnavi ca pe animale. Angel era foarte uman. Sc opunea acestei batjocuri, dar nu putea face nimic. Studiase în Spania pînă în anul trei de medicină. Dar a trebuit să fugă cînd cu războiul civil pentru că a luptat în Asturias.

Datorită lui, Teresita nu umbla goală şi nici nu dormea pe jos. Tot prin intermediul lui am obţinut ca Tere să fie tratată de doctorul Larra- gaoita. Mă duceam după medicamentele pentru mama şi stăm ore întregi de vorbă cu Angel. Cînd puteam îi duceam unul sau două trabucuri. El le primea, dar zicea să nu ne facem probleme ; nu trebuie să-i ducem nimic.

Mario şi cu mine ne duceam la serbările *Aba- kuas* L Am fost la una în Palenque, aproape de Lisa, în cartierul Marianao. Era lume multă. Nu ştiu de ce m-am gîndit că acolo putea fi şi ucigaşul tatălui meu. Mario îmi arăta drăcuşori sau zei, felurite tobe, şi mă-nvăţa nişte cuvinte în Efik, care este limba abakua. Unuia dintre toboşari i-a căzut pe jos *senseribo-ul,* toba sfîntă împodobită cu pene. A fost ceva teribil. Toţi s-au speriat. Unul de lîngă mine s-a făcut aşa de palid că-i părea pielea de os. Iar cel căruia îi căzuse toba, s-a făcut cenuşiu, şi a rămas ţeapăn pînă ce, urlînd, s-au apropiat şefii şi au ridicat toba. Pe toboşar l-au ridicat, lovindu-l cu frunze

[1] Carnavaluri ale negrilor. de busuioc. Din cămăruţa „Fambâ", unde se desfăşoară partea tainică a iniţierii, se ridica un sunet straniu, asemănător celui pe care l-am auzit la priveghiul tatii. „Să cadă ceva pe jos în timpul ceremoniei ăsteia este rău, foarte rău", a spus Mario. L-am întrebat, dar mi-a spus: „La momentul potrivit o să ştii, o s-o ştii".

De la plantaţia Nazâbal i-au adus bunicii un arbust pitic ca un banan, cu frunze groase şi cărnoase. A fost tare bucuroasă ; îl ceruse de cî- teva luni. L-a sădit lîngă casă şi ne-a spus că după ce vor trece trei luni o să prepare un leac pentru toată familia ; aveam nevoie pentru că prea eram plini de ghinion. Zicea că dacă l-am fi avut la timp, lui Tere nu i s-ar fi întîmplat ceea ce i s-a întîmplat. Tufa se numea „mîncătoarea- de-muşte", pentru că dacă vreo insectă se aşeza pe frunzele ei, acestea se răsuceau, o acopereau şi cînd se deschideau din nou, nu mai era nici urmă de insectă. Ziceau că e un arbust sfînt. Numai o fată mare putea să-l taie cu un *machete* ca să-i ia seva roşie care se scurgea din trunchi ca o hemoragie. Pe atunci toate speranţele bunicii se puseseră în arbustul acela.

ACUM BUNICA STRĂBATE CURTEA. Bunica ta, care mirosea a cîmp, iar fusta ei scrobită foşnea ca iarba uscată. Nu. Sunetul

fustei semăna cu murmurul pe care-l fac acum frunzele portocalului acru. Şi ca atrasă de acest suSur, bunica străbate curtea, clătinîndu-se printre sforile de întins rufe, sprijinindu-se în bastonul ei din lemn nelustruit. Se leagănă aşa cum se mişcă ierburile cînd le bate vîntul. Are capul înfăşurat într-o cîrpă albastră. La fiecare pas pare că va cădea. Tîrăşte picioarele de parcă ar avea lanţuri. Merge încovoiată ducînd o greutate de mii de ani. Se opreşte. Loveşte pămîntul cu bastonul, se sprijină în el şi te priveşte. îi reconstitui trăsăturile. Faţa ei luminoasă, plină de zbîrcituri. Ochii ei se uită fix ; în fundul lor se zăreşte un punct mort, de culoare închisă, ca o băltoacă mică de taină. Faţa ei încreţită răspîn- dea o strălucire ciudată care părea să ardă sub piele. De sub cîrpa albastră ce-i acoperă capul îi iese părul de culoarea cenuşii. Vocea ei avea un ton autoritar şi protector. Loveşte cu bastonul şi- ţi face din ochi. Pare că va vorbi. Ai vrea să-i poţi spune ceva. Simţi un fior cînd îţi aminteşti că Aimé a murit din cauza ei.

Ţi-o aduci aminte pe Aimé, în pat, palidă, cu cearcăne, uitîndu-se în tavan, contractată de durere. Degetele crispate prin păr. Faţa ei care nu mai avea dulceaţa aceea. Iar bunica spunînd : „Nu-i nimic, Orisha Oko are s-o ajute", şi clipea din ochiul stîng, ca acum, sprijinită în baston. Şi înţelegi că sub vîrful acestui baston începea o lume obscură, misterioasă, făcută din frică, durere şi suferinţă.

Este aici, în picioare, în mijlocul amintirilor tale, şi te cuprinde un sentiment ciudat. Dacă

i-ai spune cine eşti, ce gîndeşti, cum te-ai schimbat, cum s-a schimbat totul, te-ar privi surprinsă. Privirea ei acoperită de o durere veche. Credinţa celui cate geme în faţa destinului, care suspină din cauza condiţiei sale şi care evadează în puritatea sălbatică a ignoranţei. A trăit, a suferit şi a urît în întuneric. Trăia în umbră, bîjbîind ca orbii. N-a fost vinovată. Nu ştia altceva. A fost credincioasă faţă de ceea ce a ştiut. Mereu cu frică de pedepse, depinzînd de zeii ei, cerînd voie sfinţilor, şi pomilor ei, întrebînd melcii şi nucile ei de cocos. Nu avea nimic, iar cei care n-au nimic, îi au pe zeii lor. Este puţinul pe care-l pot avea.

Iţi aminteşti toanele ei, duioşiile ei, obiceiurile ei, şi moartea ei. Cum a putut face ceea ce a făcut ? Să termine aşa de groaznic cum a terminat. Nici oasele ei n-au avut linişte. Ea, care părea atît de tare în faţa vieţii, care nu se pleca pentru nimic. Ea, care era de fier în puterea răzbunării ei. Ea, care spunea cu mîndrie că ierburile bătrîne erau tari. În momentul morţii ei nervii trebuie să i se fi transformat într-un arbore al fricii.

Ţi-o aminteşti cînd traversaţi împreună golful, lăsînd în urmă o dîră lată şi învolburată. Ţi-o aminteşti pe străzile Regiei arătîndu-ţi tulpinile de porumb care creşteau printre dale : „Uite, uite ce forţă au plantele astea, uite cum rup cimentul”. îţi aminteşti mîna ei pusă cu duioşie pe capul tău : „Tu eşti celălalt baston al meu”. Şi ţi-o aminteşti mîniată, cu venele clocotind de furie, cu jăratic în ochi, cu corpul contractat şi mîna ca

o gheară strînsă pe baston. Şi ţi-o aminteşti bucuroasă, îmbrăţişîndu-te, în ziua iniţierii tale. Ea era singura care te aştepta lîngă arborele de kapoc. Şi-ţi aminteşti braţul ei pe şoseaua spre Rancho Boyeros, vrînd să ajungă şi nereuşind. Şi ţi-o aminteşti cu privirea îngheţată căutînd în jos, cînd cu Aimé, şi cînd i-ai povestit de colierul lui Roii zdrobit de gloanţe. Şi ţi-o aminteşti umflată în cîrpele acelea şi frunzele acelea uscate, cu un ochi imposibil de deschis şi cu celălalt imposibil de închis.

Bunica ta, care voind să facă bine, a făcut rău, îţi face din ochiul stîng, loveşte podeaua cu bastonul şi-şi ia rămas bun. Iar foşnetul fustei scrobite este cel al portocalului acru. Ai vrea să-i spui ceva, să-i poţi spune ce s-a petrecut. Să-i strigi că nu mai crezi în sfinţii ei, că tatăl tău e răzbunat, că acum vezi altfel totul, că eşti altul, nu cel pe care l-a cunoscut. Dar nu poţi, şi în timp ce se destramă, contempli cu ochii plini de amintiri şi pieptul plin de tăcere, cum baticul ei albastru se desface şi se preface-n aer, în nimic, în susur de frunze, în singurătatea curţii.

Şi cu pieptul plin de tăcere, şi ochii plini de amintiri, o vezi pe Aimé, privindu-te de pe scara asta. Zîmbeşte cu zîmbetul acelor duminici de plajă. Mergeţi la La Concha. Mai întîi terminai să te dezbraci şi aşteptai să apară pe uşa vestiarului. Apărea cu costumul de baie roşu şi pălăria marc de pai gălbui. Sînii ei strînşi în costum. Soarele îi picura pe faţă, prin pălărie. O vezi, îţi aminteşti, o scoţi din curte şi o duci în duminicile de la La

Concha, cînd se apropia dinspre uşa vestiarului, cu mersul acela de neuitat privindu-te cu scînteia aceea de apă ce-i strălucea în pupile. Te lua de mînă şi mergeaţi alături, foarte alături, către priveliştile de neuitat ale mării şi ale dimineţii. O dată s-a înţepat într-un arici şi ţi-a dat degetul mare de la picior, însîngerat, şi ai supt sîngele, care era atît de roşu, atît de sărat, atît de frumos pe apă şi scînteind în soare. Apoi a spălat cu buzele ei sîngele de pe ale tale. Buzele astea pe care le atingi acum şi care vor fi lovite fără milă.

Aimé, în apa mării, se strîngea lîngă tine ca o pisică speriată. Şi o strîngeai şi mai tare lîngă corpul tău şi o ţineai aşa, cu buzele tale pe umărul ei, bînd stropii de mare ce luceau în soare, şi zîmbea. Şi apoi, pe ţărm, Aimé, mînjita de nisip, oferită soarelui, cu părul negru şi neted, mai frumoasă ca niciodată. Pielea ei de culoarea lutului strălucitor şi rîsul ei mai frumos şi mai luminos ca amiaza. Şi o lua la fugă spre apă şi o ajungeai din urmă şi săreai asupra ei ca un tigru şi te aruncai peste ea şi-i striveai capul de nisip şi ea cerea îndurare aproape plîngînd, iar tu, mărinimos, îi ofereai libertatea. Şi atunci înce- peaţi din nou să înnoraţi ; înnoraţi alături, mai încet, pînă la geamandurile albe plutitoare marcînd limitele Iaht Clubului, ale „Nauticului" şi Cazinoului Spaniol, zonele acelea de mare şi nisip interzise pentru că erau în exclusivitate pentru cei aleşi, pentru albii din înalta societate. Şi, înnotînd şi privindu-vă, încet, vă întorceaţi la nisipul permis. Şi acolo

desfăceaţi pachetul cu merinde şi, pe jos, pe nisip, mîncaţi privind către restaurant. Şi pe urmă vă întindeaţi la soarele care se ascundea printre pini, iar Aimé cu capul sprijinit pe umărul tău, mirosea a mare şi începea să-ţi deseneze pe trup – şiroaie de nisip care te gîdilau. Aimé şi desenele ei pe nisip. Căţeluşul cu nasturi pe burtă, pasărea cu o gaură în piept. Şi se uita la tine cu zîmbetul blînd cu care o vezi în amintire, privindu-te de pe scara asta. Şi din nou în mare ca să vă spălaţi de nisip şi să vă bateţi cu apă. Pe urmă mergeaţi la cabine să vă îmbrăcnţi şi plecaţi la La Concha şi traversaţi Coney Island, deja mai îngînduraţi pentru că duminica se termina. Şi pentru ca s-o mai lungiţi, întîrziaţi la întoarcere, mergeaţi încet pe Quinta Avenida. Mergeaţi alături, foarte alături, topiţi de-un sentiment de plenitudine, de bucurie, de-o fericire necunoscută, grea, ucişi de dragoste. Şi inima îţi umplea tot pieptul, îţi umfla venele cu sînge cald, ca în după-amiaza aceea sub arbori pe cînd rămînea în urmă lumea nebună de veselie a duminicii de soare şi plajă. Puţin cîte puţin deveneaţi din nou gravi. Mergeaţi sute de metri alături şi singuri. Pînă ce oboseaţi şi nu mai puteaţi şi tu spuneai : „Trebuie să luăm autobuzul”. Iar ea spunea : „Da”. Şi o dată ajunşi în autobuz, nu mai vorbeaţi. Mergeaţi alături şi singuri, printre pasageri. Mergeaţi alături şi singuri în harababura lumii. Alături şi singuri şi deja plaja părea un vis. Mergeaţi alături şi singuri pînă ajungeaţi în curtea asta, pînă păşeaţi pe pămîntul ăsta, pe care acum îl

priveşti cu capul sprijinit în mîini, aşezat pe moviliţa de sub portocalul acru, pomul care de atîtea ori a atins-o pe Aimé cu umbra lui.

Curat de la început, vine de departe ca să radă desfrîul cărnii de pe suprafaţa pămîntului. Inie urăşte păcatele pământeşti. Nu fumează. Nici nu bea cafea. Nici nu bea rom. Nici nu bate la tobă. Umblă pe drumurile purităţii, cerînd castitate. Trăieşte printre ferigi umede, la gurile riurilor şi în pămîntul ud. Se mişcă fără coroană şi fără spadă. Rege şi şef al unei armate caste şi cu arme curate. Opune lumii calde a sîngelui, lumea rece a peştilor. Medic şi pescar, îşi umezeşte fruntea cu o batistă cu dungi •verzi. Pasul său nu sperie •vrăbiile. Seamănă cu San Rafael. Nu se teme de caimani şi nici de papagali. Colierele lui sînt din matipós[30] *sau din mărgele de culoare verde închis. Este mascul şi femelă în acelaşi timp, dar sexele lui nu funcţionează. Ca să-şi ostoiască sexul se spală cu iasomie. în inima lui de ghips dragostea nu înfloreşte, dar în vîrful degetelor îi ţipă trandafirii întemniţaţi acolo. Ca să-l îmbunezi arzi un peşte de paie plin cu pulbere. Dansează în zîg-zag. Al său*

30 Plantă cu seminţe mari.

este arborele abey [31], sacu-sacu [32], *liana* guaraná [33], a- brân de costa [34], *manglierul,* maranón [35] *şi* lambrilla[36]. *Vorbeşte prin nucile de cocos şi prin melci. Medic înţelept, cunoaşte cînd se usucă •vieţile şi nu mai au scăpare. Ghiceşte pe cel care nu va vedea* maranonul *matur. Este tinăr, puternic, delicat, cast, serios şi aspru. Pedepseşte cu nebunia.*

La început am avut banca noastră în parc, sub plopul acela ; colţul nostru întunecat prin cartierul Serrano ; scara noastră în formă de melc. Şi e adevărat că apa furată şi pîinea ascunsă sînt mai gustoase. Lui Aimé îi era teamă că mătiişa ei va afla. Voiam să ne tăinuim dragostea noastră, dar toţi şi-au dat seama. Candita se purta altfel cu mine. N-o mai lăsa pe Aimé să iasă.

în fiecare an, se sărbătorea în curte „ziua caritătii". Unii vecini organizau în camerele lor mici petreceri, care se terminau în curte. Acel opt septembrie le-a întrecut pe toate. Candita cîştigase patruzeci de *pesos* jucînd la

---

31 Arbore mare din Antiié ; familia leguminoaselor.
32 Plantă cu corolă albă şi rădăcină comestibilă.
33 Plantă cătărătoare ; familia dicotiledonate.
34 Arbore sălbatic, cu lemn închis Ia culoare.
35 Arbore american ; sîmburele fructului său e comestibil.
36 Un tip de ferigă.

loterie şi spunea că premiul i-l dăduse Fecioara, pentru că o visase. Serbarea s-a făcut în curte, sub cerul liber. Au curs din abundenţă rachiul şi romul. Mi-am petrecut noaptea dansînd cu Aimé. De cîte ori mă uitam la Candita, avea privirea aţintită asupra noastră. N-a pierdut nici o mişcare. Aimé zicea : „Spune-i mătuşii. Hai, spune-i.” Atît a insistat încît m-am hotărît. Am chemat-o pe Candita şi i-am spus că Aimé şi cu mine eram logodiţi. A luat un aer grav şi mi-a spus : „Mîine vorbim despre asta”. Nu mi-a plăcut felul de a vorbi al Gânditei, dar am continuat să beau şi să dansez cu Aimé. Rosendo, vînzătorul de lozuri, ne îmbrăţişa şi zicea cu limba încîlcită : „Ce bine e să fii tînăr şi sa iubeşti. O să fiţi fericiţi. Ea e un bobocel, iar tu un taur. Eu sînt un bătrîn singur şi nefericit. Dar am trăit, am avut bani, m-am bucurat de viaţă.”

Şi povestea aventuri pe care nu le avusese niciodată, vorbea de femei frumoase şi bogate, care-i aparţinuseră numai în gînd. îşi repeta istoriile ca o placă de patefon uzată, bătîndu-ne cu palma pe spate, plîngînd, pînă ce a căzut în faţa noastră. A trebuit să-l ducem în braţe pînă în camera lui. Serbarea a ţinut pînă-n zori. Ziua următoare am vorbit din nou cu Candita. Se lăsa greu, ridica obiecţii, zicea că Aimé era aproape un copil ; am insistat şi a sfîrşit prin a accepta. M-a avertizat că trebuiau să fie nişte relaţii serioase şi bine gîndite. Nu vroia să aibă

neplăceri. I-am spus că ne vom căsători în curînd, căci deja la măcelărie cîştigam şaizeci şi cinci de *pesos* şi puteam să aduc acasă în fiecare zi o livră de carne de calitatea a doua, care nu mă costa nimic.

în primele zile ale lui octombrie am primit o citaţie din partea „Puterii" că am să fiu primit ca membru pe data de douăzeci ale lunii. Citaţia avea o notă care spunea : „Ca să fii admis trebuie să aduci un cocoş, o sticlă de vin sec, una de rachiu, şi şaizeci de *pesos".*

Cei şaizeci de *pesos* erau pentru cheltuielile serbării şi toate celelalte. Am primit c^aţia cu emoţie. Canditei, lui Aimé şi mamei nu le-a plăcut vestea. Dar bunica s-a bucurat mult ; îmi spunea mulţumită : „Bărbat, întru totul asemenea tatălui tău. Gîndeşte-te la el. Acum va fi mai uşor să afli cine l-a asasinat. Tu vei simţi spri

jin. Vei fi ajutat. Exista vrăjitori puternici", şi mi-a dat ca exemplu pe Manucl de Jerus Capa (Chucu Capa). îşi făcea propaganda politică prin afişe şi anunţuri în limba „efik" şi ajunsese consilier şi preşedintele primăriei din Regla.

Pe data de douăzeci, în zori, m-am dus cu Mario pe un deluşor lîngă un rîu, aproape de Calabazar. Cînd am ajuns, zece sau douăsprezece persoane ne aşteptau sub un kapoc, chiar lîngă rîu. Eu eram tare nervos. Am văzut un ied şi un cocoş legaţi de kapoc. Iedul, împodobit cu panglici, pene şi clopoţei, şi pictat cu dungi de cretă galbenă. Trunchiul kapocului era şi el pictat cu semne de cretă galbenă. Mai erau acolo un ulcior, o legătură de beţe, ouă, banane mari, „names"[37], porumbei, o sticlă de rachiu, luminări, manioc şi porumb.

Cam la cinci metri de rîu era o căsuţă din piatră. Era templul „Puterii Insu Efo". „Apapa Efi" nu avea templu propriu şi pentru iniţieri, împrumutau. Atunci, Insu Efo l-a cedat. Ne-am adunat lîngă kapoc. Alejandro s-a apropiat şi mi-a spus : „Poţi să fii bărbat şi să nu fii «aba- kuâ», dar ceea ce nu se poate e să fii «abakuâ» şi să nu fii bărbat". îi cunoşteam pe toţi. Ştiam funcţiile pe care le aveau.

Se aflau acolo numai „Kiriofo", adică grupul de şefi ai Puterii : „Pedro cel Negru", Jyamba, prietenul meu Mario, Makongo ; „Machete",

37 *Name* = plantă cu rădăcina mare, în formă de tubercul, comestibilă.

Is- ne ; Mignelito, Isunekue ; „Maurul", Ekuenon ; Alejandro, Empego ; Victor, Mosongo ; „Cuiul", Abasongo ; şi Cheo Enkrikamo.

Mi-au ordonat să mă dezbrac pînă Ia brîu, să-mi scot pantofii şi să-mi suflec pantalonii peste genunchi. Alejandro s-a apropiat de mine şi, cu o cretă galbenă, mi-a desenat pe braţe două săgeţi cu vîrfurile în jos care se încrucişau, iar în spaţiul dintre ele, în partea de sus şi de jos, a trasat două cruci, iar lîngă locul unde se încrucişau săgeţile a desenat două cercuri. S-a aşezat în faţa mea şi a trasat altă săgeată pe pieptul meu, şi în partea de sus şi pe laturile săgeţii, sus, a desenat o cruce, iar jos, un cerc. La fel pe spate, şi pe picioare, ca şi pe braţe. Alejandro a terminat. S-a auzit o lovitură surdă de tobă şi mi-au legat ochii. începînd din acel moment, l-am auzit, l-am simţit şi m-am gîndit numai la tatăl meu. Mă stropeau cu rachiu, cu vin sec şi apă sfinţită. Mă atingeau cu un mănunchi de busuioc. Au trecut un cocoş peste corpul meu. M-au condus la căsuţa de piatră. Acolo înăuntru m-au pus să îngenunchez şi mi-au smuls legătura de la ochi. în faţa mea apăru un altar unde erau nişte bastoane foarte împodobite, cîteva tobe şi un crucifix. Pe jos, în faţa altarului, o pînză de sac cu ofrande de legume. Alejandro a desenat pe jos, cu creta, simbolul „Puterii" şi mi-a expus principiile şi legile celor ce sînt abakuăs.

Mi-au legat din nou ochii şi m-au dus la „Fambâ." Am auzit o rugăciune şi peste puţin,

un tunet îndepărtat, un zgomot, care, clipă de clipă, creştea. Parcă deasupra corpului meu era un taur sălbatic, ori un leu care răgea furios. Era Ekene. îl aveam pe cap şi ei îl chemau. Nu
puteam suporta zgomotul şi tremuram, mă zgu- duiam pînă la oase. Sunetul acela dur, insuportabil, pătrunzător, foarte puternic era vocea lui Tanze, peştele sfînt, a zeului Abasi. Vocea zeului îmi pătrundea în cap pentru a rămîne acolo înăuntru ca un strigăt de furie.

M-au scos din cameră. Mi-au dezlegat ochii. Era amiază. Se aflau acolo şi ceilalţi membri ai „Puterii" şi invitaţii. M-au felicitat. Am mîncat împreună iedul. Orchestra abakuă cînta iar lumea era veselă. Mi-ar fi plăcut ca Aimé şi mama să fie acolo, dar era numai bunica. M-a îmbrăţişat sub arborele de kapoc. Sărbătoarea a durat pînă la apusul soarelui.

Primirea mea în „Putere" nu i-a plăcut mamei. A doua zi mi-a spus : „Ei, ai intrat ? Ei, şi ? N-o să cîştigi mai mult din cauza asta. Să vedem dacă, fiind abakuă, poţi să închiriezi o căsuţă şi să mă scoţi din curtea asta unde nu mai pot."

Boala de piept a mamei s-a agravat iar la casa de ajutor nu-i prescriau decît siropuri ; din zi în zi era mai rău. Angel a venit s-o vadă, i-a făcut o injecţie şi i-a adus nişte medicamente bune. Mama mi-a spus că Angel a stat mult de vorbă cu bunica şi se pare că nu-i plăcuse că era vraci. Bunica mi-a spus : „Prietenul ăsta al tău nu-mi place. E un diavol îmbrăcat în alb."

Ziarele au scris că la morgă se afla un tînăr

neidentificat, făcut bucăţi. A doua zi a fost recunoscut. Era Justico, un băiat care împlinise douăzeci de ani ; locuia în camera 19. Se aruncase 'înaintea trenului la pasajul de la Luyand. Tatăl său a declarat că, în urmă cu trei zile, fugise de acasă cu simptome de nebunie. Cum era normal în astfel de cazuri, s-a făcut autopsia şi cazul a fost dat uitării. Totuşi, noi nu l-am uitat niciodată pe Justico. Ceea ce ştiam toţi vecinii era că băiatul, care n-avea de lucru, dormea pe jos, lîngă patul unei surori mai mari ca el. Ea rămăsese însărcinată. Tatăl l-a dat afară din casă pe Justico după ce l-a bătut şi l-a înjurat... După cîteva zile de la accident familia a plecat din curte, izgonită de ruşine.

Pomul trimis bunicii de la pepiniera Nazăbal împlinea trei luni. Şi cum era obligatoriu ca să-l taie o fată mare, bunica a vorbit cu Candita ca să-i dea voie lui Aimé să meargă acasă la ea şi să taie pomul. Asta-i va aduce lumină şi îndestulare. M-am înţeles cu Aimé să ne vedem fără să fim urmăriţi de Candita. în ziua aceea nu m-am dus la lucru. Cînd am ajuns, Aimé era deja acolo, îmbrăcată în verde. Bunica făcea pregătirile. A uns un *machete* nou cu grăsime de *corojo.* M-a dat afară ca să o spele şi s-o controleze pe Aimé. în spatele seîndurilor acelora Aimé era goală, în timp ce bunica o spăla cu busuioc, apă de flori, trandafiri albi şi crini. Aimé a ieşit cu *machetele* în mînă. Era o zi cu soare. Ochii îi străluceau. Ne-am dus pînă la pom. Bunica s-a ghemuit cu tigva de *giiiros*

goală şi cu ulciorul de lut. Şi-a făcut semnul crucii pe frunte şi apoi pe pămînt. I-a ordonat lui Aimé să lovească cu furie. Trunchiul era foarte moale, pentru că Aimé l-a tăiat dintr-o lovitură. Şuvoiul sevei aceleia care părea sînge a ţîşnit cu atîta putere înciît a stropit fusta şi picioarele lui Aimé. Bunica strîngea seva repede, asuda, iar mîinile îi tremurau. Pomişorul părea cu adevărat un animal sîngerînd. „Este sîngele pămîntului care conţine tot restul sîngelui, şi e cel mai curat pentru că nu cunoaşte carnea", a spus bunica. Ne-am întors în casă. Bunica pregătea siropul. Aburii ieşeau din oalele aşezate pe foc. Era un fum ciudat, de un roşu ca sfecla.

După-masă bunica s-a culcat şi a adormit. Patul ei era un fel de cuib făcut din saci, haine vechi şi frunze uscate. Aimé şi cu mine am ieşit din casă.

Printre pomi am strîns-o lîngă mine.

Niciodată nu i-am simţit carnea atît de caldă sub rochie. Am sărutat-o atîta înciît buzele i s-au umflat. Aimé mergea pe sub ramuri, îndepărtîn- du-le din cînd în cînd cu mîinile. Ne-am dus pînă la rîul care trece prin fundul grădinii. Se uita la ştirul sălbatic. Aşa am ajuns pînă lîngă Podul spînzuraţilor. Ierburile erau înalte şi nu puteam fi văzuţi. La umbra *framboyân-uîui* era o poieniţă înconjurată de bucsău verde crud. În poieniţă, pămîntul era acoperit cu floricele căzute din *jramboyân* şi care păreau de foc. Am culcat-o pe pămînt. Aimé a rămas liniştită. I-am privit marginea pătată a fustei, care i se ridicase

pînă la jumătatea coapselor. N-a spus nimic. Nici nu s-a mişcat. Culoarea florilor i-a trecut prin ochi. I-am lipit corpul de al meu.

Acolo a fost a mea. Seara, bunica a dus-o acasă. M-am întors după aceea, ca şi cum aş fi fost la lucru. *Framboyânul* mai e şi acum acolo, se vede cînd treci podul. De cîte ori îl văd simt un fior în tot corpul. Nu cred că amintirile se păstrează în creier, ele circulă prin tot corpul, le simt de fiecare dată cînd mă gîndesc la Aimé.

Pînă de curînd am fost şeful lui Cristino Mora. Lucra cu mine la serviciul beneficiari din cadrul Oficiului de Studiere a Produselor, din Minister. A condus grupul de reporteri care s-a ocupat de cercetări pentru verificarea noilor chibrituri, astea care acum se numesc „Scînteia". Tot aşa, a muncit grozav cînd a fost schimbat numele şi desenul de pe pachetele de ţigări. Toate cercetările pe care le-a condus s-au terminat la timp şi cu rezultate bune. Cristino e foarte conştiincios în muncă. E unul din cei mai buni funcţionari pe care i-am avut. S-a căsă orit cu secretara mea.

QHANGO UCIDE prin foc. Arun-

ca. grămezi de fulgere. Nimeni nu se caţără în palmieri ca el. Trimite săgeţi pe pământ. Este zeul tunetului şi al războiului, irezistibilul taur roşu de pe deal. Cînd îşi mişcă mijlocul, tună. Este bărbatul de foc, cel făcut din flăcări, cu ochi incendiari. Negrul frumos şi puternic îmbrăcat în purpură. Eroul războiului şi al paturilor. Vrăjeşte femeile cu suc de flori de framboyan *arzător. Toate femeile tremură în prezenţa lui, îl aşteaptă disperate în timp ce mîngîie floarea roşie ca focul pe care le-o lasă amintire sub pernă. Stăpîn al tobelor, zeu al pulberii secrete, cu ea îi trezeşte pe cei a- dormiţi. Este stăpînul* jobo ^-*ului, al pinului, al mahonului şi al* mamey[38] [39]- *ului. Plopul este mantia lui, dar palmierul îi este tron şi foişor de •veghe. Este artileristul fulgerului; e cel care luptă cu moartea. Cel care scoate foc pe gură şi fum prin picioare.*

Regele lui Oyo şi rege al regilor. Om de acţiune, viclean şi agil. Războinic peste războinici. Filfizon, afemeiat şi gîlcevitor. As al cuţitului şi al rumbei, al toporului şi al coasei.

38 Pom înalt, cu coroană bogată, originar din America ; fructul său, asemănător cu pruna, este comestibil.

39 Arbore din America, cu fruct rotund, aromat, comestibil.

Iubeşte copiii. O *iubeşte şi se teme de zeiţa vîntului şi a scînteii. îi urmăreşte pe hoţi. E mincinos, dar minciunile lui se prefac în adevăr. Femeile îl a- jută în luptele lui. Şi ar fi de neînvins dacă nu i~ar fi frică de morţi. Fuge plin de groază cînd îi are aproape. Lacom şi desfrînat, războinic şi dansator, mereu vrea spadă, sînge, rotunjime interzisă de femeie şi sunet de tobă. Este urît de bărbaţi şi iubit de femei. Este făcut din foc. Voci de frică şi patimă răsună în pasul lui. Sub picioarele lui pămîntul începe să ardă.*

Par a se afla aici, ţinîndu-şi respiraţia, gata pentru cutremurul schimbării, aşteptînd ca totul să se transforme în moloz, în praf şi apoi în fum, în fumul amar al amintirilor. Ceea ce văd ochii tăi devine din nou cum a fost. Apar amintiri din fiecare seîndură, din fiecare cărămidă ştirbită. Amintirile şiroiesc pe pereţi. Scara închisă, cu o cruce din două şipci, înclinară, gata să cadă, plină de un calm definitiv, implacabil. Figuri încrustate în aerul timpului. Marginea unei fuste verzi. Nişte picioare, nişte genunchi, începutul unor coapse de culoarea lutului. Aimé pe a patra treaptă, spunînd : „Gata, Tinito, gră- beşte-te ! Or să ne vadă şi vor crede că sîntem nebuni.” Şi picioarele ei, marginea fustei stropită cu seva aceea ce părea că-i sînge. Ochii ei frumoşi pentru că erau ai ei ca şi

rochia ei verde de neuitat, ca şi felul ei de a merge. E ca taina unei flori în aerul fără timp, într-un cer imposibil şi fără de răspuns. Aimé pe plajă, părul ei curgîn- du-i pe piele. Aimé în parc, sub plopul acela. Aimé ca o fetiţă, jucîndu-se de-a venitul şi plecatul în inima priveliştilor. Aimé culcată sub *framboyanul* acela, de parcă ar fi fost culcată pe foc. Aimé surîzînd printre lacrimi.

Ce ciudat, ce străin, astăzi, acum, cotidianul şi deja familiarul nume Gloria, femeie din altă lume şi nu din aceasta. Cu Cloti şi cu Francilla şi cu altele a fost altceva. Cu Gloria ai deja copii. Şi totuşi amintindu-ţi de Aimé simţi tresărirea cărnii. Aimé, carnea ei tînără, felul ei de a merge, felul de a vorbi, de a se dărui dorinţei tale, de a te privi cerînd. Amintirile sînt lovituri din- năuntru înspre afară. îţi arunci privirea înspre şirul de camere. Pete mari, maronii, pe vopseaua verde. Uşa aceea înconjurată de colivii cu canari. Acolo a locuit Aimé cu mătuşa ei. Acolo a locuit cu tine. Acolo a murit cu tine pentru astăzi, împreună cu dorinţele ei şi speranţele ei pentru ieri, pentru mîine şi pentru niciodată. Te apropii. Atingi vopseaua zbîrcită ca o piele de crocodil. Zmulgi cu unghiile bucăţele de verde.

Priveşti colţurile unde au fost bucătăriile, spir- tierele. Pereţii afumaţi. Fum vechi pe pereţi, fum deja trecut, fum din alte zile, din alte vise, din alţi ani, fum.

Candita ne păzea şi n-o lăsa să iasă nici pînă la colţ. „Dacă află mătuşa de ceea ce am

făcut ! Vai, dacă află mătuşa !” Ne-am hotărît să ne căsătorim. M-am dus la tribunalul care se afla la etajul clădirii de pe Toyo şi m-am întîlnit cu un domn pe care-l cunoşteam de cînd lucram la „Aralia”. Era secretar la tribunal. Mi-a explicat că Aimé era minoră şi că avea nevoie de nişte hîrtii. I-am dat cinci *pesos.* S-a ocupat de toate. A cerut actele lui Aimé de la Guantănamo şi au venit imediat.

Ne-am căsătorit într-o vineri, de dimineaţă. Merita s-o vezi pe Aimé cu rochia ei nouă, şi pentru prima oară cu ciorapi şi pantofi cu toc. Rîdea şi făcea mici strîmbături din buze. Candha era foarte serioasă. Mama plîngea fiindcă-şi amintea de Tcresita. Bunica vorbea de strănepoţi. Ne-an aruncat şi orez cînd ne-am întors. Voiam sa ne ducem la un hotel, dar nu ştiam daca ne ajungeau banii.

într-o maşină închiriată ne-am dus pînă la plaja din Guanabo. Acolo, la „El Cuba”, am băut nişte bere. Ne-am învîrtit pe plajă şi seara ne-am întors la Havana. Am intrat într-un han ieftin. Pereţii camerei aveau vopseaua zgîriată şi purtau tot felul de inscripţii. Inimi, nume. Aimé privea totul cu multă curiozitate. Oglinda pe perete, la nivelul patului. Salteaua, cu amprenta unui corp bătucită din multe corpuri. Bideul într-un colţ al camerei. Cearşafurile călcate şi reci. Acolo ne-am petrecut noaptea. Din tavanul foarte înalt şi pătat, atîrna lampa susţinută de un cordon cu muşte, care parcă aşteptau ceva. La zece dimineaţa stăpînul hanului a bătut la uşă şi s-a rupt vraja.

Ne-am mai plimbat. Am mîncat de prînz la Ten Cent de Galiano. Am trecut de mai multe ori pe strada San Rafael, de sus în jos şi de jos în sus. Aimé se uita la vitrinele magazinelor „îneîntarea", „Sfîrşitul secolului".

Cîte lucruri pe care nu le puteam cumpăra...

Se oprea în faţa tuturor vitrinelor. Deschidea ochii mari în faţa florilor, ciorapilor de damă, parfumurilor şi rochiilor, mă strîngea de mînă şi nu spunea nimic. Intra în toate magazinele. Bomboane, pînzeturi colorate în spatele geamurilor strălucitoare, totul o aţîţa, o neliniştea : „Ia uite ce de lucruri. Ce bine miroase aici. Ce frumos. lotul miroase a nou." Vînzătorii veneau şi se duceau printre tejghele, împingînd cuiere pe

rotile, pline de rochii. Ani trecut prin faţa unei oglinzi. Am privit hainele mele şi ale lui Aimé. Mi-a fost jenă. Aş fi vrut să dispară toate vitrinele din Havana. Ne-am petrecut ziua pe străzi. Ne-am dus pînă la parcul Central.

Am intrat la Rex. Ne-am plimbat pe Obispo. Am luat cîte o îngheţată lîngă localul Payret. Prăjituri cu chimen la cofetăria de lîngă Banibu. Şi ne-am aşezat pe o bancă în Prado pînă ce s-a înnoptat şi au venit păsărelele să se culce în dafini şi să ne murdărească de găinaţ. Mi-am amintit de bunica. „între pasăre şi pom e o mare intimitate. în timpul zilei aripile înveselesc frunzele, iar noaptea frunzele protejează aripile."

Ne-am dus pînă la Malecon. Era deja întuneric şi nu se vedea orizontul.

„Priveşte luminiţele vaselor de pescuit ; se confundă cu stelele, dar sînt un pic mai galbene." *„El Morro* [40] pare chior", lucruri din astea spunea Aimé. Ne-am aşezat pe zid ca să ne mai răcorim puţin. O dureau picioarele şi şi-a scos pantofii. Alături s-a aşezat un bărbat şi şi-a pus pe zid cîrpele şi cutiile de conserve. Briza mării ne aducea de departe izul ei de alcool şi sudoare acră.

Ne-am strîns un pic. Omul începu să muşte dintr-o bucată de pîine uscată. îi venea greu să muşte. Atunci i-am văzut faţa ca un cuţit. Şi-a acoperit faţa cu pîinea şi a întors capul. Aimé şi cu mine ne-am privit într-o tăcere mai

40 Castelul *El Morro* (Maurul) – far din portul Havana, veche fortăreaţă.

grăitoare ca toate cuvintele.

Voiam să ne ridicăm cînd am auzit două explozii. Au zguduit noaptea, s-au clătinat şi zidurile. Aproape imediat a trecut, în plină viteza, o maşină şi, pe urmă, alta.

Trăgeau unii într-alţii. Am văzut luminiţele împuşcăturilor prin geamurile maşinilor. Aime s-a strîns lîngă mine. Strada era pustie.

Am trecut prin faţa hotelului „Naţional". Aimé se uita la ferestre. Unele se aprindeau, altele se stingeau. „Parcă ne-ar face cu ochiul", zicea, cînd am auzit o frînă lîngă noi. Ne-au oprit. M-au controlat. Dinspre unul din geamuri mă ţintea o mitralieră. Un poliţist mă lovea uşor peste picior cu o vînă de bou.

— încotro mergeţi ?

Am rămas fără să ştiu ce să zic.

— încotro mergeţi ?

— Păi, noi ne-am căsătorit ieri şi...

— E nevasta ta ?

— Da.

Se adresă lui Aimé.

— Cîţi ani ai ?

— Şaisprezece.

— Eşti nevasta lui sau faci trotuarul ?

Nu m-am putut abţine.

— Ai grijă ! a ţipat cel cu mitraliera.

Aimé s-a agăţat de mine. Poliţistul s-a urcat în maşină.

Şi din mers ne-au strigat :

— Hai ! Circulaţi ! Noaptea nu c pentru făcut dragoste !

Aimé tremura. Ne-am întors la han.

Pantalonii mei albi aveau o pată de sînge ; probabil cu vîna de bou loviseră pe cineva.

Candiţa nc-a lăsat camera ci şi s-a dus sa locuiască cu mania. Am aranjat-o. Am zugrăvit-o cu var roz. Ani pus o perdea la fereastră. Can- dita ne-a făcut cadou nişte flori din hîrtie creponată. Mîinile lui Aime au pus totul în ordine şi camera s-a schimbat. Şi asta fiindcă dragostea e capabilă să aducă într-o cameră toată muzica din lume.

ESTE PĂSTORITĂ cu capa ei de vînt, alături de moarte. Solemnă. Perfectă, de o modestie fără umbră. Are o gură tristă şi tîmple triste şi degete şi mai triste. Zeiţa mâhnirii. lewâ, sfîn- ta fatală a singurătăţilor. Bolnavă de linişte, trăieşte în cimitir, în această lume a oaselor, unde pământul e adînc şi nu sînt rădăcini. Vîntul o străbate, şi ea vrea să cînte, dar nu poate. E împotriva tobelor şi sexelor. înţelege ce spune vîntul. Palpită între morminte şi pini. Păstoreşte amintiri printre ierburi şi cruci. Usucă carnea pe feţe, le şterge în pământ pentru totdeauna. Cunoaşte visele ce locuiesc în craniile goale. Simte scîrţîitul bătrînelor coaste care au cuprins sîni de femeie, vibraţia oaselor cu vechi pasiuni. Ascultă freamătul sărutărilor şi suspinelor, care urcă prin porii

milenari ai pămintului. Păţeşte peste semănături şi bulgări de pămînt gras. Numără oasele, cîntăreşte cenuşile, praful îndrăgostit. Şi, prin praful în praf transp format, merge fără grabă, dar sigură ca un melc. Se spune că este melc şi că intră în el. Şi în democraţia absolută a morţii se mişcă sigură şi maiestuoasă, printre lianele mov şi chiparoşi, printre cactuşi, campanas[41] *violet şi mimoze. În ochii ei străluceşte o luminiţă violetă, nici veselă nici tristă. Degetele ei sînt de ceară. Are viaţă, dar e stearpă şi virgină de atîta umblet printre fantasme. Şi cu faţa ei vopsită în alb, şi buzele vinete, împodobită cu melci şi pietre roz, o dată şi încă o da>ă îndoaie vieţile, le depune ca pe tulpinile moarte, le putrezeşte încet. O dată, încă o dată, şi încă o dată, şi nu oboseşte niciodată. în timpul acesta tăcerea unduieşte între două brize.*

Zgomot la intrare. Paşi. Intră un bărbat cu o valiză şi nişte hîrtii. Lipeşte o hîrtie pe prima uşă, unde a locuit Rosendo. Te uiţi la uşa a treia, unde a locuit Cloti. Vrei să-i vorbeşti, cînd numai ce auzi că-l strigă din stradă. Pleacă fără să-ţi spună nimic, ca şi cum nu te-ar fi văzut.

Sigiliul a rămas lipit la închizătura uşii. îm-

41 Floare cu miros foarte puternic.

pingi fereastra. Vezi spaţiul gol, pereţii din care se alcătuia lumea lui Rosendo, interiorul care

l-a primit cu tristeţea lui. Pleca în fiecare dimineaţa, tăind aerul dimineţii cu biletele lui şi cu hainele murdare, uzate şi cîrpiic. Vorbea despre o lume în care nu trăise. Vise în care nimeni nu credea şi toţi le respectau. Vise care se trezeau, trăiau, sufereau şi adormeau odată cu el. Faţa lui ascuţită ca un cuţit. Rosendo, cel care făcea pe orbul. Vorbea de copii şi despre femei pe care nu le avusese, de zilele splendide care nu existaseră. Vorbind de unul singur îşi mîngîia singurătatea. într-o noapte ai văzut un bătrîn oprit în cercul de lumină al unui felinar de pe strada Serrano. Vorbea cu el însuşi cu voce tare. S-a în.ors, i-ai văzut profilul, care, ca un cuţit, tăia aerul. S-a îndreptat spre cutiile de gunoi de pe trotuar. A ridicat, unul după altul capacele. În timp ce căuta cu mîinile în gunoi, spunea : „Of, Doamne, of, Doamne, neruşinatule !" îl auzeai vorbind şi te-ai ascuns ca să nu te vadă. A învelit într-o jumătate de foaie de ziar ceea ce găsise şi a plecat mai departe. Faţa lui tăind aerul nopţii. Ai privit cerul curat, albind spre zori. Şi ai plecat pe strada Santa Emilia ca să nu-i fie şi să nu-ţi fie ruşine.

Camera asta goală. Pereţii. Viaţa lui stinsă în vis după vis spulberate. Trebuie să fi avut mereu în gură gustul etern şi sălciu al înfrîngerii.

Pleca în fiecare dimineaţă ; într-o mînă ţinea visele şi-n cealaltă norocul pe care-l vestea dar el nu-l avea. Pleca mizer, candid şi demn. Cu acea teribilă, candidă şi tragică demnitate a feţei lui ca un cuţit. Vorbea de

viaţa lui trecută, de zilele fericite pe care nu le avusese. Cînd vorbea era ca şi cum mirosul zdrenţelor i s-ar fi prefă- ¿ut în cîntcc. Şi-ţi aminteşti cuvintele bunicii : „Rosendo c un sfînt cu vise putrede". Şi de ceea ce i-a spus tata o data : „Dumneata nu vei şti niciodată de ce te-ai născut". Iată camera goală şi întunecoasă, lumea lui Rosendo, apusă pentru totdeauna.

Soarele cade despicînd aerul. Un zgomot de aripi printre ramuri. Huruitul unei maşini care se îndepărtează. Şi liniştea se reconstituie sub razele de lumină. Nu mai auzi nici paşi, nici vocile la intrarea-n culoar, nici fîlfîit de aripi, pentru că, iată, doi porumbei cu guşile pline umblă pe jos pe ciment prin curtea însorită.

Sa te întorci aici, să reîntîlneşti lumea asta, acum rece, solitară şi depărtată, aproape străină, tăcută, plină de o linişte încărcată de înţelesuri şi de viaţă. Mai dăinuie mirosul de rînced, de perete umed, de prosop ud şi murdar, de sudoare, de w.c. înfundat, de busuioc şi paradis. Miroase a copilărie moartă, a amintire putredă, a vise nemuritoare. Fîlfîie o basma albastră decolorată. Murmură un pom iubit. în timp ce porumbeii umblă pe ciment prin curtea însorită, cu guşile pline. Ramurile pomului se înalţă aproape pînă la streşini. Soarele se mişcă sprijinindu-se de pereţi, luminînd hîrburile şi petele şi urmele coliviilor Canditei. Cuiul. Afişul. Cuiele care nu mai sînt. Camera evreului. Camera Zulemei. Candita, azi tăcută, mîine vorbăreaţă. Ochii ei

de chinezoaică pe faţa măslinie palidă, privind-o pe Aimé şi spunînd : „Poate că nu are dreptul ?" Candita, mătuşa cea grasă şi micuţă, zîmbitoare şi tristă şi suspinînd, harnică, mereu cu sufletul la gură din cauza trebăluielii şi a astmei. Dra

gostea ei ca un nor călător căutînd locul unde să se aşeze. N-a avut copii, dar a avut *sinsontes*[42] şi canari, şi, odată patru sau cinci porumbei, ca aceştia care umblă prin curte, cu ciocurile lor roşii, ciugulind soarele, cerculeţele de soare prin umbra pomului. Mătuşa stînd la poartă. Punîn- du-şi mîna streaşină la ochi. Căutînd prin vreme urma unui vis ; copiii pe care nu i-a avut. Aimé a rămas însărcinată, i-a intrat în trup o rază de bucurie care-i lucea în priviri. Candita, ridicîn- du-se pe vîrfuri, s-a privit în oglinda ştearsă. Candita, ca şi cum într-o singură primăvară ar fi dat totul fără să i se dea nimic. Candita, uitîn- du-se la tine, la Aimé, cu nostalgie, pentru că amintirile se iscă din tot ceea ce este şi ceea ce a fost sau a vrut să fie. Soarele se desprinde de perete luminînd sinsonteşii şi canarii. Ţi-o aminteşti aici, împletind cu andrelele. Deschizînd coliviile. Candita, buna mătuşă, cum spunea Aimé.

L-am cunoscut pe Cristino în ilegalitate, prin intermediul lui Angel, pe cînd represaliile erau din ce în ce mai brutale şi mai sîngeroase. în

---

42 Specie de păsări tropicale.

momente din astea vezi cum sînt oamenii. După atentatul din strada L şi 23 împotriva lui Santignito Rey, fostul Ministru, cînd erau gata-gata să ne prindă. Cu sînge rece, Cristino şi Angel au salvat situaţia. Cînd, într-o zi, a venit să ne vadă unde eram ascunşi, mi-a adus vestea asasinării

surorilor Girai. Erau doua fete de 19 şi 20 de ani, care lucrau la betoniera unde lucrase şi Daniel. Un văr al lui Daniel, care lucrase şi el acolo, a ajutat pe Angel şi Bruno să plece în Sierra. Pentru mine Cristino e un om adevărat. Mic mi-a dovedit-o în zilele acelea cînd trebuia să fii bărbat cu adevărat.

în camera numărul cinci a locuit un bătrîn singuratic, care abia ieşea afară din casă. Era un om acru, cu părul rar. Puţinul păr pe care-l avea şi-l lipea grijuliu de chelia strălucitoare. Unii spuneau că era neamţ, alţii, evreu. Camera lui era mereu închisă, şi cu lumina aprinsă. Nimeni nu-şi explica de ce locuia el în curtea noastră, căci toţi ziceau că avea bani. Repara ceasuri. Se spune că lucra bine şi se ţinea de cuvînt pentru că avea multă clientelă. îi aduceau de lucru de la bijutieri. A locuit cam doi ani în curte. Cred că m-am întîlnit cu el de treizeci sau de patruzeci de ori pe coridor, dar nu răspundea la salut. Avea nişte degete fine de muzician. Nu vorbea cu nimeni. Era secretos. Unii ziceau că vindea şi cumpăra bijuterii furate. Administratorul povestea că atunci cînd a închiriat camera nu-şi dăduse nici măcar numele, zisese doar că dacă cineva căuta sau întreba de un polonez, un italian, un olandez, sau un american, acela era el.

într-o zi, bătrînul n-a ieşit din cameră ; n-a ieşit nici în ziua următoare. Ceea ce atrăsese atenţia fusese radioul funcţionînd toată

noaptea, şi nelăsîndu-ne să dormim. Nimeni n-a îndrăznit llfi

să bată la uşă. în ziua următoare, radioul, dat la maximum, continua tot pe acelaşi post. Aerul enigmatic este întotdeauna începutul unei nenorociri sau al unui scandal. Omul acela era o fiinţă ciudată, dintre acei care la început sînt ca toţi oamenii şi pe urmă nu seamănă cu nimeni. Uneori ieşea să caute diverse lucruri pentru reparaţiile lui sau să cumpere pîine şi conserve. Am bănuit că i s-a în.împlat ceva. Administratorul a bătut în uşă, dar n-a deschis nimeni. Trebuia s-o forţăm. Dar cum omul se ocupa de ceasuri şi obiecte de valoare, administratorul s-a hotărît să cheme poliţia.

Au venit un gardian şi un locotenent. Au scos încuietoarea şi a ieşit un miros intens de tutun. Podeaua era toată un covor de mucuri de ţigară. Peste grămada de mucuri se afla radioul, înăuntru nu era nimeni. Doar un hamac de pînză şi o masă de pin nevopsită. Pe perete atîrna un calendar vechi, cu un peisaj de iarnă. Au scos radioul din priză şi au început să caute. într-o ladă de metal, sub hamac, au găsit un portofel de piele lucrat în relief, fără bani, care conţinea doar portretul unei femei blonde, zîmbind, şi o tăietură dintr-un ziar, cu reclama unui film. Au găsit şi un pistol „Lugger"" şi o grămăjoară de medalii şi o cutie goală de chibrituri. Nu erau nici ceasuri, nici scule. Poliţiştii au făcut un proces verbal şi au început să cerceteze. Nimeni nu ştia nimic despre bătrîn. Au încuiat camera. Au trecut luni de zile şi omul nu s-a mai întors niciodată. Camera a stat destul de

mult timp liberă. Lumea crease diverse legende în jurul camerei evreului. I-au cerut bunicii să o golească şi sa-i îacà o sfeştanie pentru că spuneau că noaptea se auzeau zgomote. A fost greu să se închirieze din nou camera aceea. Pînă la urmă au ocupat-o trei fraţi. Adică, erau două surori şi un frate. Surorile îşi petreceau toată ziua în dreptul ferestrei făcînd flori de hîr.ie. Bărbatul le vindea la porţile Palatului Aldama. Era un tip mic şi slab, care cînd vorbea tot dădea din mîini. Ele nu vorbeau, se pare că nu aveau nimic de spus. Mereu tăcute, făceau în spatele ferestrei flori. Aveau nişte şolduri mari şi ochi, care, da, vorbeau. M-am împrietenit cu ele şi Aimé era geloasă. Rămăsese însărcinată şi era mai drăgăstoasă ca niciodată. Gelozia lui Aimé -a durat puţin, pentru că, după trei luni, fraţii s-au mutat, în camera evreului nimeni nu stătea prea mult.

în zilele acelea m-am dus s-o văd pe Teresita. M-a recunoscut. M-a întrebat de bunica şi de mama. I-am spus că mă căsătorisem şi că va avea un nepot. A zîmbit. A rămas tăcută. Am văzut-o îmbătrînită, singură, tunsă, cu halatul ei din sac, murdar şi rupt. în ea era ruina unei vieţi care nici nu începuse. Slăbise. Mi-a venit s-o compar cu Teresita aceea cu picioarele lungi şi corpul îngust care se juca printre frînghiile de rufe, alerga prin curte şi obosea repede.

— Se pare că e mai bine. M-a recunoscut, i-am spus lui Angel.

— Să nu crezi asta. Ieri a avut o criză. Şi-a

rupt hainele şi şi-a pus pe cap două bentiţe ca şi cum ar fi fost cozi. Ne-a fost greu să i le luăm.

— De ce nu o lasă sa-i crească părul ?

— Nu se poate. Asta-i regulamentul.

Mi s-a părut că Angel voia să-mi spună ceva, dar nu îndrăznea. Am vorbit despre ceea ce se petrecuse în Oriente. Angel era indignat de evenimentele din Santiago. Spunea că-i asasinaseră pe băieţi după ce-i prinseseră. Mi-a vorbit despre războiul din Spania. Despre mitraliere pe acoperişurile caselor. Despre bombardamente. Despre tatăl lui, care era un vînător bun şi a murit în primele zile, trăgînd de la o fereastră cu puşca de vînătoare. Mă uitam la cicatricea lui ; pipă- indu-şi-o cu degetele mi-a spus: „Da, o lovitură de baionetă în tranşeele cartierului universitar", în timp ce mergeam printr-un parc părăsit între două pavilioane, discutam.

— Bunica ta are un caracter puternic.

— De ce ?

— Ştiu. Mi-am dat seama. Voi credeţi în vrăji ?

— Da.

— Credeţi că bolile se vindecă cu ierburi şi vrăji. Bolile se vindecă cu injecţii, cu medicamente, şi uneori, cu bisturiul.

O undă de mînie îmi crescu în suflet. De ce vorbea aşa ? Ce ştia el despre sfinţi ? A continuat să-mi spună :

— Sigur că unele ierburi pot să vindece, dar

chestia asta cu vrăjitoria e semn de înapoiere. Tu chiar crezi cu-adevărat ?

— Păi, da.

— îţi vorbesc despre asta pentru că este ceva care mă preocupă. Cînd are crize, sora ta vorbeşte despre broaşte spînzurate, crabi cu pan- gliei şi un băţ care miroase a acru. E posibil să aibă legătură cu credinţele voastre, de aceea îţi spun.

N-am ştiut ce să răspund. Angel a continuat să vorbească. La început aveam chef să-i spun să se ocupe de problemele lui şi să-i lase pe sfinţi în pace. Aveam chef să-i dau un pumn în guta- . ...

Apoi aş fi vrut sa mă bat cu toţi şi cu mine însumi. Mă încercau o mulţime de senzaţii, zăpăceală, furie, nu ştiam împotriva cui. Abia mă mai puteam gîndi, tot creierul îmi era ca un nod încîlcit.

Angel vorbeşte ca un prieten, încet, rar, senin, şi ferm, fără să vrea să lovească în credinţa mea. M-a condus pînă la ieşire.

în mine se rupea ceva. N-am vorbit cu nimeni despre ceea ce mi-a spus, dar întruna mă gîn- deam la asta.

De cînd Aimé rămăsese însărcinată mama se gîn- dea numai la mutare. Spunea că nepotul ei n-o să crească într-o curte împuţită. Găsea o mie şi unu de motive. Aimé şi Candita aveau o mulţime de rufe de spălat. Mama citea şi recitea anunţurile din ziare. Era la curent cu toate casele care se închiriau. Vorbea de cei care, plecînd de la

zero, ieşeau din case de raport şi începeau o viaţă nouă. Visul visurilor sale era o căsuţă. Să plece din curte devenise o obsesie pentru ea. Făceam economii. Spălau atîta, că, uneori curtea era plină de rufe întinse. Aimé vorbea că o să trăim împreună, pînă la adinei bătrîneţi. Planuri peste planuri, castele pe nisip. Proiecte de viitor. După

cum zicea bunica, ne vor ajuta sfinţii. Nc-am umplut de vise şi am lăsat iluziile să zboare. Toţi ne creăm o lume a speranţei.

UNII SPUN că atunci cînd cadavrul unuia asasinat cade cu faţa în sus, nu poate fi ascuns agresorul, dar cînd cade cu faţa în jos, nu mai poate fi găsit. Bunica moartă înghiţindu-şi limba : „L-au prins pe cel care ţi-a omorît tatăl". Cercul negru al gurii de mitralieră. Tu, desculţ, pe prima treaptă a acestei scări. Un pantalon vechi, peticit. O echilibristică ruşinoasă pe frînghiile foamei. Zei scufundaţi în adîncul timpului. Osain să-mi dea ierburile muncii şi dragostei. Inie, să nu mă înnebunească. Tere, cu ochii ei speriaţi şi cozile ei, pe treapta a doua a scării. Eterna rochie. Teresita privindu-te fără să te

recunoască, cîntînd în cor. Răspîntia lui Elegguă. PIînset aproape cîntat printre frînghii şi prăjini de rufe. Zgomot de saboţi. Haine multicolore fluturînd în vînt. „Asta e cel care l-a omorît pe tatăl tău." Oshun să-mi dea miere şi scorţişoară. Gemete în camerele întunecoase. Pereţi puroind. O femeie, nemişcată, ţinîndu-şi respiraţia, lasă să-i cadă halatul de pluş portocaliu şi-şi arătă spatele. Faţa invadată de groază. Uşi deschizîndu-se şi închizîndu-se. Umbre arse de destinul lor. Trebuie să stai în faţa uşilor, să ceri voie. Ce sîntem ? Cum trăim ? Obatală să nu mă orbească. Uşile se deschid şi se închid şi lasă răni în aer, crăpături în timp. „Ăsta e «Rechinul», care l-a omorît pe tatăl tău." Machete şi cuţite ale lui Ogun. Roii cu colierul străpuns de gloanţe. Roii vesel cu şapca sa de base-ballist. Coceni de porumb pentru alungarea bolii. Să împrăştii praf de rogoz, ca să găseşti o slujbă. Tu, cu un zmeu de hîrtie pe treapta a treia a acestei scări. Aşteptare, aşteptare lungă, zadarnică. Miros de urină, w.c.-uri înfundate. Conducte care filtrează. Sticle sparte. O băltoacă în curte. Un salt inutil peste tristeţe. Cloti deschi- zînd uşa. „Eu îţi dau pătrunjel, scorţişoară şi făină." Disperarea care se va face ţăndări. „Nu-mi spune acum că nu dumneata l-ai ucis pe Cristino." Faţa mamei tale. Capul ei mişeîndu-se în spatele grămezilor de rufe. Părul ci ca o grămadă de cenuşă răvăşită. Tuşea ei. Tulpina răsucită de *bugan- villa*[43]. Cîntec de

[43] Plantă căţărătoare cu flori frumoase.

canari. Tu şi Aimé pe treapta a patra a acestei scări. Aimé sub *framboyân,* cu soarele căzîndu-i pe gît şi coborîndu-i între sîni. Aimé aşezată pe scara în spirală. Tremurul a ceea ce se pierde. Oameni care se sinucide fără a muri. Mîini care strîng alte mîini pline de umbră. Şuviţe de păr ofilite. Chipuri descompuse. Simţi în gît gustul de *moktiba.* Praful îţi arde măruntaiele, în timp ce dracii îi stăpînesc pe morţi. în capul tău vocea lui Okue. „Aşteptare fără de speranţă." „Ăsta e cel care l-a ucis pe taică-tu." Sfinţi răniţi şi sîngerînd. Băţul neşlefuit care apără şi înspăimîntă. Durerea care îmbracă asemenea unei rochii. Ecoul renunţărilor şi tristeţilor. Vechea mîhnire. Bunica amărăciune. Pupilele văduve ale mamei tale. Tatăl tău cu faţa în jos în curte. Balta de sînge care nu se şterge. Priveşti. Auzi. Taci. Tot ceea ce ştim rămîne aici. „L-au prins pe cel care l-a ucis pe tatăl tău". Bunica ta moartă. Raţa tăiată, sîngerînd pe podea. Panglica albastră pătată cu roşu. Sfinţii măcelăriţi, făcuţi bucăţi. Altarul făcut ţăndări. Pe jos, zei decapitaţi. Ulciorul răsturnat. *Majâ-vX* tăiat bucăţi. Bastonul de lemn neşlefuit rupt. Tu, altul şi nu cel care eşti pe a cincea treaptă a acestei scări. Bunica înconjurată de *embelesos*[44] albastre. Degetul acuzator arătîndu-l pe asasinul tatălui tău. „Dacă au fost atîţia n-o să rămîn cu unul pe conştiinţă. Eu l-am omorît pe Cristino Mora." Tu, nu cel care eşti, pe fiecare

44 Arbust ornamental cu Hori albastre sau alte culori.

treaptă a acestei scări, care pare că se va prăbuşi dintr-un moment într-altul.

O linişte imensă domneşte în curte. Totul pluteşte în pace, gata să dispară. Ca şi cum fiecare perete, fiecare fereastră, fiecare uşă, fiecare seîn- dură şi-ar fi încheiat socotelile cu viaţa.

Pîntecele şi buna dispoziţie a lui Aimé creşteau deopotrivă. Se mişca veselă, cu paşii aceia mici, cu mişcări cunoscute. Nu mai mergea ca şi cum ar patina sau ar dansa, ci cu o graţie timidă. Noaptea, la culcare, spunea : „Nu avem nimic, dar vom avea un copil şi asta face cît toate". Făcea planuri : „Fată sau băiat ? Ce nume o să-i punem ? O să semene cu tine sau cu mine ?" Voia să-i pun mîna pe pîntec, ca să simt copilul. Nu simţeam nimic, dar îi spuneam că simt. Am luat masuri de prevedere ca sa nu-l piardă. Bunica i-a încins burta cu o eşarfă albastră în care erau şapte monede de argint. Ne asigura că pruncul se va naşte cu un dinte şi va fi *abikù* [x]. Pielea lui Aimé s-a pătat puţin, iar bunica i-a spus că o să-i scoată ea petele după naştere, ungînd-o cu primul scaun al copilului şi spălînd-o cu frunze de portocal şi cafea.

Într-o dimineaţă, Marcos, stăpînul măcelărieî, a venit încruntat. Foarte grav, a izbit cu pumnul în tejghea şi ne-a spus : „Am pierdut măcelăria. îmi pare foarte rău, Cristino, dar nu mai poţi lucra aici pentru că nu eşti trecut în registre şi noul stăpîn nu

acceptă." Se plimba din- tr-o parte într-alta. L-a chemat deoparte pe Mario, au schimbat, pe şoptite, cîteva cuvinte. Părea o glumă, dar era adevărat. Marcos pierduse dugheana jucînd cărţi într-un tripou din cartierul chinezesc. Noul stăpîn avea o prăvălioară de fructe pe strada Zanja.

Cînd am ajuns acasă nu ştiam ce să zic. Mama stătea în pat pentru că o durea spatele. Candita spăla. Aimé se pare că a observat ceva pe faţa mea pentru că a întrebat :

— Ce-ai păţit ?

I-am spus că eram obosit şi că mă durea capul. Am mîncat repede şi am ieşit pe stradă ; m-am foit de colo-colo, gîndindu-mă ce o să-i spun. Seara m-am dus la adunarea „Puterii". Acolo i-am întîlnit pe Marcos şi pe Mario. Mi-au dat ceva bani ca să o mai întind un pic. Marcos mi-a

[1] lermen alro-cuban, religios însemnai, înzestrai cu puteri deosebite. explicat cà, pentru a face economii la impozite, nu mă trecuseră în registre.

M-am întors tîrziu şi nu ştiam cum să-i spun lui Aimé că n-aveam slujbă. Nu puteam să dorm. Mă răsuceam în pat. Nici ea nu dormea. Nu m-am mai putut abţine şi i-am spus. „întotdeauna cînd doi se iubesc se întîmplă ceva", a fost singurul lucru pe care l-a spus. A adormit suspi- nînd.

A doua zi Candita a spus că nu puteau să-mi facă una ca as[r]a şi că va reclama. Cunoştea un procuror care se ocupa de astfel de

lucruri. Le-am spus să nu reclame, pentru că Marcos era „fratele" meu. Asta a însemnat să dau foc la pulbere. Mama a explodat : „Ia mai lasă-mă cu fraţii tăi *abakuâs* ! Tocmai asta l-a costat viaţa pe tatăl tău. Sînt sigură că l-a costat viaţa. Ia spune-mi ce au făcut ei ? Dacă-ţi erau aşa de «fraţi» nu te lăsau fără lucru !"

Paula a aflat ce mi se întîmplase. Ştia că la închisoare învăţasem să fac maracase şi m-a pus în legătură cu Felo Ruiz, care locuia în Las Yaguas. Am început să lucrez cu el. Luam fructele pe care ni le aduceau din Pinar del Río, le scobeam cu o sîrmă şi le puneam să se usuce la soare. Pe urmă, cu un vîrf de cuţit sau cu o foarfecă, scrijeleam desenele : palmieri, castelul Morro, o serbare, indiferent ce. înainte de a lucra cu Felo, el însuşi făcea maracase şi le vindea americanilor pe la porţile Pradoului sau prin barurile de pe bulevardul Portului. Dar cum lui îi tremura mîna şi avea degetele bolnave, eu le făceam şi el ieşea să le vîndă.

Acasă la Felo venea un orb pe care eram gata să-l omor. Locuia în Las Yaguas. Mă auzise vorbind cu Felo ; ţi-a dat seama că mă pricepeam un pic la cifre ţi mi-a propus să-i ţin contabilitatea. Cînd mi-a explicat cu ce se ocupa ţi mi-a spus că se încurca dacă socotea cît să dea părinţilor ţi cît cerţetorilor, l-am apucat de gît ţi eram gata să-l omor. închiria copii pentru cerţit. Cei slabi, mai ales dacă păreau bolnavi, se închiriau mai scump. Era un copil căruia îi lipsea un ochi : pe ăsta îl

închiria cu cinci *pesos.* Orbul acela îţi considera negoţul ca pe ceva foarte natural, ca ţi cum ar fi închiriat cărucioare. Nu m-am putut abţine. Cred că nici n-a înţeles de ce mă repezisem la el. Felo s-a băgat între noi. Nu dădeam importanţă faptului. Mi-a spus : „Dacă nu o face el, o va face altul. N-o să schimbi tu lumea." Din ziua aceea l-am privit altfel pe Felo ; nu mai aveam încredere în el. Treaba cu maracasurile a durat puţin, concurenţa era mare, iar un magazin de articole pentru tu- riţti începuse să achiziţioneze toate fructele de *giiira* ţi n-am mai putut continua cu treaba asta, în zilele acelea poliţia a făcut o descindere în curte. L-au luat pe un băiat care stătea ascuns într-una din camerele de sus. Nu-l văzuserăm niciodată. La cîteva zile a apărut spînzurat pe ţoseaua Bejucal. Bunica le-a strigat poliţiţtilor sa caute ceea ce trebuiau să caute. Bunica îi înjura, izbea cu bastonul în podea. Ei rîdeau, se pare că o credeau nebună sau beată.

Aimé avea cearcăne la ochi. în fiecare zi i sc umflau ţi mai mult picioarele ţi gleznele. Şi-a petrecut noaptea liniţtită. Dimineaţa i-a venit ameţeala. Am chemàt-o pe. mama şi pe Candita. Am plecat s-o caut pe bunica. Cinci am ajuns, începuseră durerile. Bunica a cerut să se fiarbă apă. A aprins o luminare şi a început să se roage. Şi-a terminat rugăciunile şi a pus o poză a sfîntului Ramon-născut-prin-cezariană, pe burta lui Aimé. I-a pus plasturi cu copal. Bunica, dînd ordine Canditei şi mamei, avea un aer de găină enigmatică. A pus să se prepare o fiertură de scaieţi galbeni

şi liană albă. Mi-a spus să ies din cameră pentru că un bărbat nu trebuia să vadă niciodată faţa unei femei în acele momente. A fiert un „cordon de Urula"[45] cu şapte seminţe de ardei iute. M-a obligat să ies.

M-am aşezat pe treptele scării. Prin cap îmi treceau o mie de idei. Cînd cei pe care-i iubim se află în pericol, facem cele mai groaznice presupuneri, şi ne lăsăm încolţiţi de spaimele cele mai nebuneşti. Mă gîndeam ba că s-ar putea naşte copilul fără o mînă, ba orb, ba cu un cap de monstru, nu ştiu la ce nu m-am gîndit. Am scos o monedă din buzunar ; am aruncat-o în sus : dacă ieşea steaua totul va merge bine ; a ieşit steaua. Priveam portocalul acru şi, după felul în care cădea o frunză plutind în aer, dacă ciripeau sau nu canarii Canditei, după forma norilor, căutam semne de va ieşi bine sau rău. Dacă cineva intra pe condor înainte de a ajunge să număr pînă la o sută, va fi normal. înainte de a ajunge la cincizeci a intrat Rosendo. M-am liniştit. Timpul trecea şi uşa nu se deschidea. Cam la două ore am auzit ţipete şi pe deasupra vocea

---

145 Plantă medicinală.
4
4

bunicii. Nu ni-am putut abţine ţ.î am împins uşa. Am împins-o cu un singur deget, cu nelinişstea celui care vrea să intre şi nu vrea. Uşa a cedat. înăuntru am văzut mişcare, şi am mai lărgit un pic deschizătura uşii. Am aşteptat, nu ştiam dacă trebuia să intru sau nu. Am împins uşa pentru a doua oară, cu mai multă hotărîre. A cedat încet. Deschizătura era destul de mare ca să-mi permită să trec. Dar aproape de uşă era o ladă care forma un unghi, blocînd intrarea. M-am hotărît şi am împins-o energic. Camera era schimbată. Masa pusă sub altar. Scaunele pe masă. Pe jos mîncare şi sfinţi. înconjuraseră patul, lăsînd de-a lungul peretelui un culoar de trecere. Pe o ladă am văzut ceva vînăt învelit într-un cearşaf însîngerat. Am rămas nemişcat, fără să îndrăznesc să fac sau să spun ceva. Candita, mama şi bunica se uitau la mine. Aimé, cu ochii închişi, nu se mişca. Era palidă, părea foarte suptă, sub cearşafuri. M-au copleşit amintirile. într-un astfel de moment eşti capabil să-ţi numeri amintirile parcă le-ai avea în buzunar. Bunica mi-a explicat că Orisha Oko n-a vrut să ajute. Jemayă a vrut aşa ca Aimé să nu moară. I-am trecut mîna peste frunte şi Aimé a deschis ochii. în privirea ei s-a format încet o lacrimă. Cînd pleoapa s-a umplut, lacrima a alunecat de-a lungul feţei. A zîmbit în spatele lacrimilor. A închis ochii din nou. Avea o culoare gri. Bunica a luat pachetul cu copilul mort într-o sacoşă. N-a vrut s-o conduc. A spus că o să se întoarcă repede.

Noaptea, Aimé s-a plîns de mari dureri în

gît, avea pîntecul umflat şi febră. Bunica zicea că e normal şi i-a dat o fiertură de ambră. Dimineaţa
febra i-a crescut şi avea frisoane care o scuturau. Ochii i se făcuseră ca de jar. Bunica i-a făcut frecţii şi a atîrnat în spatele porţii o ramură de nopal spinos. Febra atinsese patruzeci de grade, îi clănţăneau dinţii. Tremura ca o junincă rănită. Febra nu ceda. Bunica pregătea o fiertură. Aimé, cu dinţii tremurînd de febră, îşi muşca mîinile. Mama ne-a sugerat să chemăm un medic. „Nici un medic. Ştiu eu ce trebuie !", zicea bunica. Aimé delira. Nu aveam bani pentru doctori. M-am dus la Angel. I-am explicat ce se întîmpla, s-a strîmbat şi imediat a trimis o ambulanţă s-o ducă la maternitatea din cartier. Cînd am ajuns, febra îi scăzuse şi bunica nu voia s-o ducem.

Candita a intrat cu Aimé în camera de gardă. A ieşit să-mi spună că era grav. Nu m-au lăsat să trec şi m-am aşezat pe una din băncile de la intrare. Cam la o jumătate de oră a ieşit să-mi spună că or s-o opereze. Au venit bunica, mama şi Mercedes. Nu le-au lăsat să urce şi s-au aşezat cu mine pe bancă. Bunica povestea că înainte femeile năşteau pe jos şi nu li se întîmpla nimic. Sfîntul le ajuta să nască. Uneori, cuiva din familie îi venea sfîntul şi năştea. „Punea o mînă în şold şi una pe burtă şi totul ieşea bine." Bunica povestea ca şi cum s-ar fi temut să nu fie întreruptă ; clipea din ochiul stîng. „Cînd trebuia să-i tai buricul copilului, sfîntul iar venea şi i-l tăia cu

dinţii. Femeile năşteau şi singure, fără atîtea îngrijiri. Ele singure îşi rezolvau treaba şi nu mai erau probleme. Dar înainte lumea credea cu adevărat în zei şi zeii erau mulţumiţi şi ajutau."

După vreo trei ore a coborît Candita. Aimé ieşise cu bine din operaţie, dar avea nevoie de o transfuzie. Costa cincizeci de *pesos.* Eu n-aveam decît şase *pesos* şi nu ştiam ce să fac. Pe loc mi-au făcut analize, dar sîngele meu nu era bun. M-am dus din nou la Angel. Cînd m-am întors la spital, el deja telefonase şi rezolvase cu transfuzia. Angel voia s-o denunţe pe bunica ; mi-a fost greu să-l conving să n-o facă. M-am dus la farmacie după un medicament. M-am întors şi n-am văzut-o nici pe mama, nici pe Mercedes, nici pe bunica pe bancă. Am întrebat o femeie de serviciu şi mi-a spus că intraseră. Bunica stătea în- tr-un colţ, sprijinită în baston, cu privirea fixă, în jos. La capătul culoarului, Candita, Mercedes şi mama plîngeau. Nu m-au lăsat să urc. Cînd au coborît-o pe targă avea ochii întredeschişi. Părul şi pielea cenuşie îi străluceau ; buzele îi înţepeniseră într-un surîs.

.VE AURĂ CIUDATA capătă evenimentele privite după ce au trecut ; lasă un gol în mijlocul vieţii. Se încarcă de semnificaţii uimitoare, ascunse, aproape inexprimabile.

Lumini care se aprindeau şi se stingeau în ferestre. Briza mării, vocea lui Aimé. împuşcături îndepărtate. Aimé care tresare. Gura neagră a mitralierei aţintin- du-ne din maşină. Loviturile în picior. Aimé care tremură şi se lipeşte de tine. Inelul negru al mitralierei. Amintiri. Tremur în clipirea timpului. Acum ştii cà ura şi dragostea pot fi într-o pata de sînge pe un pantalon, într-un pat răvăşit, în nişte pereţi cu vopseaua zgîriată, în zăbrelele unei celule, în suspinele profunde, în treptele unei scări, într-o sîrmă răsucită, în trunchiul unui arbore, în crăpăturile astea ca rănile ce muşcă pentru totdeauna. O dată cu moartea lui Aimé ai învăţat că pierderea este ceva ce obligă Ia dragoste şi ne învaţă să fim. Şi că nu există fericire sau nenorocire, ci fericiri şi nenoroci ri, şi aşa mereu ; şi totul se consumă sau trăieşte, pentru că ura şi dragostea se află aici, născîndu-se şi murind mereu. Iar viaţa e puternică, mereu mai puternică decît moartea pentru că ea continuă şi adaugă zile zilelor, şi nimic nu cade fără să se ridice ceva. Ghiceşti penumbra umedă, pereţii purulenţi, igrasia, umezeala acestei camere în care într-o zi a încăput toată muzica lumii. înăuntru trebuie să fie iz de vise moarte. Pereţi tume-fiaţi şi ulceraţi, plini de umezeală, care cîndva au fost vopsiţi în roz. Prin usa întredeschisă, atmosfera densă şi întunecoasă. îţi aminteşti nopţile aprinse. Canul lui Aimé cu mîinile încrucişate sub ceafă. Aimé, mică, frumos modelată, părul ei lăsat liber. Mobilitatea feţei ei, cînd cobora privirea ca să se vadă

goală. Şi pe urmă ochii ei plini de zile, dimineţi şi seri pe care nu a ajuns să le trăiască.

Dacă ploua, apa începea să curgă prin burlane, gata să inunde camera. Atunci, timp de mai multe ore, rămîneaţi ghemuiţi şi suiţi pe cele mai ciudate lucruri. Dar alteori nu ploua, iar lumina pătrunzînd prin crăpături făcea farmecul duminicilor. Plaja. Duminicile aşteptate. Rîsul ei transparent şi proaspăt ca lumina în apa curgătoare. Ce stranii devin lucrurile cînd ne părăsesc. Pomul parcă tremură mai mult din rădăcini decît din cauza vîntului. Deodată, în liniştea curţii răsună un zgomot dur şi sec. Să vezi pentru ultima oară. Totul se schimbă o dată cu viaţa. A. muri şi a se naşte în fiecare clipă. Lucrurile fug continuu şi se întorc în fluxul amintirii ; amestecuri de claritate şi umbre. Priveşti, fugi şi întinzi mîi- nile ca să prinzi ceea ce trece, şi ceea ce trece este viaţa. Niciodată nu cuprinzi total vreo împrejurare. Colţuri care şi-au pierdut tăişul tocit de ani. Peretele care mărgineşte curtea are o zgîrietură ca un fulger. Scînduri mîncate. Uşorul drept al uşii, gaura rotundă. O bucată de geam atîrnă agăţată de perete. Sigur, etajul a fost evacuat mai înaintea parterului. Din tavan n-au mai rămas decît grinzile ; curburi anchilozate, ca nişte oase mari. Peretele ăsta, jos de piatră, sus de cărămizi. Colţuri în care groaza pietrificată e încă vizibilă. Ferestre cu bare de fier. Camere golite. Pereţi în agonie. Pietre care vor cădea. Spărturile par să ţipe. Găurile

sînt răni. Spirala scării pare un melc rupt. Pe balustradă urme infinite. Tu, pe prima treaptă a acestei scări. Priveşti pomul, care parcă tremură mai mult din rădăcini decît din cauza vîntului. în curte se aude un fîlfîit de aripi. Porumbeii pleacă. Se pierd în verdele ramurilor, cu aripile pline de soare, în delirurile ei Teresita vorbea de un băţ cu gust amar. Pomul este aici, înalt şi tremurător, lovit de vînt, lăsîndu-l să între, cîntînd între ramurile lui, şi se leagănă şi scîrţîie şi plînge în briza eternă, care merge prin lume fără drumuri. Porumbeii au plecat. S-au aşezat pe o streaşină să asculte zgomotul şi apoi s-au pierdut în albăs- trimi. Priveşti afişul din cameră. Uşile deschise, închise, întredeschise. Prima uşă sigilată. Sigiliul alb cu roşu. Pereţii murdari. Ferigile verzi prin crăpături. Scîndurile putrezite. Pe zid, scursurile umezelii. în uşa asta se conturează chipul mamei tale. E greu de spus ce simţi, dar e singurul lucru care merită să fie spus. Te-ai întors cu puşca şi bucuria celor întîmplate, aşteptînd îmbrăţişarea altei bucurii, dar ai găsit numai chipul ei grav, ochii uimiţi. Ai văzut-o cu rochia neagră cusută şi ruptă, răscusută şi ruptă din nou. Atunci ai simţit golul lăsat de Aime, de Tere, de tatăl tău. Ea nu putea înţelege, dar simţea. A privit soarele, a privit pomul, a privit podeaua, şi a spus totul fără să rostească un cuvînt. Privea înapoi, spre trecut, şi în pupilele ei s-a topit mîlul tuturor suferinţelor. Ochii mamei tale, acea privire sticloasă, vagă, golită deja de disperare sau de ură, sau de

vreo dorinţă. Era prea obosită privirea ei pentru a fi dulce. Două sau trei zile după aceea a venit Angel. S-a uitat la voi lung ; deodată v-a îmbrăţişat şi a început să plîngă sub pomul ăsta, care azi parcă tremură mai mult din rădăcini decît din cauza vîntului.

Scoate hrana din pămînt. înverzeşte lăptucile. „Irule" este sămînţa ei sfîn- tă. Sloboade apa cerului ca să se răcorească recoltele şi să umfle, sa facă gustoase legumele. E mereu în pămînt. Nu poate merge la mare. E un ţăran făcut din pămînt, ducînd un sac cu legume. Orisha Oko e sfîntul Isidro el Ladrador. E un plug tras de doi boi. E o căruţă cu coviltir. E o ţiglă vopsită în roşu şi alb cu două nuci de cocos şi o roată. Are puterea unui tendon ascuns. Înmoaie pămîntul cu sudoarea, în timp ce el devine tare în faţa timpu- lui. Rezistă la trecerea răbdătoare a lunilor. Este pămîntul – mamă care ne dă hrană. Name[46]*, plin de taine, este leguma lui preferată şi unicul fruct care naşte cu dureri. Fiind pămînt născător, le ajută pe cele care nasc. Culoarea lui e culoarea liliacului. Nu poartă colier şi nici nu se urcă pe spinarea fiilor ei. Pasul ei seamănă şi înmulţeşte rădăcinile.*

46 Plantă cu rădăcină mare, în formă de tubercul, comestibilă, foarte apreciată.

Carnea ei e făcută pentru rodnicia soarelui. Mîinile ei, destinate aratului, par rădăcinile arborelui de kapoc. Este sfîntă din tată-n fiu. Cultul ei se transmite. Vorbeşte prin cocos, melci şi prin toate seminţele. împarte dreptatea în certurile dintre sfinţi. Mîngîie lutul şi protejează pădurea enormă.

în realitate multe sînt lucrurile care dor în viaţă. Moartea lui Aime a fost o lovitură după care cu greu m-am refăcut. Mă trezeam la miezul nopţii şi nu găseam trupul ei cald. Mă gîndeam şi mă tot gîndeam şi nu mai puteam adormi. Amintirile pluteau răvăşite în capul meu. Mă surprindeau zorii în pat, privind în gol. Eram abătut, descurajat, rupt de viaţă. Singurătatea şi mizeria te rod. Ne obişnuisem să trăim cu puţin, dar acum eram pe punctul de a trebui să trăim din nimic. Nu găseam de lucru. Noroc că atunci cînd eşti trist nu mai ai chef să mănînci. Astfel încît cu suferinţele, neliniştile, un pic de pîine şi apă cu zahăr pe de o parte, şi părerile de rău pe de alta, o duceam cum puteam.

Angel, cu felul său deschis şi franc, mă îmbărbăta, de aceea mergeam la el deseori. Avea un fel de a vedea lucrurile limpede şi curat. Te liniştea, privea viaţa în alt mod, durerii îi opunea mereu speranţa.

Pînă la urmă „Puterea" mi-a găsit de lucru ca ajutor de hamal în Piaţă. Dar acolo, dacă

nu aveai post fix, era imposibil să lucrezi fără probleme. Şeful transportului cerea, ţipînd, un încărcător, unul oarecare. Primul care ajungea sau atingea marfa avea dreptul la lucru. Cînd doi o atingeau în acelaşi timp, începeau discuţiile. Păream nişte cîini certîndu-se pe un os. întîi tc obişnuieşti cu mizeria şi apoi cu umilinţa. Lucrurile se complicau dacă un încărcător auzea strigătul, şi înainte de a ajunge, îşi arunca coşul peste marfă şi reclama dreptul la încărcare. Eu reuşeam că eram sprinten ; la încărcat făceam cît patru. Cei care-l cunoscuseră pe tatăl meu ziceau că eram la fel ca el. Dar asta trezea invidie şi gelozie. Au fost adevărate tragedii. în faţa mea l-au omorît pe un bătrîn încărcător, căruia i se spunea „Salpetru".

Lucram o zi sau două pe săptămînă. Cîştigam puţin, dar mama reuşea să cumpere strictul necesar. Nimeni nu ştie ce pot scoate din cîteva centime acele sărmane fiinţe care au îmbătrînit în mizerie şi cinste.

Angel mi-a promis că-mi va căuta un loc de muncă mai bun. M-am dus la Mazorra ca să învăţ ce era nevoie. Acolo era şcoala de infirmieri „America Arias". Angel mi-a arătat spitalul. Mă conducea peste tot. Te apuca groaza. Camerelor le spuneau cuşti. Bolnavii înghesuiţi, murdari, zdrenţăroşi. O mizerie mai mare ca la carceră. Sufeream cînd o vedeam pe Teresita. Mă privea cu ochii atît de tulburi, încît nu puteai crede că vede. Uneori mă recunoştea, alteori nu. Atunci îşi aţintea asupra mea ochii morţi, speriată şi întreba cu

voce şuierătoare : „Cine eşti tu ?” Mă deprima locul acela şi faptul de a o vedea pe Teresita mişcîndu-se pe coridoare sau ghemuită în vreun colţ. Aveau pînă şi jocuri de noroc şi case de amanet. îi duceau pe bolnavi să muncească la vilele celor din guvern. Sala copiilor avea nişte somiere din sîrmă răsucită, fără cearşafuri sau saltele. Te uimea foamea nebunilor, felul lor de a mînca ; se certau pentru mîncarea aceea puţină şi proastă şi rămîneau privind disperaţi farfuriile goale. Angel spunea: „într-o zi lucrurile se vor schimba”. Am învăţat să fac injecţii, să pun mănuşi, cătuşe şi cămăşi de forţă.

La puţin timp după ce începusem să merg la Mazorra, Angel mi-a găsit de lucru. Am început să îngrijesc un bolnav care abia ieşise din pavilionul Celorio, de la Covadonga. Chiar eu m-am dus să-l iau din spital. Se numea Segismundo. Băiatul lui, Agustín, ne-a dus pînă la casa lor, care era în Santa Catalina. Era o casă mare, cu o mulţime de camere, cu o grădină în faţă, garaj, şi o curte. Acum este şcoală. Acolo locuiau Agustín şi Azelma, soţia lui, şi Francilla, fata în casă, care era o negresă imensă. Azelma, atentă şi amabilă, era profesoară la Institutul Víbora. Dădeau mineare bună. Plăteau trei *pesos* pe zi.

Segismundo era mic, blajin şi grăsuţ. De cînd se îmbolnăvise Teresita am dorit să ştiu ce se în- tîmplă înăuntrul celor care cad în golul fără fund al nebuniei, pentru că nebunia este într-a devăr, ciudată şi misterioasă.

Dintr-odată. o fiinţă normală se rupe şi intră în altă lume. Credeam că, aflînd cum înnebuneau oamenii, nuteam să-mi explic ce i se întîmplase Teresitei. Dar nu-i asa ; se pare că lumea asta a noastră are multe uşi şi capcane tot atît de misterioase precum nebunia însăşi. Cînd Teresita a devenit nenormală, m-am gîndit că se va linişti în prostie, dar s-a orefăcut într-o fiară înfocată. A început cu viziunile, avea ceva de somnambulă, de om dormind în mers cu privirea pierdută în spaţiu.

După cîte am putut afla, ceea ce i se întîmplase lui Segismundo a fost altfel. Era asturian, din Candamo. A venit în Cuba de foarte tînăr. A început ca vînzător şi a ajuns să fie stăpînul unui atelier de fierărie. Agustín era copil cînd Segismundo a rămas văduv. Defuncta se numise Marina. Am impresia că în legătură cu ea s-a întîmplat ceva cumplit, pentru că atunci cînd Segismundo avea crize, vorbea cu Marina ca şi cum ar trăi. O insulta, îi vorbea de o gaură albastră, de şase bricege, două cuţite şi de miros de carne arsă : „Carnea ta de curînd îmbăiată ca să o lingă diavolii", spunea. O insulta. Se lupta cu aerul de parcă Marina se afla în faţa lui. Segismundo nu s-a mai căsătorit niciodată. Ani de zile a locuit singur într-o cameră din fierărie. Agustín a crescut în internatul colegiului Belén. Cînd i-a vorbit despre căsătoria cu Azelma, Segismundo a vîndut fierăria şi a cumpărat un magazin de articole electrice ; l-a pus şef pe Agustín şi a cumpărat casa din Santa Catalina. S-a ho- tărît să facă

un voiai în Spania.. De acolo s-a întors nebun, spunînd că crescuse (era foarte scund), că în fiecare zi întinerea şi că femeile se îndrăgosteau de el. Agustín povestea că nu-şi putea explica schimbarea tatălui său, pentru că întotdeauna a fost serios şi cu bun simţ. S-a întors din Spania, un desfrînat. Agustín aflase din scrisori ce se petrecuse în Spania. Se întîlnise cu maică-sa, pe care n-o văzuse de patruzeci de ani, ceea ce l-a afectat profund şi începuse să se îndrăgostească de toate fetele din oraş şi tuturor le spunea Marina. Cînd s-a întors Segismundo Agustín şi Azelma l-au internat la Covadonga. Fusese internat doi ani, atunci cînd l-au scos şi am început să am grijă de el. Era un nebun vesel, îi plăcea să fie parfumat şi îmbrăcat fercheş ca şi cînd ar fi fost gata de plecare. Vorbea de miile de femei pe care le avusese. Se înfuria numai cînd îşi amintea de Marina sau voia să iasă să-şi vadă iubitele. Trebuia să-l împiedic să iasă şi atunci mă ataca, spărgea tot pe ce punea mîna, îşi smulgea hainele de furie şi trebuia să-i leg mănuşile. Se repezea sa muşte ca o tiară ; noroc că nu avea dinţi.

Angel era bun prieten cu Agustín şi în fiecare săptămînă venea pe la el ; Azelma a aflat de la Angel că eu citeam mult; de atunci a început să-mi împrumute cărţi.

Cei din „Puterea” spuneau că îngrijirea bol navilor nu era treabă pentru un „Aoakuă”. Au încercat să-mi obţină un post fix la Piaţă, dar nu m-am dus. Acasă la Agustín trăiam bine. Şi, pe urmă, mai era şi Francilla.

Pentru mine Cristino este un trădător. Eu sînt „abakuă” şi o să fiu „abakuă” pînă mor. Să-ţi schimbi credinţa nu-i ceva pentru un bărbat. „Abakuă” eşti pentru toată viaţa. Dacă l-ar vedea bunică-sa, l-ar pedepsi. Pe mine politica nu mă interesează. „Fraţii” mei sînt „fraţii” mei. Dacă-l întîlnesc vreodată, nici n-am să-l salut. Şi dacă trebuie să-l pedepsesc, am s-o fac. Cu magia nu-i de jucat.

DUCE SPRE naşteri şi spre moarte. Este începutul şi sjir şi tul tuturor drumurilor. Distruge dintr-o lovitură de cenuşă. Întunecă şleaurile. Este pazni- cui zilelor şi nopţilor. Al cheilor şi nodurilor, cel care leagă şi dezleagă. Cel cu ochii mereu deschişi. Cel care nu clipeşte. Respiră mirosul batistelor la umbra întîlnirilor şi despărţirilor. Fluieră pe la colţuri, prin locurile singuratice şi în casele goale. Eleguâ amestecă drumurile cu sînge. Te urmăreşte, ţi se infiltrează în viaţă. Cunoaşte semnele secrete. Ghiceşte scîrţîitul paşilor. Mereu e la pîndă. Spion şi mesager al zeilor,

zeu al ocolurilor şi al uşilor. Este primul căruia i se dă onorul şi i se cere voie, cel dintîi care bea şi măriincă. Toba îl vesteşte. Este la intrare şi la ieşire. Întoarce lucrurile după voie, încurcă şi descurcă firele viselor şi ale vieţii. Salvează sau ucide. E periculos, susceptibil şi jucăuş asemenea unui copil. Temător, viclean şi sîngeros, poate fi bun ca un înger şi rău ca diavolul. Sînt douăzeci şi unu într-unul singur, în funcţie de unde merge şi ce face. Apare oriunde cu cîrligul lui din lemn de goiavă, cu trup de tînăir şi obraz de bătrîn, cu pălărie de pai şi fumînd trabuc. E regele răutăţilor. Se află în cele patru colţuri şi în toate punctele cardinale. Este pofticios şi lacom şi-l cîştigi dîndu-i caramele, li plac fluierele, mingile, zmeele de hîrtie, titirezii şi porumbul. Mănîncă pui, şobolan şi jutia 1. 7**rebuie să-l mîngîi, să-l mulţumeşti mereu, pentru că omoară repede, sau salvează miraculos, intr-o clipă. Face ca lucrurile să meargă înainte sau înapoi. Este cel care poate face ca în- drăgostiţii să se întâlnească sau să nu se vadă niciodată, pentru că el stabileşte şi conduce paşii oamenilor şi ai sfinţilor. Este cel care smulge din mîini cuţitele sau opreşte gloanţele în revolvere. Are*

cheile destinului. Cînd a murit pentru a fi zeu, nuca de cocos lucea ca o pupilă vie şi lăspîndea o lumină aşa de clară, încît s-au îngrozit toţi. De atunci cocosul luceşte puternic ca un ochi strălucitor hărăzit a vedea totul, pentru totdeauna. Şi de atunci, la răscruce de drumuri, în spatele uşilor, pe fiecare cărare, la pîndă păzeşte cu obrazul de piatră şi ochii de melc.

Să respiri aerul ăsta înseamnă să conservi ura. Acum ştii că lacrimile sînt numai vise moarte şi a-ţi aminti înseamnă a te întoarce, a fi altul, nu să trăieşti din nou, înseamnă să te contopeşti cu ceea ce a fost, cu ceea ce acum s-a sfîrşit.

Umbra pomului îţi cade pe faţă. Sînt atîtea amintirile năvălind în gînd, încît unele apar clare, altele şterse, parcă le-ar fi înnourat un văl. încerci să ţi-i aminteşti, aşa cum erau atunci, pe cei care au trăit aici. Vezi numai priviri, feţe contractate, un capot de pluş portocaliu, şolduri care

[1] Mamifer rozător, comestibil.

încearcă să sc ascundă sub o rochie neagră, o expresie de uimire, mirosul de parfum ieftin, şi o voce care strigă : „Tineţi-l că mă omoară şi-tî aminteşti de Zulema. Ce cuminte şi retrasă era cît a trăit Juan, bărbatu-său, şi acum a scanat caii dună ce a murit el. Ţi-o aminteşti plutind în golf, cu o tăietură la gît. Pe atunci mama snunea : -Decît să trăieşti asa cum sc trăieşte aici, mai bine să nu mai trăieşti''.

Te uitî la pachetul ăsta de ţigări mototolit. Tfi aminteşti mîinile mamei, lungi şi osoase, cu amărăciunea lor suavă. îţi plimbi privirea peste nc- reţii camerelor. Oroarea acestui loc este enormitatea lui. Mai mult de patruzeci de camere, sus şi jos. Cele de sus au fost abandonate mai înainte, nentru că sigiliile ne care scria „nelocuibil" erau decolorate Oblonul ăsta îmbrăcat într-un strat de zinc. Bucăţile astea de tencuială pe podea. Scnra se înclină, o să cadă.

Un zgomot care te face să tresari, răsună ne stradă, intră pe coridor, sc rostogoleşte prin curtea nlină doar de aer şi amintiri. A fost un timp cînd din cauza rufelor întinse trebuia să traversezi curtea asta, aplecînd capul. Dar azi nu e nimeni şi camerele astea par mai înspăimântătoare ca mormintele, pentru că în ele s-au mişcat oamenii şi a pulsat viaţa şi sînt abandonate pentru totdeauna. Viaţa s-a dus de aici pentru a trăi în altă viaţă. Curtea asta a fost un furnicar de oameni. în timp ce spălau sau întindeau

rufele, femeile cîntau. Pentru că atunci cînd nu mai sînt speranţe, rămîne cîntecul, chiar dacă e cîntat cu tristeţe. Aici au trăit oameni care n-au avut dreptul decît să sufere şi să moară. Nu aveau de ales.

Priveşti pereţii ăştia plini de cruste şi cicatrici, colţurile astea care trebuie să aibă păianjeni cit pumnul, crăpăturile astea care se caţără pînă la streşini, şi fereastra asta. Te ia cu frig. Fereastra asta a fost împodobită cu perdele şi cînd vîntul le ridica, se vedeau pereţii roz, mica vază cu flori de hîrtie şi uneori faţa lui Aimé. Privirea ta cade în abis. Uşa asta care de atîtea ori... Fantezii ale mizeriei. Trupuri ce se unesc cu altele şi viaţa sau moartea sau „destinul" le despart, cuvîntul ăsta al bunicii. îţi aminteşti curajul picioarelor acelora care mergeau desculţe şi zdrenţele atîr- nînd în cuie. Retrăieşti ura. E bine să nu uiţi. Privirea ta se opreşte asupra acestor cioburi de sticle uitate, strînse prin colţuri murdare, pustii.

Acum nu mai e zgomot ; numai foşnetul pomului. Pare un suspin îndurerat, un geamăt ameninţător. Suflă puţin vîntul, ducînd frunze, hîrtii, amintiri, fapte sumbre care păstrează taine. Murmure, mai mult gemete decît rugăminţi. Să respiri aerul ăsta înseamnă să păstrezi ura. Dacă în curtea asta ar izbucni o rafală de vînt, ţi-ar aţîţa şi mai mult mînia.

Zi după zi, da,... vedeţi, înainte nu puteam să spun aşa, dar pe urmă,

după ce s-au întîmplat toate astea, am întîlnit mulţi cum e Cristino, în fiecare zi, pentru că oamenii s-au schimbat. Ştiu unul care a luptat în munţi şi acum nu mai e cu Revoluţia, sau invers. Aşa, de exemplu, cînd Cristino a început cu religia, mi-am zis : băiatul ăsta e pierdut. Totuşi, vedeţi, lucrurile se schimbă, iar oamenii la fel. Vezi băieţi dintr-ăştia pierduţi şi pe urmă apare ceva, şi-i schimbă, şi din toate nu mai rămîne decît un tatuaj sau o amintire.

De la moartea lui Aimé, bunica trăia retrasă în căsuţa ei, sălbăticită în singurătate, ocupîndu-se numai de sfinţi. Se muncea cu ei, îi mîngîia, numai să nu se repete nenorocirile. Venea rar prin curtea noastră. într-o luni, ziua în care stăpînea Elegguă, cel cu nodurile şi cu destinul, mi-a spus să viu la ea ca să-mi explice cum fusese cu Aimé.

Cînd am ajuns n-a spus nimic. L-a scos un pic la soare pe Elegguă al ei şi l-a uns cu grăsime de *corojo.* A mestecat trei boabe de piper, şi-a umplut gura cu rachiu şi, suflînd, a stropit piatra. A aprins un trabuc şi-i arunca lui Elegguă trîmbe de fum. Pe urmă i-a dat să mănînce peşte afumat, bucăţele de *jutia* prăjite, fasole, porumb fript şi bucăţi de nucă de cocos. Ghemuită în faţa sfîntului, numea cu voce tare ceea ce îi dădea. Am ajutat-o să se ridice şi s-a aşezat înaintea mea, pe lada

albastră. Şi-a sprijinit mîna în baston şi a spus :

— Kindamba, cel care nu veghează, nu scapă ! Bastonul care omoară cîinele alb, omoară cîinele negru. Uneori sfinţii fac rău. Trebuie să-i avem de partea noastră tot timpul. Pe Elegguă l-am batjocorit mult pentru boala Teresitei şi fiindcă n-a arătat cine l-a omorît pe taică-tu. Dar o să-mi spună ! L-am luat tare şi de aceea s-a pas cu răul pe mine. De acum o să-l răsfăţ. E un diavol de temut, dar îl mulţumeşti uşor. Să-i aduci caramele în fiecare zi. Nu m-a mai sprijinit pentru că am abuzat de el. La Aimé el s-a băgat. El a intervenit. Salvează sau ucide pe cine are el chef. Pe Yemagă şi pe Orisha Oko nu i-a lăsat să mă ajute. Nu i-a lăsat să intre. Aşa se întîmplă cînd nu vor sfinţii. Sărmana Aimé. Cînd se supără, Elegguă e pervers, şi se supără cînd are chef. îi e totuna dacă omoară un copil sau un criminal. Aimé, o fată aşa de frumoasă !

A tăcut, cu privirea aţintită în pămînt, mîngîindu-şi bastonul. Frecat de mîinile ei bătul neşlefuit devenise neted, ca de cristal. Stăteam în spatele casei, printre tufe. O raţă cu panglică albastră ciugulea pe jos. Era una nouă. De-a lungul vieţii, bunica avusese o dinastie de raţe, ca- re-şi succedau la domnie în căsuţă. Am privit tufele, ştirul sălbatic şi mi-am amintit cînd dădeam în lături crengile ca să treacă Aimé. în depărtare vedeam rîul şi *framboyanul* de lingă pod. Bunica lovi cu bastonul în pămînt şi spuse din nou :

— Eleggua duce şi aduce, leagă şi

dezleagă. Uneşte răul cu binele, cînd nu te aştepţi. Cînd bate el la uşă, destinul iese pe fereastră. Este sîngeros. Din vina lui se ciocnesc automobilele, deraiază trenurile, se prăbuşesc avioanele, cade un copil pe stradă. Varsă sînge numai ca să-l vadă curgînd.

Vorbea greu, clipind din ochiul sting, ca o femeie care nu vrea să plîngă. Vocea ei abia se ridica peste murmurul frunzelor. Apoi a tăcut, mîngîind bastonul, uitîndu-se în pămînt. I-am spus că din cînd în cînd o vedeam pe Teresita. A părut că nu mă aude. Nu mi-a răspuns. îşi mişca buzele fără să spună un cuvînt. Şi-a ridicat capul şi şi-a fixat privirea spre o tigvă cu pene, care atîrna de-o creangă, ca şi cum era acolo ceva ce trebuia lămurit sau întrebat. I-am spus că mama tot mai tuşea şi-o durea spatele. Atunci m-a privit ca şi cum s-ar fi întors de undeva de departe şi mi-a spus :

— Ea-i vinovată, fiindcă nu crede. Nu ştie decît să se plîngă şi să se smiorcăie. N-am văzut-o niciodată veselă. Peste cîteva zile o să vin s-o văd.

începu să lovească pămîntul cu bastonul. De sub basmaua ei albastră picuri de sudoare îi alunecau pe frunte.

— Trebuie să te-ntorci să munceşti în Piaţă. Acolo poate reuşeşti să afli cine l-a ucis pe taică-tu. Nu-mi place să îngrijeşti bolnavi.

Mă privea în faţă, cu expresia aceea de animal blînd cu care bunicile îşi privesc nepoţii. I-am spus :

— Bunico, a trecut atîta timp de cînd nimeni nu-şi mai aminteşte ce s-a petrecut cu

tata. Poate că cel care l-a ucis a murit şi el.

— Nu ! a spus cu voce tare, ridicîndu-se în picioare. Ştiu că nu e mort. Şi voi şti şi cine a fost. Elegguâ o să-mi vestească prin nucile de cocos şi prin melcii lui. Trebuie să-mi spună pentru că o să-i dau un ieduţ negru şi pui abia leşiţi din găoace. O să-i dau tot ce-mi cere. Şi o să-mi spună. Yemayâ mi-a spus că cel care a pus pum- naiul în mîinile asasinului tatălui rău e vinovat şi de moartea lui Aimé. A fost Elegguá, stăpînul cheilor destinului. Dar, oricît m-ar costa, el o să lucreze pentru mine. Va fi războinicul meu.

Bunica ÎM agita bastonul în aer. Vocea ei era asa de violentă şi de răguşită că părea voce de barbar. Clipea din ochiul stîng şi mă privea cu dreptul, de parcă mă sfredelea un burghiu. Mi-a pus bastonul pe cap şi mi-a spus :

Nu-ţi cer decît ca de cîte ori intri pe o uşă. să spui : *„Alá le cuhaché a%6 mecó”*. Cînd o auzi cuvintele astea lui Elegguá o să-i crească inima şi-o să-i vie chef să ajute ; vorbele astea îl laudă şi-i plac. Rosteşte-le mereu, fiindcă se poate ca nici cînd nu te aştenii, intrînd pe uşă să-l găseşti pe ucigaşul lui taică-tu.

Bunica era exaltată. I-ain snus că trebuia să plec. Nu i-a convenit, dar deodată a zîmbît şi a spus :

— Bine. Dar întîi hai să-î facem pe plac.

A prins un cocoş negru. Mi-a cerut să-i spăl picioarele şi ciocul. L-a omorît şi cu sîngele a stropit piatra lui Elegguá. Cînd am plecat încă

mai era acolo, ghemuită, vorbind cu piatra, ca într-un vis. Nu s-ar fi mişcat, chiar dacă i-ar fi căzut un fulger în spinare.

Candita n-a mai locuit în camera aceea, spunea că-i amintea de Aimé. S-a mutat într-o cămăruţă de serviciu pe strada Trocadero. în ziua plecării, a deschis coliviile şi a dat drumul la păsări. Unele şi-au făcut cuib *în* canal şi în streşini. Cîtva timp, în fiecare zi, cîte un *sinsontes* se aşeza pe gardul din fund şi cînta prin iederă. Pe perete au rămas numai petele dreptunghiulare pe care le lăsaseră coliviile şi găurile cuielor. Camera a fost închiriată de o familie, care nu avea nimic deosebit în afară de teribila ei sărăcie. Tatăl spunea că se numeşte Braulio. Avea braţele tatuate cu inimi şi cupidoni. Mutarea nici n-a fost mutare : n-aveau nimic. Aveau şase eonii : cel mic de cîteva luni. Femeia se numea Oliţa şi dună ultima naştere rămăsese bolnavă. La cîteva săntămîni bărbatul i-a părăsit şi nu s-a mai întors. Ea a rămas în mizerie. Unii vecini o aiutau. Era slabă, clorotică, descărnată. Nu punea decît o bluză şi o fustă peste pielea goală şi tremurătoare. Sînii îi tremurau sub bluză. Singurul lucru frumos pe care-l avea erau sînii, care i se vedeau. Nu-mi explic cum de o femeie cu atîţia eonii avea nişte sîni asa de drepţi, care umflau pînza bluzei. Era palidă şi blondă. Umerii îi ieşeau din bluză, care cîteodată luneca şi rămînea goală de la miiloc în sus. îşi trăgea bluza imediat, dar nu destul de iute ca oamenii să nu î-i vadă. Avea gura mereu

deschisă şi desfigurată, îi lipseau dinţii. Privirea îi era stinsă, îndrăzneaţă şi lipsită de ruşine. Formele de tînără crudă, şi privirea, de bătrînă coruptă. Ceva aşa, ca cincizeci de ani amestecaţi cu cincisprezece. Părul lins şi gălbui îi atîrna pe spate. Era o fiinţă în acelaşi timp de-bilă şi oribilă. într-o zi s-a oferit să mă culc cu ea pentru un *peso.* I-am dat *pesoul.* A locuit puţin în cartier. în ziua în care a venit agentul pentru evacuare, i-a căzut bluza şi nu s-a grăbit să şi-o aranjeze. Au dat-o afară. Vecinii povesteau că după aceea, îmbrăcată cu o bluză zdrenţăroasă şi foarte decolorata, cerşea pe la porţile bisericii „Inimii Sacre", pe strada Reina.

Mamei i se agravase tuşea şi-n fiecare zi se simţea mai obosită. Nu putea să spele şi nici să calce ; trăiam numai din ceea ce cîştigam eu. A devenit şi mai irascibilă, vecinii o deranjau. Clocotea.

într-o zi, că vecinii făceau zgomot şi puneau radioul prea tare. Altădată, că vorbeau noaptea în curte şi n-o lăsau să doarmă. Cînd era vreo petrecere, mama se închidea în cameră şi plîngea. Intr-o noapte a ieşit în mijlocul curţii ca să-i înjure pe cei ce se distrau. Voia să se mute, dar nu în altă casă avînd curte comună şi nici într-o cameră de serviciu cum făcuse Candita, ci într-o locuinţă separată.

Bunica ne vizita rar, şi cînd o făcea mereu se certa cu mama. Niciodată nu s-au împăcat. Erau firi diferite. Mama, o luminare stingîndu-

se, iar bunica, un foc aprins. Mîinile mamei erau de puf iar ale bunicii ca nişte copite. Mîinile mamei aveau suavitatea pielii mereu în rufe umede, apă şi săpun, iar cele ale bunicii, asprimea frunzelor, **cojii de kapoc şi a trunchiurilor. Mama suferea,** plîngea şi se pleca. Bunica era numai furie şi luptă. Rezista, fermă, purtîndu-şi anii şi grijile, fără să se plece ; părea mai tînără ca mama. Nu era bolnavă. Se păstra puternică şi agilă. Se mî- nia repede şi dacă o contraziceai, imediat vedeai ameninţarea în ochi şi în baston.

Privirile bunicii păreau fulgere. Mama era blîndă, resemnată. Obsesia bunicii a fost să răzbune moartea tatii ; cea a mamei să plece dm curtea comună.

Bunica veni la noi cu un leac.

— Uite, Celia, cu asta ţi se vindecă răceala din piept. E fiertură de ambră, apă sfinţită şi frunze de salcîm alb. Pe urmă îţi fac o frecţie cu *artemisilla*[1], care lasă o senzaţie de bucurie şi pe urmă ai să fii mulţumită de toată lumea.

Pentru prima oară am văzut-o pe mama furioasă ; a înfruntat-o ca o fiară. A aruncat sticluţa pe jos şi i-a spus :

— Nu vreau să fiu mulţumită. Nici să aud de sfinţii tăi ! N-ai putut s-o vindeci pe Teresita. Melcii şi nucile tale de cocos nu ţi-au spus cine l-a omorît pe Cristino. Ai omorît-o pe Aimé. Nu cred în zeii şi sfinţii tăi. Nu-s buni decît să mănînce. Nu ajută la nimic. Sfinţii tăi sînt un rahat.

Bunica a ridicat bastonul s-o lovească. M-am băgat – între ele. A făcut o cruce în aer. Mama a-nceput să plîngă. Bunica fierbea de furie. Mama a dat-o afară din casă. Bunica tremura. Mîna ei se agăţase de baston ca o ghiară. M-am dus cu ea pînă la staţia de autobuz, dar n-a vrut s-o conduc la Regla. Acolo, la colţ, mi-a pus mîna pe umăr şi mi-a spus :

— Tu vei avea tot ce vei voi, ea se va usca puţin cîte puţin.

Pînă ce l-au închis, umbla prin Piaţa. A fost încărcător acolo, mai vindea şi

Plantă medicinală, aromatică. *rodillos* şi cred că, pe cînd era foarte tînăr, a lucrat într-o măcelărie. L-am cunoscut pe taică-su. A fost un tip dur pe care nu-l duceai cu una, cu două. Cristino seamănă un pic cu bă- trînul, deşi e mai scund şi mai puţin puternic. A luptat în Revoluţie. Se spune că Roii şi Mario făceau parte din grupul lui. Ce pot să vă spun e că Cristino nici nu-i beţiv şi nici nu-i plac scandalurile. Nu l-am mai văzut de mult. Dar toţi care am muncit în Piaţă îl cunoaştem. Eu lucrez acum în Parcul Forestier.

TE APROPII ca să vezi zgîrietura asta aproape invizibilă, care pare un fir negru pc

perete. Nu există lucru mic, nici clipă fugară, nici moment neobservat; toate sînt viaţa.

La intrare auzi un murmur confuz care vine din stradă şi intră pe coridor. Doi bărbaţi vorbeau cu voce joasă. Atingi golurile dintre cărămizi. Pe peretele din ce în ce mai puţin verde şi mai cafeniu în memoria ta se deschid pete ca ulcerele.

Podeaua asta lăsată. Uşa asta. Grilajul ăsta. Streaşină aceea. Scara asta ruptă. Pomul ăsta. Balta aceea. Te aşezi pe gărduţ, încrucişezi braţele şi te gîndeşti la tata. Curajul feroce al vieţii lui. Acea atmosferă ciudată care-l înconjura şi pe care acum o înţelegi. De ce or fi fiind lucruri pe care le cunoaştem prea tîrziu ?

Ţi-l aminteşti în noaptea aceea cu coşurile, lingă foc. Mîinile lui dure şi vînoase mîngîind şi forţînd papura şi lianele.

îţi arunci privirea spre blocul de locuinţe ce se înalţă acolo unde era nisip, cîmpul plin de buruieni şi murdării. Priveşti locul acesta, care are ceva din murdăria ce se mătură şi tremurul a ceea ce moare. Simţi tăcerea umplînd aşteptarea. De ce ai intrat ? Crăpăturile pornesc de acolo de unde fusese băltoaca, se ramifică pe jos, se caţără şi şerpuiesc pe pereţi, înarmate cu impulsul coroziv al distrugerii.

Acolo, stînd pe ladă, bunica vorbea cu ea însăşi, într-un limbaj ascuţit, tenebros, plin de o bestialitate fantastică ce părea să se adauge sunetului tobei, plînsului şi tainei.

De ce a terminat aşa ? Oare cedarea în faţa disperării e atît de ispititoare ? Vocea ei,

aerul ei îndurerat şi ameninţător ca al celui care a vrut să prindă adevărul în afara realităţii şi n-a putut. Faţa ei tresărea dureros ; clipea din ochi, ridica brusc sprinceana, şi degetele i se mişcau repede peste mărgelele colierelor. închidea ochii, vocea îi răsuna mai puternică şi tristă, mîna i se agăţa de băţul neşlefuit şi bunica se adîncea în lumea ei.

Amintiri, chipuri, voci, umbre care se tîrasc, plutesc, se caţără, înfloresc ca forţa misterioasă a ferigilor dintre crăpături. Se duc, vin, fac adevărate salturi. Un fluture alb zboară dintr-o parte într-alta a curţii. Trece prin faţa ta. Soarele strălucitor inundă curtea; şi vezi fluturele galben, ca şi cum soarele sau memoria ta l-ar picta. Tufa asta de muşcată pe jumătate ofilită, lipită de perete, acoperită de praf şi bucăţele de gips. Timpul a lăsat un strat de cenuşă. Priveşti spre fundul curţii, către gardul pe jumătate dărîmat şi putrezit. Printre sîrme ruginite şi răsucite, unde mai cresc încă şi se încolăcesc clopoţeii, scîndurile. Şi ţi se pare c-o vezi pe Teresita. Printre scîndurile astea, printre florile şi sîrmele astea, se aşază păsărică eliberată de Candita. Aici e ceva de hazna şi de grădină. Şi ţi se pare că vezi în aer panglicile galbene ale cozilor Teresi- tei, ca doi fluturi morţi de tristeţe.

Lacomă, oacheşă, geloasă. Obă nu îşi schimbă gesturile şi porunceşte fără să ridice tonul. Regină aspră şi fatală. Priveşte din adîncul uitării şi se-ndră- gosteşte de distanţe.

Singurătatea ci este ca un puţ întunecat în care pluteşte o tamburină. Nevasta favorită a regelui regilor, a celui făcut din foc, a stăpînului palmierilor. Şi-a tăiat o ureche pentru a-i cîştiga iubirea, dar el i-a plătit cu uitare şi o tratează cu milă şi fără pasiune. E nebună de gelozie. Viaţa ei e plină de ranchiună. O urăşte pe zeiţa dovleacului şi scorţişoarei, şi pe cea a vîntului şi a scîn- teii. Poartă o basma albă ce-i ascunde urechea mutilată. Are mintea copleşită de înspăimîntătoare planuri de răzbunare. Face de pază lingă pulbere. Nu-i petrecăreaţă, ci discretă şi gravă.

Femeie cu pulpele strînse. Distantă, solitară, slabă de atîta singurătate, încovoiată în meditaţiile ei. Coase şi spală şi calcă hainele de culoare roşie ale regelui regilor. îi prepară carne cu porumb şi kimbombo [47].

îi cere să dezgroape trandafirul ei şi să i-l lase ca amintire sub pernă. Sclavă a masculului ei, dar regină a tuturor, vorbeşte prin nucile de cocos şi prin melci. Dacă intră în capul fiilor săi, îi duce din lumea asta. Toţi o respectă. Ale sale sînt mahonul, cao- billa [48], fruta bomba [3], *castanul şi prunul. Seamănă cu*

47 Fruct gelatinos cu seminţe multe.

48> [3] Fructe tropicale.

sfînta Rita şi sfînta Cătălină. Cînd plînge, se stinge focul, în toţi care urăsc e puţin din ea. Si suferă mult pentru că ştie că dragostea nu-i milă.

Francilla era aproape monstruos de mare. Era aşa de înaltă încît în preajma ei noi păream mici, iar mobilele, jucării. Bine proporţionată. Pieptul i se înălţa ca un promontoriu. Nu ştiu cum, fiind aşa de înaltă şi voinică, se mişca cu atîta agilitate şi îndemînare. Avea elasticitatea unei pantere. Nu era foarte tînără, dar faţa ei se păstra netedă şi plină. Aproape întotdeauna era gravă şi vorbea puţin ; cînd zîmbea, zîmbetul ei era larg şi cald. Singurul lucru mic la ea era gura. La început, nici nu-mi adresa vreun cuvînt. Se pare că nu-i plăcea că lucram în casă. Mîncam amîn- doi la bucătărie, ţi încetul cu încetul a început să-şi dea drumul ţi să aibă încredere. încrederea e un mister ; mă privea chiorîţ, ţi deodată a sosit încrederea. Francilla spunea : „În tinereţe nu eram frumoasă de loc, toate astea le-am căpătat în anii mei de femeie".

Avea doi copii care locuiau cu bunicii, în Esmeralda. Părinţii ei erau haitieni născuţi în Cuba. Francilla dormea în cămăruţa de deasupra garajului. Uneori, cînd Agustín ţi Azelma plecau, ea cobora să stea de vorbă cu mine. într-o seară începu să mă privească într-un fel încît am înţeles ; era nervoasă, neliniţtită, ţi sub bluză, pieptul imens i se umfla. După aceea, de fiecare dată cînd

Agustín ţi Azelma plecau, ea cobora sau eu urcam în camera ei, în timp ce Segismundo, datorită tranchilizantelor, dormea ca un bolovan. Ziua, Francilla se ţinea distantă, retrasă, aproape nici nu mă privea, dar cînd privirile ni se întîl- neau, simţeam că mă strînge puternic în braţe ; atunci, cobora ochii. Avea un temperament... ! Nopţile, devenea foc ţi pară. La cîteva luni a rămas însărcinată. A avortat. A spus că pleacă la Esmeraldo ţi ţi-a făcut avortul. Ea vroia să ne luăm de-adevărat ţi să avem copii. N-am vrut, pentru că între Francilla ţi mine ceva lipsea. Ne făceam plăcere, dar cînd se termina plăcerea, se termina totul. Iar plăcerea fără dragoste seamănă cu plinea uscată ; se mănîncă dar nu satură.

Deţi mă duceam puţin la şedinţele „Puterii", spre surpriza mea, m-au promovat în grad ţi m-au numit *Abasongo,* ceea ce însemna însărcinat cu redactarea actelor, completarea registrelor şi notarea întîmplărilor. Se pare că a contat faptul că scriam frumos şi veneam mereu cu o carte sub braţ. La cîteva săptămîni după ce primisem noua funcţie, a avut loc o *Abasi Bome,* o şedinţă a celor cu funcţii de conducere, un fel de tribunal, ca să-l judecăm pe un membru care violase legile secrete *abakuás.* Tribunalul putea condamna de la aplicarea de lovituri cu beţe de trestie sau vergele, pe care trebuia să le numere chiar condamnatul, pînă la pedeapsa cu moartea prin *wamba kantian,* adică venin. A fost condamnat la moarte. M-a impresionat.

Omul a fost judecat în lipsă, dar sentinţa s-a îndeplinit. L-au otrăvit cu seva unei plante numită *karamagiiey* care dizolvată în apă sau în altă băutură nu schimbă gustul, nici culoarea, nici densitatea. Moartea este violentă şi medicilor le e foarte greu să găsească cauza; de aceea în certificatul de deces scriu: infarct, colaps sau stop cardiac. Munţii noştri sînt plini de planta asta periculoasă. După execuţia omului m-am dus mai rar la şedinţele „Puterii" ; mă simţeam prost, treaba aceea îmi displăcuse. Pe urmă, şedinţele coincideau cu orarul meu de muncă acasă la Segismundo. Nu voiam să fac impresie proastă. Ei nu ştiau că eu sînt *abakuá.*

Acasă la Agustín mă simţeam bine, Azelma îmi împrumuta cărţi, iar noaptea o aveam cadou pe Francilla.

Cît am îngrijit de Segismundo, am citit şi cărţile m-au învăţat multe. Adesea, fraze întregi îmi rămîneau înfipte în memorie multă vreme, ca un spin într-un deget, împiedicîndu-mă să mă gîndesc la altceva. Dar cred că toată învăţătura vine de la om. Viaţa face mai mult rău decît cărţile, fiindcă înveţi totul pe pielea ta, însă faptele vii rămîn întipărite mai puternic. Oamenii din cărţile pe care le citeam erau buni sau răi, în timp ce oamenii pe care îi cunoşteam în carne şi oase nu erau nici buni nici răi, ci uimitor de interesanţi.

Aproape în fiecare zi Angel venea să-l vadă pe Segismundo şi să discute cu Agustin. Vorbeau despre situaţia politică. Angel îşi prindea. între degetul mare şi arătător, cuta

cicatricii, şi, vorbind despre crimele care se comiteau, devenea frenetic. Adesea îi simţeam privirea aţintită spre faţa mea; mă cîntărea. Uneori lua cartea pe care o citeam şi mă întreba: „De ce a fost scrisă ? împotriva cui ? Nu uita că toate cărţile se scriu pen'ru ceva, în apărarea sau împotriva cuiva." Şi astfel mi se lămureau unele îndoieli.

Bunica n-a mai venit pe la noi. Din cînd în cînd, mă duceam s-o văd. Multă lume avea încredere în ea şi mulţi o căutau, mulţi să le recomande ierburi, să le ghicească în cocos sau în melci şi să-i sfătuiască în problemele religiei. Printre tufe, aşteptîndu-şi rîndul, lumea făcea coadă. Chiar şi faimoşii cunoscători de ierburi veneau la ea. Mi-o amintesc pe bunica din zilele acelea, cu vivacitatea unei bătrîne poruncitoare, dominantă şi răsfăţată, înconjurată de credincioşii care-i cereau ajutorul. Cînd vorbea, toţi înţepeneau ca şi cum ar fi ciulit urechile la ceva de mult uitat, ceva foarte drag şi de care nu se puteau lipsi. Aveau o încredere oarbă în bunica. Sînt sigur că dacă ea ar fi spus : „Trebuie să strîngeţi frunzele din toţi pomii din lume", oamenii aceia, fără excepţie, ar fi plecat să culeagă frunze. Uneori cînd rămîneam singuri vorbea de tata şi de nevoia răzbunării. Mă privea muşcîn- du-şi buzele. Ochii i se înroşeau şi bărbia îi tremura. Clătina brusc capul şi începea să-şi facă cruce. Bunica voia să plîngă şi nu putea şi nici nu ştia cum să facă ; tremura sufocată de durere şi furie. Se ridica, şi, sprijinită în baston, se ducea în casă, clătinînd brusc

capul.

într-o zi. din întîmplare, m-am dus s o văd. Nu avea pe nimeni şi era în toane bune. A început să rîdă, mi-a făcut cu ochiul, m-a lovit uşor peste genunchi, m-a privit cu ochiul drept, şi mi-a spus voioasă : „Ştiu că eşti cu o negresă pe care o cheamă Francilla. Ad-o s-o cunosc. Dar să nu-i dai multă importanţă, pentru că ce-i mic e mare şi marele e mic. E bine, nepoate, e bine ca tineretul să se bucure şi să se distreze iar bătrîneţea să se ofilească. Şi eu am avut douăzeci de ani."

VIAŢA ARE MULTE feluri de curse. Un deget pus pe buze. Voci interioare vin din urmă, murmură, ţipă. Femeia arsă n-a ţipat, a fugit învăluită în flăcări prin curtea asta, urmată de vecini. Locuia în camera 33. Cînd a coborît scara era un bulgăre de foc. Din cauza geloziei ? Pofta animalică ce urlă în carne, întinde capcane invizibile şi distruge, pe cît de violentă şi dezamăgită e setea ?

în imaginile cc se desprind din memoria ta răzbat reproşuri. Timp de cîteva orc a plutit în curte mirosul de carne arsă. Imaginile învîng pînă la urmă şi se îmbulzesc, îşi strigă numele lor de femeie, se dezbracă ou neruşinare de animal, îşi arată instinctele de dragoste şi suferinţă. Creatură vehementă ce s-a ars în propriul ei foc. Feţe şi resemnări neprietenoase, ruşini care trec ca broboanele

de sudoare. Prefaceri pînă în adîncul cel mai adînc. Ochi seci, stinşi, sau iluminaţi de o strălucire crudă. Femeia aceea zguduită de nevoi şi bolnăvicioasă, care a traversat în fugă curtea ca să-şi verse pe ea o găleată de apa. Cineva a acoperit-o cu o cuvertură de culoarea muştarului.

Acum din nou zgomotul străzii. Scara se înclină. Afară se anunţă sfîrşitul. Durerea şi o speranţă imensă ţi se trezesc. Pupile care strălucesc. Pumni strînşi. Mîini ce se deschid ca bri- cegele, printre ironii, rîsete, plînsete, rugăminţi şi jurăminte. Scursuri vîscoase pe pereţi. Fereastra asta. Nu mai e perdeaua. Scînduri colorate de timp şi ploaie. O grindă putrezită ce susţine alta grindă, se rupe. Ţipete, încăierări, printre frîn- ghiile de rufe. Cu vorbele mizeriei, cu ura pe care o simt cînd văd că alţii se bucură în timp ce ei suferă, se înjură printre rufele ude. Dar totul va dispare într-un nor de praf şi deodată e ca şi cum cei care au trăit aici ar trece prin-memoria ta, pentru că prea grea e uitarea.

Zgomotul a încetat. Dar nu intră nimeni, nici nu se aude nimic. Nici un strigăt, nici o suflare. Pe cornişa asta neagră vezi un cuib. Acolo, în- tr-un colţ, o grămadă de sticle goale. Le schimbai pe baloane. Tu, cu un balon roşu, pe prima treaptă a acestei scări. Simţi întoarcerea şi te deplasezi spre trecutul care e al tău, şi-ţi pare străin, şi e mai puţin fugar şi mai puternic decît îţi închipuiai. De ce ai intrat ?

Mirosul de carne arsa pluteşte din nou prin aer. Nu se mai aude nimic. O tăcere

întrerupta brusc poate provoca alta şi mai profundă. Soarele, de un auriu pur, cade peste frunzele portocalului acru. Totul, pînă unde îţi ajunge privirea pare însorit de amintiri. Acolo, agăţată într-un cui, flutură o rochie, pluteşte în uitarea care nu se uită, precum mirosul femeii arse, care se simte din nou în aer.

Acum sînt Responsabil regional al Sănătăţii Publice. La Mazorra am fost mulţi ani şeful sălii de copii. Despre asta mai bine să nu vorbim ; era un infern. L-am cunoscut pe Cristino prin intermediul lui Angel, care era şi el infirmier acolo. O soră a lui Cristino a fost internată şi ei au devenit prieteni. într-o zi Angel mi l-a prezentat. Şi m-a rugat s-o îngrijesc pe Teresita în mod special. Acolo se afla un bucătar, un degenerat, care, pe ascuns, se culca cu internatele. A început să trăiască cu Teresita. Asta nu i-am spus-o niciodată lui Cristino. Cred că nu ştie. Eu am colaborat cu Revoluţia cît am putut. Cristino venea des la Mazorra după ce Angel a plecat în munţi. Misiunea mea era să-i dau medicamente şi acid sulfuric pentru bombe. Pe Cristino nu l-am mai văzut de mult. Şi Teresita cred că mai e încă în spital. în relaţiile noastre Cristino a fost întotdeauna plin de simţul răspunderii.

Segismundo făcuse o hernie strangulată. A trebuit să fie operat urgent. în perioada cît a fost internat la Covadonga, Francilla îmi aducea mîncarea, dar nu ne puteam vedea acasă. Ne duceam pe la hanuri. Ei nu-i plăcea şi începea să spună că dacă ne vedea cineva intrînd ?, că ce-o s'ă spună lumea ?, că dacă află familia ?... Totuşi, acasă o făcea în orice colţ şi nu se mai gîndea la toate astea. Aşa sînt femeile. Pe Segismundo l-au scos din spital la cincisprezece zile după operaţie. O dată cu operaţia, nu ştiu de ce s-a făcut mai bine la cap ; nu mai avea crize şi-şi petrecea ziua vorbind de serbările din satul lui din Spania. Despre nebunie nimeni nu ştie nimic. Nici medicii nu ştiu cum vine şi de ce se vindecă. La cîteva luni a început să urineze sînge. L-au operat din nou şi s-a constatat că avea cancer. A durat puţin. A murit aşezat în fotoliu, în timp ce-i dădeam o lingură de supă.

Atunci am trecut să lucrez la Centrul Comercial, proprietatea lui Agustín. Spălam vitrinele, aveam grijă să nu se fure aparatele de radio, sau pick-up-urile care erau expuse la uşă, şi ajutam la instalarea antenelor de televizor. în trei luni

am ajuns vînzător. Porneam cu două aparate de radio subsuoară şi le ofeream din casă în casă. La fiecare vînzare cîştigam zece la sută. Faptul că eram de culoare constituia o problemă fiindcă uneori poliţiştii mă opreau şi trebuia să le arăt legitimaţia care dovedea că sînt vînzător. în cartierele rezidenţiale nici nu mă lăsau să deschid gura; cum începeam, îmi trînteau uşa în nas. Cel mai mult vindeam în cartierele sărace. Majoritatea vînzărilor nu erau valabile pentru că la verificări mereu se dovedea insolvabilitatea clientului. Cu ajutorul Paulei, am vîndut mai multe radiouri în Las Yaguas, dar acolo inspectorii de credite nici nu intrau ; era o zonă interzisă pentru vînzarca în rate. L-am convins pe Agustin şi a acceptat vînzările, cu condiţia să-mi iau răspunderea pentru încasări. Primeam comision şi pentru încasarea ratelor şi astfel cîştigam dublu. Toţi au plătit. De ani de zile visau să cumpere un radio în rate şi nimeni nu li-l vindea. îmi mulţumeau că le facilitasem asta şi plăteau.

într-o zi m-am dus să ridic un frigider. Femeia, plîngînd, ne ruga să-l mai lăsăm cîteva zile. îndată ce soţul va găsi de lucru, va plăti. S-a aşezat în genunchi. Ne-a rugat implorînd toţi sfinţii, dar agentul de poliţie avea ordin să ridice frigiderul şi n-a cedat. Copiii au început să plîngă. Aproape a trebuit să-l luăm cu forţa. Şoferul camionului a apucat de o parte iar agentul şi cu mine de cealaltă. Parcă scoteam din casă nu un frigider ci un sicriu. Toţi plîngeau. Copiii mi s-au agăţat de

pantaloni. Femeia îmbrăţişa frigiderul. Nu m-am mai dus niciodată la astfel de ridicări. Agustin plătea cinci *ţesoa* celui care-l însoţea pc agent, dar cu nu eram bun de aşa ceva.

Cam pe atunci a avut loc atentatul asupra lui Blanco Rico, în cabaretul „Montmartre", şi cel de la ambasada haitiana, cînd l-au omorît pe Cañizares, şeful poliţiei. Agustín era îngîndurat. Sorondo, unul dintre vînzători, dispăruse ; poliţia cercetase, dar nimeni nu ştia nimic. Evenimentele se succedau cu repeziciune : focuri de armă la Santiago de Cuba, fuga prizonierilor din închisoarea Boniato, debarcarea lui Fidel de pe „Granma". Lucrurile stăteau rău, se vedea pe feţele oamenilor. Angel şi Agustín se vedeau în fiecare zi şi vorbeau în şoaptă.

Medicul îi interzise mamei să spele şi sa calce, pentru că asta-i ruina plămînii. Dintr-o zi în alta, se usca pe dinăuntru şi pc dinafară ; şi cum inimii uscate îi urmează ochii uscaţi, nici nu mai plîngea. Făcea *rodillos*[49] pentru hamalii din port şi de la piaţă. Le umplea cu resturi de cîrpc şi cu puful fructului de kapoc, dar îi făcea rău să respire puful ăsta. Era disperată. Banii pe carc-i puteam da nu-i ajungeau, pentru că din econoamă devenise cheltuitoare şi băga totul în cumpărăturile pentru Teresita, pc care i le ducea la Mazorra. Uneori spunea: „E posibil ca toată viaţa să fie aşa, să trăiesc fără să găsesc sau să văd ceva mai bun ?"

A fost un Paşte sîngeros. Vînzările au

49 Perniţe rotunde de protecţie pentru hamali.

scăzut. Agustín nu avea banii pc care credeam că-i are, totul era o aparenţă ; gira cu creditul companiilor distribuitoare. Uneori nu putea plăti poliţele şi telefonau de la bancă pentru avizarea supragi-
rarii. Agustin pleca sa schimbe cecuri şi să ceară bani cu împrumut pentru a-i depune înainte de ora trei după-amiaza. Era un as în a lua de ici, de colo. Lua dintr-o parte şi plătea într-alta în lanţ, parcă avea prăvălia pe o centrifugă. Dar avea noroc şi mereu ieşea bine.

Atacul asupra Palatului Prezidenţial a zguduit lumea. Veştile din munţi erau confuze. Santiago era departe, dar întîmplarea de la Palat a zguduit Havana. Agustin a ipotecat casa din Santa Cătălină. în fiecare zi se vindeci mai puţin ; şi apoi, la importatorii liberi, protejaţi de guvern, concurenţa era foarte mare. Francilla îmi povestea că în casă se întruneau oameni necunoscuţi.

într-o după-amiază, cînd Angel a plecat de la biroul lui Agustin, mi-a spus : „Trebuie să stăm de vorbă, vino la mine acasă". Locuia pe strada O, într-un apartament de deasupra restaurantului „Maracas". Ne-am aşezat pe nişte scaune de fier, pe terasă, şi dîndu-se aproape de mine, m-a întrdbat : „Ce părere ai despre ceea ce se întîmplă ?" S-a sprijinit în coate, şi-a prins între degete cuta cicatricii şi m-a privit drept în ochi. Eu nu mă pricepeam la politică, dar mi-am amintit de noaptea aceea cînd au speriat-o pe Aimé, de inelul negru al gurii de mitralieră şi de pata aceea

mică de sînge pe pantalon. Batista îmi plăcea ca un picior în stomac şi, desigur, vedeam crimele şi asasinatele care se comiteau. Dar nu i-am răspuns lui Angel şi atunci a început să mă întrebe în lanţ : „De ce se petrece ceea ce se petrece ? De ce oamenii trăiesc în frică şi mizerie ? De ce creşte, pe străzi, numărul cerşetorilor ? De ce unii au de toate iar alţii n-au nimic ?" Se plimba dintr-o parte-n alta, mîngîindu-şi cicatricea. S-a apropiat de mine şi mi-a spus : „Ştiu că eşti *abakuâ* şi un *abakuâ* nu trădează pe nimeni. Vrei să participi la revoluţia noastră ?" I-am răspuns că putea conta pe mine. L-am întrebat de unde a aflat că eram *abakuâ..* „Toate se află", a spus.

Grupul era compus din studenţi şi oameni de diverse profesii. Era nevoie de cît mai mulţi luptători. Eu aveam legături în Piaţă, şi ăsta e un loc bun pentru că era lume multă şi puteai trece neobservat. Angel îşi ciupea cicatricea şi se plimba dintr-o parte-n alta privindu-mă cu faţa lui hotărîtă, energică, senină. Mai mult decît cu ochii, mă privea cu cicatricea. „Trebuie să ajungem kt popor, să atragem tovarăşi care ne-ar putea fi de folos. Tu te vei ocupa de zona asta", mi-a spus, punîndu-mi mîna pe spate. M-a avertizat că trebuia să păstrez cea mai mare discreţie. Chiar în noaptea aceea nc-am dus într-o casă din str. G şi 17. Acolo i-am cunoscut pe Bruno, Laura şi Daniel. Legam prietenii noi şi culegeam impresii noi. Bruno era avocat. Fruntea îi era străbătută de o venă groasă care i se umfla cînd vorbea. Laura, soţia lui

Bruno, era blondă, cu ochi alungiţi şi breton, intervenea în tot ceea ce spunea şi mă privea neîncrezătoare, şi cu un zîmbet care nu mi-a plăcut. Daniel, înalt, slab, cu ochelari, îmbrăcat neglijent, dar cu nişte pantaloni buni, kaki şi cămaşă albă. Era inginer şi lucra la o betonieră. Angel m-a prezentat ca pe un prieten cu mult talent nativ, şi toţi m-au privit precum fierarul bucăţica de fier din care se poate face un obiect bun. Vorbeau despre liber- tare, despre constituţia din patruzeci, despre Marţi, despre lărgirea contactelor, despre trezirea conştiinţei în popor, despre arme, despre Chibăs şi Fidel. Eu nu aveam o idee clară despre toate astea. Dar, din revoltă, din ură, din cauza lucrurilor pe care le vedeam în jur, din cauza lui Angel, căruia îi eram recunoscător, şi pe care-l stimam, am intrat în Revoluţie. Aşa-i adevărul. Cînd ne-am despărţit, Angel mi-a dat o broşură şi mi-a spus: „Revoluţiile nu sînt întîmplătoare, nici accidentale, ci izvorăsc din necesitate. Citeş- te-o bine.” Niciodată nu voi uita ziua aceea.

PE CRISTINO l-am cunoscut cînd eram profesor la Şcoala de Instruire Revoluţionară. Ne-a dat destul de furcă, dar, de la început, mi-am dat seama că avea stofă de conducător. La el, contradicţia principală era de natură religioasă şi ţinea de

formaţia lui. Era puţin machist[50]. Cred că asta venea din experienţa lui ca membru al sectei *Aba- kitâ* şi de la modelele de comportare aparţinînd societăţii anterioare. Oricum, aici toţi eram influenţaţi de trecut şi nu poţi să-i ceri unui om să se schimbe într-un singur an. De aceea m-am opus cînd, aflîndu-se că fusese

50 Răzvrătit, nesupus.

abakuâ, au vrut sa renunţe la el. Mi-am spus : trebuie să faeem cu el muncă politică şi scoatem un cadru bun. Cris- tino aparţinuse clasei sale umile şi era om de calitate ; restul depindea de timp şi de munca politică. Intr-adevar, am scos un cadru bun. Recent l-am văzut şi am aflat că c cadru de conducere în Ministerul Industriei. De aceea nu trebuie să ne mirăm de nimic : aici totul s-a schimbat, inclusiv oamenii. Cristino nu e altceva dccît un fiu al Revoluţiei.

Banda asta de alamă care astupă o crăpătură străluceşte la soare. Curtea asta a fost plină de hărmălaie, putoare, tristeţe şi soare ; acum n-a mai rămas decît soarele, care străbate armătura de grinzi de sus şi trasează pe ciment benzi gălbui. Soarele se strecoară printre frunzele portocalului acru şi schiţează pe jos desene ciudate care se schimbă după cum mişcă vîntul ramurile. Pe marginea ferestrei ăsteia o muscă îşi freacă aripile cu picioruşele. Mîna ta cade, musca bîzîic, te gîdilă în palmă şi deschizi palma aşa cum Can- dita a deschis coliviile, şi, o clipă, rămîi lipit de perete. Priveşti poarta. Nu îndrăzneşti. Priveşti cercurile. Te îndepărtezi şi priveşti scara. Două picioare goale. O fustă în formă de clopot se agită dintr-o parte într-alta. Aimé, pe treapta a patra a acestei scări, legănîndu-se cînd pe un picior cînd pe

celălalt, se mişcă cu repeziciune şi agilitate, ca o rîndunică în aer, şi ţi se pare că dibăcia mişcărilor nu era în concordanţă cu figura ci plină şi dulce. Acum merge prin curte ca şi cum n-ar umbla pe pămînt tare, ci pe o frînghie întinsă. Dar se pierde printre urme de noroi şi stropi de mîncare, printre feţe negre cu moaţe în păr şi dinţi stricaţi mcstccînd guma, printre copii sărind capra şi printre rufe puse la uscat.

Schimburi de priviri. Iţi aminteşti şoldurile legănătoare ale mulatrei care trăia cu măcelarul şi lumea o fluiera, şi ochii tăi lacomi i se lipeau de gît, de pulpe, de coapse, şi ca îşi dădea seama şi, foarte gravă încerca să nu se mai fîţîic atîta. Ţi-o aminteşti pe Aime spunînd: „Ce indecenţă !" Cîţi oameni adormiţi în memorie renasc acum ! Spinări încovoiate. Femei cu feţe alungite. Rosendo, cu faţa lui de cuţit, hainele lui sfîşiatc de parcă erau muşcate de cîini. Bătrînc grase şi urît mirositoare care nu se mai puteau mişca. Oameni care au ieşit prin coridorul ăsta, clătinîndu-se, ca să-şi tîrască picioarele de colo-colo, pe străzi, ferindu-se de camioane şi automobile, lăsînd înapoi urme şi visuri.

O figură cu fruntea lată priveşte cu ochi neliniştiţi şi suge o caramea pe băţ. Teresita, mirosind a scorţişoară, cu cozile şi panglicile ei galbene. Şi vezi ochii ei ce se fixează imobili într-ai tăi şi era greu să suporţi plumbul acelei priviri apăsătoare.

Amintirile tremură în soare. Te apropii. O rază de soare mîngîie faianţa crăpată. Interior

sumbru şi umed în care straturile de vopsea se desprind şi cad bucăţi. O consolă pentru altar. O oglindă spartă, uitată, atîrnă într-un cui. Feţe, pete pe perete, figuri care se topesc în aburul gri-verzui al umczelei în lumină. Pe streaşină, ţipă un sinsonte ; începe să zboare, se aşază pe una din treptele de sus şi cîntă .şi se îndepărtează zburînd şi cîntînd, lasă în urmă scara pustie, scara cîndva fremătînd, răsunînd de paşi, care acum se înclină atît încît, dintr-un moment în- tr-altul, se va prăbuşi.

în spatele cornişei şi a coamei acoperişului, rezervoarele de apă ale blocului cel nou. Dar clădirea dispare şi în spatele scîndurilor o vezi din nou pe Teresita alergînd speriată printre ierburi, ţipînd. Ochii ei tulburi, faţa ei încordată. Prin iarba haznalei plină de moloz luceau cutii de conserve.

Te apropii de gărduţul pe care cînta sinsontele. Printre scîndurile putrede şi sîrmele ruginite, clopoţeii miros a pămînt umed amestecat cu un parfum lînced şi înţepător. Te întorci în mijlocul curţii. E acalmia de dinaintea viitoarei furtuni. Frunzele portocalului stau nemişcate. împingi o uşă, şi o lamă de lumină taie întunericul cu miros lînced. Laşi uşa întredeschisă. Te apropii de cealaltă uşă, dar dai înapoi. Nu poţi. Nu îndrăzneşti. Te cuprinde neliniştea, sensurile acelea supranaturale pe care ţi le-a infiltrat bunica, şi care te-au însoţit din copilărie şi au izbucnit cînd ai ajuns aici. Poate vraja locului şi amintirile în care te tot scufunzi, şi care iar

se adună şi se trezesc dincolo de uşa asta, pe care nu îndrăzneşti s-o împingi. Te îndepărtezi. Priveşti din mijlocul curţii. Sentimentul familiar faţa de uşi şi aceste scări, această curte zgomotoasă care acum, tăcută şi pustie, aşteaptă certitudinea distrugerii sale, dobîndind farmecul magic a tot ceea ce moare.

Ajuns acasă, am citit cu atenţie broşura. Se vorbea acolo de un copil, care mergea spre casă cu o pîine în mînă şi poliţia l-a împuşcat Jară ca el să fi scos un cuvînt. Despre un tînăr căruia i-au scos un ochi ca să vorbească şi n-a vorbit. Despre altul pe care-l torturaseră bestial^ şi pe urmă i-au spus tovarăşei lui de după zăbrele: nu mai ai logodnic, şi ea a răspuns : „El n-a murit, pentru că a muri pentru patrie înseamnă a trăi". Se vorbea acolo că de atîta mizerie puteai scăpa numai murind, şi că numai aşa ajutai guvernul. Se vorbea acolo de femei fără un dinte în gură şi mi-am 'amintit de Olga. Se spunea că la închisoare nu mergeau bogăţii pentru că aveau bani destui ca să plătească avocaţi şi să miluiască judecători, şi mi-am amintit de Valladares. în broşura aceea se vorbea despre starea spitalelor, şi că nu te puteai interna fără recomandarea vreunui politician, şi mi-am amintit de Terc- sita. Se vorbea despre prostituţie, şi mi-am amintit de Cloti. Despre cerşetori, şi mi-am amintit de Rosendo. Despre cartierele de săraci, şi mi-am amintit de Paula. Am citit că existau în Cuba două

sute de mii de colibe şi barăci, şi ca patru sute de mii de familii locuiau îngrămădite în case comune şi curţi comune, fără cele mai elementare condiţii de igienă şi sănătate, şi m-am gîndit la mama. Acolo nu se spunea o să-ţi dăm, ci, uite, luptă cu toate forţele pentru ca libertatea

şi fericirea să fie ale tale. Acolo se vorbea despre mizerie şi decepţii. Acolo se vorbea despre mine.

Cînd am terminat de citit, am început să văd altfel lucrurile. Pînă atunci trăisem în întuneric, orb, nu văzusem nici un drum şi nici nu credeam că există unul. Lectura broşurii aceleia a fost, pentru mine, o breşă prin care a intrat, orbitoare, lumina.

După cîteva săptămîni m-au dus la o mică fermă în Cotorro ca să învăţ să încarc şi să descarc pistoale şi puşti şi să umblu cu ele. Instructor era Angel împreună cu alt băiat pe care l-am cunoscut acolo. Se numea Roque.

Munca ilegală s-a intensificat. Magazinul lui Agustin era o bună ascunzătoare a activităţii noastre, dar şi aşa eram foarte precauţi. La început mi-a fost oarecum teamă, dar, încetul cu încetul, am căpătat încredere. Cîntăream acţiunile fără să mă zăpăcesc şi examinam la rece persoanele. Acţionam cu mai mare dezinvoltură şi vedeam mai clar lucrurile. Mintea mi s-a limpezit şi mi s-a pus în mişcare. Am început să înţeleg, dar nu foarte bine, pentru că progresele nu se fac dintr-odată. Am lucrat cu credinţă şi bucurie în ilegalitate. Nu aveam nimic de pierdut, ci numai de cîştigat. La început credeam că a face revoluţie însemna să pui bombe, să vinzi „bonuri” [51], să faci sabotaje, să dărîmi guvernul, dar după ce am citit broşura aceea

51 Care se vindeau pentru ajutorarea luptei revoluţionare : cel care lua un bon, oferea ce sumă de bani putea.

mi-am dat seama, pentru prima oară, de ce şi pentru ce se făcea o revoluţie.

Grupul a mai crescut, ziua mergeam la lucru, dar, ilegal, duceam o activitate intensă. Angel era tot infirmier la Mazorra şi Covadonga ; inginerul cu treburile la betonieră, şi Bruno, în biroul lui de avocatură din Havana Veche, aproape de Primărie. Azelma lucra cu copiii de la Institutul Viboro dar şi cu femeile partizane ale lui Marţi. Laura era cea care făcea cel mai puţin şi vorbea cel mai mult. N-o puteam suferi. Bruno avea un Ford, şi, într-o după amiază, după o şedinţa în Marianao, ne-am dus s-o luăm de la „El Encanto". Ne aştepta la colţ, încărcată de pachete. Sub soarele acela, între atîta lume, printre şirurile de maşini. întotdeauna era foarte elegantă ; în ziua aceea avea o rochie galben-lămîie, sub soarele acela galben, şi zîmbea. Laura avea mereu zîmbetul acela stupid al vînzătorilor din magazine. M-a pus să stau pe bancheta din spate, mi-a dat pachetele ca să i le aranjez şi s-a aşezat aproape lipită de Bruno, cu mîna pe spătarul scaunului. îi mîngîia ceafa cu mîna aceea cu unghii foarte îngrijite. Şi făcea planuri cu voce tare, cu glasul ei de gaiţă ; cînd se va schimba guvernul, o casă în cartierul Alta Habana, cu grădină şi copii în grădină, şi piscină şi balansoare, aidoma celor pe care tocmai le văzuse la magazin. Şi în fiecare an vor schimba maşina, şi biroul de avocatură va merge minunat, şi contul la bancă va creşte şi în fiecare lună vor merge la Miami. întorcea capul şi mă privea de parcă-

mi aştepta aprobarea. Ochii ei alungiţi străluceau sub breton, şi-l tot mîngîia pe Bruno pe ceafă, iar eu auzeam ticăitul ceasului ei de mînă ; continua să facă planuri şi se întorcea spre mine zîmbind, cu zîmbetul ei fals care-mi făcea greaţă, între ea şi Bruno trebuia să se întîmple ceea ce s-a întîmplat.

^Azelma şi Agustín erau altfel, gravi, plini de răspundere şi simpatici. Agustín mînuia mulţi bani ai mişcării şi deşi treburile comerciale îi mergeau tot mai prost, niciodată n-a luat vreo centimă pentru el. E păcat că pe urmă au făcut ce au făcut.

Pe zi ce trecea vindeam tot mai puţin. Am început să merg prin Piaţă. în realitate legăturile mele cu Piaţa nu se întrerupseseră niciodată pentru că, din cînd în cînd, mergeam De-acolo să vînd la hamali sulurile ne care le făcea mama. Problema era cum să încep. I-am vorbit lui Mario. M-a pus în legătură cu Pedro, care avea un chioşc de sandvişuri, şi un puşti teribil, care era mascota lui. Pedro aparţinea partidului ortodox, fanatic, al lui Chibas. Avea un mic grup care opera pe cont propriu, fără legături cu mişcarea. Puştiul în care Mario avea atîta încredere şi pe care-l preţuia enorm se numea Roii. Era saşiu şi stângaci. Avea treisprezece sau patrusprezece ani. Purta pantalon bărbătesc, bluză de femeie şi o şapcă de baseballist trasă pe ochi. Avea dinţii stricaţi. Era orfan, trăia ca şi cum viaţa i-ar fi dat un picior în fund şi l-ar fi aruncat în stradă. Nu mergea la şcoală, dar astăzi o şcoală îi poartă numele. Aduna fructele şi legumele care cădeau de la

hamali. Urni vânzători îi dădeau ceva ca să le păzească marfa. Era gălăgios şi isteţ. Avea pistrui ca şi cum ar fi fost stropit cu praf ; nu mai putea de vesel ce era. Era abil la orice joc şi simpatic la vorbă.
Era plin de cele mai felurite aptitudini şi daruri. Hainele lui boţite şi rupte îi erau pe potriva îndrăznelii mişcărilor iuţi ale trupului mic şi agilităţii gesturilor. Se foia printre tejghelele din Piaţă, îşi deschidea drum prin mulţime ca un ac. Cînta. Se căţăra pe tejghele. Scormonea prin gunoaie. Mai fura lucruri fără importanţă, o portocală, un măr, o bucăţică de brînză, un strugure, dar o făcea vesel ca pisicile şi păsările. De-i ziceai pisică rîdea, de-l făceai şoarece se supăra. N-avea casă, pîine, dragoste. L-am dus acasă la Agustin, şi Francilla îi dădea de mîncare. Nimeni din cei care l-au cunoscut nu-l va putea uita. Micile sarcini, pe care i le-am dat la început, le-a dus la capăt cu seriozitate şi aplomb. Avea caracter,, forţa aceasta teribilă care dau, împreună, puritatea şi isteţimea. în timp ce Pedro, Mario şi Roii operau în Piaţă, eu nu lipseam de la şedinţele „Puterii". Erau acolo unii care nu înţelegeau nimic. Multora nu le păsa de politică. Alţii chiar erau adepţi ai lui Batista. Dar puteam avea încredere în toţi, pentru că un *abctkuâ* era incapabil să-l trădeze pe „fratele" său. Unii s-au oferit să facă orice : Mario, *(el enkricamd),* Cheo, *el Ekuenon,* Felo, *el Mokongo,* au ascuns arme, proclamaţii şi explozive. Casa bunicii, îndepărtată, izolată, aproape pierdută printre ierburi şi tufe, se preta la tăinuit arme.

Vizitatorii bunicii erau prea preocupaţi ca să-şi dea seama de ceva, dar, totuşi, am renunţat fiindcă în realitate casa nu era chiar aşa de îndepărtată şi izolată. La oarecare distanţă în jur au început să apară de-a valma cocioabe informe, din bucăţi vechi de zinc, cutii metalice lucitoare, reclame de Coca-

Cola, butoaie sparte şi resturi de automobile. Asta o deranja pe bunica. De fiecare dată cînd mergeam s-o văd, o găseam înconjurată de discipolele ei întru vrăjitorie, sau consultînd femei, care veneau la ea să le ajute. Uneori o găseam udîndu-şi florile cu stropitoarea de tablă albastră sau răvăşind ierburile cu bastonul, în căutarea monedelor lăsate de unii ca plată pentru frunze, crengi sau rădăcinile smulse pe ascuns. Mă tot întreba de Teresita şi de Francilla ; niciodată de mama. Tot mai era obsedată să-l răzbune pe tata şi-mi amintea să nu uit să-i dau caramele lui Elegguă. „Simt că în curînd va sosi ziua răzbunării noastre, ziua noastră de sînge. Elegguă c pe punctul de a vorbi", spunea, iar mîna ei strîngea bastonul.

într-o zi mi-a explicat că avusese necazuri cu terenul pe care se afla căsuţa ei, dar că amanta unui consilier din Regla, care venea s-o consulte, i-a scris Primei Doamne şi i se rezolvase problema. „M-a primit la Palat", spunea bunica. „I-am dus o licoare. Ce părere ai de bătrîna ta negresă la Palat ?" Incepînd din ziua aceea, în casa bunicii a apărut un indian de lut cu pene albastre. Eu am încercat să-i explic că Batista era un ucigaş, dar nu înţelegea. O orbiseră sfinţii ei, nu era capabilă să vadă şi nici nu putea înţelege neagra realitate. Temerile mele, neliniştile melc, lupta mea, îi erau străine. „Da, este rău că-i omoară pe tineri, dar astea sînt lucrurile lui Oggiin", şi-şi mişca mîna de parcă speria o muscă invizibilă.

Angel m-a dus la Mazorra ca să intru în

legătură cu o infirmieră care se alăturase mişcării. Se numea Julia. Era aceea care, la recomandarea lui Angel, se ocupa de Teresita, deşi îndeplinea munca de şefă a sălii de copii. Avea părul ţeapăn şi roşu. Faţa plină de pistrui, nasul cîm, trupul rigid şi faţa dulce. Ne cunoşteam deja din vedere, dar cînd Angel i-a explicat că eu voi fi legătura ei în caz de ceva neprevăzut, Julia m-a luat deoparte şi mi-a spus: „Uită-te la pavilionul ăsta. Banii spitalului sînt furaţi. Uite, copiii ăştia prost hrăniţi, goi, fără altă alinare nici îngrijire decît cele pe care le pot da eu. Cum să nu lupţi pînă la moarte ?" şi mi-a strîns mîna. Teresita m-a văzut, s-a apropiat de noi, s-a oprit la cîţiva paşi şi a strigat, cu un aer înţepat de copil : „Spune-le să mă lase să-mi crească cozile. Spune-i mamei să vină să-i oblige." Cînd m-am apropiat de ea, a rămas cu privirea pierdută, ca şi cum dintr-o dată nu m-ar mai fi recunoscut, şi-a plecat în fugă.

într-o dimineaţă, tocmai ajungeam la magazinul lui Agustin, cînd l-am văzut pe Roii la colţ. Sprijinit pe un picior, îl lovea cu vîrful celuilalt. S-a apropiat de mine ca şi cum ar fi cerşit :

— L-au prins pe Pedro. E un prost. L-au prins cu bonurile în buzunar.

I-am cerut să afle unde era închis, şi să mă ţină la curent. I-am spus că ne vom vedea în seara aceea în parcul Santos Suarez. I-am atras atenţia să fie cu ochii în patru.

— Nici o grijă, eu nu-s papă lapte ca Pedro. Am nişte ochi pentru trădători şi „curcani" şi

un miros cum n-are nici clinele din desenele animate.

Şi a plecat săltînd, aruncînd în aer moneda pe care i-o dădusem, şi prinzînd-o agil, cu mina stingă, în şapca de base-ballist, care-i ţinea loc de plasă.

Informaţiile pe care le-a putut aduna Roii au fost puţine. Nu ştiam nimic de Pedro. M-am consacrat cîteva zile vînzării de radiouri. Centrul comercial era un paravan perfect. Agustin, foarte abil, se prefăcea că-i prieten cu căpitanul Brito, şeful postului 11 de poliţie. Intr-o zi a venit să cumpere un pick-up, şi Agustin nu i-a luat bani. Dăruia discuri locotenenţilor şi-avea cu ei relaţii de prietenie. Ba chiar mergea cu gardienii la băut. Asta ne permitea să acţionăm cu o marjă de siguranţă destul de largă. După cincisprezece zile am aflat de Pedro printr-un văr al lui, care s-a întîlnit cu Mario. Văru-său spunea că pe Pedro l-au prins la ieşirea din Piaţă, l-au bătut şi l-au ţinut închis două săptămîni pînă ce un locotenent i-a răcnit că-i liber, dar că să nu-l mai vadă prin Piaţă şi de-l prind încă o dată s-a zis cu el. Vărul i-a spus lui Mario că Pedro va pleca la ţară să trăiască la nişte neamuri.

Nc-a mirat că i-au dat drumul aşa lui Pedro. Era suspect. Roii jura că n-a vorbit. Punea degetele în cruce peste gură, le săruta şi spunea : „Pe crucea mea că n-a spus nimic, o fi el dobitoc, dar e bărbat”. Mario ne-a explicat că vărul a subliniat interesul lui Pedro ca noi să ştim că nu vorbise. Oricum, aveam îndoieli şi s-a stabilit ca eu să nu mai merg prin Piaţă. Mario şi Roii vor munci în

această zonă. Ne vom vedea, *cu* precauţii.

ANUNŢĂ MOMENTUL critic şi sperie timpul. Osiin ajuta oamenii să nu tremure înaintea morţii. Fără el, viaţa-i pătrunsă de spaima drumului fără sfîrşit. Mesager al zeului cel mare şi fiul lui, vesteşte sfîrşitul, şi săvîr- şeşte clipa din urmă. Spion al zeilor. Nu are copii. însoţeşte, protejează oamenii şi, ca o umbră albă, îl apără pe cel care-l posedă. Nu poartă colier, nici pietricele colorate. Nu-i plac nici solzii sidefii ai peştelui, nici penele strălucitoare ale cocoşilor. Sfînt sobru; respinge falsul şi ostentaţia. Nu vorbeşte prin melci şi abia dacă o face, prin nucile de cocos. Ierburile lui sînt busuiocul şi daguilla[52]. *E cu războinicii. E cocoş de argint sau porumbel pe-o osie de metal. Sfînt rece, tîlcuitor, tăcut şi puternic, despre el se ştie puţin pentru că el ştie multe. Aproape nu poţi vorbi de el, fiindcă se supără. Are mari secrete. Are puterile celor patru vînturi. Trebuie să-l ţii mereu sus ; să-l cobori doar pentru a-i da mâncare. Căderea lui vesteşte moarte, şi trebuie să-l adapi imediat cu tot sîngele unui porumbel. Cînd*

52 Plantă cu o floare dantelată.

stăpînul lui moare se întinde la pămînt. Este viaţa omului, capul său.

Cimentul clin curte arc o tenta de argint vecin şi sub pom c stropit cu conferi de soare. Soarele izbeşte curtea, o taie cu o ghilotină galbenă, în timp ce camerele rămîn în penumbră. în camere, la orice oră, luminări aprinse ca nişte picături de frică.

Sudoarea ţi se scurge pe după urechi. Priveşti groapa asta astupată cu o tablă. Hîrtii murdare în jurul w.c.-urilor. îţi aminteşti de borborositul w.c.-ului care se strica din trei în trei zile. Oamenii loveau cu pumnii în pereţi, între melodii la modă şi anunţuri pentru cadouri şi ştiri la radioul deschis la maximum ; ţipete, lovituri şi pumni, întrerupte brusc de glumele lui- Chicharito şi Sopeira şi Très Patines. Rîdeau pînă le venea rău. Bătrînei Fclipa îi săltau sînii şi burta de parcă erau din cremă.

Sus se luau la bătaie. Mamei îi era frică să nu cadă tavanul. Florile roz din hîrtie creponată aruncate de sus, căzînd în mijlocul curţii. Pe urmă au aruncat cioburi. Din nou prin aer plutesc voci şi în amintire pătrunde suferinţa.

Vîntul aduce mirosul acid al lăzilor de gunoi, îţi dă tîrcoalc o muscă ; o alungi. Străluceşte şi se pierde în soare. Sudoarea îţi alunecă pe faţă şi te gîdilă pe gît. Pe gard ciripesc şi se ceartă vrăbiile. Ochii tăi se pierd în amintire şi-n căldura care vibrează.

Şirul ăsta de ferestre şi uşi. în camerele

astea aţi dormit răsuciţi, învălmăşiţi, strangulaţi ca rădăcinile într-un pămînt de sudoare şi carne. Părul lui Aimé în gura ta. Vrăbii pe streşini. Din rufele puse la uscat parcă se scurgea eternitatea. Acum e ca şi cum ai asculta ecoul altor ecouri. Muzică proastă. Strigăte : „Vecină, vecină". Zgomot de mobile tîrîte în camerele de sus. Martiriu de uşi şi ferestre. Suspine la miezul nopţii. Lovituri în pereţi. Copii alergînd prin curte, murdari, desculţi, cu cămăşile rupte. Se sucesc, se lovesc, se muşcă, se zgîrie, în urma lor rămîne un miros de iarbă acră şi pîine mucegăită.

Un camion zdrăngăne, afară, în josul străzii. Soarele pictează în curte dungi arzătoare. Perdeaua asta cu flori mov şi galbene, deşirată, uitată, lăsată ca un steag al tristeţii. Cerul albastru, dungat de armătura de bîrne de sus. în cel mai adînc loc din suflet simţi ură şi dragoste pentru toate astea. Plîngi şi scuipi pe amintirile tale.

Tu, pe prima treaptă a acestei scări. Trepte rupte, roase. Azi, soarele pare aici mai viu şi mai aurit ca niciodată; inundă cu o strălucire veselă curtea, obloanele verzi, petele cafenii. Şi umbra portocalului acru se mişcă de parcă şi-ar lua rămas bun.

Tere sare coarda cu o frînghic de rufe. Cozile ci saltă iar panglicile galbene par fluturi în zbor. Vine căruţaşul : „Schimb baloane pe sticle, dau ghivece de lut, dau mingi de cîrpc şi hîrtii colorate". Tere ţi-a cerut, te-a muşcat de braţ. Te duci spre colţul unde ascundeai sticlele. Căruţaşul avea în

mînă un buchet de flori ca bănuţii, un ciorchine de struguri uscat, baloane roşii, verzi, galbene şi roz, Tere, pe treapta a doua a acestei scări, zîmbeşte, cu balonul în mînă. Aime îmbujorată, cu buzele întredeschise strălucind, stă privind fără să se mişte, pe treapta a treia a acestei scări. S-a ridicat şi te-a sărutat. Mama, stînd pe marginea acestei trepte, cu un ulcior gol pe genunchi, te imploră, şi-i priveai picioarele goale. Atingi balustrada lipicioasă. Te îndepărtezi.

Pe peretele din faţă rămîn numai cuiele ruginite. Mai mult ghiceşti petele şterse ale coliviilor Gânditei. Priveşti scara asta ca şi cum în ea ai citi istoria vieţii tale. Trecutul tău e un cerc, o ramă ca un tablou, ca peisajul ăsta pe care-l priveşti pentru ultima oară pictat cu melancolia locurilor abandonate şi hărăzite să dispară.

Lumina smulge reflexe vii acoperişurilor de tinichea. Soarele adînceşte dunga de umbră a canalului. Unghere triste pline de praf. Ochii tăi fascinaţi se întorc şi rămîn lipiţi de uşa asta, de cele două belciuge fără lacăt.

Se pregătea o acţiune mare şi m-am dus s-o văd pe bunica, să-mi facă o amuletă puternică. Niciodată nu renunţasem la cea făcută din verbină şi din inima unei rîndunici, dar aveam nevoie de ceva şi mai puternic. Am ajuns la Regla cu şalupa şi am fost surprins s-o găsesc pe bunica la ţărm, în picioare. Ea nu ieşea aproape niciodată, dar în după-amiaza aceea era acolo, cu bastonul din lemn neşlefuit şi baticul ei albastru, alături de un

bărbat tînăr. S-a făcut că nu mă vede. Pescăruşii se roteau, ţîşneati în sus, şi apoi se îndreptau spre valuri, căutînd hrană zadarnic.

Tînărul îi ţinea bastonul, în timp ce bunica băga mîinile în apă şi pe urmă i le trecea peste faţa şi braţele bărbatului. M-am apropiat şi, fără să înceteze să bage mîinile în apă, ca şi cum nu m-ar *fi* văzut, mi-a spus : „Dumnezeu să te bine- cuvînteze, fiule". Niciodată nu mă mai salutase aşa. îşi ridica mîinile şi-l stropea pe băiat. A scos o pîinc dintr-o sacoşă şi a înGeput să dea mîncarc la pescăruşi. Unii fugeau speriaţi, zburau chiar la suprafaţa apei şi numai uneori, ţipînd, îndrăzneau să ţîşneasca în sus pentru a-şi uni traiectoria cu cea a tovarăşilor lor. Bunica le arunca bucăţi de pîine şi astfel fixa o ţintă zborurilor lor nebune. Le arăta o ţintă, către care se îndreptau toate aripile albe. „Eu dau de rnîn- care la păsările ei, iar ea îţi va da ţie. Vei avea de lucru, pentru că Yemayâ e foarte mare şi, din fundul mării, face ceea ce vrea", îi spunea tînă- rului şi se lovea peste pîntec. Omul i-a dat cincizeci de *centavos* şi a plecat. Atunci bunica a clipit din ochiul stîng şi privindu-mă cu dreptul, mi-a spus: „Ce te-a adus la mine ? E atîta vreme de cînd n-ai mai venit să mă vezi."

Am traversat aproape toată Regla. z\şa bătrînă cum era, bunica mergea încet, dar nu obosea. Bătea la ochi cu bastonul ei şi baticul albastru. Unii o priveau cu respect şi cu teamă. Alţii o. salutau cu bucurie. Ea

răspundea la saluturi cu o mişcare a bastonului. Cînd am ajuns acasă o aştepta destulă lume. Am rămas printre tufele ce înconjurau casa, alături de cei care-şi aşteptau rîndul. Veneau la ea pînă şi din provincie. I-am auzit vorbind cum că, în urmă cu cîteva săptă- mîni, peste casa şi plantele bunicii căzuse o ploaie teribilă. Trei fulgere au aprins un palmier din apropiere, dar la cîţiva metri mai încolo de casă n-a plouat nici o picătură. Spuneau că era o minune. Faima ei de vrăjitoare creştea pe zi ce trecea.

Se înnopta cînd şi-a scos lada albastră şi s-a aşezat mormăind. I-am spus că aveam nevoie de ceva foarte puternic care să mă apere de moarte, în imensitatea neagră şi zbîrcită a feţei, ochii ; s-au deschis, a bombănit ceva, a aruncat o privire împrejur şi mi-a spus : „L-am şi făcut. Presim- ţeam." Vorbea de parcă avea prea mult timp, ca şi cum prevedea totul şi nu trebuia să se grăbească. S-a dus să caute amuleta. Am văzut-o intrînd în casă şi mi-am dat seama cît se cocîr- jise. Privită din spate, abia i se vedea capul. S-a întors lîngă mine, mi-a dat obiectul şi mi-a spus : „Este aşa de puternic încît poţi să prinzi de gît şi să dărîmi pînă şi duhurile."

în noaptea aceea aveam întîlnire într-o casă din Lawton. S-au discutat măsurile de pregătire a acţiunii care urma să aibă loc. Trebuia să facem rost de arme şi de ascunzători. Oamenii manifestau entuziasm şi hotărîre, deşi în ceea ce priveşte data şi modul în care se va duce treaba la bun sfîrşit,

părerile erau împărţite.

într-una din camerele din fund au locuit Zule- ma cu soţul ei. Decentă, retrasă, nu se băga în vorbă cu nimeni. îi stimam. Era un cuplu amabil şi se înţelegeau bine. Zulema avea nişte şolduri splendide pe care, ruşinoasă, încerca să şi le ascundă, iar dacă vreun bărbat le ghicea şi o privea cu insistenţă, ea cobora privirea. Juan, soţul ei, era muncitor la brutăria lui Toya. Dintr-odată, Juan s-a îmbolnăvit, a stat o lună internat lai Calixto García şi a murit. Cîteva luni Zulema a purtat doliu. Nu-şi scotea rochia neagră, ţea- pănă. Se scula devreme şi pleca, cu privirea în pămînt, să asculte slujba în biserica Jesús del Monte. Pe urmă, în casa unui tip care făcea spiritism şi care locuia în San Bernardino, au început să cheme spiritul lui Juan. Nu se mai ducea la biserică. Şi deodată a renunţat la doliu, şi-a vopsit părul într-o culoare roşcată, a început să se fardeze, să se îmbrace tinereşte şi să nu-şi mai ascundă şoldurile. Faţa ei a căpătat o expresie de uimire, o uimire strălucitoare, ca şi cum ar fi descoperit ceva despre a cărui existenţă nu-şi dăduse seama pînă atunci. Pleca noaptea şi se întorcea tîrziu. Nu mai vorbea cu vecinii. Se încuia în casă iar lumea spunea că umblă cu marinari şi cu tot soiul de ţipi din port. A umplut camera cu rochii deocheate, parfumuri ieftine şi ilustrate. în fiecare zi era mai palidă şi cu cearcăne. Părea speriată. A devenit extravagantă. Se ducea la baie într-un capot de pluş portocaliu şi nişte papucei ciudaţi. Vecina care locuia în camera de

alături spunea că atunci cînd o vizitii marinarul acela gras şi mare, cu faţa ca biftecuil ţipa ca o nebună. Dimineaţa mai mulţi au văzut-o aproape goală traversînd curtea spre baie, într-o noapte s-au auzit ţipete, lovituri, zgomot de mobile sparte şi de geamuri făcute ţăndări. Bărbatul a plecat iar Zulema a rămas închisă în cameră. Dimineaţa, omul s-a întors. A bătut la uşă şi pe urmă a început să lovească cu pumnii şi cu picioarele. Uşa nu se deschidea. în timp ce bătea în uşă, ţipa : „Mereu trebuie să mă îmbăt ca^ să vorbesc limpede. Zulema, spune-mi dacă mă mai iubeşti.” Ţipa cu o voce tunătoare. Nimeni nu răspundea. Administratorul n-a avut curaj să-i spună să tacă. Omul ţipa din ce în ce mai tare şi lovea uşa. Cineva i-a strigat să plece şi sa ne lase sa dormim. Am ieşit la fereastra. În curtea goală şi plină de umbre părea o fantasmă, un duh grăsan şi singuratic, pierdut la ieşirea din propria-i lume. Avea în mîna stîngă o sticlă iar în dreapta, un cuţit deschis. Mergea prin curte bălăbănindu-se. S-a sprijinit de spălător, a făcut cîţiva paşi şi a trebuit să îmbrăţişeze trunchiul portocalului acru ca să nu cadă. Atunci, agăţat de trunchi, începu să strige : ,,Cinc-i dă unui om disperat o cameră şi o femeie ca Zule- ma ?” S-a prăbuşit pe gărduţ. Şi-a pus cuţitul în buzunar. A tras o duşcă şi-a trecut mîna peste faţă. încct-încet s-a ridicat în picioare şi a aruncat sticla în uşa Zulemei. Sticla a explodat ca o bombă şi s-a făcut ţăndări. A plecat împleticin- du-se, ţinîndu-se de pereţi ca şi cum ar fi mers cu

mîinile.

Dimineaţa, Zulema, pierdută şi nervoasă, a măturat geamurile, i-a chemat pe vecini şi în mijlocul curţii şi-a scos bluza. Avea spatele şi pieptul pline de cicatrici albe şi roşii. „Mă dezbrăca şi mă lovea cu un umeraş", spuse. Mai mult de o săptămînă Zulema a dispărut din curte. într-o zi a venit poliţia să deschidă şi să percheziţioneze camera. Spuneau că o găsiseră plutind în golf, cu gîtul tăiat.

Mama stătea prost cu nervii, nu numai din cauza a ceea ce se petrecea în curtea comună, dar şi din cauza absenţelor mele din zi în zi mai dese şi mai prelungite. Au fost luni de activitate intensă. îndeplineam sarcini mărunte, în timp ce ne pregăteam pentru acţiunea cea mare. Mario a reuşit să formeze un grup în Piaţă, care, chiar dacă nu era foarte activ, vindea multe bonuri. Roh s-a specializat în punerea bombelor. Oricine l-ar fi văzut manipulînd cartuşele acelea cilindrice s-ar fi gîndit că era un copil care se juca cu ele. Chiar el, în felul lui vesel, le monta fitilele. „Ce mult îmi plac !", spunea, şi le săruta. Făcea totul zîm- bind, în joacă, dar făcea totul bine. Cînd mergea să pună o bombă nu lăsa pe nimeni să-l însoţească. Majoritatea le puneau în plină stradă. El se făcea că umblă în cutiile de gunoi şi acolo laşa bomba. Avea atîta sînge rece, îneît uneori rămânea pe aproape ca să audă cum explodează. Visul lui Roii era să aibă o armă. O merita. I-am dat un revolver mic şi uşor ca şi el care abia-i încăpea în pumn. II purta în aşa fel îneît nu se vedea. într-o zi a venit la

întîlnire şi ne-a întrebat : „Am revolverul la mine, sau nu ?" L-am căutat, dar n-am găsit arma. Şi-a scos şapca şi a pus-o pe masă. A stat puţin intrigîndu-ne şi rîzînd, cu rîsul lui de şmecher. La sfîrşit a băgat mîna în şapcă şi l-a scos. Făcuse în şapcă un buzunar interior şi îl păstra acolo. Avea nişte idei !

Aproape în fiecare săptămînă mutam armele. Asta o făceam Bruno şi cu mine pentru că aveam condiţii ideale ca să nu se observe absenţa de la lucru. Bruno era tare. în momentele de tensiune se menţinea neclintit, deşi vena care-i străbătea fruntea i se umfla. Uneori ne întîlneam în cartierul Vedado, alteori în Marianao şi alteori în Vibora. La întîlnire s-a propus să-l eliminam pe Piedra, cel din Biroul de Investigaţii. O parte din operaţiunea ce se pregătea erau atentatele. Roii şi René s-au oferit să ne ţină la curent cu mişcările Colonelului, pentru a putea plănui atentatul. Lui Roii i-am cumpărat un costum, pentru că unele din acţiuni cereau să 1 ie bine îmbrăcat, îl deranjau gulerul tare şi pantofii. Cînd s-a văzut prima oară în oglindă, a spus: „Ăsta sînt eu ? Cine-şi putea închipui ?" Şi rîdea şi se strîmba în timp ce-şi băga degetul pe «după gulerul cămăşii.

Â.MINTIRILE ALEARGĂ libere precum caii în zori. Totul trece ca reflectat într-o oglindă spartă, purtat de o boare adormită care va

restitui scenele fără contururile estompate, pînă ce, apropiindu-se, sprijinindu-se, vor atinge deplina lor dimensiune umană. Sînt amintiri de foc care trec prin faţa ta ca într-un film proiectat pe fragmente; invers, aşa, invers, repede, mai repede, mereu mai repede şi mai viu.

Figura tatălui tău, pasul său ferm, robusteţea muşchilor săi, privirea trufaşă ce părea că-şi deschide drum ca o probă. Acum se detaşează chipul lui răzvrătit.

Mama nu vrea ca Teresita să plîngă. Se apleacă şi o sărută. Mîinile i se agaţă de rochie. Pleacă, lăsînd pe jos două codiţe, două panglici galbene şi o uşoară aromă de scorţişoară.

Ura este o mînă care arată lucrurile dur. O iasomie ruptă pe piatra tainică. Priveşti în jos în- dîrjit. Cîte lucruri s-au petrecut! Aici s-au petrecut prea multe lucruri. Aici s-au întîmplat multe şi oamenii au suferit mult mai mult decît poate sau ar trebui să suporte un om. Aici s-a urît şi iubit totul. Asta c ceea ce simţi. Asta.

Şi foşnetul pomului se preface în fapte evocînd această singurătate liniştită care a cunoscut haosul, frămîntarea, ţipetele, furia durerii, dragostea şi disperarea. Asta e ceea ce simţi. Asta e. Tăcerea asta pare plină de plecări. în fiecare dintre crăpături şi zgîrieturi există viaţă pentru că există timp, clipe născute şi moarte şi trecute.

Atingi trunchiul portocalului acru. Trunchiul a crescut după soare, robust şi mai

înalt decît streşinile. Umbrele frunzelor alunecă pe cămaşa ta ca nişte bucăţele de pînză neagră. Sudoarea îţi curge pe obraz de parcă ar fi lacrimi. Scara asta cu treptele putrede. Lucruri care rămîn înăuntrul nostru pînă la moarte, pînă ce putrezesc o dată cu carnea.

Locul ăsta singuratic pare plin de viaţă. Oameni care aşteptau să trăiască. Mama ta, visînd la o casă. Oameni pentru care lipsurile au fost ceva cotidian, ca apusul soarelui. Nu iubeşti pe nimeni ca pe morţi. De ce-ai intrat ? Te uiţi la cerul albastru ca basmaua bunicii. într-un colţ o căldare ruginită. Vocea bunicii : „Totul c hotărît de către sfinţi ; viaţa şi moartea, norocul sau nenorocul, dragostea şi ura". Eşti lac de sudoare.

De-afară se aude zgomot neîntrerupt de ciocane ; sînt brigăzile care lucrează la noul bloc. O şopîrlă fuge să se ascundă într-o crăpătură. Pereţi cu pete verzi şi cafenii. Umbli din nou prin curte, în timp ce-ţi aminteşti o voce slabă auzită foarte departe, pe plajă. Pereţii, înţînaţi, se clatină, vor cădea. O mînă îţi mîngîie capul cu un gest rapid, surprinzător, ca şi cum ţi-ar lua un văl de pe ochi. Băltoaca. Zgîrieturile de pc pereţi se ramifică şi parcă toate merg spre băltoacă.

Auzi o voce slabă şi nemulţumită, în timp ce-ţi aduci aminte de surîsul timid. Amintirile încep să se răscolească. Bătrînul, aşezat pe scară, cu faţa în mîini, cu picioarele goale acoperite de plăgi roz. Fără să-şi dea seama, oamenii defilează pe dinaintea lui. Un miros

înţepător de rom. Glasul şi-a pierdut omenescul, e ca scîrţîitul unei seîn- duri sub fierăstrău. El nu te va vedea ; nu te-a văzut intrînd cu puşca şi cu zorile pe faţă, dar din prima zi în care ai luat o armă în mînă, tc-ai apropiat de ei.

Tăcerea griului murdar al curţii parc plină dc sunete, de inerţie şi dc cumplite întîrzicri. Voci din depărtare, aspre sau uşoare, ca foşnetul acestor frunze care, imateriale, cad în tăcere.

DUC în mîini pumnale, foc şi flori tăite, Gemenii negri îmbrăcaţi în roşu, legaţi prin ombilic, nu se pot separa, împodobipi cu coliere, chei, monede şi medalii.. Li se cer bani. Los Jbeyes s-au născut pe rîu, rugîndu-se, ţipînd, hîr- lonindu-se printre clopoţei şi flori. $_{s}$Sz *imediat ce s-au născut, s-au dus, săltînd într-un picior spre o boslanărie. Ştiu că pentru a fi puternici, copiii nu trebuie să crească. Mîinile lor au culoarea ochilor. Fii ai regelui Oyo, trăiesc în palmier. Regele roşu îi iubeşte la nebunie. Sînt aliaţii lui. Au în ochi pulberea nevinovăţiei. Răzgîiaţi, trebuie să-i tot alinţi. Dorinţele lor se-mplinesc. Frumoşi şi simpatici, te fac să plîngi şi să rîzi. îşi pot permite orice. Nu le e frică de nimic. Umblă prin savane. Coboară spre rîurilc unde se aude tamburina. Ştiu multe. îşi amintesc tot. Se joacă printre bostani şi în*

1
2
3

jurul arborilor. Ai lor sînt: găinaţul de găină, Jos micacos *micile frunze, pruncii dolofani,* el manaju[53] [54], *coada pisicii,* cl za- potc [55], *roşiile şi* el sagu [56]. *Le plac fructele, jucăriile, caramelele roşii, mtncă- rurile bune, porumbeii şi cornetele de con feti. Sînt gemeni deştepţi, mari şi sfinţi. Cel mai mare e medic ghicitor, îi protejează pe bărbieri şi pe chirurgi. Au grijă de copii. îi vindecă de colici. Vorbesc prin cocos şi prin melci. Sînt foarte puternici. La miezul nopţii, mai ales în nopţile calme, trebuie să-ţi fie teamă de ei, pentru că vrăjesc de la distanţă.*

Acţiunea cea mare se complica. Nu mai consta doar din atentate şi puneri de bombe. Era un plan menit să declanşeze o grevă generală şi căderea guvernului. Acţiunile vor fi coordonate şi simultane, în toate provinciile. Roque ne-a explicat amănunţit ce trebuia să facem. A fost o în- tîlnire foarte agitată, în care unii dintre tovarăşi au manifestat îndoieli. Roque era avîntat şi, uneori, în faţa întrebărilor lui Angel, care veneau una după alta, părea puţin dezorientat. Angel avea altă părere despre unele detalii şi spunea că trebuia să le luăm foarte în serios.

53 *Micaco :* arbore originar din Antile, al cărui fruct se aseamănă cu pruna.
54 Arbore răşinos din Antile.
55 Arbore american cu fructe dulci.
56 Plantă cu tuberculi foarte nutritivi, fok.-şi'p la supe.

Au fost chiar momente de tensiune între Roque şi Angel. Dar pînă la urmă ne-am pus de acord. Planul consta din atentate, oprirea circulaţiei, dezarmarea poliţiei şi încercarea de a nu se deschide magazinele, în acelaşi timp, alţii urmau să atace şi să ocupe cele mai importante instituţii. Mario şi grupul lui, întărit cu alţi tovarăşi, vor paraliza activităţile în Piaţă. Se vor împărţi foi volante anun- ţînd greva generală şi căderea guvernului. în situaţia respectivă se va crea confuzie, oraşul va ieşi în stradă iar tovarăşii din munţi vor invada cîmpia. Dacă lucrurile mergeau bine era posibil să ne sprijine şi unele părţi din armată. Nu se cunoştea data operaţiunii, dar trebuia să fim pregătiţi. Semnalul secret îi va fi telefonat lui Agustín. Sarcinile imediate erau să adunăm cît mai mulţi oameni pentru luptă, să-i selecţionăm pe combatanţi şi, mai ales, să facem rost de bani şi arme. Roii şi René îl vor urmări pe colonel ca să ne informeze şi să hotărîm cum şi unde să organizăm atentatul. Roii spunea : „N-o să-l pierd din ochi, dar cred că pentru a asigura succesul grevei, trebuie să aruncăm în aer centrala electrică ; aşa se termină cu toate şi nu putem greşi. Asta am de gînd să fac.” Roque i-a explicat că trebuia să facă ceea ce i se spunea, pentru că în primul rînd avea datoria să fie disciplinat. Roii a acceptat, dar a continuat să insiste cu centrala electrică.

Ca să-l găsim pe Roii existau trei locuri : în Piaţă, mişcîndu-se ca argintul viu şi vorbind

cu toată lumea ; în subsolul teatrului Marţi, jucîn- du-sc cu maşinuţele care funcţionau cînd introduceai monede ori trăgînd la ţintă ; sau la gară. Acolo ne vedeam şi mă ţinea la curent. René folosea o maşină a mişcării, căreia-i spuneam Gondola şi aşa, ei doi, îl urmăreau pe Colonel. Piedra umbla mereu în civil. Avea o iubită pe strada Real de Marianao şi mai vizita şi o casă în cartierul Cazinoului sportiv. De două sau trei ori pe săptăinînă se ducea să-şi vadă familia, care locuia în Santa Emilia. Acolo, în barul Paz, bea bere şi mînca salate de stridii şi crevcţi. Se ducea la bar cam pe la şase după-amiază. După René şi Roii, cel mai bun mod de a-l lichida era în casa de la Cazinoul sportiv, pentru că lăsa maşina în stradă şi mergea o bucată, singur, pe jos prin grădina cu gazon foarte îngrijit şi fără nici o tufă. Umbla prin Havana în două maşini. în- ;r-una, mergeau şoferul, Colonelul şi încă doi, îmbrăcaţi civil. în cealaltă, patru poliţişti. în fiecare maşină erau cîte două mitraliere. De obicei, în casa de la Cazinou venea pe la prînz. Fiindcă lucra noaptea, se scula tîrziu. Pe la un- sprezcce-douăsprezece se ducea la birou şi apoi în locurile obişnuite.

în timp ce aşteptam momentul potrivit am înfăptuit cîteva acţiuni importante, cum a fost atentatul împotriva lui Argüelles din Brigada a şaptea. Bruno spunea că Roii era teribil. Nu-i
ieşea clin minte chestiunea cu centrala electrica. Am stabilit legături cu celula din fabrică să vedem ce se putea face. Tot timpul

strccuram arme din Pinar del Rio şi Artemisa.

Mama era la pămînt cu nervii. Paula îi povestise ce i se întîmplase lui Luis Abreu, din Las Yaguas, care a apărut în faţă la „Hijas de Calicia", zdrobit în bătaie pentru că ar fi fost revoluţionar, şi după cîteva ore a murit. Eu stăteam puţin pe acasă, dar cînd veneam, mama începea să-mi spună : „Şiiu pe unde umbli. Or să te omoare ca pe un pui de găină. Şi pentru ce ?" Faţa ei exprima această unică idee : „Pentru ce ?" Cu fiecare zi era mai slabă. Zbîrciturile de pe gîtu'l ei slab te umpleau de milă. Pe vreme rea, chiar dacă era cald, se culca şi trăgea pe ea pătura. Părul arăta de parcă i se acoperise de-un strat subţire de cenuşă. Se mişca greu, mergea cu capul înainte fiindcă îi lipsea aerul. „Dacă nu te-ai fi ocupat cu ce te ocupi acum şi ai munci, am fi putut şi noi să închiriem o căsuţă". Nu-i răspundeam. Mişca din cap cu aer de reproş, şi fixitatea din pupilele ei devenea dură. Uneori, în timp ce mă mişcăm prin cameră, o surprin- deam privindu-mă, şi atunci spunea, cu braţele încrucişate : „Nu te am decît pe tine, şi am să te pierd". Nu-i răspundeam. Ea cobora privirea şi dădea din cap plîngîndu-se, în timp ce-şi privea mîinile : „Cît au spălat şi călcat mîinile astea pentru ca să te faci mare, şi acum să te pierd într-un minut !" îi simţeam privirea în ceafă. O dată m-am întors brusc şi-am surprins-o cum i se umpleau ochii de lacrimi, gata să se prelingă pe obraji. Le-am văzut alunecîndu-i pe faţă şi oprindu-i-se deasupra buzelor strînsc. A zis : „Cîte lacrimi amare am băut în viaţa mea şi nici una de

bucurie !” şi şi-a acoperit faţa.

Mama era îngrijorată, dar ceilalţi vecini din curte păreau indiferenţi, nu arătau să-şi dea seama de ceea ce se petrecea. De mai multe ori am încercat să le aflu opiniile, dar ori n-aveau nici una, ori erau adevărate aiureli. Mă simţeam străin printre ei. Nu stăteam de vorbă decît cu Rosendo. El spunea : „Poate că o să cadă guvernul, dar nu va cădea decît dacă americanii îşi trimit vapoarele în golf.” Cînd îl auzeam la întîlniri pe Roque spunînd că poporul o să adere la luptă, mă cam îndoiam, pentru că mă gîndeam că dacă întreg poporul avea tot atîta conştiinţă cît cei din curtea noastră, eram pierduţi. Am discutat despre asta cu Angel ; m-a privit foarte grav şi mi-a spus: „Nu fi îngrijorat. Poporul ştie din instinct ce trebuie să facă. Dacă astăzi n-are conştiinţă, mîine va avea. Trebuie să i-o facem.” Lui Angel îi plăcea cuvîntul „mîine”. „Lucrurile astea, care sînt un infern, «mîine» vor fi o grădină." „«Mîine» totul va fi altfel." „Trebuie să luptăm pentru «mîine»„, aşa spunea el mereu.

încercam să vorbesc cu vecinii, să le explic ce se petrecea în munţi. Schimbau vorba. Rosendo avea mai mult noroc. în zilele acelea nu mai vindea bilete. Bea mult şi se topise pe picioare. Aproape-ţi făcea frică. Faţa lui, mai ascuţită ca niciodată, corpul lunguieţ, abia acoperit de zdrenţe murdare ; prin găurile hainelor i se vedeau coastele. Cred că vreo rudă îi plătea camera. îşi petrecea vremea delirînd despre măririle lui. Uneori mi se părea că, prin intermediul istorioarelor lui, îşi

barca joc de oameni. îmi aduc aminte că atunci cînd le vorbeam vecinilor despre cruda realitate, le venea greu să mă creadă. Li se vedea în ochi ; în schimb, tuturor le plăceau povestirile lui Rosendo, istoriile acelea de cînd fusese el milionar şi trăise ca un prinţ. Lumea prefera realităţii, invenţiile. Eu vedeam bine că, cu cît faptele erau mai puţin verosimile şi cu cît Rosendo punea în poveşti mai multă fantezie, cu atît mai marc era atenţia cu carc-l ascultau. Pe majoritatea nu-i interesa realitatea, priveau visători imposibilul, îndepărtîndu-şi ochii de la prezent. Unii îşi băteau joc de el, dar ascultau poveştile lui cu aceeaşi plăcere cum ai asculta un cîntec. îi vedeam şi mă gîndeam : „Oamenii ăştia suferă, dar ce urăsc ei, ce iubesc ei ?" Ascultînd istoriile lui Rosendo şi văzîndu-i cum se bucurau şi-i sorbeau vorbele, mi-am dat seama că tot ce era extraordinar, fantastic, chiar dacă era o aiureală, le plăcea mai mult decît relatările serioase despre adevărul vieţii.

Pe Cristino l-am văzut acum un an sau doi, cînd au scos resturile bunicii lui. Eu m-am dus pentru că trebuia să mă duc. Dar mai bine nu mă duceam. Ceea ce s-a petrecut acolo e un mister. Eu cred că a ieşit din mormînt sau că Jemayă a dus-o în mare. Am fost impresionat. Şi eu care, de cînd murise, îi puneam apă în fiecare dimineaţă, pentru că

morţii suferă mult de sete şi sînt aşa de zbuciumaţi şi

1
2
3

primcjdioşi ca c mai bine sa le stingi setea. Mai bine nu m-aş fi dus. Cris- tino a privit lucrurile cu calm. M-a tratat foarte rece. S-a schimbat mult, e altul.

Exis’ FA EPOCI care nu se măsoară în luni, nici măcar în ani, ci prin sfîşieri şi rupturi interioare ; şi există zile de absolută singurătate şi de suferinţă de ncdescris, zile care cresc monstruoase ca nişte fantasme întunecate, proiectate pe pereţii amintirilor şi timpului. Priveşti curtea asta în care ţi s-a scurs copilăria şi s-au contopit orele din care ţi s-a făurit caracterul de bărbat. Cine ai fost ? Nu exis'ă răspuns. Ai trecut, nu ai fost. Eşti altul, celălalt tu, şi celălalt înainte de a fi tu. Ţi-ai schimbat părul, ideile, modul de a ve- dea, modul de a umbla prin lumea asta ; parcă astăzi ai alte picioare, alte mîini, alţi ochi, că totul s-a dus, frunză după frunză, ca în portocalul acru. Umbra pomului atinge locul unde se formase balta de sînge. în după-amiaza aceea tatăl tău te-a privit o clipă, şi apoi, faţa, corpul, puterea lui, totul s-a năruit, şi sîngele s-a strîns într-o băltoacă asemenea unei răsuflări. Ţi-l aminteşti pe tatăl tău, asprul Cristino, paşii lui rari, călcătura fermă, privirea mîndră şi hotărîtă, duritatea tristă a ochilor şi forţa gesturilor. Cînd intra, toţi îl salutau, şi femeile îi zîmbeau. Tre- l‘)ii

cea, răspundea la saluturi, dar fără să schiţeze un zîmbet. Acum îţi dai scama că faţă de nesiguranţa celorlalţi se simţeau siguranţa şi forţa lui. Mușca trabucul şi fumul îi învăluia faţa. Vecinii îl simpatizau, deşi era un om aspru şi tăcut ; în gesturile şi faptele lui era o fermitate care inspira încredere.

Amintirile cuprind inima, precum se răspîndea sîngele pe pămînt, şi din băltoaca roşie se ridică tatăl tău, ca să-l înţelegi, acum, cînd eşti altul. Umbra pomului se mişcă şi mîngîie bucata de ciment pe care a fost sîngele lui. Pomul freamătă de parcă fuge şi se lasă purtat de vînt, rupînd tăcerea solitară a desperării care precede agonia.

Şi în aer se decupează chipuri năucite, înspăi- mîntate, lacome. Amintirile vin acum cu încetineala lucrurilor care încep să meargă de la sine. Tu vezi printre aceste chipuri. Sari. Eşti un copil care a trecut în fugă în urma timpului şi a vieţii. Copilul ăsta te priveşte şi nu te recunoaşte, dar îţi ghiceşte gîndul şi-i arată trecutul. Şi, deodată, feţele zîmbesc, par altele. Şi tu eşti altul şi zîm- beşti încrezător, pentru că ceea ce n-au putut zeii au putut oamenii. Curtea asta, ca o scenă desfiinţată, stă pustie, gata să dispară. Nu va mai rămîne decît un pumn de praf în vînt.

Cu o formă dură şi minerală, veşnic şi magnific şef al războiriicilor. Duce la închisoare. Mina lui are un semn metalic de moarte. Miroase a oţel furios. Mare fierar, de la o luptă la alta, preface fierul în arme

ascuţite tare şi sigure. Slăpîn al metalelor şi fierăriei. În 'mima lui, furii şi necazuri explodează în jocuri de sînge. Culorile lui sînt roşul şi vînătul. Ogún îşi aprinde trabucurile cu cremene scăpărătoare, cu potcoave înroşite în foc. Bate în pămînt cuie însîngerate. li plac majagua[57], yuca, *piperul, ardeiul iute, carnea de fată, şi* jocuma[58], *porumbul crud,* jagüey[59], calalú[60]. *Se scaldă în fîn şi-n busuiocul violet şi parfumat. Animalele lui sînt cocoşul, clinele şi porumbelul. În loc de colier poartă un lanţ, de care atîrnă arme şi unelte. Poartă şi un colier de mărgele negre sau verzi transparente. Trăieşte pe munte, în fierărie şi în cazane, înconjurat de nicovale şi ciocane, pumnale şi stilete, cuţite, dălţi şi foarfeci. El însuşi este o sabie iar buzele lui sînt sătule de suc de trestie şi sînge de spaniol. Iute se înfurie, este agresiv, pătimaş şi ranchiunos. Mereu e-n ceartă cu zeul roşu, pentru că i-a furat nevasta, zeiţa vîntului şi a seînteii. De fiecare dată cînd se întîlnesc, se bat. Ca să-l ucidă, zeul roşu l-a fulgerat dar el, cu tm ac, a*

57 Arbore american, cu un lemn tare, foarte apreciat.
58 Arbore cu lemn foarte dur.
59 Arbore american din familia dudului.
60 Planta din lamilia ştirului.

schimbat direcţia fulgerului şi aşa a inventat paratrăsnetul. Are nevoie de umezeală, căldură şi de sucurile pământului. El l-a botezat pe zeul drumurilor şi răului – gardianul cu ochii de melc, şi, de atunci, sínt nedespărţiţi, işi fac de cap şi peste tot stârnesc gîlceavă. În urma lui curg şiroaie de singe. A făcut mult rău. Se îmbată cu rachiu, ca sa uite. Curajos, beţiv, turbulent. Neîncrezător, i-e teamă că au să i-o plătească. Loveşte mereu înainte şi-şi apără spatele. îi e teamă şi e temut. Trăieşte furios.

Ca întăriri, ani primit trei mitraliere, patru pistoale, două M 1 şi zece grenade. A venit ordin să grăbim pregătirile. Se apropia momentul. După trei săptămîni am avut o întîlnire în cartierul Sevillano. Roque a transmis ordinele, accentuînd mult pe disciplină. Fiecare grup urma să aibă obiectivul lui şi zonă precisă de operaţii. El însuşi va conduce atacul împotriva Departamentului al Cincilea Militar, pentru a-l lua şi a împărţi armele populaţiei. Angel şi Daniel, inginerul, vor conduce două grupuri, unul să atace un depozit de arme, şi altul, un obiectiv care-i va fi comunicat la momentul potrivit. Bruno şi René se vor ocupa de atentat. Roii voia să meargă cu ei, dar i s-a ordonat să-i ajute lui Mario, în Piaţă. în caz că vreuna dintre misiuni nu s-ar putea realiza sau

ar eşua, instrucţiunile erau să fie paralizată circulaţia, să se tragă în maşinile poliţiei, să fie dezarmaţi poliţiştii, să se azvîrle sticle incendiare în magazinele deschise ; aşa s-ar crea panica propice grevei generale. După aceea să ne retragem în locuri strategice, spre a ne întări, a hărţui poliţia şi a evita ca greva să fie reprimată.

Trebuia să se ştie unde putea fi găsit fiecare din noi. Aveam să rămîncm în locurile stabilite cu douăzeci şi patru de ore înainte. Agustin şi cu mine urma să nu participăm direct la acţiuni ; făceam munca de legătură avînd ca bază şi paravan Centrul Comercial. Noi am vrut să participăm, dar nu ne-au lăsat. Azelma, Francilla şi alte femei trebuiau să îngrijească răniţii într-o casă din Goicuria. Laura nu s-a dus ; a spus că-i venea rău dacă avea să vadă sînge. Locul cartierului general urma să ni se comunice Ia momentul oportun. Conducerea organizaţiei avea să-şi adapteze planurile în funcţie de situaţie, de acţiunile grupurilor şi desfăşurarea evenimentelor. Ni se va da de ştire prin telefon, acasă la Agustin sau la Centrul Comercial.

Azelma şi Agustin cunoşteau relaţiile dintre mine şi Francilla. Francilla, cu fusta ei largă, cafenie, cu bluza galbenă de batist şi basmaua albă ; tăcută, ostilă, gravă, sobră, aproape urîtă ziua ; iar noap'ea, goală şi frumoasă de parcă i-ar fi luat foc tot trupul şi s-ar fi pierdut şi s-ar căuta în mine. Ca şi cum în Francilla existau două femei : una ziua, alta noaptea. Noaptea trîntiti în pat, istoviţi şi transpiraţi,

discutam. Născută în Cuba, era fiică de haitieni.

Tatăl ei era tăietor de trestie şi culegător de cafea. Ea l-a însoţit o dată în Oriente şi i-a plăcut provincia aceea. Acolo l-a cunoscut pe cel care i-a făcut cei doi copii şi pe urmă a abandonat-o.

Francilla povestea despre haitienii din Esme- ralda. Mi-a povestit că pe 'haitience le înşelau nişte ţipi care spuneau cum că în Cuba se plătea femeilor un *peso* ca sa cureţe sticle, un *peso* de fiecare sticlă. Ele veneau buluc crezînd că se vor îmbogăţi, dar era o minciună, pentru că atunci cînd îi întrebau pe tipii care le aduseseră unde şi cînd începeau lucru, ei răspundeau că în Cuba se spunea „sticlă" la altceva...

Nu ştiu de ce, cu Francilla n-am ajuns niciodată să comunic deplin. Eram lîngă ea dar, în acelaşi timp, eram absent ; cu ea era ca şi cum aş fi fost singur. Mi-am dat seama că există ore confuze de dragoste în care se pierde pînă şi scopul mîngîierilor. Ea vorbea de căsătorie iar eu hălăduiam cu gîndul în altă parte. Ne plăceam, dar era carnea şi nimic mai mult. Am simţit că nici eu nu-i aparţineam şi nici ea mie. Există lucruri care nu aparţin nimănui.

într-o după-amiază a sunat telefonul la Centrul Comerciali, şi am auzit vocea : „Acceptat creditul Iui Julio Campos. Puteţi să-i livraţi radioul." M-a furnicat prin tot corpul. Operaţiunea se punea în mişcare.

Totul mergea bine. Oamenii erau încartiruiţi, gata de luptă. în noaptea aceea

am desfăşurat o activitate intensă. Dimineaţa am deschis^ magazinul. Convenisem ca Centrul Comercial să se deschidă, pentru a nu trezi bănuieli şi pentru a putea opera mai uşor. Erau deschise şi măcelăria din faţă şi barul şi băcănia de la colţ. Cam pe la zece dimineaţa ne-a sunat Bruno. Ne-a comunicat că vînzarea frigiderului de la Cazinoul Sportiv nu mersese, dar că vor vedea ce e de făcut. Soseau veşti cum că arena pentru luptele de cocoşi de la colţul străzii Tejas era plină de poliţişti şi că în direcţia străzii Monte trecuse o maşină cu poliţişti îmbrăcaţi civil, lăsînd arme pe la porţi, ca momeală pentru imprudenţi. Veşti despre împuşcături sporadice. La capătul liniilor de omnibuz 3 şi 5 era grevă. Pe traseele astea nu se vedea nici o maşină. Asta ne-a entuziasmat. Un schimb de împuşcături la rotonda din Gua- nabacoa. Erau morţi. Nu primeam instrucţiuni noi, nici ştiri despre locul unde se afla cartierul general. Agustin a ieşit să dea o raită şi s-a întors abătut. Staţiile erau înconjurate de saci de nisip şi poliţişti baricadaţi. Prin sectorul cinci nu se întîmplase nimic. Ce i se întîmplase lui Roque ? Aşteptam indicaţii de la conducere, în funcţie de situaţie, dar nu veneau.

Agustin se plimba de la un capăt la altul al biroului. Cu mâinile la spate şi ochii pe telefon. Repeta continuu : „Nu ştim nimic, nu putem vedea nimic şi, totuşi, acum se aruncă zarurile noastre, de viaţă sau de moarte".

Ca să scap de tensiunea aceea insuportabila a trebuit să ies din birou pînă la poartă.

De cîte ori suna telefonul ne aruncam pe el. Tresăream la fiecare sunet. în bar oamenii vorbeau că s-ar fi luat cu asalt depozitul de arme La Marina, de pe strada Mercaderes. Erau morţi. Havana Veche n-avea lumină electrică. Agustin a plecat din nou cu maşina pînă la Piaţă. S-a întors abătut căci clădirea era înconjurată de poliţişti. S-a trîntit în fotoliul de la biroul său, şi-a prins capul între mîini şi a rămas aşa. Ştirile so- seau într-una. Cîfeva bănci închîsesera. Pe strada Muralii poliţia descoperise un depozit de sticle incendiare. Cînd ne-a sunat Roii să ne spună că Mario murise, însera. Nu ştiam ce să facem şi nici la cc să ne aşteptăm. A sunat telefonul : „Neacceptat creditul lui Andrés Fuentes". Cînd i-am transmis mesajul, Agustin s-a făcut palid ; era dărîmat.

Ăsta fusese contraordinul. Simţeam un fel de usturime, ceva între frică şi nelinişte. Agustin a avut o reacţie ciudată, copilărească : a izbit cu pumnul în masă şi şi-a pierdut dintr-o dată orice aparenţă de seninătate... A început să scîncească. Nu-i curgeau lacrimi. Din cînd în cînd îi apărea un rictus pe faţă. Repeta : „A fost o-nchipuire", ca şi cum atunci descoperea asta. Eu eram mai senin, dar mă gîndeam că sosiseră ultimele ore ale vieţii noastre, că totul se întîmplase deja, că nu se va mai întâmpla nimic altceva.

Din senin, în halatul lui impecabil de infirmier, a apărut Angel. Cînd a apărut, Agustin şi cu mine l-am întrebat în acelaşi timp :

— Şi tu ?

— Nimic, pînă adineauri am stat cu oamenii, încartiruit. N-am primit nici un ordin în legătură cu obiectivul pe care trebuia să-l atacăm. Am ieşit în stradă. Mi-am dat seama că nu era nimic de făcut. Am trimis acasă, unul cîte unul oamenii, şi cu doi care au rămas cu mine, am scos armele şi le-am ascuns. Acum mă duc la Cova- donga.

— Şi celelalte grupuri ? l-am întrebat.

— Ce ştiu eu de celelalte grupuri ?

N-a mai zis nimic. A plecat, loarte grav, strîn- gîndu-şi între degete cicatricea cc-i străbatea obrazul.

După aceea am aflat. Roque, Daniel şi Rene morţi. Roii nu se ştia unde era. De la Laura am aflat că Bruno stătea ascuns la loc sigur. Planul eşuase. Bilanţul : peste patruzeci de morţi.

Priveşti scara, fiecare treaptă are povestea ei. îţi treci mîinile peste faţă şi trezeşti amintirile. Cum s-au schimbat lucrurile 1 Eşti altul. De cînd ai citit broşura aceea pe care ţi-a dat-o Angel, ţi-ai dat seama că erai pe punctul să înţelegi ceva foarte important despre tine însuţi şi că fu- seseşi orb. Emoţionat, cu inima palpitînd, brusc, ai avut conştiinţa că viaţa ta o să se schimbe. Niciodată nu vor mai fi aceleaşi lucruri.

Priveşti locul ăsta impresionant prin liniştea lui ca însăşi tăcerea. Umbrele astea, camerele astea au ceva ce palpită. Te umple duioşia şi ura. Şi ţi-o aminteşti pe Teresita traversînd curtea asta, cu mers de somnambulă, adîncită în tăcerea tainei ei. Şi-ţi aminteşti de bunica.

Nu putea să ierte. Clocea gînduri de răzbunare pe care neputinţa le făcea mai aprige. înainte de a muri, o cuprinsese un fel de desperare şi, cu hainele şi mîinile murdare, lăţoasă, înconjurată de mizerie, stătea numai lingă idolii ei. Mergea împleticin- du-se, cădea des, şi spunea : „Mă cheamă pămîn- tul. Mă atrage ca magnetul”.

Ridici privirea, o îndrepţi spre fundul curţii şi-ţi aminteşti că la căderea serii, lîngă gărduţ, ardea un foc. Tata spunea : „Dacă trebuie să trăim în mizerie, asta nu înseamnă că trebuie să

trăim şi în murdărie". Şi frunze uscate, cîrpc, hîrtii, cutii de conserve, murdarii, şi o mie de tot felul de resturi ardeau sub ochii lui, în timp ce înopta.

„Focul seamănă cu sîngele", spunea el, privind focul. Şi te uiţi la locul unde s-a format băltoaca şi unde a ars, dispărînd din lumea asta, sîngele tatălui tău.

ZMULGI O TULPINĂ de ferigă ieşită prin- tr-o crăpătură. Foşneşte, parcă ar fi o creangă ruptă undeva în trecut. Pe plajă, Aimé cu părul revărsat pe obraji şi soarele care-i aprindea picăturile de apă pe pielea de culoarea lutului ars. Acum pielea Gloriei, roz, cu aluniţe pe umeri. Gloria, care a făcut ochi mari cînd i-ai povestit despre Aimé.

Cînd s-a prăbuşit, tatălui tău i s-au învolburat ochii ; pierdea sînge şi ochii îi zvîcneau. Aimé pe targă, ochii ei liniştiţi, genele nemişcate, dinţii albi întrezărindu-se printre buzele vinete, împietrite, cu lividitatea morţii, dar cu urma unui surîs.

Nu-ţi mai vezi jocul amintirilor în faţa ta, ci un spate ; o mînă rezemată în uşă, o gură ce se deschide ca să ţipe. Vocea spartă a mamei, frîntă, prefăcută într-un şir de suspine. în noaptea aceea beţivul sprijinindu-se de perete ca şi cum ar fi mers în mîini. Cioburile strălucind în curte. Un cap cu o basma în culori vii. Angel care rîde vesel, hohotind,

dîndu-şi capul pe spate, arătîn- du-şi din plin mărul lui Adam. Angel discutînd înfuriat, şi Agustin care nu înţelege, nu vrea sau nu poate să înţeleagă. Huruit de maşini de cusut. Copii cu burţile umflate. Voci a căror tristeţe s-a întipărit pentru totdeauna în auzul tău. Priveşti pereţii, ferestrele şi înţelegi că timpul schimbă culoarea lucrurilor, şi împrospătează viaţa.

Amintirile nu sînt în creier, ci-ţi aleargă prin tot sîngele şi prin toată carnea şi prin toate oasele ; ai simţit asta şi-ai gîndit-o şi ai spus-o.

Azelma ie ascultă cu un aer absent şi preocupat ; ochii ci de-un căprui suav, cu reflexe aurite, şi faţa ei străbătută de contradicţii şi îndoieli. Nici ea şi nici Agustin nu voiau să înţeleagă, sau nu puteau înţelege. Cît de departe erau de mirosul concentrat care adormea simţurile, mirosul de sudoare uscată, de grăsime, de fum şi de mizerie...

Mirosul acela care declanşa dorinţa confuză de a închide ochii, de a începe să ţipi, să fugi, să-ţi spargi capul de pereţi. Aici a ars un foc fumegos, puturos, plin de ură şi mizerie. Asta a fost o groapă unde oamenii se mişcau ca viermii orbi, încercînd doar să uite realitatea. Zmulgi altă tulpină de ferigă care răzbate prin crăpăturile pietrei. Şi, în tăcere, îţi pare că auzi plînsul zidului gata să se dărîme, în timp ce, în galopul lor, amintirile ţi se arată aşa cum sînt.

într-adevăr, modul în care l-au prins pe ucigaşul lui taică-su a fost

2
3
2

ciudat. Bruno mi-a povestit, şi nu-mi venea să-l cred. Astăzi, Cristino e unul dintre tovarăşii în care am cea mai mare încredere. L-am cunoscut pe Cris- tino cînd a venit la Mazorra să-şi interneze sora. Cu timpul am devenit prieteni. îi plăcea să citească. Eu l-am băgat în mişcare. Şi nu m-a dezamăgit; întotdeauna a fost deschis şi afectuos. Cit am putut l-am ajutat.

Am reînceput să ne grupăm. Discutăm despre cauzele care au dus la eşecul grevei generale. Aportul meu n-a fost cine ştie ce fiindcă nu ştiam prea multe despre lucrurile astea. Angel şi Bruno discutau toată vremea; mai mult decît un infirmier şi un avocat, păreau doi militari. Agus- tin era dezorientat, era imaginea îndoielii. Dar Angel şi-a păstrat încrederea în victorie. Bruno era convins de imposibilitatea noastră de a răsturna tirania în oraş. Roii nu înceta să spună că eşecul se datora faptului că nu am aruncat în aer centrala electrică. „Dacă am fi aruncat în aer centrala nimic nu mai mergea şi chiar se declanşa greva", spunea, învîrtindu-şi şapca în mîini. Cert este că acţiunea a eşuat aproape instantaneu şi total, cu excepţia unor ciocniri aici în Havana, în oraşul Sagua la Grande şi în alte locuri din ţară. Agustin vorbea numai despre morţi ; la un moment dat a ajuns să-l acuze pe Angel că-i lipsit de sensibilitate. Faţa lui Angel s-a împietrit şi l-a privit foarte grav. A început să se plimbe cu paşi mari prin

cameră şi să-şi pipăie cicatricea. Deodată s-a întors şi i-a spus : „Zilnic mor de foame copii şi adulţi. Ei au murit pentru ceva, te asigur că nu au murit degeaba.” După discuţii interminabile, am căzut de acord că strategia fusese greşită şi trebuia să deplasăm lupta sp‘rc munţi, pentru că Armata Revoluţionară era singura în stare să distrugă aparatul militar al guvernului. Orice luptă în oraş trebuia să aibă ca scop cooperarea cu „bărboşii”

Represaliile se înăspriseră. Erau o adevărată demonstraţie de forţă în vederea evitării unei noi răbufniri a luptelor în oraş şi pentru a abate atenţia de la ceea ce se întîmpla în munţi. Angel era tot infirmier la Mazorra şi Covadonga. Bruno şi Roii stăteau ascunşi în casa unui garajist prieten cu Agustin. Printr-un văr al lui Daniel, care lucra şi el la betonieră, s-a înlesnit plecarea lui Bruno în munţi. S-a dus în regiunea respectivă ca operator de maşini grele şi, la prima ocazie, s-a încorporat în Armata Revoluţionară. După cîţiva ani, îmi va spune : „Dacă m-ar vedea Laura, nu m-ar recunoaşte. Mai întîi avocat, apoi buldozerist, acum căpitan şi director pe pepinieră. Ea n-ar putea înţelege. Viaţa are multe ocolişuri.” Bruno devenise cunoscut în munţi ca Pedro buldozeristul. Cîteva săptămîni după aceea, pe urmele lui Bruno, a plecat şi Angel. Cu noi au început să lucreze alţi oameni. Organizaţia era mult mai puternică.

Roii nu suporta viaţa în ilegalitate, nici disciplina obligatorie. Ieşea pe furiş, singur, să

punã bombe, sã dezarmeze poliţişti sau sa scrie anunţuri pe pereţi. Cînd îi dădeam sfaturi, spunea : „Ce viaţă în ilegalitate ! Nici o viaţă în ilegali-

[1] Poreclă dată revoluţinarilor conduşi de Fidel Castro, care luptau, în Sierra Maestra, împotriva trupci.ir dictatorului Batista. tare! A mea a fost mereu aşa. Nu s-a născut încă ipoliţis:ul care o să mă prindă pe minei. O zi ca cerşetor şi o zi ca dandy, cine să mă recunoască ? De ce să mă ascund cînd locul unde cel mai greu poţi găsi un fir de iarbă e grămada de buruieni." L-am dus la bunica. L-a verificat cu chestionarul lui Ifă, nuci de cocos şi melci. „Băiatul ăsta e de-al lui Ogun, Chango şi Elegguâ, cei mai mari războinici !" a exclamat, clipind din ochiul stîng. A preparat o fiertură de ierburi şi a spus rugăciune pentru cap. I-a dat amulete reprezentând războinicii şi două coliere; unul cu mărgele negre şi verzi transparente şi altul cu mărgele roşii şi albe. „Ei, acum eşti iniţiat. Dă-le de mâncare. Trebuie să mă asculţi. Dacă vreodată ţi se rupe un colier, adună mărgelele şi vino imediat la mine, că e semn că o să ţi se întîmple ceva rău, iar eu voi lua măsurile necesare." Roii o privea uimit şi aiurit. „Fără voia zeilor nu cade nici o frunză, nu înfloreşte nici o floare ; nimic nu se naşte sau moare." Roii o privea pe bunica de parcă ar fi fost o apariţie din altă lume. Cînd am plecat m-a întrebat :

— Bunica ta e vrăjitoare, nu ?

— Nu e vrăjitoare, ci vraci.

— Tot aia-i. Da' ce le ştie bunică-ia !

De fiecare dată cînd veneam pe la ea, se încăpăţîna să ne conducă pînă la şosea. Ii era

greu fiindcă mergea anevoie. înfigea bastonul în pământ şi se sprijinea în el la fiecare pas. Bastonul se lustruise de mîinile ei într-atît, încît atunci cînd cădea vreo rază de soare pe el strălucea parcă ar fi fost lăcuit. într-o zi mi-a spus : „îmi place băiaiul, ar fi bine să-l iniţiem". în după-amiaza aceea, la plecare, bunica i-a pus mina pe cap şi i-a atins şapca. N-am văzut niciodată ochiul sau sting atît de contractat, nici atît de deschis dreptul cînd a spus : „Doamne, dar băiatul ăsta are pe cap două fiare de-ale lui Ogun !”

Sub pretextul că vreau s-o văd pe Teresita mă duceam la Mazorra să stau de vorbă cu Julia. Ea era neschimbată, cu trupul încordat, curajoasa, dulce şi pistruiată. Văzînd-o cum îi îngrijea pe copiii aceia prost hrăniţi, dormind pe somierele goale, ura mă cuprindea şi mai tare. „Asta se va schimba într-o zi şi în loc să fie o cocină, va fi o grădină. Pentru asta luptăm", spunea Julia, şi-mi dădea acid sulfuric pentru bombele cu clo- rat. Teresita se vestejise de parcă boala o îmbă- trînea rapid. Era la fel, dacă nu mai rău. Privea fără să vadă. Cu privirea în gol, mergea pe un drum fără întoarcere. Adîncul pupilelor ci era un loc în care domnea teroarea. Parcă nu vedea nimic din ceea ce o înconjura. îşi tot pipăia capul tuns zero. Uneori mă recunoştea, şi atunci se apropia şi întreba de mama şi cerea să o lase să-i crească cozile. Alteori nu mă recunoştea şi cînd îi vorbeam, mă privea cu ochii larg deschişi, reci, duşi de pe lume, ochi

tulburi de oarbă.

Roii şi bunica se înţelegeau bine şi mergeam destul de des s-o vedem. Roii era aşa de abil îneît a reuşit să ascundă bombe împrejurul casei, învelindu-le în nailon şi îngropîndu-le fără ca ea să-şi dea seama. Pînă şi bunica era alarmata de oamenii găsiţi morţi pe străzi. Pe Calazada

Vieja şi Avenida Rotaria apăruseră într-o saptămînă trei tineri împuşcaţi. „Elegguă umblă liber. Nu vorbeşte, spurcatul. E îndrăcit. Uite că-i fac pe plac şi el tot nu spune cine l-a omorît pe taică-tu. Se pune la ambiţie cu mine." Bunica nu uita. Rana pricinuită de moartea tatii era pcmru ca nevindecabilă, şi ca s-o menţină vie o stropea cu sarea şi oţetul răzbunării. I-a dat o amuletă lui Roii şi zicea că dacă lucrurile mai continuau aşa, toţi tinerii vor avea nevoie de aşa ceva.

Bătrînul arbore de kapoc în care, în timpul ciclonului, rămăsese agăţat Osain, crăpase şi vecinii au început să vadă în crăpătura aceea forma Fecioarei. în fiecare dimineaţă la picioarele pomului, apăreau flori, luminări şi jertfe. Despre asta s-a scris pînă şi-n revista „Bohemia", mai am şi acum tăietura. „Fecioara nu a apărut singură, spunea bunica. Cînd a început să se caşte crăpătura, mă duceam în fiecare zi pînă la pod şi ceasuri întregi o priveam. Cu ochii mei am făcut Fecioara. I-am dat formă cu ochii mei ! La mijloc e Jemayă."

Ne-a însoţit pînă la arborele de kapoc ca să vedem Fecioara. Pe urmă s-a întors singură în căsuţă. Se sprijinea în baston şi mergea aşa de încet şi de încovoiată îneît aproape nu i se vedea basmaua albastră.

în timp ce ne îndepărtam, Roii nc-a întrebat :

— Ce ciudat e, nu ?

— Da.

— De ce nu vrei să afle ce facem noi ? Nu

ghiceşte totul cu melcii ei ?

-— Uneori da, alteori nu.
— Pe tatăl tău l-au ucis ?
— Da.
— Cine ?
— Nu se ştie.
— A, asta vrea ca să-i spună Elcgguă !
— Da.
— Şi nu-i spune ?
— Nu.
— De mult l-au ucis ?
— Da.

— Cu multă lume se întîmplă aşa. Dar bunica ta îl iubea mult, nu ?

Alb, cu picioarele răsucite, mîini schi- loade şi spinare încovoiată. Şchiop, le- pros, contradictoriu, umil şi trufaş. Merge pe pielea lumii mînînd un catîr imaginar şi tîrîndu-şi cîrjele. Plin de bube respingătoare şi de cruste. Clinii îi ling plăgile, ca să steargă sîngele otrăvit. Faţa lui umflată, lucitoare, cojită, plină de peri lungi. Ochii lui, de o duritate mată, uscaţi, dar avînd uneori în ei umezeala asta din care lacrima se naşte, fără să se arate şi să cadă, alinătoare. Picioarele şi mîinile îi sînt grele ca pietrele. Pielea lui putredă luceşte. Ale lui sînt, morişca şi mătura de mei cu miner de mărgele negre şi mov. Trimişii lui sînt muştele şi ţînţarii. Are un colier din

fire de trestie, împodobit cu scoici. Poartă brăţară de metal sau sidef. Are în casă perdele şi paravan de

iuta. Doarme în cerdacurî fi pe l.i porţi. Temut şi respectat. Drept cu cel care-şi ţine cuvîntul. Răzbunător cu cel care nu şi-l ţine. Cere, pretinde furios ceea ce i se dă. Şi dacă nu i se dă ucide cu gangrenă, cu sifilis, cu lepră. Pedepseşte sugrumând, provocînd embolie sau variolă. Cu sfinţii te poţi juca, dar cu el nu. Umblă pe toate drumurile. Locuieşte într-un vas de lut acoperit cu altul şi în amândouă primeşte hrana. Nu se pot despărţi. îi plac : spanacul porcesc, griul potîrnichii, corosolierul, el caugariân [1], el gândul[2] *şi toate soiurile de fasole, alunul, susanul,* la pica- pica [3] *şi drobuşorul, plinea şi coceanul de porumb. Binecuvînlă* canas bravas[4] *şi de aceea, le ocoleşte trăznetul. Le ascultă cum vorbesc cînd le frămîntă vîntul. Printre ele îşi primeşte ofrandele. Ca ochii săi îngropaţi între bube să se bucure, vineri de vineri, la douăsprezece fix noaptea, pe trestia cea mai înaltă, răsare o efemeră floare de lumină ca o sclipire ce dansează de la un lujer la altul. El care a suferit mult de bube şi plăgi, el, cel făcut din carne rea,*

însănătoşeşte şi vindecă, vindecă şi însănătoşeşte bolnavii. Babalu Aye com-

Arbore cu lemn tare.
Arbust cu seminţe comestibile.
Arbust căţărător, al cărui puf înţeapă. Graininee clin America. *pătimeşte şi alina. E zeul care-şi iubeşti- cel mai mult copiii. Mai de preş e la el dragostea suferindului decît iubirea celui voios.*

CRISTINO MORA a fost unul din cazurile mele cele mai interesante. Cinci Angel l-a adus să-l consult m-am gîn- dit că era încă un caz de psihoza de luptă. Dar mai mult decît un caz individual, Cristino era un caz colectiv. în el se manifesta un profund conflict de personalitate. Un conflict între cel care fusese şi cel care era. O nevroză de situaţie. Era supus concomitent presiunii unei epoci şi a unei esenţe umane care-l obligau să-şi nege formaţia. A-ceasta, uneori, lua trăsături schizoide, căci existau momente cînd nu se recunoştea pe sine însuşi. Un peşte scos din apele sale. Cazul era dificil pentru că, dacă avea deja conştiinţă revoluţionară iar originea sa umilă îl făceau să aparţină noii

ordini sociale, în el mai trăia lumea' de zei şi modelul de conduită şi de valori proprii celei mai sărace trepte sociale anterioare, foarte specifice sectei *abakuâ* căreia îi aparţinuse şi sc resimţea de pe urma influenţei pe care o avuseseră asupra lui vrăjitoriile bunicii. De asemenea, întreaga lume afectivă îi fusese distrusă. Amintirile îl obsedau. Trebuia să acţionez asupra emoţiilor şi asupra raţiunii : să-i întăresc legăturile cu viaţa şi să-l fac conştient de ruptura pe care o trăia. Pe Cristino l-au salvat vitalitatea şi inteligenţa sa nativă. Toate acestea au lucrat în favoarea mea, cînd l-am tratat. Dar nu era de aşteptat o ameliorare rapidă, căci în astfel de cazuri noile atitudini se adoptă mai în- tîi la nivel raţional, influenţate din exterior, în timp ce în memorie şi afectivitate se păstrează trecutul, care se opune într-atît eliminării, încît ajunge să se facă una cu individul. Dar capacitatea de adaptare şi dorinţa de viaţă ale lui Cristino erau mari, şi, încetul cu încetul, s-a integrat noii realităţi, răscumpărînd ceea ce avusese mai bun înainte de a apare dihotomiile, pînă a devenit Cristino Mora, el însuşi, mai bun, Cristino Mora, salvat prin intermediul istoriei sale individuale şi al schimbării istorice

pe care i-a fost dat s-o trăiască. Acum vine din cînd în cînd la consultaţie şi discutăm despre cazul lui ca despre un roman ; nu mi-e pacient, ci prieten.

E linişte în curtea asta dezolantă şi acum îţi petreci zilele în Lotvton, alături de Gloria şi de copiii tăi. Dar uneori în tine izbucneşte timpul şi urlă violenţa. Acum eşti cu Gloria, ducîndu-ţi viaţa de toa'c zilele, spetind, încercînd să te dezbraci de amintiri ca de o haină uzată. O vezi pe Gloria avînd grijă de mama ta. Gloria cu imensa ei curiozitate întrebîndu-te despre trecutul tău. Gloria, care, în transparenţa nopţii, te întreabă, >i-i vezi pielea roz şi-i mîngîi aluniţele de pe umeri. Şi, ca nişte străfulgerări, renasc gesturi subtile, uitate, frisoane vagi. Mergeţi împreuna pe străzi, iar ea te întreabă, vrea să ştie tot, şi-i susţii privirea, pentru că nimeni nu poate şti totul despre celălalt, nici măcar cel care merită să ştie. Pupilele Gloriei sînt pline de întrebări, ochii ei întreabă, vrînd să-ţi cunoască trecutul pe care nu ţi-l ştie. E dragostea care vrea să domine, ca în toate, de altfel, dragostea stăpînă pe prezent care vrea să-ţi stăpînească şi trecutul. Deodată, te întreabă : „La ce te gîndeşti ?" Şi te miri în tăcere, pentru că nu se poate să întrebi pe cineva la ce se gîndeşte. I-ai răspuns: „La nimic", şi ai fi vrut să-i spui că întotdeauna cineva se gîndeşte la mai multe lucruri deodată. La ceea ce avem în faţa ochilor, la ceea ce am văzut şi am trăit ieri,

azi, cu ani în urmă ; şi totul amestecat pentru că amintirile se pierd ca stropul de apă şi renasc uimitor. I-ai povestit aproape tot, dar cîte lucruri nu ştie !

Ajungeţi acasă şi-i desfaci bluza, îi mîngîi cu buricele degetelor pielea albă, desenezi linii, labirinturi, semne, tatuaje invizibile .peste cele două aluniţe de pe umerii ei. Ea îţi trece mîna peste faţă, îţi sărută cicatricile, îţi mîngîie părul. Şi pupilele ei pline de întrebări vor să te ştie, ' să cunoască ce-ai trăit şi ea nu cunoaşte. îi povesteşti cîte ceva din viaţa ta. Se priveşte în ochii tăi şi vezi două Glorii. Te gîndeşti la viaţa ta în doi, poate viaţa ei în doi. Rămîneţi tăcuţi, îi strîngi uşor umărul, şi o atragi spre tine. Ea se pierde în pupilele tale, se caută în buzele tale, se găseşte în sărutările tale şi amîndoi deveniţi alţii.

Ea sărută şi mîngîie cicatricele tale, trupurile se caută din ce în ce mai fierbinţi. Pe pulpele şi sînii ei mîinile tale ard. Vă căutaţi din ce în ce mai mult, şi începeţi să întrebaţi cu trupurile voastre. Vă desprindeţi unul de altul, morţi, sfîr- şiţi, dar capabili să iubiţi şi să nu vă simţiţi singuri, şi asta e mult. Aprinzi o ţigară şi priveşti fumul albastru, flăcăruia roşie-gălbuie care se stinge chiar în clipa în care ea încearcă s-o sufle. Şi atunci începe să întrebe : „Cît timp ai stat cu Aimé ? Povesteşte-mi. Cîţi ani avea cînd ai cunoscut-o ? Vreau să ştiu ce făceai înainte de a o cunoaşte, cum erai. Vorbeşte-mi de bunica ta. Cum puteai să crezi în lucrurile astea ?” Iar tu îi pui degetul pe buze şi te gîndeşti să-i spui că

toate îţi cer o perioadă de ucenicie : luciditatea, a vedea ce vezi, a auzi ce auzi, mersul după ce deja ştii să mergi, pînă şi dragostea şi ura se învaţă, dar îi spui : „Ţi-am mai povestit, despre toate". Iar ea face botişor şi-ţi spune : „Tu de ce nu mă întrebi despre mine ? Eu pot să-ţi povestesc totul.” Iar tu îi răspunzi : „în realitate trecutul nu trebuie să ne intereseze pentru că aici toţi am fost alţii”. Şi aţi rămas în tăcere, o tăcere ce se leagă de tăcerea din curtea asta.

De cînd mi-aduc aminte, Pancho şi Mercedes au locuit în curtea comună. După unii, ar fi fost fondatorii ciorchinelui de case numit „La Marga- rita". Poate că în timp ce cu am crescut, ei au îmbătrînit, dar de copil mi-i amintesc bătrîni. Dacă erau sau nu fondatorii lui „La Mărgărită" nu s-a lămurit niciodată, pentru că nu vorbeau despre asta. Cert e că erau vecinii cei mai vechi din curte. Cum şi din ce trăiau nu ştia nimeni. După cîte ştiu eu, Pancho n-a lucrat niciodată, în privirile lui Pancho şi Mercedes era ceva cald şi blînd, liniştit, ca şi cum ar fi făcut parte din altă lume. Mai mult decît vecini, păreau aşezaţi etern în curtea aceea. Vorbeau puţin despre ei, dar îşi petreceau ziua întrebînd şi discutînd cu ceilalţi. Erau foarte curioşi, dar niciodată prea insistenţi sau obraznici. Se amestecau cu ceilalţi, dar, cu toate astea, păreau singuratici. Vecinii îi socoteau cam trăzniţi. Niciodată n-am să uit că Mercedes a fost cea care a acoperit cu un cearşaf cadavrul tatii. A făcut-o

senină, în li- niş'e, aşa cum făceau ei totul. Pancho şi Mercedes, mai mult decît bărbat şi nevastă, păreau fraţi. Erau scunzi, nici mulatri, nici albi, nici negri. Trăiau într-o sărăcie lucie, fără să facă nimic, şi păreau mulţumiţi. Nu se ştia din ce trăiau, dar trăiau şi aşa au trăit de cînd mi-aduc aminte. O dată sau de două ori pe an se duceau la Yateras şi se pare că de acolo aduceau banii pentru a se întreţine. Stăteau toată ziua în curte, ca doi tineri îndrăgostiţi într-un parc. Singuri, murdari, cu expresia aceea de animale jigărite, dar cuminţi şi resemnaţi. Puneau întrebări nevinovate, prosteşti, la care vecinii răspundeau cu intenţia de a-i provoca să vorbească şi de trecutul lor. Dar niciodată n-au vorbit de asta. Păreau că n-au avut trecut.

Cei doi rîdcau împreuna, deveneau serioşi în acelaşi timp, şi plîngeau deodată.

De Paşte se duceau întotdeauna la Yateras, dat atunci nu s-au mai dus. într-o după-amiază, Pancho şi Mercedes s-au apropiat de mine şi mi-au spus (mi-a spus-o Pancho, dar părea că o spun amîndoi în acelaşi timp) : „Guvernul mai are puţine zile". M-a surprins că au spus asta pentru că ei păreau că trăiesc departe de lume. Acolo nimeni nu vorbea de politică. Se speriau cînd auzeau de bombe. Vorbeau despre morţi, dar riimic mai mult.

Ciudaţi, liniştiţi şi mereu împreună, aşa au fost Pancho şi Mercedes, şi mă gîndesc că aşa or fi şi acum dacă or mai trăi, căci nu i-am mai văzut de ani de zile. Cu cîteva zile înainte de a muri mama s-au dus la Yateras şi uneori mă

gîndesc că dacă au murit, poate au murit împreună şi deodată, aşa cum au trăit.

Trăieşte în sunet de tobe, între seîntei fugare şi troznet de flăcări. Cozile ei fulgeră. Dansează intr-un vîrtej de muzică şi de culori, ca o trombă de vînt. Oyă este vîntul rău, vîrtejul de praf, ciclonul, •vijelia, şi seînteia. Furtuna neagră îmbrăcată în curcubeu. Mama a focului. Trăieşte în peşteri şi morminte. Înghite nopţile prin flăcări şi festivaluri de licurici. Lucrează cu morşii. Mînuieşte viermii. Deschide mormintele căutînd germenul înspăimintător al tobelor, vocea neagră a

pielii care stă în adincimilc pamintulni. Aruncă scînteia în întuneric. Ochii ei ameninţă, ca doini pumnale. Cind merge, isca seîntei. Poartă coroană pe cap, lanţ la gleznă şi fustă cu clopoţei. Ştie vîntul care cutreieră pămîntul necuprins. Are o măturică din păr de cal negru. E frumoasă, sîngeroasă, puternică, impetuoasă, războinică şi hotărîtă. Nu are copii şi nici nu-i plac. A fost nevasta zeului metalelor. L-a

abandonat pentru Chango, zeul roşu şi afemeiat, stăpîn al fulgerului şi palmierului. E furioasa lui amantă, concubina lui oficială. îl urmează peste tot. Dragostea lor interzisă aţîţă spadele la luptă. E-o dragoste marcată cu foc. Şi cind Chango pleacă la război, ea merge înainte, împrăştiind seîntei, luptînd cu două spade. Cu foc şi vijelie fac ei războaiele. E o zeiţă curajoasă căreia îi e frică de şopîrle. Se îmbracă înfăşurîndu-şt trupul în curcubeul cu cele şapte culori de femeie. Poartă colier din mărgele cafenii cu dungi albe şi negre. îi plac frutabomba [61], *camforul, capătul de luminare,* el cainito[62], el caimitillo[63] *şi găina ; porumbelul şi* combustera [4] *sălbatică, pruna, barba-împaratului, tur*

61 fruct, asemănător pepenelui galben.
62, [3] Arbori cubanezi, din familia sapotaeeelor.
63[4] Plantă căţărătoare, cu flori roşii.

turica, iedul pentru carne şi ca metale, bromul. în gura ei, cu limba despicată ca o flacără roşie, vie, sălăşluieşte patima. O chemi ciocănind cu degetele în pămînt şi strigi: „Jecua ! feri ! Y'ansa !" Mătură viaţa cu fusta ei. Printre vin- turile vieţii aşteaptă deasupra nopţii.

POMUL REZISTarşiţei cumplite de la această oră. Coroana verde-nca- gră palpită deasupra roţii ei de umbră. Pe degetele tale, bucăţele de tencuială zmulse de pe pereţi. „Lucrurile nu vor mai fi cum au fost", a spus Angel, în dimineaţa aceea. „Totul se va schimba." Acum îţi dai seama că nu totul ia foc şi se mistuie o dată cu soarele de fiecare zi.

Scene care îţi mai ard fundul ochilor. Amintiri care mai există acolo, între aer şi vechiul perete. începuseşi să ai îndoieli. începeai să te regăseşti. Dar încă nu vedeai întreg adevărul, fiindcă nu poţi fi lucid cînd inima ţi-e torturată de disperare. Ţi se deschidea o altă lume. Auzi şuieratul respiraţiei rănire a mamei. Teresita, încă de mică cu ochii mari şi braţele slăbuţe. Ţipete. Urletul lung al mamei. Bunica inventîndu-şi propria spaimă. Pierduse controlul unei pleoape

şi i se mişca singură. Mama spunînd înainte de a muri : „Am suferit mult". Era slăbită, sfîrşită. Mult timp a purtat haine negre. îţi aminteşti mîinile ei descărnate, numai pielea şi osul. Ochii ei privind din găvanele orbitelor. Nu întrebau : pur şi simplu spuneau. Uneori în ei apărea o licărire foarte slabă, o biată flacără.

Mama cu ceafa rigidă şi mîinile înţepenite de disperare şi oboseală. Nepieptănată, cu şuviţa de păr sură, că- zîndu-i pe ochi şi uneori mişeîndu-se din cauza respiraţiei întretăiate aproape ca un suspin. Gloria care o îngrijeşte, îi trece mîinile prin păr. Mîinile Gloriei, petele astea de cerneală pe degetele ei. Gloria, femeia cu care trăieşti acum şi cu care ai doi copii.

îţi aminteşti noaptea aceea, într-un colţ al localului „Gato Tuerto". Portillo cînta la ghitară iar tu îi povesteai Gloriei viaţa ta. Lacrimile îi curgeau pe obraji, în timp ce-ţi asculta povestea. Cînd te-ai căsătorit cu Gloria, aţi petrecut luna de miere la hotelul „Ha- bana Librc". Priveai tavanul şi-ţi aminteai de Aime, de hanul acela, de desenele de pe pereţi, de cearşafurile reci. Un tavan foarte înalt, pătat, de neajuns. Lampa atîrna, imobilă, de un cordon lung, cu muşte. Gloria a văzut ceva pe faţa ta şi te-a întrebat. Şi nu i-ai putut spune la ce te

gîndeai, pen

tru ca nu puteai să-î spui, pentru ca nimeni nu poate şti totul despre altul, nici chiar cel care merită să o ştie.

Ai privit pielea roz a Gloriei, aluniţele de pe umerii ei. Şi te-ai gîndit la Aime, la pielea ei de culoarea lutului ars. Te-ai întors la umerii Gloriei, roz şi suavi, făcuţi ca pentru a sprijini mîini obosite. Şl ai ştiut că nu totul se aprinde şi se mistuie o da:ă cu soarele din fiecare zi. Este mereu timp. Timp pentru a arde în viaţă şi a creşte pe pămînt.

Cu puterea braţelor lui a arcuit curcubeul ca să şi-l facă colier, şi apoi l-a dăruit zeiţei vîntului şi a scînteii. El este globul lumii, cel care se naşte din explozii şi bubuituri. Zeu al hamalilor, ridică copiii ca sfîntul Cristobal. Puternic şi vînjos, suflă foc falnic în muşchii vieţii. Argayu dezleagă furia îmblîn- zităi a lucrurilor. îşi lasă uşa casei deschisă şi nimeni nu îndrăzneşte să intre. Metalele lui sînt fierul şi oţelul. Ai lui sînt vulcanii şi steaua cu coadă de cometă. Tată al zeului roşu, se îmbracă la fel, în purpuriu.
l-a trecut fiului său dreptul asupra palmierului. Poartă colier roşu închis sau roşu cu alb. Se aşează pe umeri şi nu în cap.

Casa lui este mereu ticsită de cinanas şi mamcyes \ *de banane şi*

nuci de cocos, de mamoncillos [64] [65] *şi pepeni, goia- ve,* camitos *şi fructe de avocatier, prune, tamarini şi* canistel [66]. *Trăieşte înconjurat de fructe şi flori, de rozmarin şi muşcate, dalii şi gladiole, crini* cagiga- les[67] *şi gardenii, busuioc şi trandafiri, pătlăgele şi floarea soarelui,* embelcsos *şi stînjenei, ardei şi portocale, roşii şi iasomie. Toate felurile de fructe, legume, flori şi peşti de apă dulce sînt în casa lui, pentru că e stăpînul cîmpiilor şi rîurilor. Copiii lui poartă pantaloni cu clopoţei ca să sperie morţii. Dansează năvalnic, cu paşi mari, ridicînd picioarele de parcă ar trece peste rîuri şi garduri. Coleric, impetuos, elegant, dansator şi gîlcevitor, distruge totul din- tr-o lovitură. E mai puternic decît timpul, mai dur ca tristeţea. E construit din trăsături mari. Rigid şi hotărit, uneşte şi leagă puternicele corzi ale forţei. Nimeni nu-l poate doborî pentru că îi servesc drept loiege palmierul şi kapocul.*

într-o dimineaţă, mă duceam la Centrul Comercial cînd am văzut în faţă la „Minimax",

---

64 Fruct rotund, gustos şi aromat.

65 Fruct mic, dulce, asemănător cu cireaşa.

66 ■' Arbore fructier american ; din familia sapotaceelor.

67 Plantă ornamentală, cu flori de diverse culori.

magazinul lui Mayía Rodríguez y Gos, o maşină a poliţiei, o ambulanţă şi un grup de poliţişti. Era 'devreme tare şi abia dacă se vedeau cîţiva trecători pe strada.

în loc să dau colţul, am înaintat spre „Mini-max". Mi-am amintit sfatul lui Angel : „Dacă te duci drept spre ei. nu te suspectează, dar dacă o iei pe după colţ încercînd să-i eviţi, te urmăresc." Am ajuns în dreptul grupului. Am văzut şapca. Am simţit o lovitură şi o apăsare ca şi cum m-ar fi înghiţit viaţa şi moartea în acelaşi timp ; aşa de dură era durerea din gît. Aproape i-am împins pe poliţişti ca să pot vedea. „Ce se întîmplă ?" „Asta e pentru ca să se înveţe minte". Poliţistul ţinea în mînă revolverul acela marca Vigilante, calibrul 22, mic şi uşor. „Cu asta se gîndesc ei să răstoarne guvernul !", a spus poliţistul, fluturînd mîna în care ţinea revolverul. „Jigodia asta a tras pînă la ultimul glonţ şi a rănit doi dintre ai noştri." Cineva acoperise faţa şi o parte din pieptul lui Roii cu un ziar despăturit. Avea aceleaşi haine ca în ziua în care mi l-a prezentat Mario. Omul din ambulanţă a ridicat ziarul. Sîngele îi mai curgea din obraz, din gît şi piept, pe trotuar, colierele rupte de gloanţe, acolo, lîngă cutiile de gunoi. Mărgelele negre, roşii, albe şi verzi transparente în balta de sînge. în timp ce-l căuta în buzunare, un poliţist a călcat pe sînge şi peste mărgelele răspîndite. M-am îndepărtat cînd l-au băgat în ambulanţă.

Le-am spus vestea. Francilla, Azelma şi

Agustín n-au putut scoate un cuvînt. Francilla s-a dus la bucătărie şi o auzeam plîngînd în timp ce prepara cafeaua.

A doua zi, i-am spus bunicii că-l omorîseră pe Roii. S-a clătinat, a strîns furioasă bastonul şi l-a înfipt de două degete în pămînt. Asculta, clipind din ochiul sting şi deschizîndu-l pe dreptul cu disperare şi ură. Tăcea. Multă vreme apoi a rămas pe gînduri, mişeîndu-şi buzele în tăcere, uitând de mine. Colţurile buzelor i se lăsaseră în jos, gura i se curba ; te durea să-i vezi buzele tremurînd, trcmurul zbîrciturilor care vorbeau fără cuvinte. A vrut să spună ceva, dar din gură nu i-a ieşit decît un sunet răguşit. Deodată, a apucat-o criza de furie ; faţa i s-a descompus ; mîinile i s-au răsucit şi a ridicat spre cer pumnii ca nişte noduri de lemn.

S-a dus în casă, a luat o luminare, a tăiat-o în două cu o daltă şi a aprins-o la ambele cape:e. N-a spus şi n-a întrebat nimic.

> Pe Cristino nu l-am mai văzut de cînd a murit Celia. Aici, cum vedeţi, am *sinsontes* şi porumbei. îmi plac pentru că zboară şi cîntă. Aşa a lost Aimé. Eu n-am copii, dar Aimé a fost ca fata mea. E trist să-ţi aminteşti cum au fost lucrurile şi să te gîndeşti cum ar fi puiuţ să fie. Dar aşa e viaţa, foarte tristă. Aimé a murit la naştere. Nu, eu nu învinuiesc pe nimeni. Fiecare are un destin. Nu puteam suporta pierderea lui Aimé

şi ca să mai uit de ea am plecat din „La Margarita". Cristino o iubea pe Aimé, de asta nu

mă îndoiesc. De cîţiva ani s-a recăsătorii cu o fată care pare a fi bună. - Se numeşte Gloria. Ea şi cu mine am îngrijit-o pe Cclia în ultimele ei clipe şi s-a purtat foarte bine. Acum, cînd dumneata îmi vorbeşti de Cristino şi Aime mă întristezi, pentru că îi revăd împreună, plini de bucurie. Poate el a uitat-o. Viaţa merge înainte şi trebuie să ţii pasul cu ea. Timpul şterge totul şi face loc pentru sentimente noi. Adevărul e că nu se poate fără să uiţi. Dacă mi le-aş aminti pe toate cîte le-am suferit, n-aş mai putea trăi. Aşa e viaţa, fiule.

Nu, adîncimea uitării şi tăcerea nu pot fi măsurate. Sînt momente cînd locul ăsta parcă s-ar goli de aer şi n-ar mai rămîne nici un sunet, nici măcar foşnetul frunzelor. Piere pînă şi foşnetul amintirii. Auzi cuvinte, strigăte, voci, dar n-au glas, se simt, dar fără sunet, aşa cum se aude în vis ; a-ţi aminti înseamnă să vezi lucruri care nu există, şi să auzi voci care nu răsună. Amintirile sînt coşmaruri în timp ce eşti treaz. Cum or fi visele lui Tere ? Care-i lumea ei şi care-i sînt amintirile ? Ăsm e unul din lucrurile pe care n-ai ajuns să-l înţelegi. Uneori te-ai gîn- dit că nebunii sînt nişte adormiţi treji. Cînd te duceai s-o vezi pe Julia

pentru chestiunea cu bombele cu clorat, Teresita privea ca de departe, ca printr-o ceaţă. Părea înconjurată de un gol insondabil, şi aveai impresia că dacă te-ai *fi* apropiat de ea, te-ai fi afundat într-un abis. Pri- vea cu senzaţia cuiva care apare din nişte tenebre, pline de capcane neaşteptate şi groaznice. Cînd era mică, pentru a se ascunde căuta sub- suoara întunecată a colţurilor. Fugea ca să vadă ceva în depărtare şi să-şi mîngîie codiţele. Ce întîmplări au împins-o în lumea asta sălbatică ?

Paştele acela n-a mai fost Paşte. Pe 30, la ora douăsprezece, aveam întîlnire acasă la Agustín, în picioare, lîngă fereastră, Francilla supraveghea strada. Azelma păzea dinspre terasă. O legătură din munţi ne informa că în Oriente şi Las Villas aveau loc lupte în cîmpie. Santiago şi Santa Clara urmau să cadă dintr- un moment într-altul. Instrucţiunile erau să ne punem imediat sub ordinele Comandamentului General al Armatei Revoluţionare.

Azelma a intrat foarte palidă şi a spus : „Am văzut ceva suspect". N-au scăpat decît doi. S- au repezit în casă trîntind la pămînt mobile, bibelouri, sertare, cărţi, haine. Au percheziţionat pînă ce toată casa a fost cu susu-n jos. M-au împins şi mi-au înfipt gura unei mitraliere în piept. Pe Agustín l-au lovit cu patul armei în frunte şi, culcat pe sofa, sîngera. Pe Francilla şi Azelma le-au băgat în baie şi le-au dezbrăcat. Cînd a ieşit, unul din poliţişti, a spus : „Cea albă e aşa şi aşa, dar negresa e un fenomen". Pe ceilalţi tovarăşi îi

ţineau lipiţi de perete cu mîinile pe cap. în casă n-au găsit arme. Singurul înarmat era legătura din munţi şi el a fost unul din cei care au reuşit să scape. Au găsit o sută de fiole de ser an'.itetanic, două sute de penicilină, pachete de vată şi bandaj. Au percheziţionat Centrul Co- inercia!. Acolo au găsit bonuri şi material de propagandă ilegală.

Am ajuns la birou. Un grup de poliţişti spălau o maşina pătată de sînge. Ne-au dat jos împin- gîndu-ne. „Acum o să daţi de dracul", a spus un soldat gras care mesteca un trabuc. Seara au început torturile – bătaie cu vină de bou, şocuri electrice şi ace sub unghii. Unul căruia îi spuneau „Artileristul" lovea şi izbea cu piciorul şi striga : „Eu sînt Jocurna !" îi ieşeau ochii din orbite. Voiau să ştie unde ascundeam tipografia în care se tipăreau manifestele şi să le spunem ce funcţie avea Agustín în mişcare. în noaptea aceea ne-au coborît în beci. Nu mi-au dat nici mîncare nici apă. Mă durea tot corpul şi aveam febră. A doua zi s-au exersat şi mai mult pe noi. Curent în urechi. Era insuportabil. Nu reuşeau să mă înfricoşeze destul ca să spun adevărul, dar am descoperi că un om poate fi torturat pînă la a spune o minciună. Am vorbit de un farmacist care nu exista, dar se pare că nu m-au crezut, pentru că s-au aşezat în cerc şi mă loveau de parcă aş fi fost minge. A venit Orlando Piedra, foarte elegant, cu costum gri şi cravată albastră. Avea la fiecare mină cîte un inel. Cel pe care-l purta în degetul mijlociu al mîinii drepte, părea de femeie.

Mi l-a trecut peste faţă. Tăia ca o lamă.

Şi-a scos sacoul şi mi-a dat un pumn. Unul dintre călăi l-a luat deoparte şi i-a spus : „Ascultă, Piedra, aici se vorbeşte d; dumneata", şi i-a arătat una din foile tipărite. Piedra s-a apropiat de mine şi mi-a trecut din nou inelul peste faţă. Cînd m-au dezbrăcat au găsit amuleta şi

rideau. Ma laccau să dansez apucîndu-ma de subsuori. Strigau : „Ia vezi dacă te salvează amuleta ! Negrilor nu le plac decit rumba, rachiul şi vră- jile." Mă apucau de gît şi mă scuturau : „Hai, dansează, bate tactul cu picioarele. Cheamă-l pe Changó să te salveze, şi dacă nu vine sfîntul, atunci dansează un cea-cea-cea !" Orlando Piedra rîdea în hohote. Mă pălmuiau şi mă izbeau, apu- cîndu-mă de gît şi de umeri ca să mă oblige să dansez. „Artileristul" lovea şi striga : „Eu sínt Jocuma şi mă mănîncă palmele !" Era un tip atît de crud, încît părea nebun. Avea două gropiţe în obraji.

M-au dus din nou în celula de la subsol. Am zăcut acolo, pe jumătate adormit şi jumătate treaz. Cam după două ore, s-a deschis uşa, şi un tip, căruia-i spuneau locotenent Margosa, a intrat şi a zis : „Vouă, negrilor, vă place petrecerea, gluma, veselia. De ce să te sacrifici ? Nu fi tîm- pit. Uite, lumea se distrează. Şi uite unde eşti tu !" A tăcut, s-a uitat la mine şi a aşteptat un răspuns. Eu mă gîndeam la Roii, la René, la Daniel, la Phoque. „Dacă te porţi bine şi vorbeşti, îţi dau drumul chiar acum." Eram numai vînătăi, mă durea tot corpul. Nu voiam decît să mă odihnesc, să mă omoare şi să mă odihnesc. „O să-ţi spun ce face Agustín". S-a apropiat. „Se culcă cu mă-ta". Am strigat la el. A rîs cu cinism. „Trucul ăsta e vechi. Adică vrei să bag un glonţ în line, nu ? Dar lucrurile nu merg aşa de repede. Cînd o să mă întorc de la bar, de la « Tropicana», frumosule, o să mi-o iau pe

negresă, şi pe urmă o să trebuiască să cînţi. Ştiu eu cum să aranjez treburile."

M-am gîndit să mă sinucid. Dar eram dezbrăcat şi n-aveam cu ce. Mi-am apăsat gîtul ca să mă sufoc, dar am vomitat. La auzul zgomotului cînd am vomitat, un poliţist a deschis uşa. Era un bărbat mai în vîrstă. Mi-a spus : „Vrei puţină cafea ?" N-am răspuns. A adus puţină cafea într-o cutie de conserve. Era caldă, dar cînd am gustat-o, am simţit un miros puternic şi ciudat. Atunci am urinat în cutie. Mi-am dat pe corp cu cafea şi urină ca la cai, ceea ce ajută la cicatrizarea rănilor. Am rămas într-o stare de letargie. Ştiam ce mă aştepta cînd se va întoarce Margosa ; mă va castra sau îmi va scoate ochii. M-am lipit de perete, care era umed, pentru că dădea spre rîul Almendares. M-a răcorit un pic şi am adormit.

M-a deşteptat gălăgia. Pe coridoare venea lume strigînd ceva despre revoluţie, dar nu înţelegeam, atît de inflamate îmi erau urechile. Era deja ziuă. Puţin după zori. M-am agăţat de gratii şi am strigat ca să nu-i mai aud :

— Omorîţi-mă o dată !

— Uitaţi-vă în ce hal e omul ăsta ! – a spus cineva.

Oke trăieşte acolo unde tremură stelele şi nu creşte iarba. Are înfăţişarea teribilă a muntelui nesfîrşit. Vede totul. Se înfruntă cu dimineaţa şi cu noaptea. Respiră

aerul piscurilor înalte care biciuiesc furtunile. Se înfruntă cu vîntul alergînd, printre stînci, departe de orice urmă omenească. Se scaldă în ceaţă. Nu poartă metal, nici colier, nici lanţ. E femeie şi bărbat. Poate fi sfintui Roberto sau sfînta Marta. Stăpîn al dealurilor, piscurilor ţi munţilor, sparge orizonturi. Rupe nori violeţi. Taie cerul cu briciul. Zilelor li-e teamă de tăişul pietrelor sale. Ascunde şi dă, înghite şi naşte privelişti. În adîncurile lui minerale păstrează sensul serii, nopţii şi dimineţii. Nu vorbeşte prin cocos şi nici prin melci. în urechea lui răsună întrebările, iar ecourile răspund. Stă drept şi nu se aşază. Prote'ţază pe cel care are teamă de el şi-l respectă. Ascultîndu-l, poţi fi în siguranţă. Mesager, apărător şi baston al zeului alb care a creat omul şi cuvîntul. Este o piatră albă, pură, făcută din rouă şi tăcere.

Aici nu se va mai vorbi despre idolii bunicii tale, pentru că ei deja sínt nişte exilaţi care îmbătrînesc. Te vezi pe tine însuţi copil, departe, de mult, ca un soi de tînăr rătăcit. Amintirile nu sínt atît de sigure ca o mamă, dar îi seamănă, pentru că ele ne-au crescut şi ne-au făcut ce sîntem. Te uiţi la copilul ăsta. Are faţa ta, este aici, adevărat în amintirile tale, oprit pentru totdeauna, şi tu ai crescut şi

timpurile nu coincid. Imaginile se rotesc, cresc, ţesîndu-şi uitările, pînă ce umplu aerul, transformat în oglindă a timpului, şi o briză uşoară trece, în ceea ce trece e viaţa ca un suflu care dă nume amintirilor.

Aimé, cu părul despletit, rîde. Aimé, cu ochii ei închişi, care nu văd zilele astea, nici nu vor mai vedea vreo altă zi. Tăcerea umple golurile. Cîmpul indiferent nu mai există. Priveşti peretele strălucitor al noului bloc.

Nu e nimeni în curte, dar cineva respiră în aer, sub umbra mare şi liniştită a pomului, cineva care adaugă tăcerii memoria sa, semnele morţii şi răzbunării. Simţi respiraţia grea a bunicii. Tace, se gîndeşte la ceva, îşi mişcă buzele, gura i se curbează, zbîrciturile îi tremură. îţi aminteşti faţa ei de pămînt crăpat, de trunchi zgrunţuros, şi ochii ei de ape sălbatice dar care nu se revarsă. Vocea ei aspră spunînd : „Nici o frunză nu se mişcă fără voia zeilor. Timpul sacru şi blestemat se află sub arbori. Bunica ta, cîrpele ei folosite la sacrificări, tăcerile ei grave în timp ce alunga muşte invizibile.

Ea, privind ca dinspre umbra lumii. Silueta ei întunecată parcă se ridică din umbre. Un reflex albastru îi scaldă părul. O vezi ca în transparenţa unei oglinzi între tufe, frunze umede, tulpini curajoase şi pietre de idoli. Dacă ar trăi, dacă ar şti că despre idolii ei nu se va mai vorbi aici, pentru că idolii bunicii tale sînt deja nişte exilaţi, în agonie.

MIROS DE CARNE arsă. Aici rămîne ceva din ceea ce a fost, pentru ca atunci cînd ai trăit mulţi ani într-un loc ca acesta nu pleci şi nu te muţi într-o zi, pleci fărimă cu fărîmă, după cum se şterg aminţirile, Mercedes şi Pancho, în mijlocul curţii, aşezaţi pe scaunele lor, fumînd amîn- doi un trabuc. Mercedes cu capul acoperit cu o cîrpă albă. Amîndoi muşcă trabucul ; mai întîi unul, apoi celălalt, şi te privesc cu feţele lor de miez de noapte. Un copil gol urinează agitîn- du-şi braţele. O femeie plînge peste un buchet de floarea-soarelui, printre mirosuri de tutun, alcool şi ceapă. Bunica ta împărţind cîrpe de leac. Pîndind să se răzbune. Pielea ei aspră şi lemnoasă ca tulpina trestiei. Şi acum, în faţa ochilor tăi, e Roii cu şapca şi privirea crucişă, şi curajul lui. Şi Teresita cu ochii duşi, reveniţi şi iar duşi, înaintea ochilor tăi ; şi Teresita care fuge, fuge prin curte, iese din curte, pe lîngă gard, iar vîntul se joacă cu codiţele ei. Ochii Teresitei ca nişte continente de groază. Storci amintirea. Vîntul şterge o parte din viaţă. Priveşte scara aplecată către moarte. Bunica redeschizînd răni vechi, rîia răzbunării ei. Pe un scaun, fire de mentă. Timpul trece şi, o dată cu el, lucrurile. Capotul acela al Zulemei, de culoarea morcovului. Coviltirul în formă de clopot al caruselului. După- amiaza aceea fără seamăn, cu baloane şi căluţi, păpuşa udă, salvată din inundaţia din Piaţă. Amintirile astea or fi somnolînd sub ochii tulburi ai Teresitei, sora ta, cea care cîntă în cor... ? Vieţi care se întretaie şi rămîn aici. Acesta pare un templu cerşetor. Pereţi, tavane

acoperite de cîrje, bandaje, proptele şi tărgi. Amintirea este un ecou al privirii. Straturi peste straturi de vopsea în culori ţipătoare, ca nişte cruste. Iar acum e Gloria, cu pielea ei roz şi cele două aluniţe pe umeri.

Cinci am îc.şit dc la întuneric la lumină am simţit că orbesc. Aşteptam moartea. A venit viaţa. Totul strălucea. Culorile erau mai luminoase. Străzile, trotuarele, balcoanele, lucrurile, oamenii, arborii, păreau noi, de curînd apăruţi. Dobîndi- sem libertatea, dar trebuia să o ţinem bine, ca pe o puşcă, să nu cumva să ne scape. Am ple'cat într-un automobil. Mă durea tot corpul. Lumea flutura steaguri printre strigăte de entuziasm, împrejurimile castelului „Principe" păreau că se cutremură din cauza unui gigant furnicar de oameni care cereau eliberarea deţinuţilor.

M-au tratat la spitalul Calixto García. Voiau să mă interneze, dar puteam eu să mă bag în spital în momentele acelea ?! M-am dus acasă s-o văd pe mama. M-am gîndit că o să mă primească cu bucurie, dar a început să plîngă : „Uite în ce hal te-au adus!" a spus. Şi i-am răspuns: „Uită-te la ceea ce am făcut !" Aş fi vrut să rămîn, dar trebuia să continui.

Am plecat la secţia a unsprezecea de poliţie. Ne-au dat un permis de liberă-trecere şi de cumpărare de benzină. Agustín a stabilit legătura cu Columbia. Am plecat acolo ca să ne întîlnim cu tovarăşii care soseau din închisoarea de pe Insula Pinilor. în Columbia durerile mi-au revenit. Am leşinat. M-au internat în Spitalul Militar. După zece zile mă simţeam mai bine şi mi-au dat drumul.

Primele săptămîni au fost folosite pentru întîlniri cu tovarăşii care se întorceau din exil sau din închisoare. Bruno a coborît din munţi cu gradul de căpitan şi era procuror la „Tribunalele Militare Revoluţionare”.

Angel vroia să mă incorporez în armată sau să mă duc să lucrez cu el la Ministerul Sănătăţii şi Asistenţei Sociale. Pe Agustin l-au numit Inspector general de Spectacole, dar continua să ţină Centrul Comercial. Zicea că totuşi comerţul e pentru el. Vindea jnai mult ca orieînd. Pentru prima oară am văzut posibilitatea de a închiria o casă pentru bătrîna mea, ca să-şi împlinească visul. I-am spus şi s-a bucurat, dar se simţea prost cu sănătatea. Paula o vizita. Erau de aceeaşi vîrstă, mai mult sau mai puţin. Le comparam. Paula se ţinea bine. Mama era uscată. Mergea mai cocoşată ca bunica. Gestul acela de a sta aplecată deasupra spălătoarelor, printre munţi de rufe, îi rămăsese în trup. Era ca şi cum mama şi-ar fi păstrat pentru totdeauna poziţia de spălătoreasă.

Starea sănătăţii i s-a agravat şi a trebuit s-o internez. în sanatoriu, cîteva săptămîni a fost în stare gravă. în timp ce era internată, grija ei era să nu uit să merg s-o văd pe Teresita, şi sa-i duc cele de trebuinţă. I-am explicat că nu mai era nevoie să-i duc nimic, pentru că acum Mazorra se schimbase şi acolo avea de toate. „Ce bine de biata Teresita !”, a spus şi s-a liniştit privind în gol.

Bunica nu mai ieşea din căsuţa ei. Am vizitat-o de mai multe ori şi am găsit-o abătută,

murdară, înconjurată de ierburi sterpe. Era aproape senilă. Continua s-o obsedeze răzbunarea ei şi faptul că Elegguă nu vorbea şi se punea la ambiţie cu ea. Ochii ei, de mult timp înţepeniseră într-o expresie furioasă, de disperare, ca un catîr bătrîn care şi-a sfîrşit toate forţele, convins că nu mai poate duce povara ţi, totuţi, trage !

într-o zi, trei porumbei putrezeau sub pat ; într-alta, o bufniţă duhnea pe masă. Nu te privea în ochi. Aproape nu mai putea umbla. Făcea cîţiva paţi ţi cădea. Nici bastonul nu-i mai ajuta, începuse să spună că nu sfinţii erau cei care o dădeau jos cerîndu-i ceva, pentru că nu Ie datora nimic. „Pămîntul e cel care aţteaptă, care vrea să mă ia, pentru că atunci cînd eţti aproape de moarte, pămîntul începe să tragă, să cheme, să atragă ca magnetul". Cînd cădea, bea un pic de apă cu noroi, ca să nu facă tumori ţi să mulţumească pămîntul. De cîte ori am fost la ea acasă, am găsit-o cu ucenicele ei în vrăjitorie. Bunica se pregătea să predea ţtafeta.

Guvernul proclama o lege după alta.

Şi ascultând discursurile lui Fidel, îmi dădeam seama de cursul pe care-l lua revoluţia. Una din legile acelea a afectat direct comerţul lui Agustín. A fost ca ţi cum i s-ar fi turnat o găleată de apă rece în cap.

Cumpărătorii în rate, spunea legea, vor plăti numai jumătate din rata lunară.

Asta a fost un ghinion pentru Agustín. A făcut bilanţul ţi, cu registrul sub braţ, s-a dus să-i consulte pe cei de la companiile

importatoare. Singurul care i-a dat o relaţie a fost domnul Julián Lastra, unul din proprietarii firmei „Humara y Lastra”. I-a sugerat să lichideze comerţul în rate. Agustín a procedat întocmai. A rămas deprimat, cu bani puţini. Angel i-a oferit un post în Ministerul Sănătăţii. Agustín n-a acceptat.

Mi-a venit o idee în legătură cu continuarea comerţului. Erau la modă mobilele de răchită, şi eu învăţasem să lucrez în închisoare. I-am propus lui Agustín să facem mobilă din răchită şi fier.

Am comandat armăturile la o fierărie. Am cumpărat mai multe baloturi de răchită de la Mapla şi am început să împletesc. Mobilele se vindeau. După puţin timp am angajat oameni. Negoţul mergea bine.

Pe Agustín l-au ales preşedinte al Asociaţiei de Comercianţi din cartierul Vibora. îşi petrecea ziua în afara magazinului, cu prieteni, la băutură. Nu mai era cel dinainte. Se schimbase.

În octombrie s-au creat gărzile naţionale. Imediat m-am înscris. Agustín zicea că treaba asta era pentru cei care nu făcuseră nimic în vremea ilegalităţii, că era pierdere de timp.

Dinspre nord avioanele veneau să incendieze plantaţiile de trestie de zahăr. Au început sabotajele. Agustín a început să meargă în fiecare duminică cu Azelma la biserica Patimilor. Cu fiecare zi, înţelegeam mai bine revoluţia, simţeam din ce în ce că era a mea, iar Agustín că nu era pentru el. Francilla a plecat la Esmeralda să-şi vadă

părinţii şi copiii. Nu s-a mai întors. A plecat fără să-mi spună nimic.

După cîteva luni mama a ieşit din sanatoriu. I-am vorbit din nou despre închirierea unei case. Spre surpriza mea, mi-a spus : „Acuma, pentru ce ? Vreau să mor acolo unde îmi sînt amintirile. Cind eşti batnn, şi-ţi dă tîrcoale moartea, începi să-ţi iubeşti amintirile, chiar şi pe cele mai amare. Dacă mi-am lăsat viaţa aici, tot aici are să mă găsească şi moartea." Niciodată ii-am înţeles schimbarea aceea bruscă a mamei.

în realitate, toţi ne schimbam. Ne schimbam fără să ne dăm seama. Cînd se aborda tema mersului revoluţiei, Agustin căuta felurite mijloace de a ocoli chestiunea, dar, inflexibil, Angel îi tăia retragerea cu întrebări ascuţite. într-o zi au avut o discuţie violentă. După aceea Agustin nici nu mai discuta. S-a tot îndepărtat de noi. Faţă de mine, care veneam zilnic în contact cu el, era rezervat.

într-o seară, Angel m-a chemat acasă la el. Am vorbit despre atitudinea lui Agustin, M-a întrebat cu cine se întîlnea. Ne durea să vorbim anumite lucruri despre Agustin, fiindcă, în timpul ilegalităţii, a fost un tovarăş bun. Angel mi-a spus : „Eu iubesc oamenii şi n-aş vrea să fac pe nimeni să sufere, dar nu se poate să fi sentimental, aşa cum nu poţi ascunde adevărul. Trebuie să te apropii de realitate şi s-o schimbi, chiar cu forţa, dacă e necesar. Agustin va deveni duşmanul nostru, dacă nu cumva şi este deja."

, Angel avea dreptate. După două luni, în

mod surprinzător, Agustin şi Azelma au fugit ilegal din ţară. Centrul comercial a fost trecut sub control. Am intrat într-o Şcoală de Instruire Revoluţionară şi Administraţie.

Există situaţii care sînt ca nişte fulgere, adică orbesc şi luminează deopotrivă. Dar eu, puţin cîte puţin, mi-am dat seama ce înseamnă revoluţia. Nu vezi clar cum se formează lucrurile. Viaţa mă călcase în picioare. Orice contact cu ea fusese o rană. Din suferinţă în suferinţă am ajuns să mă conving că viaţa era o luptă. Cînd l-am dat jos pc Batista, m-am gîndit că, gata, învinsesem. Nu-mi imaginam că greul abia începea. Ştiam prea puţin despre socialism. După aceea a fost ura faţă de americanii care nu ne lăsau să facem ceea ce doream. Credeau că dacă eram mici, ne vor îngenunchea şi ne vor obliga să facem ceea ce le convenea lor. îmi aminteam de Roii, de Roque, de Daniel şi de René. Era ca şi cum iancheii voiau să-şi bată joc de ei.

Aşa cum înaintam cu studiile, înaintam şi cu înţelegerea lucrurilor. Am stat doi ani în şcoală. Pe măsură ce studiam textele marxiste, îmi dădeam seama că principiile fundamentale îmi erau cunoscute, pentru că le învăţasem din proprie experienţă şi le aveam scrise pe propria-mi piele.

îndoielile asupra religiei deveniseră dureroase. Se dădea o adevărată luptă în mine. îmi era greu. Forţa ideilor bunicii, influenţa tăriei caracterului ei se îmbinau în mintea mea cu credinţele care m-au înconjurat

de cînd m-am născut. în anumite momente, în mine era un copil încăpăţînat înspăimîntat de sfinţi. Dar se zărea ceva mult mai măreţ decît zeii, pentru că ceea ce nu putuseră zeii, au putut oamenii. Vedeam ce se în- tîmpla, lucrurile care se înfăptuiau ; îl auzeam pe Fidel explicînd, şi era ca şi cum eu aş fi urcat încet, pas cu pas.

La început a fost un sentiment ciudat ; apoi entuziasmul ; uneori, îndoiala. Mi-au slăbit nervii. Era greu să abandonezi nişte credinţe, fără să fi dobîndit altele. îndoielile mele creşteau, mă gîn- deam şi mă tot gîndeam. O luptă era înăuntrul meu şi alta afară. Ideile melc erau făcute praf, buca'ă cu bucată. Pe de o parte simţeam contu- rîndu-sc ceva, şi pe de alta ceva dărîmîndu-se. Mă simţeam smuls din rădăcini şi replantat în- tr-o curte nouă. Se deschideau o serie de posibilităţi. Mă gîndeam şi-mi aminteam cauzele agoniilor mele. învăţam, pentru că în cazurile astea, nenorocirea te face inteligent. Avusesem un văl pe ochi. Vălul cădea puţin cîte puţin. A fost ca şi cum aş fi crescut pe dinăuntru, ca atunci cînd ai o cheie şi totul se deschide ; totul se explică, se vede un înţeles. Credinţele mele s-au prăbuşit. Le-au doborît adevărurile ca nişte lovituri de pumn. Pe viitor trebuia să fiu altfel şi m-a ajutat doctorul Gutierrez, care era prieten cu Angel.

Toate astea sînt foarte greu de explicat, aproa- pe-i mai bine să spun că ideile mele s-au schimbat fără să-mi dau seama. Că firul care mă lega de ele a putrezit puţin cîte puţin şi, deodată, s-a rupt. într-o dimineaţă, am

aruncat amuletele şi obiectele ce fereau de primejdii şi mi-am scos colierele.

Astăzi sînt altul, care nu are aproape nimic de-a face cu cel care am fost. Mulţi m-au întrebat cum se face că am fost *abakuâ* şi aoum sînt revoluţionar. Le răspund că nu-i de loc ciudat, ba chiar e normal şi logic. Sînt dintr-o clasă săracă, am trăit în mizerie şi ignoranţă, între zei frumoşi, dar inutili. Şi pe urmă, un *abakuâ* nu e un laş, iar revoluţia este a celor curajoşi. Negrii trăiau în condiţii de discriminare rasială şi dacă e sigur că un *abakuâ* era respectat în cadrul „Puterii" din care făcea parte, e tot atît de sigur că în afara jocului era doar un negru în plus, exploatat şi prigonit ca un negru. în timpul şcolii s-au întîmplat evenimentele de la Giron şi criza din Octombrie. Cînd cu Gironul am fost gata de luptă, dar n-a fost nevoie. în timpul crizei din Octombrie am fost mobilizaţi între plaja Santa Fe şi Baracoa. Acolo, ascuns printre stînci, cînd priveam marea mă gîndeam la Aimé, iar cînd vedeam pescăruşii mă gîndeam la bunica. De cîte ori îi văd pe grădinari tunzînd peluzele, sau curăţind pomii şi măturînd ierburile şi frunzele uscate, îngălbenite şi foşnitoare, ca să le adune în grămezi şi să le dea foc, îmi aduc aminte de bunica şi de tata.

IMAGINI SE ROTESC şi se rotesc şi se rup şi cad în timp şi sînt lămpi de amărăciune care

sclipesc şi explodează. Un *sinsonte* se aşază pe gard. Şchiopul zicea că era chiar sinsotele Canditei. Iţi aminteşti de şchiop. Duminica se aşeza în curte şi-şi mîngîia ciotul. Lustragiul şchiop, cu piciorul lui de lemn. Avea scaunul la uşa cafenelei Apolo. Faţa lui rotundă cu negul în frunte.

Ieşi pe coridor, vezi un bărbat oprit la intrare. Priveşti tavanul sprijinit de grinzi, bîrne. Pare un cofraj de mină.

Bunica şi tufele ei. Cît a trăit aici, pe pereţi atîrnau ghivece de flori din cutii de conserve.

Prin ochii tăi aleargă umbre. Aici au fost setea şi foamea, doliul şi ruinele. în curînd va fi miracolul oamenilor. Pereţii ăştia, scîndurile astea,

uşile astea au atins timpul. În ele c miros de vîrstă. Uşi şi ferestre uzate. Sunet opac de umbre. O rochie înflorată. O faţă de masă pusă la uscat. O mai fi existînd peretele roz ? S-o mai zări prin vreun colţ cojit ? Durerea fiecăreia din zilele tale. Perdeaua aceea. Copii care se joacă cu cutii de carton. Reflex ce se multiplică în nişte ochi scăl- daţi în lacrimi. Oamenii mor din ani şi trăiesc din clipe. Cîte lucruri îţi rămîn în ochi pentru totdeauna. Somnolenţă îndurerată de mistere nedesluşite. Guri pline de întrebări şi frămîntări.

În camera asta locuiau două bătrîne. îşi petreceau ziua cărînd apă cu găleţile ca să cureţe camera. Frecau atît de tare podeaua cu mătura de parcă voiau să-i smulgă urmele invizibile ale ocupanţilor anteriori. La fereastră puseseră o perdea cu rotocoale, care păreau baloane de săpun. Se duc din nou spre înăuntrul ochilor tăi, spre fundul amintirii. Nişte mîini se bălăcesc în apă şi se cufundă în spuma ce dă pe dinafara spălătorului. Lidia, cea de la nouă, îşi îmbracă fetiţa în îngeraş. îi pune în spate aripi de carnaval din hîrtie velină, pentru procesiunea sfintei Caridad. Chiar în ziua aceea a fugit cu un băiat care ţinea socoteala la biliard. Cu ticălosul care i-a rupt aripile şi a înmuiat-o în miere şi a pus-o să vîndă ţigări de marihuana, zaruri măsluite pentru *silo* şperaclc şi cărţi de joc uzate.

Scîrţîit de uşi. Te sprijini de o bîrnă. Iei mîna. Sinsontele cîntă aşezat pe scîndurile gardului.

[1] Joc de noroc, cu zaruri.

într-o dimineaţă am fost anunţat că bunica avusese un accident. M-am gîndit că o fi căzut şi şi-o fi rupt vreun os. Dar cînd am ajuns, în faţa căsuţei era un zid de spinări. Mi-am făcut drum prin mulţime, cerînd voie, împingînd, împungînd cu degetele în spinări, pînă ce m-a recunoscut cineva.

în uşă era un poliţist. I-am spus că sînt nepotul şi m-a lăsat să trec. Era un miros de putred, de rîncezeală de pivniţă. Ceea ce se vedea era impresionant, părea un masacru. Sfinţii făcuţi bucăţi şi împrăştiaţi pe jos, mutilaţi, demontaţi. Bastonul de lemn neşlefuit rupt în bucăţi. Laba aceea de picior. Broasca ţestoasă şi nucile de cocos albastre tăiate în două cu lovituri de machete. Ulciorul răsturnat. *Maja-ul pe* jos, ca un bici de sînge, tăiat în bucăţi. Imaginile sfinţilor distruse. Din altar nu mai rămăsese decît o bucăţică de scîndură. Şi în pat, într-un talmeş- balmeş de cîrpe şi frunze uscate, era bunica, cu faţa foarte umflată. Ochiul drept deschis cu o expresie de furie, disperare şi oroare. Stîngul închis, contractat. A murit într-un mod ciudat. După părerea medicului, s-a asfixiat cu propria-i limbă, răsucindu-şi-o spre spate, în aşa fel încît să nu mai poată respira. A trebuit să-şi îndoaie limba cu degetele şi s-o înghită cu un efort îngrozitor. Era o formă de sinucidere pe care o foloseau sclavii. Desigur, a suferit mult, pentru că în felul acesta moartea nu se produce prin asfixiere instantanee, ci puţin cîte puţin şi în deplină

cunoştinţă. Medicul nu-şi putea explica de ce avea un ochi deschis şi altul închis. A încercat să-i deschidă stîngul, dar n-a putut, şi nici n-a putut să-i închidă dreptul.

Lumea se înghesuia în jurul casei şi discuta. Un grup de vraci s-a apropiat de mine şi mi-au spus că ei se vor ocupa de giulgiu, de ceremonii şi de înmormîntare. Veneau din ce în ce mai mulţi vraci. Vorbeau între ei, misterioşi. Mi s-a părut că erau speriaţi de vederea imaginilor distruse şi aruncate pe jos.

S-au întrunit şi m-au informat că-i vor face sfînta ceremonie a iniţiaţilor, pentru a o linişti, a o împăca şi împrospăta, şi de asemenea spre a calma şi a îndeplini voinţa sfinţilor pe care-i avusese în timpul vieţii. Unii sfinţi vor rămîne, dar alţii vor merge cu bunica, mai ales îngerul ei păzitor.

Ceremonia a fost condusă de un vraci bătrîn. Ceilalţi s-au aşezat în cerc şi întrebau melcii. Apucau măştile, colierele, pietrele sfinte, bucăţile de baston. Spuneau : „Asta va fi aruncată în fîu, asta în mare, asta în groapă, asta în coşciug". Şi aşa au distribuit şi hotărît totul. Au înfăşurat melcii bunicii într-o bucată de pînză, împreună cu cîţiva peşti, nişte *jutia* afumată şi boabe de porumb, şi i le-au pus pe piept. Au spart castronul zeiţei mării, au sfărîmat ulciorul, o farfurie şi un colier alb cu albastru. Au spălat cadavrul cu apă de ierburi. Una din discipolele ei a scos o rochie împăturită cu grijă de mîinile bunicii şi a despăturit-o.

Am văzut rochia, pliurile îngrijite, şi m-a nă-

pădit amintirea mîinilor ei plutind printre cute.

[1] Plantă tropicală, răspândită în Cuba. Era rochia în care, cu nu ştiu cîţi ani în urma, primise iniţierea. O rochie, albastra, foarte veche, pe care bunica o ţinea tot timpul în cufăr. Au îmbrăcat-o. Au băgat-o în coşciug şi au mai pus acolo şi alte lucruri. Pe Jos au pus o ceaşcă învelită într-o cîrpă albă şi apoi într-una neagră. Vracii au mărunţii pănuşi de porumb, au tăiat *quimbombo*[68] uscat, şi, amestecate cu cenuşă de mangal le-au pus în ceşcuţă.

Conducătorul ceremoniei a omorît un pui negru izbindu-l de pămînt şi l-a pus lîngă ceaşcă. în timp ce omora puiul, mulţi s-au întors cu capetele şi au început să strige : „Omi-Sainde ! Omi-Sain- de !" şi am aflat că o chemau pe bunica şi că ăsta era numele ei sfînt şi tainic.

Cel mai în vîrstă a izbit în pămînt cu un baston legat cu panglici. Au început cîntecele şi dansurile. Bătrînul bătea tactul cu bastonul. Pe cîţiva bărbaţi şi femei a pus stăpînire sfîntul şi cădeau în convulsii, dar se ridicau, se duceau la coşciug şi ştergeau cadavrul bunicii cu cîrpe colorate.

Deşi se simţea mai bine, mama n-a vrut să meargă la priveghi. Din curte s-au dus numai Pancho şi Mercedes.

Cînd a pornit cortegiul, cum au ajuns afară

68 Plantă tropicală, răspîndltă în Cuba.

au şi spart un ulcior mic şi au stropit cu apă. Au udat toate tufele din jurul casei. Cum pentru a ajunge la cimitir nu trebuia decît să sui puţin şi să treci strada, coşciugul a fost purtat pe umeri. Au dus la cimitir şi au pus în groapa deschisă în locul care corespundea capului şi ceşcuţa care a stat în timpul priveghiului alături de coşciug.

La înmormîntare au fost toţi vracii importanţi din Havana, Regla şi Guanabacoa.

Jumătate din locuitorii Regiei erau acolo. Oamenii discutau despre felul în care murise, şi, mai ales, despre ochiul închis şi cel deschis. Locul unde a fost înmormîntată a devenit punct de pelerinaj. Se spune că mult timp bunica a mai făcut vrăji şi minuni. Se spunea că deasupra crucii zburau pescăruşi, că noaptea se vedea un foc albastru, şi că dacă te apropiai, din pămînt, ieşea miros de mare. Şi nu ştiu cine a semănat în jurul mormîntului ei *embelesos* albaştri.

DA, EU SÎNT PAULA. Cum să nu-mi amintesc de Cristino. Eu îi spun Tinito. Aproape l-am crescut. Din cînd în cînd vine să mă vadă. El îmi zice mătuşă. întotdeauna a fost foarte drăguţ cu mine. Acum eu locuiesc aici, în cartierul Vista Alegre, într-o casă nouă, iar asigurările sociale îmi dau pensie.

Dar am locuit mulţi ani în cartierul Las Yaguas. Eram prietenă cu mama lui. Biata Celia, a suferit mult. Despre bunica ? Da, sigur că am cunoscut-o, dar se pare că nu mă prea suferea. Bătrîna aceea era teribilă. Şi greu de suportat. Sincer, oarecum, o respectam pentru că era capabilă de orice. Tinito s-a purtat bine cu mine. De cîţiva ani s-a căsătorit cu Gloria şi au doi copii tare drăguţi. Auzi, cine putea să-şi închipuie, acum e ştab în Revoluţia asta ! Sigur, meritã, fiindcă „şi-a ars genele* ; mereu umbla cu cărţi, iar de harnic şi serios ce-i nu-l întrecea nimeni. Mi-e drag ca propriul meu copil.

Aici în aşteptare domneşte singurătatea. Totul apare parcă prin fumul sfîrşitului, ca într-o oglindă amară, pregătit să dispară în zgomo?ul unei dimineţi. Uşa asta e ca oricare, îţi pare cumva altfel. A intra e ca şi cum te-ai întoarce la cimitirul unde dorm fiinţele iubite. Amintiri care vin şi se duc dinspre viaţă, spre timp. Zbuciumul acelor zile, vocea lui Angel spunînd : „N-o poţi duce tot chinuindu-te cu trecutul ău, hai să mergem la doctorul Gutierrez". Iar doctorul Gutierrez spunînd : „Să te refugiezi în trecut înseamnă să fii un cadavru viu. O nouă realitate cere o nouă viaţă. Totul, oamenii şi lucrurile, sînt în continuă schimbare. Nu trebuie să te obsedeze că eşti altul. Eşti altul, şi, în fiecare moment,

toţi devenim mereu alţii. Important e ceea ce faci, nu uita că o faptă valorează mai mult ca o mie de cuvinte, amintiri şi gînduri. Acţiunea salvează."

Acum ştii că timpul amintirii nu e cel al vieţii reale, ci ascunde şi restituie, învăluie şi arată, dar e ceva viu, ceva care influenţează prezentul şi se află înăuntrul tău şi, apoi, aici, pare să izvorască de pretutindeni. Tristeţea renaşte din nou. E ca şi cum vîntul ar aduna toată nenorocirea din curtea asta pustie şi ar azvîrli-o în flăcări.

„Sînt multe de făcut. Multe de făcut. înţeleg, e logic să simţi aşa. Faptul că uneori nu te recunoşti, că-ţi pare că ai trăit două vieţi, e de înţeles. Multora li s-a întîmplat," spunea doctorul Gutiérrez, prietenul lui Angel, şi, astăzi, prietenul tău.

Priveşti treapta asta căzută a scării unde s-a oprit copilăria ta. Totul se întoarce, amintirile alcătuiesc noduri, vîrtejuri, sau ies la suprafaţă ca nişte capete libere. Munţi de rufe spălate de mama ta. Munţi de flori colorate. O păpuşă udă în mîinile Teresei. Ochiul negru al unei mitraliere. O pată de sînge pe pantalon. Ochii lui Aimé se aprind şi se sting. Roii, faţa lui plină de pulbere. Pielea Francillei, lucind ca lacul. Şi acum e Gloria, pielea ei roz, cele două aluniţe de pe umerii ei. Gloria, care mîngîie cicatricile de pe faţa ta şi întreabă : „La ce te gîndeşti ?" Gloria care vorbeşte cu tine ore întregi dorind să ştie cum erai înainte de a o cunoaşte, cînd erai altul. Şi uneori îi răzbătea din priviri trecutul, trecutul ei, străin

de al tău, altul, pentru că s-a născut, a trăit şi a crescut altfel.

înainte de a pleca la Regla, aici se aşeza bunica ta, pe cufărul ei albastru. O vezi din nou, bombănind, şi priveşti cerul şi-ţi aminteşti că spunea : „Uite, Tinito, să nu faci nimic privind la cer. Cerul e foarte mare dar nu naşte iarba. Pământul, totul se află în pământ." Bunica se încruntă, închide ochiul stîng, şi-l deschide pe cel drept. Scutură furioasă capul ; îşi pipăie basmaua albastră şi-şi ia rămas bun.

Uşa asta, uşa asta. în camera asta a trăit Tere- sita cu privirea ei rătăcită ca într-un labirint interior a cărui ieşire n-o putea găsi. în spatele acestei uşi, în camera asta, Teresita rămînea pe marginea patului, încruntată, ghemuită, crispată, aşteptînd parcă să explodeze ceva, să cadă cevti peste ea. Şi în spatele acestei uşi, în camera asta, Aimé, goală, se dăruia ochilor şi corpului tău. Acolo, în spatele uşii ăsteia, a murit mama ta. îţi îndepărtezi privirea de la uşă. Uşa asta.

Priveşti podeaua, locul unde s-a format băl- toaca. Ridici privirea şi, dincolo, unde se afla cîmpul, ţi-l aminteşti pe tata. Acum, acolo se înalţă blocul de locuinţe noi. Revezi flăcările şi te gîndeşti că sîngele seamănă cu focul, schimbă totul, distruge totul, creează totul, îl face pe om să se nască, pur şi etern, nou pentru totdeauna şi întotdeauna.

Am ieşit din Şcoala de Instruire Revoluţionară. Am început să lucrez la

Ministerul Industriilor. Fusesem vînzător, şi cum nu-mi era teamă să bat la o uşă şi cum aveam oarecare dezinvoltură şi uşurinţă a cuvîntului, m-au repartizat ca cercetător în Departamentul de Microrecensămînt. Făceam investigaţii asupra produselor şi pieţii. Ceva asemănător cu *sttrveys* [69]-ul dinainte dar cu alte scopuri. Era o muncă plăcută. Umblam pe străzi, cunoşteam oameni şi aşa participam la crearea altei lumi. Noi etichete, mărci şi desene. Mai întîi am participat la o anchetă asupra chibriturilor. Am ieşit pe teren ca să încercăm un nou tip care economisea materia primă şi îmbunătăţea calitatea. Erau discuţii dacă pe cutie trebuiau impregnate două benzi sau numai una. Ancheta a demonstrat că era suficientă una, iar comportamentul noului tip de chibrit a fost satisfăcător. S-au numit „Scînteia". Sînt cele pe care le folosim acum.

Munca era variată. Anchetele asupra consumului, asupra folosirii detergenţilor. Probe de ţigări de foi fără muştiuc. Studierea fluxului de înapoiere a ambalajului din sticlă şi recuperare a materiilor prime. Recensămîntul taliilor şi măsurilor pentru planificarea producţiei de îmbrăcăminte şi încălţăminte. Şi problemele legate de ţigări. Multă lume nu ştie că desenul şi numele de pe pachetele pe care le folosim acum au fost alese de oameni din popor. S-a făcut o colecţie de mostre şi am ieşit cu mai mult de cincizeci de desene şi nume pentru ca muncitorii să aleagă. De cîte

69 în original în limba engleză = controlor, supraveghetor.

ori văd acum o cutie de „Populare”, „Uşoare”, „Aroma”, sau „Vegnero”, îmi aduc aminte de zilele acelea.

Odată cu munca, am făcut şi un curs superior de administraţie şi conducere. începeam să mă simt bine cu nervii. La minister am cunoscut-o pe Gloria. Era secretara şefului serviciului. Bătea la maşină textele anchetelor, ne înmîna şi primea chestionarele. Deşi nu avea nimic ciudat în atitudine sau în felul de a se îmbrăca, se deosebea de celelalte. Oricît de mult lucra, niciodată nu părea obosită. Era mereu curată, proaspătă, gata să zîmbească. Rîsul ei era sincer şi contagios. Trecea repede de la rîs la activitatea concentrată. îmi plăceau gesturile ei. Cele două aluniţe de pe umeri. Cînd era gravă îmi plăceau ochii ei. Genele ei lungi care coborau discret. Am început să-mi dau scama că privea cum privesc cei care pretind să fie priviţi.

La început discutam cu ea şi mă simţeam puţin jenat, nu îndrăzneam decît să-i vorbesc despre timp, lucru, atacurile iancheilor şi gărzile naţionale. într-o zi, la muncă voluntară, ne-am aşezat să ne odihnim sub un roşcov. Există momente pentru întîlniri în viaţă.

După aceea, ieşeam să mîncăm. Ne simţeam bine unul alături de celălalt. De atunci ieşeam împreună. Gloria ştia să se adapteze felului meu de a fi. Părea că mă înţelege mai bine decît mă înţelegeam eu însumi. Mergeam la cinema, la meci, şi, în unele duminici, la parcul forestier sau grădina zoologică. Intram într-altă formă a necunoscutului. îmi plăcea

Gloria dar aveam îndoielile mele. Ea nu era din lumea mea. Mă îndoiam că o să mă accepte. Am început să ne înţelegem cu limbajul mut al privirilor şi insinuărilor. într-o zi am îndrăznit şi i-am spus, adică, nu i-am spus nimic. Stăteam pe o bancă din Río Cristal şi am atras-o spre mine. în după-amiaza aceea de duminică de braţul meu s-a agăţat bucuria, şi am ştiut că viaţa nu va fi mereu tristă. Gloria spune tot ce simte, şi binele şi răul. Nu se înşeală în nici o problemă şi vede mereu adevărul.

într-o seară, la „Gato Tuerto", ne-am povestit vieţile. Gloria spunea că dacă umblăm cu ascunzişuri se strică dragostea. Era o fată cu vederi largi, în stare să înţeleagă. în timp ce vorbeam, parcă nu-i povesteam viaţa mea, ci pe a unui străin. în timp ce asculta, i se umpluseră ochii de lacrimi. Ea mi-a povestit viaţa ei. Fiică unică a unei căsnicii fericite, pînă unde poate fi fericită o căsnicie. O viaţă plată în comparaţie cu a mea. Avusese un prieten. Nimic, amintirea proastă pe care orice fată trebuie că o are.

A doua zi m-a dus acasă şi i-am cunoscut părinţii. Mama era o femeie bună şi veselă. Ne privea cu o amabilitate blîndă şi oarecare mirare. Tatăl era dentist, vechi militant în Partidul Socialist Popular. M-a tratat cu afecţiune. Gloria le vorbise deja despre mine. După şase luni ne-am căsătorit. în ziua nunţii Gloria plîngea şi zîmbea. în realitate nu poţi şti niciodată cum e bucuria unei femei. După nuntă m-am dus să locuiesc acasă la părinţii

Gloriei, dar în fiecare zi mergeam s-o văd pe mama. Paula şi Candida o îngrijeau. Gloria a vrut să-i aranjeze camera. Să-i pună becului un abajur. Să elimine cuiele, cuierele, baloturile şi cuierele, cîrpele şi ziarele vechi. Dar mama n-a vrut:

— Lasă-le aşa, fetiţa mea. Aşa a fost mereu şi aşa trebuie să se termine.

Mama, care a visat atîta să plece din curtea comună nu voia să se mai mişte de acolo.

— Dacă aici mi-am lăsat viaţa, vreau să-mi las şi moartea.

N-o contraziceam. Era foarte bolnavă. Paula a trebuit să renunţe la a o îngriji pe mama, pentru că deja cartierul Las Yaguas era pe sfîrşite. Se şi dăduseră case mobilate multora dintre vecini. Se construiau locuinţe noi şi urmau să primească toţi din cartier. Paula ajuta la construcţii: împărţea cafea pe şantier şi lucra la bucătărie. Uneori, cînd îmi rămîne timp, duc apă pentru mortar şi scot cuiele din cofraje. Ştiţi ce înseamnă să vezi cum din mîinile noastre creşte casa în care vei trăi.

Paula locuieşte acum în cartierul Vista Alegre. Asigurările sociale îi dau pensie. Şi cum cartierul are spaţii verzi, ea se îngrijeşte de parcuri. Ultima oară cînd am văzut-o, purta o banderolă roşie şi fluiera într-un ţignal pentru a atrage atenţia copiilor care rupeau florile.

Gloria era însărcinată de trei luni, cînd a venit la mine Bruno ca să-l însoţesc la „Securitatea Statului".

— L-am prins pe cel care l-a ucis pe tatăl

tău.

Aflînd vestea, am rămas paralizat; după atîţia ani ! Pe asasinul tatii l-au prins într-un mod foarte ciudat şi aproape din întîmplare au aflat că fusese el. După cum mi-au povestit, într-o dimineaţă, un bărbat desculţ şi cu hainele sfîşiate începuse să facă scandal pe strada 23. Lumea îl privea mirată, pentru că era foarte ciudat ceea ce făcea. Spuneau că ţipa, dînd ordine militare şi mergea mărşăluind, fără să-i pese de glumele şi comentariile făcute la trecerea lui. Saluta persoane invizibile. Şi-şi tot aranja un ciomag pe care-l purta în centură. Se oprea la colţuri şi, agitînd braţele, oprea circulaţia şi dădea ordine. A sosit o patrulă şi cînd doi poliţişti s-au apropiat de el, a început să strige : „Atenţie ! Drepţi !” Cînd erau gata să-l prindă, a luat-o la fugă şi s-a căţărat pe balustrada podului de pe rîul Almendares. îmi povestea locotenentul că ţipa, cerînd întăriri. L-au prins în momentul în care se pregătea să sară. L-au prins de braţe şi se zbătea ca un diavol, dar, încetul cu încetul,. s-a liniştit, pînă ce, foarte senin, a spus : „Ei bine,

da, sînt căpitanul Arecio González. Să mergem la Colonel. Va aranja cl lucrurile." S-au urcat în maşină, iar pe drum continua să dea ordine, dar o dată ajuns la unitate, a căzut într-o tăcere absolută. L-au identificat, fusese un zbir, dar nu au putut scoate de la el de unde ieşise şi unde stătuse ascuns după victoria Revoluţiei. L-au dus la spital iar medicii au dovedit că nu era nebun, că totul era un şiretlic, ca să-şi salveze pielea. L-au predat la Securitate. Acolo, după multe cercetări şi interogatorii, a mărturisit tot.

— Din îmîmplare am aflat că l-a omorît pe tatăl tău, a spus Bruno.

Cînd am ajuns, Bruno m-a prezentat locotenentului Reyes.

— Uite-l pe fiul lui Cristino.

Am intrat într-un salon.

— Acesta e fostul căpitan din timpul tiraniei, Arecio González, alias „Rechinul".

— El l-a omorît pe tatăl dumitale, a spus locotenentul.

Mi-am aţintit privirea asupra acelui om. Părea liniştit, foarte stăpîn pe el. Strîngea între buze un trabuc. Avea faţa mîncată de variolă şi se vedea că nu dormise de mult. Se uita în jos. Locotenentul i-a cerut să repete ceea ce mărturisise cu o săptămână în urmă.

— Spune pe cîţi ai omorît.

A ridicat ochii şi ne-a privit rece, ca şi cum l-am fi întrebat cîte trabucuri fuma pe zi.

— Eu n-am omorît pe nimeni. Am lovit, dar n-am omorît.

Locotenentul Reyes, cu voce sigură, a

început să citească o listă de nume. „Rechinul” a supt din trabuc şi apoi a privit fumul pe care-l scotea. Mi s-a părut că, în minte, număra victimele.

— Nu l-ai omorît pe Rufino ? N-ai început să asasinezi în duminica aceea a lui octombrie 1948, când cu Aracelio Iglesias ? N-ai început să lucrezi pentru Mujal şi apoi Carratală te-a băgat în poliţie şi ţi-a dat o uniformă şi o scrisoare de recomandare ca să continui să ucizi ?

El tăcea, dar ochii îl trădau. Era în ei teamă, frică de adevăr. Locotenentul şi-a menţinut acuzarea :

— Acum cîteva zile ai mărturisit că ai participat la un număr imens de asasinate. De ce ai făcut-o ? A fost o minciună sau abia acum minţi ? Nu te mai crede nimeni că eşti nebun. Ştii să te prefaci. Uite, eu nu vreau să mărturiseşti din nou, dar neagă, neagă cu voce tare, ca un bărbat, uitîndu-te la fiul primului pe care l-ai asasinat. Hai, fii măcar o dată bărbat ! Neagă !

Dar omul acela n-a scos un cuvînt şi mi-a ocolit privirea. în aşteptarea răspunsului său, tăceam. Ofiţerul a continuat :

— Acum o săptămînă ai mărturisit că ai asasinat treisprezece oameni. De altfel, avem probe. Şi nu-ţi aminteşti că ai spus că, mai de mult, l-ai omorît pe Cristino Mora, primul om pe care l-ai ucis, un lucrător în port, agitator, prieten cu Aracelio Iglesias ? Nu-ţi aminteşti că ai spus că-i tot una dacă era unul mai mult sau mai puţin şi vroiai să ne spui totul ca să

rămîi cu conştiinţa liniştită. Priveşte-l, neagă că i-ai omorît tatăl.

Nu răspundea. Faţa i s-a îngălbenit, ochii i s-au făcut ca de gelatină. îşi strîngea capul în mîini şi, cu voce joasă, a spus :

— Da. Eu l-am omorît. Dar dacă nu mărturiseam eu, nimeni n-ar fi aflat. Despre asta nu mai aveaţi dovezi.

S-a ridicat în picioare şi l-au dus.

— Aşa e, dacă el n-o mărturisea, nu s-ar fi găsit niciodată asasinul tatălui tău, a spus locotenentul.

MAMA AVEA FAŢA ofilită, nasul ascuţit, claviculele ieşite, pielea ca bucsăul uscat. Angel, care era exact în hotărîre ca şi în bunătate venea să o vadă în fiecare zi.

într-o zi am primit o înştiinţare să mă duc la cimitirul din Regla pentru dezgroparea rămăşiţelor pămînteşti ale bunicii.

— Rea a mai fost bătrîna asta, a spus mama, şi a rămas tăcută toată ziua.

Dinspre cimitir se vede locul unde fusese căsuţa. După moartea bunicii, vracii au devastat grădina, smulgînd tufele rare şi sfinte. Celelalte plante s-au îmburuienat ori au murit. E plin de hăţişuri şi mărăcinişuri. În apropiere s-a construit cazarma pompierilor. în întunecimea verde dezlănţuită nu mai e nici o scîndură ; un văl de ramuri, frunze şi crenguţe a înghiţit căsuţa. Dinspre cimitir se

vede şi *framboyenul* care se află aproape de Podul Spînzuraţilor. Mi-am amintit vocea bunicii: „Au foc înăuntrul trunchiului, iar flăcările izbucnesc şi ies prin flori. Pomul ăsta cîntă. Muzica vîntului intră prin urechi, cea a *framboyanului* intră prin ochi.” Şi mi-am amintit de Aimé, în ziua cînd strălucirea focului a trecut prin ochii ei. Unii nu vroiau să se scoată rămăşiţele bunicii. Spuneau că în mormîntul ei se făceau minuni. Au vorbit cu mine. Le-am explicat că nu puteam să fac nimic. Erau legile cimitirului. Am văzut acolo mai mulţi vraci cu baticurile şi colierele lor.

Şi, deodată, toată lumea aceea mi-a părut atît de îndepărtată. Atît de a mea şi atît de îndepărtată. Aşa e viaţa. Devii şi te schimbi încetul cu încetul.

Cînd au deschis mormîntul bunicii nu era nimic acolo, nici oase, nici cenuşă, nimic, doar pămînt şi o ceşcuţă în locul care corespundea capului. Cineva a spus : „A ieşit din mormînt ! Dar, sigur, au furat oasele pentru vrăjile lor. Şi, probabil, sînt plimbate pe undeva, ca leacuri, gajuri, amulete, sau cine ştie unde şi în ce formă. Biata bunica, nici oasele ei n-au avut linişte.

Mama se topea. îi plăcea să vorbească despre amintirile ei. Povestea despre tata. O visa pe Teresita. Cozile ei, panglicile ei galbene. Uneori Candida se ducea s-o îngrijească şi vorbeau despre Aimé. într-o zi, spre mirarea mea, mi-a spus : „Ţi-o aminteşti pe Cloti ? Poate n-a fost rea.”

Vorbea despre copilăria ei prin fabricile de

zahăr din Camagiiey, ce ţineau de centrala Jetibo- nico. Despre bunicii pe care nu i-am cunoscut. Vorbea încet, amintindu-şi. Vorbea şi tuşea. Candida şi Gloria o îngrijeau.

Starea i se agravase din zi în zi. Tuşea grozav şi i-a crescut febra. Delira. Pe la douăsprezece i-a fost mai bine şi a murmurat ceva. Avea ochii înfundaţi în orbite ţi ficşi. Seara a început să se agite. în interval de vreo douăzeci de minute a întrebat mai mult de zece ori de Teresita.

S-a prăbuşit pe pernă. Privea tavanul. Părea că-şi aminteşte ceva.

Mi-amintesc de mama de cîte ori văd o colibă mică şi strălucitoare. Iar cînd văd foc, îmi amintesc de tata în noaptea aceea, lîngă foc, în timp ce pîrlea coşurile ; sau, în fiecare zi, la căderea serii, arzînd gunoaiele. „Sîngele seamănă cu focul". Mi-l amintesc privind grav flăcările. Şi de cîte ori trec prin faţa vreunei florării şi simt din nou mirosul de flori pentru morţi, îmi amintesc de zilele acelea în „La Araba". Dar totul e altfel.

După ce a murit mama mi s-a întîmplat ceva ciudat în privinţa Teresitei. Nu puteam să merg să o văd. S-au întîmplat multe. Pe Bruno l-au numit directorul unei întreprinderi forestiere şi m-am dus să-l ajut.

Copiii. „Zafrele" [70]. Studiile mele. în fiecare zi îmi propuneam să mă duc s-o văd, dar nu puteam. Ceva dinăuntru nu mă lăsa. în sfîrşit, într-o zi m-am hotărît, şi m-am dus s-o văd. Infirmiera m-a dus în salonul de muzică. Nu

70 Campaniile de recoltare a trestiei de zahăr.

era un spital, ci o grădină. Mi-am amintit de Angel, de Roii, de Julia, de cînd mă duceam acolo să iau acidul sulfuric pentru bombele cu clorat. Infirmiera m-a dus pînă la salonul de muzică. Am văzut-o pe Teresita. Ochii ei erau liniştiţi ; vocea ei exprima răbdare şi calm. Doar mnnile ii ejau neliniştite agitîndu-se în jurul capului. Cute adinei îi străbăteau fruntea. Avea o tristeţe întunecată, a cărei taină nici ea n-o cunoştea. Unde se uită ochii cînd nu se uită la nimic ? M-a privit drept în faţă ; nu părea să mă vadă, ochii ei nu păreau să mă vadă. Am vrut să-i spun ceva, dar n-am putut. Nu m-a recunoscut. Era în ea aparenţa unei vieţi terminate, care nu începuse încă. Stătea acolo, cu privirea dusă, trăind într-o lume interioară imobilă. Totul în jurul ei se schimbase, dar ea nu părea să-şi dea seama. Cînta în cor şi avea cozile aproape albite.

în curte domneşte o linişte imensă. Totul c în pace, gata de dispariţie. Ca şi cum fiecare perete, fiecare uşă, fiecare seîndură şi-ar fi încheiat socotelile cu viaţa. Toate astea vor dispare, pentru că ceea ce n-au putut zeii, au putut oamenii.

Privirea ta se întoarce spre uşi şi se opreşte asupra celei vopsite în verde, cîndva cafeniu, cafeniul ăsta care se zăreşte prin locurile cojite, încet te apropii de uşa asta. Te opreşti. Aprinzi o ţigară şi-ţi tremură mîinile. înaintezi cîţiva paşi privind culoarea cafenie din locurile cojite. Simţi o apăsare în gît şi senzaţia imediată a prezenţei lor. Trei paşi. Te opreşti,

şovăind. Iar înaintezi pînă ce rămîi în faţa uşii, cu privirea fixată asupra locurilor cojite, asupra celor două belciuge fără lacăt. întinzi mîna şi uşa cedează apăsării uşoare a degetelor tale. Ele. Aici sînt ele. Le vezi şi ai vrea să le vorbeşti, să le poţi vorbi, mai ales lui Aimé şi bunicii. Să le spui toate cîte s-au petrecut, cîte se vor petrece, dar nu poţi, şi picături grele de sudoare alunecă de pc fruntea ta, de-a lungul feţei. Vezi patul de lemn
şi pe cel de fier înghesuindu-se în pereţii plini de cuie şi cuiere, baloturi şi cufere, cîrpe şi ziare. Acum se mişcă. Aimé, cu felul acela de a merge de parcă ar dansa. Pielea ei de culoarea lutului ars, scinteia aceea de iezer în pupilele ei de culoare închisă. Mama cu mişcări lente, întîrziate, de somnambulă. Bunica se întoarce în jurul ei şi, încet, tîrîndu-şi picioarele şi cu umerii coborîţi de parcă ar căra un destin prea greu, se sprijină în bastonul de lemn nelustruit, îşi pipăie basmaua albastră şi clipeşte din ochiul stîng. Vezi cum se usucă trupul mamei pînă ce pare a fi de lemn. Străbaţi curtea şi le vezi peste tot. Aimé, cu rochia ei înflorată prea stîmtă. Mama cu hainele ei de doliu. Teresita muşeîndu-şi cozile, panglicile ei galbene. Ele în orice colţ. Ele în orice loc din curtea asta. Priveşti fiecare dală a podelei, care clămpănesc sub picioarele tale. Atingi pereţii peste care de atîtea ori au trecut umbrele lor, de care s-au sprijinit mîinile lor tremurătoare, şi, deodată, auzi uşi izbindu-se, uşi bătîndu-se în cuie, paşi care se

apropie. Eşti singur în camera asta goală şi întunecoasă. Din uşă te priveşte, surprins, un bărbat. Nu spune nimic. Nu spui nimic. Te apropii de el, treci pe lîngă el şi ieşi în curte. Un altul bate uşile în cuie şi le sigilează şi te priveşte şi el surprins în timp ce străbaţi curtea, iar cînd treci pe lîngă locul unde se formase băltoaca, îi auzi vorbind între ei, în spatele tău. Şi o dată ajuns pe coridor, nu poţi să eviţi asta, te întorci, şi pentru ultima oară vezi rîsete, plînsete, ţipete, lipăit de papuci de lemn, murmur de voci, paşi grăbiţi, iz de rufe călcate şi amidon, un parfum, zgomot de găleţi,
fîşîit de mături, rufe multicolore fluturate în vînt, oameni, chipuri, portocalul acru, gardul plin de aşchii şi plante căţărătoare, şi ele mişcîndu-se prin curte, şi scara asta care se înclină atît încît pare să se dărîme dintr-un moment într-altul. Şi-ţi aminteşti de cel ce-ai fost, de celălalt tu, şi celălalt pînă cînd ai început să fii.

Tu, desculţ, pe prima treaptă a acestei scări. Tere, cu cozile ei şi ochii ci de halucinantă, pe a doua treaptă a acestei scări. Tu, cu un zmeu de hîrtie pe a treia treaptă a acestei scări. Tu şi Aimé, pe a patra treaptă a acestei scări. Tu, altul şi nu cel care eşti, pe a cincea treaptă a acestei scări. Tu, altul şi nu cel care eşti, pe fiecare treaptă a acestei scări, pe care o vor dărîma dintr-un moment într-altul, împreună cu tot ceea ce ţi-a întristat viaţa.

Lector: FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor: ELENA BABY

Tiraj 19.130. Bun de tipar: 17.07.1977. Coli tipar 8,25

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/1201 la
întreprinderea Poligrafică
»13 Decembrie 1918”
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

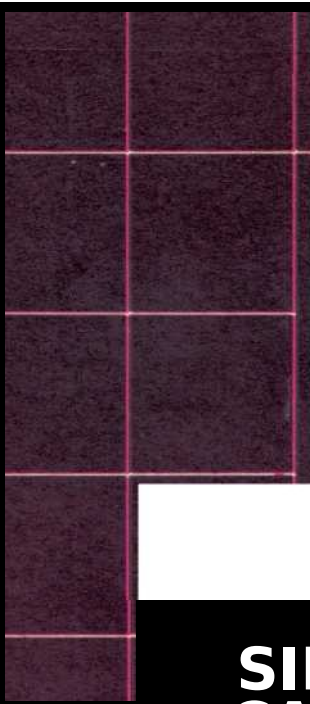

191

®

/Hanüel COFINO

Deţinător a mai multor premii literare din Cuba (,FAR 1971, Casa de las Amencas 1971), Manuel Cofino ne prezintă în această nouă cărte a sa o • fascinantă istorie a revoluţiei care*l smulge pe om din aburii paralizanţi. ai miturilor şi zeilor africani şi-l proiectează în lumina tare a realităţii şi a năzuinţelor.

CIND SINCELEI CA FOCUI

Lei 7

Edutuira Univers
GLOBUS